DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

VADÁSZ VANDA

ÉRTÉKEK, ÉRDEKEK ÉS JOGOK VIADALA, AVAGY A KULTURÁLIS JAVAK VISSZASZOLGÁLTATÁSÁT CÉLZÓ ELJÁRÁSOK NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI SAJÁTOSSÁGAI

Doktori értekezés

TÉMAVEZETŐ:

DR. SZABÓ SAROLTA, EGYETEMI DOCENS

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar
Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

Budapest
2021

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó 5

Bevezetés 7

I. Fogalommeghatározások 12

1. A kulturális javak fogalma 13

1.1. A kulturális örökség és a kulturális jószág 14

1.2. Kulturális javak fogalma a nemzetközi eredetű jogforrásokban 18

1.3. A kulturális javak hazai fogalma 30

1.4. Következtetések 40

2. A visszaszolgáltatási igényt megalapozó egyes tényállások 41

2.1. Illegális ásatások 42

2.2. Lopás 46

2.3. Fosztogatás 51

3. A visszaszolgáltatási igény 53

3.1. Az állam szerepe a kulturális javakkal kapcsolatos jogvitákban 56

3.2. A kulturális javakhoz való jog „nemzeti” és „nemzetközi” szemlélete 66

3.3. Visszaszolgáltatás, restitúció, visszaadás… 69

II. Az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő helyzete az egyes jogrendszerekben 71

1. A nem tulajdonostól való tulajdonszerzés problematikája 73

2. A kontinentális szabályozás jellegzetességei 73

2.1. A hazai szabályozási környezet 74

2.2. A német szabályozás 76

2.3. Az olasz megoldás 81

3. Az angolszász szabályozási sajátosságok 82

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

3.1. Az Amerikai Egyesült Államok szabályozása 82
3.2. Helyzet az Egyesült Királyságban 87
4. Következtetések 90
III. Az alkalmazandó jog 92
1. Az általános részi intézmények 97
1.1. Minősítés 98
1.2. Előkérdés 99
1.3. Renvoi 101
1.4. Általános kitérítő klauzula 103
1.5. Statútumváltás 105
1.6. A közrend és a feltétlen alkalmazást kívánó szabályok 106
2. A különös részi szabályok 108
2.1. A kapcsoló elvekről 109
2.2. A kapcsoló elvek megjelenése a nemzetközi eredetű jogforrásokban 117
2.3. A Kódex megoldása 121
3. A magyar kollíziós jogi szabályozás kritikája és szabályozási javaslat 124
IV. Az állami immunitás 129
1. A joghatóság megállapítása a restitúciós perekben 131
1.1. A Brüsszel I bis rendelet 132
1.2. A Kódex 137
2. Az állam joghatóság alóli mentessége 138
2.1. A mentesség dogmatikai alapjai 138
2.2. A mentesség megállapítása az amerikai fórumok előtt 140
3. A restitúciós perek megindulását övező tendenciák összegzése 151
4. A kulturális javak lefoglalás alóli mentessége 153
4.1. A fogalomhasználatról 154
4.2. A lefoglalás alóli mentesség és az állami immunitás 154

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

4.3. A visszaszolgáltatási igények és a lefoglalás alóli mentesség 159
4.4. Az Európai Unió törekvései és hazai szabályozásunk 163
5. Következtetések a lefoglalás alóli mentesség szabályozásával kapcsolatban 166
V. Vitarendezés nem állami úton 168
1. Vitarendezési módok 169
1.1. A bírói út és az alternatív vitarendezési eljárások 170
1.2. Restitúciós perek a nemzetközi bíróságok előtt 172
2. Alternatív vitarendezés 173
2.1. Tárgyalás 176
2.2. Mediáció 178
2.3. Békéltetés 184
2.4. Választottbírósági eljárás 188
3. Következtetések 191
VI. Végkövetkeztetések 192
Rövidítések 200
Hivatkozott irodalom 202
Hivatkozott jogforrások 228
Hivatkozott jogesetek 233
A szerző korábbi publikációi 238

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

ELŐSZÓ

„*Ius est ars boni et aequi*”. Ulpianus a jogot a jó és igazságos művészeteként definiálta, mely gondolat a mai napig vezérfonálként él a jogászi hivatást művelők tudatában.

A dolgozat a jog és a művészet kapcsolatának egy speciális vetületével foglalkozik: a mindannyiunk örökségét őrző, kiemelkedő morális, történeti, és gazdasági jelentőséggel bíró kulturális javakat célzó restitúciós eljárások nemzetközi magánjogi sajátosságaival.

A kulturális vonatkozással bíró javak védelme az emberiség közös érdeke – mégis, látható és tapasztalható az egyre fokozódó veszély, melynek napjainkban is ki vannak téve. A hatékony védelem megszervezése sürgetővé vált; ennek megfelelően az utóbbi évtizedben kiemelt nemzetközi figyelem irányul a kérdéskör többirányú rendezésére.

Felismerve, hogy a jogellenesen elvett műalkotások és kulturális javak visszaszolgáltatási igényeit jelenleg főként a nemzetközi közjog kezeli, s azok magánjogi vonatkozásainak feldolgozása – meghatározó jellegük ellenére – gyerekcipőben jár, egyre erősebben jelentkezik az igény e normák nemzetközi magánjogi szabályokkal történő kiegészítésére.[1]

E komplex találkozás tudományos vizsgálatának célja tehát, hogy a maga eszközeivel a kulturális javak integrált védelmét erősítse; s – Ulpianus idézett gondolatát átértelmezve – segítsen a jog eszközeivel biztosítani a „jót és igazságosat”, melyet a művészet megérdemel.

Köszönet illeti témavezetőmet, *Szabó Saroltát*, akinek értékes barátságáért és folyamatos tudományos támogatásáért nem lehetek elég hálás – nélküle ez az írás nem születhetett volna meg. Köszönöm kollégáimnak, opponenseimnek, hogy észrevételeik nyomán jobbá és teljesebbé tehettem az írást. Szintén hálámat kell kifejeznem férjemnek és gyermekeimnek, akik gondoskodó szeretete örök inspirációként szolgált, és akik nélkül – *Wodehouse* gondolatát kölcsönözve – ez a könyv fele ennyi idő alatt megszülethetett volna.

[1] Az Európai Parlament 2019. január 17-i állásfoglalása a fegyveres konfliktusokban és háborúkban zsákmányolt műkincsekkel és kulturális javakkal kapcsolatos, határon átnyúló visszaszolgáltatási kérelmekről (2017/2023(INI)), I. pont

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

BEVEZETÉS

„Mindannyiunkban megvan a vágy, hogy az örökséget mint a valamennyiünk által ismert és ezáltal a folytonosság érzetét adó fizikai világot megőrizzük."[2] A kulturális javak különleges jelentősége kétségbevonhatatlan. Érezzük ezt magánszemélyként, műkedvelőként, érezzük gyűjtőként, kereskedőként, jogászként. Csodáljuk szépségüket, képességüket a tudás hordozására, a történelem egy darabkájának megjelenítésére.[3] A dolgoknak e speciális csoportját az elemek olyan színes köre alkotja, hogy egy őket összefogó, általánosságban leíró definíció megalkotása is sok fejtörést okoz. Alapvető problémája a területnek az egyes központi fogalmak tisztázatlansága: igaz ez a „védelem tárgyának", a kulturális javaknak a fogalmára is.

Akárcsak a javak formája, megjelenése, értéke, az azokra vonatkozó jogszabályi környezet is változékony. Az egyes jogrendszerek következetesek abban, hogy a kulturális javak különleges bánásmódot igényelnek, ennek konkrét megvalósítása azonban tarka képet mutat. Ebben gyökerezik a kulturális javakkal kapcsolatos jogviták összetett jellege is.

A kulturális javak védelme mindannyiunk közös érdeke. A kulturális javak elemeire, az ingók e speciális típusára a mai globalizált világban sokkal nagyobb és közvetlenebb veszély leselkedik, mint a történelem során eddig bármikor.[4,5] A műtárgyak piaca hatalmas forgalmat generál, az eladások évente körülbelül 45 milliárd dollár értékű összeget mozgatnak, mely szám évről évre egyre nő.[6] A műkincsek iránti hatalmas kereslet azonban azok integritását is veszélyezteti. Az illegális műkincskereskedelem pontos méreteit nehéz megállapítani,[7] de ha

---

[2] PROTT, Lyndel V.: A kulturális örökség nemzetközi szabványai. In: Arizpe, LOURDES (szerk.): *Kulturális világjelentés. Kultúra, kreativitás, piac.* Budapest, Osiris Kiadó, 1998. 190.

[3] A kulturális javak az emberiség számára nyújtott jelentőségéről, e javak által hordozott értékek dimenzióiról ld: MERRYMAN, John Henry: The Public Interest in Cultural Property. *California Law Review*, vol. 77., no. 2. (1989)

[4] Egy 2013-as becslés alapján évente több száz tárgy hagyja el jogtalanul Magyarország területét. A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. Negyedik jelentés a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról. Brüsszel, 2013. (A továbbiakban: A Bizottság jelentése 2013.) 7.

[5] Ahogy *Kármán* fogalmaz, „[a] műtárgy jellegzetessége, illetve jelentősége abban rejlik, hogy egyedi, eredeti jellegénél és létrejöttének körülményeinél fogva különleges eszmei, illetve vagyoni értéket képvisel, így fokozottan veszélyeztetett, visszaélések esetén a károk is relatíve nagyok." KÁRMÁN Gabriella: Műtárgyhamisítás Magyarországon a büntető igazságszolgáltatásban. Egy empirikus kutatás tapasztalatai. In: VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 53.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2016. 118.

[6] RENOLD, Marc-André: The Legal and Illegal Trade in Cultural Property to and Throughout Europe: Facts, Findings and Legal Analysis. Joint European Commission-UNESCO Project: Engaging the European Art Market in the fight against the illicit trafficking of cultural property. The Art-Law Centre, University of Geneva, 2018. 3.

[7] Az okokat ld. SZABÓ Annamária Eszter: Az ingó kulturális javak védelme, különös tekintettel az illegális műtárgy-kereskedelemre. *Publicationes Universitatis Miskolcinensis. Sectio Juridica et Politica*, 2006. 435-436.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

az Európai Bizottság becslését vesszük alapul, évi 8000 bűntény irányul a nemzeti örökség ellen, és körülbelül 40.000 kulturális jószág kerül ki illegálisan az államok területéről. Az ENSZ statisztikája szerint a kulturális tárgyak csempészete a harmadik helyen áll a listán, a kábítószereket és a fegyvereket követve,[8] sőt, azok összefonódása is igazolt.[9]

Ebből kifolyólag a kulturális vonatkozással bíró tárgyak védelmére fokozott figyelem irányul a jogalkotó részéről is. A kulturális javakra vonatkozó joganyag mára egy speciális jogterületet alkot, mely külső és belső eredetű, különböző jogágakba sorolható normák elegyéből áll össze. Ez szükségszerűen így van, mivel e jelenséget csak úgy lehet sikeresen kezelni, ha több irányból vesszük fel a harcot ellene.

Az államok egyrészt a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatását különböző közjogi eszközökkel szorgalmazzák. E körben kell említeni a mára széles körben ratifikált nemzetközi egyezményeket. A kulturális javak védelme azonban a nemzetközi közjog eszközeivel limitált sikerrel folyik.[10] Ennek oka, hogy az egyes államok gazdasági és egyéb érintettségük okán sokáig vonakodtak implementálni azokat – az újabb egyezmények ratifikációja máig egy rendkívül lassú folyamatként jellemezhető. Másrészt, ezen jogforrások megalkotásának menetét erős kompromisszumok övezik, amely a hatályt érintő normákon érződik leginkább.[11] Előbbiekből következik, hogy rendelkezéseik korlátozott körben érvényesülnek.

Ami az egyes országokon belül a kulturális javakat védő szabályokat illeti, e normák jogágakon átívelve jelennek meg, s többnyire sporadikusan lelhetők fel az adott jogrendszerben. Mára már nyilvánvalóvá vált, hogy a közjogi eszközök önmagukban nem elegendők a kulturális javakkal kapcsolatban felmerülő problémakör kezelésére. Ugyanis, a másik oldalról közelítve azt, a jogellenesen elvett kulturális javakkal kapcsolatos tulajdoni igények által felvetett speciális kérdésekkel találkozunk. Ezek kezelésére a magánjog hivatott.

---

[8] PLACHTA, Michael: European Parliament Approves New Directive on the Return of Cultural Objects Among Member States. *International Enforcement Law Reporter*, vol. 30., no. 4. (2014) 129-130.

[9] KÁRMÁN Gabriella: Az illegális műtárgy-kereskedelem a büntetőjog-gyakorlatban Magyarországon. In: VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 56.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2019. 48.

[10] Az egyes nemzetközi egyezmények által létrehozott rezsimekről és azok kudarcáról ld.: POSNER, Eric A.: The International Protection of Cultural Property: Some Skeptical Observations. *Chicago Journal of International Law*, vol. 8., no. 1. (2007) 215-218.

[11] Bővebben: WELLER, Matthias: Study on the European Added Value of Legislative Action on Cross-border Restitution Claims of Works of Art and Cultural Goods Looted in Armed Conflicts and Wars with Special Regard to Aspects of Private Law, Private International Law and Civil Procedure. In: WELLER, Matthias (ed.): *Rethinking EU Cultural Property Law: Towards Private Enforcement*. Baden-Baden, Nomos Verlag, 2018. 25-27.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Eme eljárások specialitása többek között abban áll, hogy azokban többségében megjelenik a nemzetközi elem. Ez a tárgyak jellegzetességeiből adódik: hatalmas értékükből és könnyű mozgathatóságukból, valamint a nemzetközi kereskedelem sosem látott fellendüléséből fakadóan jellemzően határokon átívelő utat járnak be. Ez az út pedig bizonyos esetekben jogvitához vezet, melynek gócpontja a javak jogos tulajdonosának meghatározása. A jogrendszerek mechanizmusa pedig talán a lopott dolgon történő tulajdonszerzés szabályait illetően a leginkább megosztott, amely megosztottság – mint látni fogjuk – a kulturális javak védelmének ellenében hat.

Előbbiekből eredően a nemzetközi magánjognak kiemelkedő szerepe van a kulturális javak védelme tekintetében. A nemzetközi magánjog jogága a lényeges külföldi elemet hordozó tényállások kezelésével foglalkozik. A 20. század tendenciája jegyében az egyes államok megalkották saját nemzetközi magánjogi szabályozásukat, mely folyamat a nemzetközi magánjog területének egységesedése ellen hatott – annak egyre komplexebbé válását is magával hozta.[12] A restitúciós ügyek vonatkozásában az egységesség hiánya a *forum shopping* jelenséget erősíti, s a döntések előreláthatóságának ellenében hat.

A kulturális javak visszaszolgáltatásának kérdése az utóbbi évtizedekben a tudományos vizsgálódás homlokterébe került.[13] A jelenséget az egyre szélesebb körben szorgalmazott, specializált normaalkotás szintjén megjelenő igény, az ennek nyomán születő jogforrások, s az eredetkutatást elősegítő dokumentumok hozzáférhetővé válásával[14] egy időben a restitúciós perek számának növekedése is indokolja.[15] E a dolgozat perspetívájául a restitúciós eljárások nemzetközi magánjogi sajátosságai szolgálnak, melyet illetően – a témakör egyes szeletét feldolgozó kiváló tanulmányokon túl – a hazai jogirodalomban átfogó elemzés még nem született.

A kutatás során feldolgoztuk a kulturális javak védelmére hivatott nemzetközi, európai uniós, és hazai jogforrások csoportjait. E tevékenység különös figyelmességet igényelt azon okból, mely szerint a restitúciós perek egyes magánjogi vonatkozásait általában nem egy

---

[12] REDDY, Vinay: Common Law Conflict of Laws Rules and the Protection of Cultural Heritage: A Conflict Between the Two? *Flinders Journal of Law Reform,* vol. 5., no. 2. (2001) 199.

[13] MAGNUS, Ulrich – MANKOWSKI, Peter: *European Commentaries on Private International Law. Volume 1 Brussels Ibis Regulation – Commentary.* Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt KG. 2016. 345.

[14] Ld. WELLER (2018) i. m. 8. Jogellenesen elvett kulturális javakat listázó adatbázisok a teljesség igénye nélkül: The Art Loss Register (artloss.com), International Foundation for Art Research (ifar.org), Lost Art Database (lostart.de), lootedart.com (lootedart.com).

[15] SZABÓ Sarolta: A kulturális javak (és a lopott dolgok) speciális védelme az új Nemzetközi magánjogi törvényben. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új Nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. Budapest. HVG-Orac, 2016. 160.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

konkrét jogforrás, hanem a kulturális javak problémakörének egyéb szeleteivel foglalkozó források egy-egy rendelkezése tartalmazza. Ahol a vizsgálódás megkívánta, éltünk az összehasonlító jog módszerével és a kijelölt mintaállamok megoldásait, illetve az azokból származó gyakorlati következményeket vetettük össze. A kutatás során továbbá a hazai és nemzetköri jogirodalom megállapításaira, valamint a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárások széleskörben feldolgozott esetjogának tanulságaira támaszkodtunk.[16]

Nézőpontunk többirányú. A visszaszolgáltatást szorgalmazó eljárások jellemzője, hogy abban a legkülönbözőbb – nem is feltétlenül szigorúan jogi – érdekek egész sora képviselteti magát, melyek érzékletes megjelenítése megkívánja a nemzetközi tendenciák feltárását. A hazai jogszabályi környezet alakítását illető ambícióink másrészről megkívánták, hogy a belső jogi megoldásoknak kiemelt figyelmet szenteljünk, s a dolgozat minden pontjában erős hangsúlyt fektessünk e megoldások elemző jellegű vizsgálatára.

Az írás célja, hogy a problémák színes körét, melyet a visszaszolgáltatási eljárások nemzetközi magánjogi szempontból felvetnek, egységes szerkezetben és a teljesség igényével tárja az Olvasó elé. A jogterületet jellemző élénk dogmatikai viták és szabályozási kiforratlanság okán kiemelt célja a dolgozatnak, hogy a fogalmi tisztázással, a problémakör rendszerben való bemutatásával a későbbiekben jogalkotó és jogalkalmazó segítségére lehessen.

Az írás *első fejezete* hivatott a fogalomtisztázást elvégezni. Az egység központi témája magának a kulturális jószágnak a fogalmi meghatározása, mivel „bármely konkrét jogi kérdésről legyen is szó az adott esetben, mindig a kulturális tárgy sajátos jellege az, mely a perek középpontjában áll.”[17] A *második fejezet* az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevővel kapcsolatos szabályozási differenciáltságot tárja fel, mely a restitúciós eljárásokban alkalmazott nemzetközi magánjogi szabályozás által felvetett kérdések nagy részének szolgál alapul. A szakasz az összehasonlító elemzés módszerével mutat rá az angolszász és a kontinentális jogrendszerek megoldásainak sajátosságaira, és az abból fakadó, visszaszolgáltatási eljárásokra vetített problémákra.

A vizsgált eljárások kollíziós jogi vonatkozásaival a *harmadik fejezet* foglalkozik. Külön szakaszban kaptak helyet az általános részi intézmények, illetve a különös részi

[16] Különösen nagy segítséget jelentett a Genfi Egyetem Művészeti jogi központjának online esetjogi adatbázisa. Elérhető: plone.unige.ch/art-adr.
[17] CHECHI, Alessandro: *The Settlement of International Cultural Heritage Disputes*. Oxford, Oxford University Press, 2014. 134.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

szabályok. A fejezet bemutatja a területen mutatkozó általános tendenciákat, valamint a releváns nemzetközi esetjogot, annak középpontjában azonban a hazai kollíziós jogi megoldás elemzése – és kritikája – áll.

Jól elkülöníthető problémakörét alkotják a restitúciós eljárásoknak az állami immunitással kapcsolatos kérdések, melyek így külön egységben, a *negyedik fejezetben* kaptak helyet. A mentességgel kapcsolatos rendelkezések több ponton is befolyást gyakorolhatnak az eljárások kimenetelére. Rögtön az eljárás kezdetén, a joghatóság megállapításának folyamatában jelentkezhetnek – az első három alfejezet ezt az esetkört hivatott bemutatni. A fejezet második része a végrehajtás kapcsán felmerülő mentesség szabályozását és gyakorlatát elemzi.

Nem lehet kérdéses, hogy a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos ügyek olyan egyedi jellemzőkkel bírnak,[18] melyek árnyalt megközelítést és megoldásokat kívánnak.[19] A kulturális javak olyan különleges ingók, melyek természete okán a jogviták rendezésében jogon kívüli szempontok is meghatározó jelentőséget kapnak, s a hagyományosan kialakított megoldások nem mindig sikeresek.[20] A kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárások jelentős része rendeződik ezért a hagyományos bírói utat „megkerülve", alternatív vitarendezési fórumok előtt. Szükséges így a nem állami úton folyó eljárások jellegzetességeire is kitérni, s az egyes általános és speciális fórumok gyakorlatát bemutatni, melyre az *ötödik fejezet* hivatott.

A munka utolsó része, a *hatodik fejezet* hivatott összefoglalni a jogellenesen elvett kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárások nemzetközi magánjogi sajátosságait, az azokra adott jogalkotói és jogalkalmazói válaszokat. E fejezet tartalmazza következtetéseinket a jelenleg létező jogszabályi környezet és a joggyakorlat irányának megfelelőségével, s a jogterület további fejlesztési lehetőségeivel kapcsolatban.

[18] *Bryne-Sutton* szavaival élve, „[a]ttól függetlenül, hogy milyen jogi kérdésről folyik a vita, gyakran magának a műalkotásnak a sajátos jellege a per központi kérdése." BRYNE-SUTTON, Quentin: Arbitration and Mediation in Art-Related Disputes. *Arbitration International*, vol. 14., no. 4. (1998) 448.
[19] Részletesen: BYRNE-SUTTON, Quentin: Resolution Methods for Art-Related Disputes Art-Law Centre, Geneva (October 17, 1997). *International Journal of Cultural Property*, vol 7., no. 1. (1998)
[20] Elég, ha a restitúciós perek átlagos, évtizedes időtartamára gondolunk, vagy arra a tényre, hogy sok esetben még az elhúzódó, költséges eljárások sem vezetnek a felek számára kielégítő eredményre.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

I. FEJEZET:

FOGALOMMEGHATÁROZÁSOK

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Ahhoz, hogy a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárások nemzetközi magánjogi sajátosságairól megfelelő képet alkothassunk, szükséges az alapul fekvő fogalmak meghatározása, illetve a vizsgált terület pontos körülhatárolása. Ez az alapvetés bármely diszciplína esetén helytálló lenne, a kulturális javak ügyével kapcsolatban azonban különleges jelentőséget kap. Ennek oka – mint látni fogjuk –, hogy még az olyan alapvető fogalmak esetében is, mint a kulturális jószág, a vonatkozó (a jogrendszer különböző szintjein elhelyezkedő) jogforrások beható elemzése szükséges ahhoz, hogy az adott ügyben alkalmazandó szabályok hatályát magabiztossággal megállapíthassuk.

A fejezetben, a kulturális javak fogalmmeghatározását követően, kitérünk a visszaszolgáltatási igényt megalapozó egyes tényállások sajátosságaira. Ebben a körben alapvetően három esetkörről kell szólnunk: az illegális ásatások, a lopás, illetve a fosztogatás által a tulajdonos birtokából kikerült javakra vonatkozó igényeket elkülönítve.

A visszaszolgáltatási igény jogi természetének elemzését, illetve az általunk vizsgált igények elkülönítését követően bemutatjuk a jogirodalomban uralkodó nézőpontok alakulását, majd elvégezzük a szükséges fogalmi tisztázásokat.

1. A kulturális javak fogalma

Kulturális örökségének megőrzése – melynek hordozói többek között a kulturális javak – minden állam vitathatatlan érdeke.[21] A vonatkozó többcsatornás jogforrási rendszer, annak gyakorlata és irodalma mára egy sajátos jogterületet hozott létre, amelynek azonban nem alakult ki elkülönült, tiszta fogalmi rendszere.[22] A védendő tárgy, a kulturális jószág is az ügy

[21] A magyar jogrendszer vonatkozásában a kulturális örökség gyűjtőfogalma valójában három ágazatot takar: a műemlékek, a régészeti örökség, valamint a kulturális javak körét. A kulturális örökség jogának rendszerszintű áttekintését lásd: SZABÓ Annamária Eszter: A kulturális örökség joga. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc, 2009.

[22] „Míg a kulturális javak különböző tudományterületeivel foglalkozó szakértőknek egy meglehetősen világos koncepciójuk van vizsgálatuk tárgyáról, a kulturális örökség jogi definíciója az egyik legnagyobb kihívás, amellyel a kutatók ma szembesülnek.” PROTT, Lyndel V.– O'KEEFE, Patrick: *Law and the Cultural Heritage*. Professional Books, 1984/1. sz. 8., idézi: BLAKE, Janet: On Defining the Cultural Heritage. *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 49, no. 1. (2000) 63-64.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

körülményeitől függően, eltérően kerülhet definiálásra:[23] példának okáért más ingók sorolhatók ide egy visszaszolgáltatási igény kapcsán, mint egy kiviteli engedélyezési eljárásban, s megint különbözhet a meghatározás az ügyben érintett jogalanyok függvényében. [24]

A kulturális javak kategóriája a kulturális örökség kategóriáján belül helyezkedik el, e két fogalom viszonya azonban nem olyan egyértelmű, mint amilyennek első ránézésre tűnik. Az egyes fogalmi bizonytalanságok a kulturális javak kategóriájának és a kulturális örökség tágabb fogalmának egymáshoz való viszonyának meghatározásakor jelennek meg – első körben ezért e jelenség hátterét világítjuk meg.

1.1. A kulturális örökség és a kulturális jószág

Elmondható, hogy - akárcsak a kulturális javak fogalma – a kulturális örökség kategóriája is számos nemzetközi jogeszközben felbukkan, mégsem bír egységes tartalommal; az jellemzően az adott nemzetközi egyezmény céljait figyelembe véve kerül kialakításra.

1.1.1. A kulturális örökség fogalma a nemzetközi eredetű jogforrásokban

A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló 1970-es UNESCO Egyezmény[25] címzettje a kulturális jószág, melynek meghatározása után e javakat a „kulturális örökség" kategóriáján belül helyezi el – melyet azonban nem definiál.[26] Az Európa Tanács égisze alatt

[23] Ha „egy fokkal előbb" megállunk és a „kultúra" fogalmának jogszabályi megjelenítését vizsgáljuk is tapasztalhatjuk a jogalkotó tartózkodó mentalitását. Ld.: KIRÁLY Miklós: A kulturális sokszínűség védelméről szóló UNESCO Egyezmény és az Európai Unió. In: FALUDI Gábor (szerk.): *Liber Amicorum. Studia P. Gyergyánfy dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyergyánfy Péter tiszteletére.* Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2008. 244.; illetve részletesebben: KIRÁLY Miklós: *Egység és sokféleség: az Európai Unió jogának hatása a kultúrára.* Budapest, Új Ember Kiadó, 2007. 22-30.

[24] A körülményekről részletesebben lásd: SHEHADE, Maria– FOUSEKI, Kalliopi: The Politics of Culture and the Culture of Politics: Examining the Role of Politics and Diplomacy in Cultural Property Disputes. *International Journal of Cultural Property*, vol. 23, no.4. (2016) 358-359.; a szabályozási diverzitásról pedig: BUZINKAY Péter: Műtárgyvédelem és az Európai Unió. A kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása. *Műemlékvédelem: Kulturális Örökségvédelmi Folyóirat*, 2003/1.

[25] UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. Paris, 1970. Kihirdette: 1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott Egyezmény kihirdetéséről.

[26] Ld. az Egyezmény 4. Cikkét.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

született, az európai építészeti örökség védelméről szóló 1985-ös Granadai Egyezmény[27] tárgya kifejezetten az ingatlanvagyon („*architectural heritage*"). Az UNESCO 1972-es, 194 részes állammal bíró Világörökségi Egyezménye[28] a kulturális örökség („*cultural heritage*") fogalma alá szintén az örökség ingatlan elemeit sorolja: az emlékműveket, épületegyütteseket, illetve helyszíneket.[29] Az Egyezmény emellett használja a természeti örökség („*natural heritage*") kifejezést, mely alá a fizikai és biológiai alakulatok, a geológiai és fiziográfikai alakulatok, illetve egyes természeti tájak vagy pontosan körülhatárolt természeti területek tartoznak.[30] A kulturális javakkal foglalkozó nemzetközi eredetű források megoldásaihoz hasonlóan az Egyezmény is a részes államokra bízza az így definiált javak konkrét kijelölését. A víz alatti kulturális örökség védelméről szóló 2001-es UNESCO Egyezmény 2014-ben vált jogrendszerünk részévé.[31] Az Egyezmény a víz alatti kulturális örökség („*underwater cultural heritage*") fogalmát minden olyan emberi jelenlétre utaló kulturális, történelmi vagy régészeti jellegű maradványra alkalmazza, amely részben vagy egészében, időszakosan vagy folyamatosan legalább 100 éven át víz alatt volt. Az Egyezmény által megadott példák között mind ingó, mind ingatlan tárgyak helyet kapnak.[32] Szintén így van ez a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló 2003-as UNESCO Egyezmény (Párizsi Egyezmény)[33] esetében is: a szellemi kulturális örökség („*intangible cultural heritage*") fogalma alá von közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismert ingó és ingatlan tárgyakat is.[34]

[27] Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe. Granada, 1985. Hatálybalépés Magyarországon: 1990. augusztus 1.
[28] UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, 1972. Kihirdette: 1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülésszakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről.
[29] Világörökségi Egyezmény 1. cikk
[30] Világörökségi Egyezmény 2. cikk
[31] UNESCO Convention for the Protection of Underwater Cultural Heritage. Paris, 2001. Kihirdette: 2014. évi IX. törvény a víz alatti kulturális örökség védelméről szóló UNESCO egyezmény kihirdetéséről.
[32] Ld. az Egyezmény 1. cikkét.
[33] UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Paris 2003. Kihirdette: 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről.
[34] Egyezmény 2. cikk

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.1.2. A kulturális örökség az uniós eredetű jogforrások

Az EUMSZ 167. cikke (az EKSz. korábbi 151. cikke) alapján „Az Unió hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget. Az Unió fellépésének célja a tagállamok közötti együttműködés előmozdítása és szükség esetén tevékenységük támogatása és kiegészítése a következő területeken: […] az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése és védelme; nem kereskedelmi jellegű kulturális cserék […]". Az örökségvédelem elsősorban tagállami feladat, abból szubszidiárius módon az Európai Unió is szerepet vállal. A kulturális örökség és a kulturális javak fogalmának elhatárolását illetően így az uniós dokumentumok áttekintése is szükséges.

Az európai kulturális menetrend[35] 2007-es elfogadása folytán megszületett az „európai örökség" cím, mely egyaránt felölelheti a kulturális örökség ingó és ingatlan elemeit.

A kulturális örökség fogalma az alapvetően kulturális javak védelmét célzó *2014/60/EU irányelv* preambulumában jelenik meg. Itt is, akárcsak *a kulturális javak bejuttatásáról és behozataláról szóló 2019/880 rendelet* esetében, a forrás a kulturális javakat a kulturális örökség tágabb fogalmán belüli kategóriaként definiálja, de a kulturális örökség meghatározásával nem foglalkozik.

Az iraki helyzettel kapcsolatos, a kulturális javak behozatalát tiltó *1210/2003/EK rendelet* a preambulumában a védendő tárgyat illetően a „kulturális örökség részét képező áruk" kifejezéssel él, mely a törzsszövegben kulturális javakra cserélődik.[36] Ugyanez elmondható az *1332/2013/EU rendelet* mellékletével kapcsolatban is, amely a „szíriai kulturális örökségnek minősülő javak" fogalmát változtatja kulturális javakra.[37]

Az Európai Bizottság 2014-es, „A kulturális örökség integrált európai megközelítése felé" című közleményében[38] használja az „európai kulturális örökség" kifejezést, s annak különböző szakpolitikai területeken keresztül megvalósuló összehangolt megközelítését

[35] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az új kulturális menetrendről. Brüsszel, 2018.5.22. COM(2018) 267 final
[36] Ld. a rendelet (3) preambulumbekezdését és 3. cikkét.
[37] Ld. a rendelet (3) preambulumbekezdését és 11c. cikkét.
[38] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A kulturális örökség integrált európai megközelítése felé. Brüsszel, 2014.7.22. COM(2014) 477 final.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

irányozza elő.[39] A kulturális örökség kulturális, fizikai, digitális, környezeti, humán és szociális dimenzióit mind számba beszi, annak elemeként kezelve a kulturális javak jogellenes mozgatásának kérdését. Konkrét fogalommeghatározásokat a dokumentum nem tartalmaz.

Az Európai Unió 2018-ban a kulturális örökség európai évét ünnepelte, melynek keretében az Európai Bizottság munkadokumentumában[40] célul tűzte ki „a kulturális örökség szakpolitikákban, programokban és fellépésekben megfogalmazandó, inkluzív és előretekintő fogalommeghatározásának" bevezetését.[41]

1.1.3. A kulturális örökség hazai fogalma

Hazai szabályozásunk a kulturális örökséget gyűjtőfogalomként használja, mely rendkívül tág kategória egyik ágazata a kulturális javak elemeit takarja. *Szabó* szavait idézve: „a kulturális örökség fogalma úgy határozható meg, mint olyan ingó, valamint ingatlan dolog, amelynek alapkritériuma, hogy történeti, művészeti, etikai vagy esztétikai értékkel bírjon."[42] A kulturális javak kifejezés ezen belül az ingók egy meghatározott csoportjára értendő – egységes örökségvédelmi szabályozásunk, a *Kötv.* 7. § 11. pontja a következőképpen határozza meg a kulturális örökség elemeit: a régészeti örökség, a hadtörténeti örökség régészeti módszerekkel kutatható elemei, a műemléki értékek, a nemzeti emlékhely, a kiemelt nemzeti emlékhely és annak településkép-védelmi környezete, valamint a kulturális javak.

A nemzetközi eredetű jogforrásokkal összevetve érdemes kiemelni, hogy a magyar szabályozás integrált örökségvédelmi rendszere nem terjed ki a szellemi örökség védelmére. Ennek indoka, hogy a szellemi örökség fenntartása és védelme a kulturális örökség hazai ágazataira szabott, tárgyi elemekkel foglalkozó szabályozáshoz képest teljesen eltérő megközelítést és eszközöket igényel.[43]

---

[39] Szintén: Az Európai Parlament 2015. szeptember 8-i állásfoglalása a kulturális örökség integrált európai megközelítése felé (2014/2149(INI)).
[40] Oktatásügyi, Ifjúságpolitikai, Sportügyi és Kulturális Főigazgatóság (Európai Bizottság): A kulturális örökségért való fellépés európai kerete. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2019.
[41] Az Európai Bizottság Oktatásügyi, Ifjúságpolitikai, Sportügyi és Kulturális Főigazgatósága: A kulturális örökségért való fellépés európai kerete. Bizottsági szolgálati munkadokumentum. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2019. 6.
[42] SZABÓ (2009) i. m. 83.
[43] SZABÓ Annamária Eszter: *A kulturális igazgatás.* Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Vezető- és Továbbképzési Intézet, 2014. 6. o.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.2. Kulturális javak fogalma a nemzetközi eredetű jogforrásokban

Mára számos nemzetközi egyezmény foglalkozik a kulturális javak védelmével: ezek az eszközök jellemzően a védendő tárgy egy-egy aspektusát fedik le, mely, a problémakör összetettségéből adódóan, nem is lehetne másképpen. A rendszer azonban nem nevezhető különösen hatékonynak, melynek lényegi oka az alapvető fogalmak meghatározása és értelmezése tekintetében máig fennálló következetlenség.[44]

A külső forrásból eredő jogeszközöknek a kulturális javak meghatározására alkalmazott módszerei alább a nemzetközi egyezmények körében időrend szerint, az uniós jogforrások esetén az átláthatóság érdekében időrend és tárgykör szerint csoportosítva kerülnek bemutatásra.

1.2.1. Főbb nemzetközi egyezmények

Az *1954-es Hágai Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában* 1954. május 14. napján kelt az ENSZ égisze alatt. Ez az Egyezmény volt az első, kifejezetten kulturális javakra vonatkozó nemzetközi megállapodás.[45] Az 1. Cikk foglalkozik a kulturális javak meghatározásával, mely mind ingó, mind ingatlan dolgokat ide sorol, melyek „a népek kulturális örökségére nézve nagy jelentőséggel" bírnak, valamint az ingó javak megőrzésére, kiállítására, illetve – fegyveres konfliktus esetén – ezek megóvására szolgáló épületeket is.[46] A kulturális javakat a Hágai Egyezmény alkategóriákra nem osztja.[47]

---

[44] BLAKE i. m. 62-63.

[45] A szabályozást két ajánlás egészítette ki, 1954-ben és 1999-ben. Kihirdette: 1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről; illetve a 2006. évi XXIX. törvény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

[46] A védett tárgy meghatározási tisztázatlanságának következményeiről háborús helyzetekben ld.: LOSTAL, Marina: Two Wrong Ways of Thinking about the Legal Protection of Cultural Property in Armed Conflict. In: LOSTAL, Marina (ed.): *International Cultural Heritage Law in Armed Conflict. Case-Studies of Syria, Libya, Mali, the Invasion of Iraq, and the Buddhas of Bamiyan*. Cambridge, Cambridge University Press, 2017.

[47] Az Egyezmény megadja a lehetőségét annak, hogy bizonyos ingó tárgyakat „korlátolt számban" különleges védelem alá helyezzenek. E védelem tárgyainak kiválasztására a jogforrás – bizonyos feltételek betartása esetén – az adott áll. amnak szabad kezet ad. Ld. a Hágai Egyezmény 8. Cikkét.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Alkalmazása speciális helyzethez kötött: a szerződő felek közti „nyílt háború vagy bármely más fegyveres összeütközés" esetében kell alkalmazni.[48] [49]

Az első olyan nemzetközi szabályzat, mely a kulturális javak védelmével átfogóan foglalkozik,[50] a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és azok tulajdonának jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló 1970. évi UNESCO Egyezmény.[51] Az Egyezmény tárgyi hatálya a „kulturális javakra" terjed ki. A minősítést maguk az államok hivatottak elvégezni, akik az adott – UNESCO Egyezmény által taglalt lista elemét képező[52] – tárgyat saját kulturális jószáguknak tekintik. A listában immáron csak ingó dolgokat találunk. Az Egyezmény 4. Cikke használja a „kulturális örökség" fogalmát, melyet azonban nem különít el a kulturális javak fogalmi körétől. A Cikk a visszaszolgáltatási eljárás egyik lényeges kérdésében, a származási állam kategóriájának meghatározásában segít: az állam, melynek az adott, „kulturális javak" fogalma alá eső tárgy a Cikk szerint a kulturális öröksége részét képezi, a visszaszolgáltatási igényekkel kapcsolatban származási államként kezelendő.

1982-ben az UNESCO, az 1970-es Egyezmény korlátozott hatékonyságát észlelve, megkezdte a kulturális javak illegális forgalmára vonatkozó nemzeti jogi szabályozások vizsgálatát. Számos ajánlás kibocsátása után végül felkérte a UNIDROIT-t, hogy dolgozza ki az UNESCO Egyezményt kiegészítendő a kulturális tárgyak illegális kereskedelmére vonatkozó *magánjogi* szabályokat.[53] *A lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló UNIDROIT Egyezmény*[54] „kulturális javaknak"[55] az olyan egyházi vagy világi okokból régészeti, őstörténeti, történeti, irodalmi, művészeti vagy tudományos szempontból fontos tárgyakat tekinti, melyek beletartoznak az Egyezmény

---

[48] Hágai Egyezmény 18. Cikk.

[49] Bővebben: O'KEEFE, Roger: The Meaning of 'Cultural Property' under the 1954 Hague Convention. *Netherlands International Law Review*, vol. 46., no. 1. (1999)

[50] MERRYMAN, John Henry: Cultural Property, international Trade and Human Rights. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, vol. 19., no. 2. (2001) 51.

[51] Kihirdette: 1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott Egyezmény kihirdetéséről.

[52] UNESCO Egyezmény 1. Cikk

[53] PROTT, Lyndel V.: UNESCO and UNIDROIT: A Partnership against Trafficking in Cultural Objects. *Uniform Law Review*, vol. 1., issue 1. (1996) 59-61.

[54] Beiktatta: 2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről.

[55] A fordítások, illetve a hivatalos változatok egyezősége egy külön kérdéskör. Érdekesség, hogy még az UNIDROIT Egyezmény nyelvezetét illetően sem teljes az összhang: a magyar szöveg a „kulturális javak" kifejezéssel dolgozik, mely igaz a francia változatra is – az angol szövegben viszont már „kulturális tárgy" fogalma jelenik meg.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Függelékében megadott – az UNESCO Egyezményben felsoroltakkal megegyező – kategóriák egyikébe.[56] A kulturális javak „általános" fogalmát használja, vagyis nem különböztet a kulturális javak kategóriáján belül a tárgyak közt meghatározott jellemzők (érték, kor, stb.) alapján. A kulturális javak jogellenes mozgatásának mindkét tényállását szabályozási körébe vonja, de kizárólag akkor, ha nemzetközi vonatkozású ügyről van szó:

„Ezen Egyezmény olyan nemzetközi természetű követelésekre vonatkozik, melyek tárgya:

a) lopott kulturális javak visszaszerzése;

b) olyan kulturális javak visszaadása, amelyeket valamely Egyezményben részes állam területéről a kulturális örökség védelme céljából a kulturális javak kivitelét szabályozó törvények megsértésével vittek külföldre (a továbbiakban: jogellenesen külföldre vitt kulturális javak)." [57]

Nemzetközi eredetű, „puha jogi" eszköz az IIL szervezet gondozásában született Bázeli határozat,[58] mely rendeltetése szerint a kulturális örökség védelmét mozdítja elő. Hatályát illetően igazodik az UNIDROIT Egyezményhez annyiban, hogy mind az olyan ingó dolgokat a szabályozási körébe vonja, melyek a származási országot a hatályban lévő kiviteli szabályok megsértésével hagyták el, mind az eredeti tulajdonostól vagy birtokostól lopott vagy más módon elvett javakat.[59] A jogeszköz alapvetően a „műalkotás" (*work of art*) és a „kulturális javak" (*cultural property*) kifejezéseket szinonimaként használja, előbbit helyezve fókuszba. Az 1. Cikk 1. a) pont meghatározása alapján „[a] műalkotás olyan dolog, amelyet egy ország regisztráció, minősítés, vagy bármely más nemzetközileg elfogadott módszer alapján kulturális örökségéhez tartozóként azonosít." A javak köre tehát általános módon került meghatározásra, kihagyva a nemzetközi jogforrások által gyakran alkalmazott kor- és értékküszöböt, az érintett államok belátásának meglehetősen tág teret engedve. A jogirodalom ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a jogforrás helyes értelmezése szerint annak tárgya csak az adott állam

[56] UNIDROIT Egyezmény 2. Cikk. Vö. az 1970-es UNESCO Egyezmény 1. Cikkével.
[57] UNIDROIT Egyezmény 1. Cikk. Míg a jogellenesen exportált javaknál a „nemzetközi természet", az államhatárok közti mozgás adottnak vehető, a lopott javakkal kapcsolatosan érdemes kiemelni, hogy a tisztán belföldi tényállásokra – nyilvánvalóan – a hatály nem terjed ki.
[58] Basel Resolution, 1991.
[59] Bázeli határozat 1. cikk 2. és 3. pont

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kulturális öröksége szempontjából *jelentős* kulturális javak köre lehet.[60] Nem kívánatos ugyanis a túlzó exportszabályozások bevezetése, a „kulturális nacionalizmus" elterjedése.[61]

A „kulturális örökség" fogalma ezen a helyen mint a műalkotások fogalmi eleme és mint kapcsoló tényező jelenik meg, amely a javakat a származási államhoz köti.[62] Ugyan a szövegben nem találunk erre kifejezett utalást, de érdemes leszögezni, hogy a forrás csak az állam által érvényesítendő tulajdoni igényekkel foglalkozik, a magánszemélyek követelései tehát nem tartoznak e körbe.

1.2.2. Az uniós eredetű jogforrások rendszere

1.2.2.1. Az EUMSZ 36. cikke

Az EUMSZ 36. cikke (az EKSz. korábbi 30. cikke) a „művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek" védelmét célozza. Sajnálatos módon előbbi kifejezést az EUB eddig egyetlen esetben sem értelmezte,[63] de a kulturális javak visszaszolgáltatásának témakörében született további uniós joganyagok segítenek a „nemzeti kincsek" és a „kulturális javak" viszonyának értelmezésében. Az Európai Bizottság 2013-as javaslatában így fogalmaz: „A nemzeti kulturális javak azok a javak, amelyeket a tagállamok kulturális örökségükhöz tartozónak tekintenek. […] A kulturális javakon belül megkülönböztetünk olyanokat, amelyeket nemzeti jogszabályok vagy közigazgatási eljárások alapján az EUMSZ 36. cikke értelmében vett, művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsnek (a továbbiakban: nemzeti kincsek) minősítettek. A nemzeti kincsek kiemelt jelentőséggel bíró, a

[60] SHYLLON, Folarin: Private Law Beyond Markets for Goods and Services: The Example of Cultural Objects. *Uniform Law Review*, vol. 8., issue 1-2. (2003) 517.
[61] A szabályozás lényege, célja így az kell, hogy legyen, hogy a valóban jelentős nemzeti kincsek visszaszolgáltatását könnyítse, s nem az, hogy a túlburjánzó állami igényeknek teret engedjen.
[62] „Egy állam kulturális örökségéhez tartozó műalkotás tulajdonjogának átruházására irányadó jog az adott állam joga." Bázeli határozat 2. Cikk
[63] Az EUB-hoz a *Commissione tributaria regionale per il Veneto* (az olaszországi Veneto regionális adóbizottsága) 2019. június 17-én nyújtott be előzetes döntéshozatal iránti kérelmet (C-468/19. sz. ügy), melyben felmerült többek között a „kulturális javak" EUMSZ 36. cikk és a 2014/60/EU irányelv szerinti értelmezése, valamint a veteránjárművek (*oldtimerek*) kulturális javakként történő besorolásának kérdése. Az EUB végül 2020. február 13-i végzésével a kérelem elfogadhatatlanságáról határozott, így utóbbiak sem kerülhettek értelmezésre a Bíróság által. ECLI:EU:C:2020:97

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jövő generációi számára megőrzendő javak, melyeknek a jog általában fokozottabb védelmet biztosít, és tiltja az adott tagállam területéről történő kivitelét."[64]

Az, hogy miként definiálják a nemzeti kincseiket és mely eszközökkel védik őket, tagállami hatáskörbe tartozik. A megkülönböztetett uniós védelem oka abban áll, hogy nemzeti kincsnek olyan javak minősülnek, melyek a származási ország polgárainak identitását alapvetően meghatározzák, s elvesztésük „a tagállamok nemzeti identitása, kultúrája és történelme szempontjából káros jelenség".[65] Az ilyen javak védelme így kiemelt célkitűzése az Uniónak.

Ami a célkitűzés gyakorlatban történő megjelenítését illeti, az EUB két döntésére kell utalni. Az 1968-as *Bizottság kontra Olasz Köztársaság ügyben* az EUB-nak arról kellett döntenie, hogy összeegyeztethető-e a közösségi joggal azon olasz törvény,[66] mely a művészi, történelmi értéket képviselő javak exportjára nézve állapít meg különös rendelkezéseket – a teljes kiviteli tilalomtól a progresszív adóig.[67] A Bizottság azzal érvelt, hogy az említett adó a kiviteli vámokkal azonos hatású, így az EK Szerződés 16. cikkébe ütközik. Olaszország a javak speciális jellegét kérte figyelembe venni, mely által ezek a tárgyak nem hasonlíthatók egyéb használati cikkekhez, s így az EK Szerződés által a közönséges áruforgalomra szabott rendelkezései sem érvényesülhetnek körükben. Másrészről, a vizsgált adónak legitim célja van: a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme – így az a 36. cikk kivétele alá tartozik. Az adó nem fiskális jellegű; a költségvetéshez való hozzájárulása jelentéktelen. A törvény egyetlen célja, hogy e különleges tulajdonságokkal bíró javak kivitelét megnehezítse, s így védje a nemzeti örökséget.

A Bizottság rámutatott, hogy amennyiben forgalomképes javakról van szó, azok hiába tartoznak a kulturális javak körébe – az EK Szerződés rendelkezései változatlanul alkalmazandó rájuk; annak 16. cikke pedig tiltja a kiviteli vámok és az azzal azonos hatású díjak minden formáját. A Bizottság megítélésében a nemzeti örökség védelme más (hatékonyabb) formában is biztosítható.

---

[64] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális javak visszaszolgáltatásáról (átdolgozás). Európai Bizottság, Brüsszel, 2013. 1. pont

[65] Uo.

[66] 1939. évi 1089. törvény a művészeti vagy történeti jelentőséggel bíró javak védelméről (Gazzetta Ufficiale, 8 August 1939, No 184.)

[67] Judgment of the Court of 10 December 1968. Commission of the European Communities v Italian Republic. Case 7-68. ECLI:EU:C:1968:51

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az EUB döntésében rámutatott, hogy a Közösség „vámuniót alkot, amely a teljes árukereskedelemre kiterjed”.[68] Áru alatt pedig minden olyan termék értendő, melynek értéke pénzben kifejezhető, s amely így kereskedelmi ügyletek tárgyát képezheti. Az olasz törvény hatálya alá tartozó tárgyak annak ellenére, hogy bizonyos sajátos tulajdonságaik megkülönböztetik őket az áruk egyéb típusaitól, teljesítik utóbbi feltételeket – ez abból is kitűnik, hogy a vitatott adó mértékét a tárgyak értékéhez kapcsolja a törvény. Az EK Szerződés alapján tilos a tagállamok közötti bármilyen behozatali vagy kiviteli vám és azzal azonos hatású díj, tekintet nélkül azok céljára és jellegére. Az EK Szerződés 36. cikke alapján meghozhatók olyan, a behozatalra, kivitelre vagy tranzitárukra vonatkozó *tilalmak vagy korlátozások,* amelyeket a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme indokol. Ezen tilalmak és korlátozások azonban természetüknél fogva különböznek a vámoktól és az azokkal azonos hatású díjaktól, mivel a behozatal, illetve kivitel gazdasági feltételeit érintik a kereskedelmi ügyletekben részt vevők döntési szabadságának korlátozása nélkül. Az áruk szabad mozgásával kapcsolatban megállapított kivételeket *szigorúan kell értelmezni*. A vizsgált törvény által előidézett hatás pedig egyedül abban mutatkozik meg, hogy megnehezíti a tárgyak kivitelét, anélkül, hogy a 36. cikkben meghatározott célt – vagyis a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelmét – megvalósítaná. A 36. cikk alkalmazásának vannak határai: mindenekelőtt alkalmasnak kell lennie a kitűzött cél elérésére, illetve nem mehet túl az annak megvalósításához szükséges mértéken. A vitatott törvény pedig túllép ezen a határon, így az EK Szerződéssel összeegyeztethetetlen.

A 2009-es *LIBRO ügyben* az osztrák könyv- és médiagazdaságért felelős szakszövetség (a továbbiakban: *Fachverband*) indított eljárást a könyvértékesítéssel foglalkozó német *LIBRO* kereskedelmi társasággal szemben.[69] A LIBRO Ausztriában számos fióküzlettel rendelkezik, ahol az általa értékesített könyvek 80 %-a külföldről érkezik. A probléma abból adódott, hogy a LIBRO a Németországban alkalmazott árakat alapul véve kívánt osztrák területen értékesíteni, melyek azonban nem érték el az Ausztriában érvényes legalacsonyabb rögzített árat.

Kérdésként merült fel az ügyben egyrészt, hogy az importált könyvek árára vonatkozó osztrák árrögzítési rendszer az áruk szabad mozgása korlátozásának minősül-e.

[68] Az EK Szerződés korábbi 9. cikke

[69] Fachverband der Buch- und Medienwirtschaft kontra LIBRO Handelsgesellschaft mbH. C-531/07. ECLI:EU:C:2009:276

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az EUB utalt arra, hogy az értékesítés módjait korlátozó vagy tiltó nemzeti jogszabályok nem minősülhetnek ilyen akadálynak, amennyiben ezek minden olyan gazdasági szereplőre vonatkoznak, akik az adott tagállam területén tevékenykednek és amennyiben ugyanúgy érintik a nemzeti, illetve a más tagállamokból származó termékek forgalmazását.[70] Ezt a feltételt azonban a vitatott jogszabály nem teljesíti, ugyanis azáltal, hogy megtiltja az osztrák importőrök számára a német nyelvű könyvek árának alacsonyabb összegben történő rögzítését, mint amely árat a kiadó a kiadás helye szerinti államra vonatkozóan rögzít, az importált könyvekre nézve kedvezőtlenebb bánásmódot határoz meg. A kedvezőtlenebb bánásmód abban nyilvánul meg, hogy az osztrák importőrök és külföldi kiadók nem állapíthatnak meg az importpiac jellegzetességeinek megfelelő minimális kiskereskedelmi árat, miközben az osztrák kiadók saját termékeikre nézve szabadon szabhatják meg azt.[71] A szabályozást ennél fogva a behozatalra vonatkozó mennyiségi korlátozásokkal azonos hatású intézkedésnek kell tekinteni.

Mivel az első kérdésre az EUB igenlő választ adott, rátért a második kérdés vizsgálatára – vagyis, hogy az alapügyben szereplő nemzeti szabályozás igazolható-e azon az alapon, hogy annak célja „a könyvek mint kulturális javak szerepének, a fogyasztók méltányos könyvárakhoz fűződő érdekeinek és a könyvkereskedelem üzemgazdasági adottságainak figyelembevételével történő [könyv]árszabás".[72]

Először rámutatott, hogy a *könyvek mint kulturális javak védelme* nem minősülhet a behozatalra vonatkozó korlátozást igazoló érvnek[73] – felfogható azonban az áruk szabad mozgását korlátozó intézkedések igazolására alkalmas, közérdeken alapuló, feltétlenül érvényesítendő követelményként. Ennek feltétele, hogy alkalmas legyen a kitűzött cél elérésére, illetve, hogy ne menjen túl az annak megvalósításához szükséges mértéken.[74]

Az EUB az arányosságot ebben az esetben sem találta megállapíthatónak: rámutatott, hogy a könyvek mint kulturális javak védelmének célja enyhébb intézkedések révén is megvalósítható lenne, s így a szabályozást nem találta a közösségi joggal összeegyeztethetőnek.

[70] Fachverband v. LIBRO 17.
[71] Fachverband v. LIBRO 21.
[72] Fachverband v. LIBRO 30.
[73] „A kulturális sokszínűség általános védelme ugyanis nem tekinthető az EK 30. cikk értelmében vett „művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme" körébe tartozónak." Fachverband v. LIBRO 32.
[74] Fachverband v. LIBRO 34.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.2.2.2. A kulturális javak mozgására vonatkozó szabályok

Annak érdekében, hogy a harmadik országokkal folytatott kereskedelem során a kulturális javak kivitele egységes ellenőrzés alá kerüljön a Közösség külső határainál, a Tanács 1992. december 9-én megalkotta *a kulturális javak kiviteléről szóló 3911/92/EGK rendeletet*.[75] A rendelet mellékletének a célja annak meghatározása, hogy a kulturális javak mely kategóriái élveznek különös védelmet az export során, ugyanakkor „nem kívánja érinteni a Szerződés 36. cikke értelmében a nemzeti kincsek tagállamok részéről történő meghatározását".[76] A melléklet a javak egyes kategóriái mellé 50, 75, illetve 100 éves korhatárt, valamint értékhatárt állít fel. Utóbbi alól kivételek a régészeti darabok, műemlékrészek, ősnyomtatványok, kéziratok és az archívumok, mivel ezek bármilyen értékűek legyenek, a különleges védelem alá sorolandók. A mellékletben meghatározott kategóriák négy évvel később több módosításon mentek át.[77] 2008-ban, részben ennek köszönhetően, megszületett a rendelet utódja, a *116/2009/EK rendelet a kulturális javak kiviteléről*,[78] melynek egyik fő célja annak tisztázása, hogy „a kulturális javak mely kategóriái élveznek különös védelmet a harmadik országokkal folytatott kereskedelemben".[79] A rendelet nem ad definíciót a kulturális javakra, 1. cikkében kizárólag arra utal, hogy az általa megvalósított védelem a mellékletben felsorolt javakra vonatkozik. A 116/2009/EK rendelet tipológiájának mintái alapvetően nem a megelőző vagy kiegészítő uniós eszközök voltak, hanem az UNESCO Egyezmény,[80] amely a melléklet által szabott 15 kategórián is érezhető. A kategóriák egységes értelmezése a rendelet alkalmazásával

[75] Végrehajtási rendelet: A Bizottság 752/93/EGK rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló, 3911/92/EGK tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó rendelkezések megállapításáról.
[76] Lásd: 3911/92/EGK rendelet 1. cikk.
[77] A Tanács 2469/96/EK rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló 3911/92/EGK rendelet mellékletének módosításáról. A rendelet második módosítása volt ez, mely a vízfestékkel, guasfestékkel és pasztellel készített képeket új küszöbértékkel külön kategóriába helyezte.
A rendelet első módosítása az exportengedélyek egységes formai követelményeinek biztosítása érdekében született [A Bizottság 752/93/EGK rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló, 3911/92/EGK tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó rendelkezések megállapításáról]. A harmadik módosításának apropója pedig az euró bevezetése volt [A Tanács 974/2001/EK rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló 3911/92/EGK rendelet módosításáról].
[78] Végrehajtási rendelete: A Bizottság 1081/2012/EU végrehajtási rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló 116/2009/EK tanácsi rendelet céljából.
[79] 116/2009/EK rendelet preambulum
[80] A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a kulturális javak kiviteléről szóló, 2008. december 18-i 116/2009/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról. 2014. január 1. – 2017. december 31. Brüsszel, 2019. (A továbbiakban: A Bizottság jelentése a Tanácsnak, 2019.) 4.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kapcsolatban készült jelentés szerint mindezidáig nem valósult meg hiánytalanul, a kérdéskörrel szakértői csoport foglalkozik.[81]

1993-ban, a belső határok megszűntekor – a 3911/92/EGK rendeletet kiegészítendő – a nemzeti kincsnek minősített kulturális javainak védelme és a szabad árumozgás összeegyeztetése érdekében újabb rendelkezés született: *a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK irányelv*.[82] A védendő tárggyal kapcsolatban az irányelv preambuluma is lefekteti: „[…] a tagállamok az 1992-es esztendőt követően e belső határok nélküli területen is megtartják nemzeti kincseik meghatározására és az azok védelmében teendő szükséges intézkedések megtételére vonatkozó jogukat". Emellett kijelenti, hogy a kulturális javaknak az irányelv mellékletében meghatározott kategóriái nem azt határozzák meg, mely tárgyak minősülhetnek „nemzeti kincseknek", hanem azokat, amelyek az irányelv által bevezetett visszaszolgáltatási eljárás tárgyai lehetnek. Az 1. cikk a „kulturális tárgy" (*cultural object*) fogalmát adja meg, mely egy összetett kategóriát jelent. Ide tartoznak a tagállamok által az EUMSZ 36. cikke szerint „nemzeti kincseknek" minősített tárgyak, illetve az irányelv mellékletében, kor- és értékküszöb alapján[83] meghatározott tárgyak köre.[84] Ezeken kívül „kulturális tárgyak" azok is, amelyek az említett általános kategóriák egyikébe sem sorolhatók, de szerves részét képezi a múzeumok, archívumok leltári anyagaiban, illetve a könyvtárak védett állományában felsorolt közgyűjteményi anyagoknak, illetve az egyházi intézmények leltári állományának.[85]

A 3911/92/EGK rendelet és a 93/7/EGK irányelv komplementer rendelkezései tehát az autonóm módon meghatározott „nemzeti kincseket" és a kulturális javak kategóriáján belül egy további paraméterekkel körülírt, szűkebb kört védenek. A védelem hatékonysága a tárgyban

---

[81] A Bizottság jelentése a Tanácsnak, 2019. 12.

[82] A Tanács 93/7/EGK irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról

[83] A Bizottság 2009-es, az irányelv alkalmazásáról szóló jelentése már úgy fogalmazott, hogy a tagállamok „túlnyomó többsége" (köztük hazánk) az irányelv mellékletének módosítását pártolja: vagy a 14 meglévő kategóriáját újakkal egészítenék ki, vagy módosítanák a meglévő küszöbértékeket. A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. Harmadik jelentés a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról. Brüsszel, 2009. (A továbbiakban: A Bizottság jelentése 2009.) 6.

[84] Az irányelv mellékletének kategóriái összhangban állnak a (módosított) 3911/92/EGK rendelet mellékletében foglalt felosztással. Ahogyan a 3911/92/EGK rendeletet az akvarell-, guás- és pasztellképek áraival összefüggésben a 2496/96/EK rendelet, úgy a 93/7/EGK irányelvet „az Európai Parlament és a Tanács 96/100/EK irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK irányelv mellékletének módosításáról" igazította ki. Az euró bevezetésekor is, a rendelethez hasonlóan, az irányelv is módosításon esett át. Az Európai Parlament és a Tanács 2001/38/EK irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

[85] 93/7/EGK irányelv 1. cikk 1. pont

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

készült jelentések alapján nem volt magas szintűnek mondható. A Bizottság irányelv alkalmazásáról szóló harmadik, 2009-es jelentésében[86] kifejezetten kiemeli, hogy annak alkalmazását bonyolulttá teszi a tény, hogy a „kulturális tárgy" és a „nemzeti kincs" fogalma országonként eltér.[87] Néhány állam, köztük hazánk, javasolta az irányelv alkalmazási körének felülvizsgálatát. 2009-ben a Bizottság létrehozta a „*Return of cultural goods*" munkacsoportot, melynek tagjai az irányelv végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok képviselői voltak. A munkacsoport feladata az irányelv alkalmazásával kapcsolatban felmerülő nehézségek feltárása volt. Ennek eredményeképp 2011-ben az irányelv felülvizsgálatát javasolta, különös tekintettel annak hatályára.[88] 2013-ban külön, a kulturális javak kategóriáinak értelmezésével foglalkozó munkacsoport alakult meg. A munkacsoport hatáskörét a mellékletek átfogó felülbírálata meghaladta, így pusztán kiemelt néhány revíziót igénylő szempontot, és a problematikusabb kategóriák kapcsán igyekezett egységes értelmezést kialakítani.[89]

A munkacsoport munkáját alapul véve a Bizottság 2013-ban a 93/7/EGK irányelv átdolgozására tett javaslatot, mely *a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2014/60/EU irányelv*[90] megszületésében realizálódott. Az irányelv egyik nagy reformja a tárgyi hatály kiterjesztésében áll. Megszűnik a 93/7/EGK irányelv által alkalmazott „mellékletes" rendszer,[91] az irányelv alkalmazásában „nemzeti kincs" minden, a származási ország által annak minősített vagy nyilvánított tárgy és a védelem köre is ezekre terjed ki.[92] A tagállamok tehát továbbra is megtartják a „nemzeti kincseik" meghatározására vonatkozó jogukat.[93] Érdemes tisztázni, hogy a definiálás tagállamoknak nem csak joga, de

[86] A Bizottság jelentése 2009. 6.
[87] A kulturális javak kategóriáinak értelmezése minden felülvizsgálati dokumentumban felmerül. A Bizottság egy 2015-ös jelentésében például így fogalmaz: „Az egyedi tárgyak besorolása a kulturális javakra vonatkozó […] kategóriák valamelyikébe nem mindig magától értetődő. Az e tekintetben hozott tagállami döntések is eltérhetnek. Az egyes kategóriákat ismertető szöveg nem mindig egyértelmű, és így eltérő értelmezésre ad lehetőséget." A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. A kulturális javak kiviteléről szóló 2008. december 18-i 116/2009/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról 2011. január 1. – 2013. december 31. Brüsszel, 2015. (A továbbiakban: A Bizottság jelentése 2015.) 6. 2. pont.
[88] A Bizottság jelentése 2013. 4-5.
[89] A Bizottság jelentése 2015. 6. 2. pont.
[90] Az Európai Parlament és a Tanács 2014/60/EU irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról és az 1024/2012/EU rendelet módosításáról.
[91] „[…] az irányelvnek ki kell terjednie valamennyi olyan történelmi, őslénytani, néprajzi, numizmatikai vagy tudományos értékű tárgyra, amely nemzeti kincsnek minősül, vagy amelyet annak nyilvánítottak, […] Ezen túlmenően a nemzeti kincsnek minősülő vagy annak nyilvánított kulturális javaknak a továbbiakban nem kell meghatározott kategóriákba tartozniuk és nem kell megfelelniük a kor és/vagy az anyagi érték tekintetében megállapított határértékeknek ahhoz, hogy az ezen irányelv szerinti visszaszolgáltatás tárgyát képezzék." 2014/60/EU irányelv (9) preambulumbekezdés
[92] 2014/60/EU irányelv 1. cikk
[93] 2014/60/EU irányelv (3) preambulumbekezdés

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kötelezettsége is. A javak védelmére létrehozott uniós rendszer ugyanis csak akkor lehet hatékony, ha minden tagállam számára világos a védelem alá tartozó tárgyak köre.[94] Nem cél vagy elvárás tehát a kincsek körének tagállamok közti harmonizálása, a fogalom egységesítése. Az elvárás az, hogy az ide tartozó tárgyak köre minden tagállam vonatkozásában tisztázásra kerüljön. Nemzeti kincs kizárólag „kulturális tárgy" lehet, melyre az irányelv szintén új, tágabb definíciót ad: „[…] olyan tárgy, amelyet valamely tagállam a területéről történő jogellenes kivitel előtt vagy azt követően nemzeti jogszabályok vagy közigazgatási eljárások alapján az EUMSZ 36. cikke értelmében vett „művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsnek" minősít vagy annak nyilvánít".[95]

Említést kell tenni egy másik tárgykörben született eszköz, a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló *Brüsszel I bis rendeletről*, mely szintén mutatja a kulturális javak védelmének megerősítésére irányuló uniós szándékot. A kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárások kapcsán felhívható, új vagylagos joghatósági ok a rendelet 7. cikk 4. pontjában kapott helyet. Érdekes kodifikációs megoldás, hogy a védett javak körének meghatározásakor a rendelet a 93/7/EGK irányelvre utal vissza.[96] Mint arra *Weller* is felhívja a figyelmet,[97] ez azért nem nevezhető szerencsés megoldásnak, mert az irányelvet a kulturális javak tágabban meghatározott fogalmával dolgozó 2014/60/EU rendelet időközben felváltotta.

A 2015. évi európai biztonsági stratégia és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem fokozásáról szóló 2016. évi cselekvési terv keretében a Bizottság a kulturális javak tiltott kereskedelmét akadályozandó újabb jogeszköz létrehozására tett javaslatot.[98] A 116/2009/EK rendelet és 2014/60/EU irányelv által létrehozott rendszert így 2019-ben az Unió vámterületére belépő „nem uniós"[99] kulturális javak vámkezelésére vonatkozóan *a kulturális javak*

[94] A tárgy birtokosa példának okáért a visszaszolgáltatási eljárás során védekezhet azzal, hogy a megkereső állam megsértette az EUMSZ 36. cikkét, amikor a visszaadni kért tárgyat nemzeti kincsként sorolta be. Az ügyben az EUB lenne kompetens határozni, előzetes döntéshozatali eljárás keretében. Hasonló esetre ezidáig nem került sor.
[95] 2014/60/EU irányelv 2. cikk 1. pont
[96] „Valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy más tagállamban az alábbiak szerint perelhető: […] a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK irányelv 1. cikkének (1) pontjában meghatározott kulturális tárgyak visszaszolgáltatására irányuló, tulajdonjogon alapuló polgári jogi kereset esetén annak a helynek a bírósága előtt, ahol a kulturális tárgy a bíróság felhívásának idején fellelhető".
[97] Lásd: WELLER (2018) i. m. 41.
[98] A hatásvizsgálat vezetői összefoglalója, amely a következő dokumentumot kíséri: Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a kulturális javak behozataláról. Európai Bizottság, Brüsszel, 2017. 2. o.
[99] Értsd: az Unió vámterületén kívül létrehozott vagy fellelt kulturális javak.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

bejuttatásáról és behozataláról szóló 2019/880 rendelet[100] egészítette ki. Hatályát a 2014/60/EU irányelvnél szűkebben határozza meg. „Kulturális javak" a rendelet értelmében az olyan dolgok, amelyek régészeti, őstörténeti, történeti, irodalmi, művészeti vagy tudományos jelentőséggel rendelkeznek és szerepelnek a rendelet mellékletében.[101] A melléklet eltérő feltételeket szab a behozatali korlátozás alá eső, illetve a behozatali engedélyköteles javak tekintetében.

A 2019/880 (EU) rendelethez két *ad hoc* uniós intézkedés kapcsolódik.[102] Amikor még a kulturális javak Unióba történő importjának ellenőrzésére nem állt rendelkezésre általános eszköz, az EU korlátozásokat vezetett be az Irakból és Szíriából származó javakkal kapcsolatban. Az *1210/2003/EK rendelet*[103] az iraki kulturális javak behozatalát tiltja. Hatálya alá az iraki „kulturális javak" és a „mellékletben felsorolt egyéb régészeti, történelmi, kulturális, valamint különleges tudományos és vallási jelentőséggel bíró tárgyak" tartoznak.[104] A melléklet tartalma megegyezik a 116/2009/EK rendelet mellékletének tartalmával. Ugyanez elmondható az *1332/2013/EU rendelet*[105] mellékletével kapcsolatban is, amely a szíriai kulturális javak behozatalát tiltja.[106] A rendelet a szíriai „kulturális javak" és „más, régészeti, történelmi, kulturális, tudományos ritkaságszámba menő vagy vallási jelentőséggel bíró javak" – beleértve a rendelet mellékletében felsoroltakat is – fogalmaival dolgozik.

1.2.2.3. Összegzés

Ami tehát minden uniós eszköz tekintetében konzekvensnek mondható, hogy a „nemzeti kincs" fogalmának meghatározását tagállami hatáskörnek tekinti. Mégis melyek ennek a hatáskörnek a korlátai? A nemzeti kincs definiálásakor alapvetően EUMSZ 36. cikkére kell figyelemmel lenni. A cikk olyan kivételeket sorol, melyek az áruk szabad mozgását

[100] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/880 a kulturális javak bejuttatásáról és behozataláról.
[101] A rendelet (10) preambulumbekezdése ezt a következőképp indokolja: „[…] E küszöbértékek biztosítják, hogy az e rendeletben előírt intézkedések a konfliktusok jellemezte területeken a fosztogatók által legvalószínűbben megcélzott kulturális javakra összpontosítsanak, anélkül hogy kizárnák a kulturális örökség védelmének biztosítása érdekében ellenőrizni szükséges egyéb javakat."
[102] Az intézkedések alapja: ENSZ Biztonsági Tanácsa 2099 (2015) sz. határozat 17. pont.
[103] A Tanács 1210/2003/EK rendelete az Irakkal fennálló gazdasági és pénzügyi kapcsolatok egyes korlátozásairól és a 2465/96/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
[104] 1210/2003/EK rendelet, 3. cikk.
[105] A Tanács 1332/2013/EU rendelete a szíriai helyzetre tekintettel korlátozó intézkedések meghozataláról szóló 36/2012/EU rendelet módosításáról.
[106] Időbeli hatályát módosította: A Tanács (EU) 2015/827 rendelete a szíriai helyzetre tekintettel korlátozó intézkedések meghozataláról szóló 36/2012/EU rendelet módosításáról.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

korlátozhatják, mely kivételeket megszorítóan kell értelmezni: nem lehetnek önkényes megkülönböztetés vagy a tagállamok közötti kereskedelem rejtett korlátozásának eszközei. Nem terjesztheti ki tehát a tagállam a nemzeti kincs fogalmát minden, az államhoz valamilyen módon kötődő tárgyra. Mint arra *Merryman* felhívja a figyelmet, a szakirodalom álláspontja egyértelmű abban, hogy amellett, hogy ezek a tárgyak művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselnek, kiemelkedő értékűeknek és pótolhatatlannak kell lenniük.[107] A kérdés esetről esetre dönthető el, és mint ahogy az egyes művek származási államának meghatározása,[108] a tárgyak körének azonosítása sem mindig egyszerű feladat. Ha egyedisége és értéke alapján a tárgy az EUMSZ 36. cikk alá sorolható, még mindig felmerül a kérdés: mi teszi a kincset „nemzetivé"? A találási hely, az alkotó állampolgársága, az állam történelmében betöltött szerepe?[109] Ezekre a kérdésekre a joggyakorlatnak kell választ adnia.

1.3. A kulturális javak hazai fogalma

A kulturális javak védelme a fentiek által nem szabályozott mértékben az egyes államok, tagállamok saját feladat- és hatáskörébe tartozik, s minden országban különbözik.[110] A fejezet a kulturális javak hazai meghatározását hivatott bemutatni, különös tekintettel annak nemzetközi magánjogi relevanciájára.

[107] MERRYMAN (2001) i. m. 53-54.

[108] 2017-ben egy uniós projektcsoport alakult azzal a céllal, hogy megvizsgálja a kulturális javak származásának vizsgálatára alkalmazott tagállami munkamódszereket, és gyakorlati tanácsokat dolgozzon ki. Bővebben: A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a kulturális javak kiviteléről szóló, 2008. december 18-i 116/2009/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról. 2014. január 1. – 2017. december 31. Brüsszel, 2019. 5.

[109] Az egyes jogforrások segíthetnek ennek meghatározásában, mint a már említett 4. Cikk az UNESCO Egyezmény esetén. Fontos tudni azonban, hogy különböző jogeszközök ebben az esetben is eltérő definíciót adnak. Az UNIDROIT Egyezmény például azt a feltételt szabja egy állam származási országként történő elismerése érdekében, hogy a számára „kiemelkedően fontos" tárgyat a területéről vigyék ki, illetve a következő körülmények közül legalább egy fennálljon: a tárgy eltávolítása sérti a kulturális tárgy vagy környezete fizikai megóvását, egy komplex műtárgy integritását, tudományos vagy történelmi jellegű információk megőrzését, illetve a tárgy hagyományok szerinti használatát. A Bázeli határozat pedig 1. cikk b) pontjában úgy határozza meg származási országot, mint „az az ország, amellyel az érintett tárgy kulturális szempontból a legszorosabb kapcsolatban van".

[110] Ami a szervezeti kereteket illeti, Magyarországon az ingó kulturális javak védelmének feladatát jelenleg a Miniszterelnökség önálló szervezeti egységeként működő Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztály (Műtárgyfelügyelet) látja el, az ún. Kulturális Javak Bizottságának segítségével. Az intézményi keret az elmúlt években többször drasztikus változtatásokon esett át. Bővebben lásd a Műtárgyfelügyeleti Hatósági Osztály 2018-as jelentését: oroksegvedelem.kormany.hu/download/0/aa/62000/2018-jelentes-ME-MHO_2019_05_23a.pdf. 1.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.3.1. Hatályos jogszabályok

A jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2001. évi LXXX. törvény az Unióhoz való csatlakozás jegyében, a magyar szabályozásnak a 93/7/EGK irányelvvel való harmonizációja céljából lépett életbe, a csatlakozásról szóló szerződést kihirdető törvény hatálybalépése napján.[111] A kulturális javak definíciója a 2. § 1. pontban található, mely alapján kulturális javak azok a dolgok, melyeket nemzeti jogszabály vagy közigazgatási eljárás keretében hozott hatósági határozat az EUMSZ 36. cikke szerinti „művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek" közé sorol. Az elsőre némiképp tautologikusnak tűnő rendelkezés értelmezésénél figyelemmel kell lenni a törvény személyi hatályára. Az kiterjed ugyanis az EU akármely tagállamának területéről jogellenesen kivitt és Magyarország területén lévő kulturális javak visszaszolgáltatására is.[112] Így, a kulturális javak körének meghatározását e törvény tekintetében úgy kellett végezni, hogy – a visszaszolgáltatási eljárás során vizsgálva – az EU valamennyi tagállamának a kulturális javakra alkotott saját definíciója beleférjen.[113]

A hazánkba érkező kulturális javak lefoglalás alóli mentességét *a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről szóló 2012. évi XCV. törvény* garantálja. A javak ilyen minősítése logikusan a származási állam hatáskörébe tartozó feladat lenne – a törvény itt mégis egységes örökségvédelmi szabályozásunk, *a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény,* a *Kötv.* definíciójára utal.[114] A Kötv. pedig kulturális javak belső meghatározását adja.[115] E szerint a magyar jogrendben a „kulturális javak" a kulturális örökség ingó elemei:[116] „az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet,

[111] 2001. évi LXXX. tv. 8.§, 9.§. A törvény később, a 2014/60/EU irányelv életbe lépésére való tekintettel jelentős módosításokon esett át.
[112] 2001. évi LXXX. törvény 1. §
[113] Szintén a „külső" forrásból eredő szabályokhoz való illeszkedés céljából használja a kulturális javak módosított fogalmát a kulturális javak kivitelével kapcsolatban *a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet,* melynek a 103. §-a így szól: „E rendelet alkalmazásában a kulturális javak kategória a kulturális javak kiviteléről szóló, 2008. december 18-i 116/2009/EK tanácsi rendelet I. mellékletében felsorolt tételeknek felel meg azzal, hogy a 116/2009/EK tanácsi rendelet hatálya alá nem tartozó kivitel esetén a kor- és értékküszöböket figyelmen kívül kell hagyni."
[114] 2012. évi XCV. törvény 2. § 4. pont
[115] A Kötv. értelmezéséhez: BUZINKAY Péter: A kulturális javak fogalomhasználata. Szempontok a hatósági és jogalkalmazói munkához. Műemlékvédelem 2007/1.
[116] A kulturális örökség védelméről szóló T/4027. számú törvényjavaslat indokolása (2001. évi LXIV. törvény). [A továbbiakban: A 2001. évi LXIV. törvény indokolása.] A 7. §-hoz. Az indokolás kiemeli, hogy a fogalom megalkotása a 92/3911/ EGK rendeletre figyelemmel történt.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai - az ingatlanok kivételével -, valamint a művészeti alkotások."[117]

A tárgyi hatályt illetően egy olyan széles spektrum megadása volt a jogalkotó célja, amelybe beilleszthető minden, közvédelemre érdemes tárgy, vagyis, a „közkincsnek" tekinthető dolgok teljes köre.[118] A Kötv. a kulturális javak kategóriáján belül több alkategóriát határoz meg. A védett kulturális javakat övezi a legtöbb közjogi korlátozás, melyről a 3. Fejezet rendelkezik. A védettség olyan nyilvántartott javakat illet meg „automatikusan", melyek a muzeális intézményekben, a levéltárakban, a közgyűjteményként működő kép- és hangarchívumokban, valamint a könyvtárakban muzeális dokumentumként szerepelnek.[119] Védetté lehet nyilvánítani továbbá a kulturális örökség „pótolhatatlan és kiemelkedő jelentőségű javait, gyűjteményeit".[120] Fentiekkel összevetve állíthatjuk, hogy az EUMSZ 36. cikkében említett „nemzeti kincsek" köre Magyarország vonatkozásában ezekkel a tárgyakkal azonosítható.

A védelmi szint alacsonyabb a „kiviteliengedély-köteles nem védett kulturális javak" esetében, melyeket már nem általános definícióval határoz meg a törvény: a javak Kötv. 1. mellékletében sorolt elemek tartoznak ide. A melléklet 15 kategóriája fő vonalakban illeszkedik a 116/2009/EK rendelet által szabott kategóriákhoz, több helyen erősítve a védelmen.[121] Egy 2005-ös Európai Bizottsági jelentés alapján „az egyes tagállamok kulturális örökségének védelmét szolgáló rendszerek azon nemzeti kincsek által alkotott központi mag köré épülnek, melyek a tagállam területéről való kiszállítása tilos, a második körben találhatók azon kulturális javak, melyek kiszállításához nemzeti szintű engedélyre van szükség, végül a harmadik kört azon javak halmaza alkotja, melyek szabadon és ellenőrzés nélkül szállíthatók, mivel kulturális szempontból kisebb jelentőséggel bírnak."[122] A kulturális javaknak ez a felosztása tehát „szabványosnak" tekinthető; ami országonként eltér, az az egyes kategóriákba tartozó javak konkrét köre.

---

[117] Kötv. 7. § 10. pont
[118] A 2001. évi LXIV. törvény indokolása. Az indokolás a „közkincs" fogalmát az uniós szaknyelvben használt „nemzeti kincs" fogalmával azonosítja.
[119] Kötv. 46. §
[120] Kötv. 47. § (1) bekezdés. A (2) bekezdés a védettnek nem minősíthető tárgyak körét határozza meg (alkotójuk tulajdonában lévő, az országba visszaviteli kötelezettséggel behozott tárgyak stb.).
[121] Kor és érték alapján meghatározott küszöböket rendszerint alacsonyabbra szabja.
[122] A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. A második jelentése a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról. Brüsszel, 2005. 5.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.3.2. A gyakorlat kihívásai

Még ha a közigazgatási jog meg is adja a kulturális javak definícióját, ez nem jelenti azt, hogy a kérdés minden jogág gyakorlata vonatkozásában megnyugtatóan rendezésre került. Példának okáért, nem minden esetben egyértelmű, hogy bizonyos, a kulturális örökség részét képező tárgy ingó, vagy ingatlan dolognak minősül-e. Ezt a következő eset példázza.

A Magyar Állami Operaház felújítása kapcsán a Fővárosi Bíróságnak egy mintegy 100 négyzetméteres, védetté nyilvánított tárgyegyüttes (2 db falfestmény) minősítéséről kellett határoznia.[123] A tényállás szerint a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodája (továbbiakban: hatóság, alperes) eljárásaiban Bernáth Aurél festőművész által Szentiványéji álom és Az ember tragédiája címmel a Budapesti Erkel Színház társalgó-büfé helyiségének falára festett képeket védetté nyilvánította és kötelezte a tulajdonost, hogy az épület átépítése során bizonyos speciális feltételeknek feleljen meg; a javakat épségben tartsa fenn, szakszerű kezelésükről gondoskodjon.[124] A határozatot a felperes bíróság előtt kifogásolta, elsősorban arra hivatkozva, hogy a hatóság elmulasztotta a kulturális örökség ingó és ingatlan elemeit értékelni. Utalt arra, hogy a szóban forgó falfestmények mint alkotórészek az építmény sorsát osztják, ebből eredően nem a Kövt. 7.§ 10. pontja szerinti kulturális javaknak, hanem a 7. § 17. pontja szerinti műemléki értéknek minősülnek.[125] Az épület műemlékké nyilvánítása nélkül pedig a tartószerkezeti elem felületi díszítése önmagában nem védhető (az épület egészének védelmére pedig nincs előterjesztés). Az alperes ellenkérelmében előadta, hogy a falfestményeket kulturális javaknak, vagyis a kulturális örökség ingó elemeinek kell tekinteni. Ezt az is alátámasztja, hogy a falképek elmozdítása lehetséges. Vitatta azt, hogy tartószerkezeti elem felületi díszítései lennének, mert a kérdéses falak nem főfalak, s a szakértői vélemények alapján nem lehetetlen a leválasztás. Utalt arra, hogy az elmúlt évtizedekben védetté nyilvánított kulturális javak között számos olyan példa van, ahol épülethez kapcsolódó

[123] Fővárosi Bíróság 18.K.34.206/2009/12.
[124] A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 130/0177/003/2009. számú határozata.
Az eljárás megindulásának oka az volt, hogy a színházat 2007-ben életveszélyesnek nyilvánították, és annak lebontása is felmerült.
[125] „Műemléki érték: minden olyan építmény, történeti kert, történeti temetkezési hely, vagy műemléki terület, valamint ezek maradványa, továbbá azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a magyar nemzet vagy más közösség hovatartozás-tudata szempontjából országos jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék alkotórészeivel, tartozékaival és beépített berendezési tárgyaival együtt, vagy egyes nevesített értéke vonatkozásában.” Kötv. 7. § 17.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

műtárgy kapott egyedi védettséget. A falkép, miután leválasztható, nem osztja az ingatlan jogi sorsát, tehát az ingatlan egészének védelme nélkül is önálló védelmet kaphat.

A Fővárosi Bíróság a felperes keresetét elutasította. Indokolásában a kulturális javak Kötv.-ben meghatározott fogalma alapján minősítette a képeket a kulturális örökség ingó elemeinek: a Kötv. 7. § 10. pontjának utolsó tétele a „művészeti alkotások" kategóriája, melybe a vizsgált tárgyak kétségkívül beletartoznak.[126] A képek, annak ellenére, hogy épület falára kerültek felfestésre, nem minősülnek az építménnyel rendeltetésszerűen összetartozó elemnek, mivel a képek megfestésére egy, már korábban létező és működő épületben, annak falfelületét felhasználva került sor. A Ptk. szerinti alkotórésznek sem lehet őket tekinteni, mivel a korábban beszerzett szakvélemények szerint lehetséges, hogy azok akár a falazattal együtt, akár az arról történő leválasztással is megőrizhetők legyenek. A műemléki érték fogalma egyértelműen építményre vagy egyéb, emberi alkotással összefüggő helyre utal, s a falfestmény, mint egy festészeti alkotás egyértelműen művészeti alkotásnak tekintendő, amely a kulturális javak körébe tartozik.

Az ítélettel szemben a felperes fellebbezett, kifogásolva a freskók ingó jellegének megállapítását. A Legfelsőbb Bíróságnak összességében arról kellett állást foglalnia, hogy egy épület belső falán megfestett kép védetté nyilvánítható-e ingóságként az épület védetté nyilvánítása nélkül.[127]

A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy mivel köztudomású, hogy a burkoló vakolatra festett művek múzeumi kiállítása számos esetben megvalósult, nyilvánvalóan nem lehetetlen egy freskót az épület falazatától elválasztani; ezért nem szükségképpen tekinthetők alkotórésznek. Mivel a felperes az eljárás során nem bizonyította ennek ellenkezőjét, így az egész épület védetté nyilvánításának indokoltsága sem megállapítható. Mindezek alapján a Fővárosi Bíróság ítéletét hatályában fenntartotta.

Az ügyben végeredményben a falfestmények védettsége forgott kockán, s a kimenetel azon múlt, hogy a javak ingó örökségként történő minősítése alátámasztható-e.[128]

---

[126] „A bíróság e körben teljes mértékben egyetértett alperessel abban, hogy a falképek, mint művészeti alkotások a kulturális örökség ingó elemei közé tartoznak, annak ellenére, hogy a színházépület egyik helyiségének falára festette őket az alkotó." Fővárosi Bíróság 18.K.34.206/2009/12.

[127] Legfelsőbb Bíróság Kfv.III.39.010/2011/5.

[128] A dilemma nem magyar „jellegzetesség". A francia joggyakorlatban több is több példát találunk a falfestmények minősítésének változatosságáról („ingó", „természetéből fakadóan ingatlan", „célját tekintve ingatlan"), mely besorolás eredményétől függött a tárgy a védettségének foka. Elemzi: PROTT, Lyndel V.: Movables and Immovables as Viewed by the Law. *International Journal of Cultural Property*, vol. 1., issue 2. (1992)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A dologkapcsolatok témaköre a magyarországi „műkincsperek” egyik legfrissebbikében, az Esterházy kincsek ügyében is meghatározó szerepet játszott.[129] Az esetet érdemes részleteiben megvizsgálni – ld. az I. fejezet 3.1. alfejezetét –, ugyanis abban számos, „műkincs-per specifikus” probléma felmerül: a dologi jogi kihívások mellett a közjogi visszaadás és a tulajdoni igény elbírálásának különbözősége, az állam kettős szerepe, illetve a több évszázadot felölelő tényállások okozta bizonyítási nehézségek. Ezen a helyen az eset dologi jogi vetületére hívjuk fel a figyelmet.

A Fővárosi Törvényszék, majd a Fővárosi Ítélőtábla előtt folyt eljárásban a felperes Esterházy Magánalapítvány a következőket kérte: a bíróság állapítsa meg tulajdonjogát a kincseket illetően; kötelezze a jogalap nélküli birtokos fertődi Esterházy-kastély tulajdonosát, a Nistema kft.-t a kincs Iparművészeti Múzeum részére történő birtokba adására; illetve kötelezze az Iparművészeti Múzeumot az 1923-ban létrejött letéti szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítésére (ezen belül is gondoskodjon a tárgyak visszaszállításáról, újbóli őrzésbe vételéről; a műtárgyakat a letéti alapleltárban tartsa nyilván, és tartózkodjon azok jogosulatlan harmadik személyek részére történő kiadásától).

A felperesi érvelés alapján a kincs a Herceg Esterházy hitbizomány részét képezték 1956-ig, amikor is a hitbizományok megszűnésével a kincs a Fraknói Várral „elválaszthatatlan és oszthatatlan egységben” V. Esterházy Pál, majd özvegye, Esterházy Melinda tulajdonába kerültek, aki pedig az Esterházy Magánalapítvány vagyonába utalta őket. A kincs a Fraknói Várral együtt – annak tartozékaként – a trianoni békeszerződés következményeként az osztrák jog hatálya alá került. A műtárgyak azért találhatók Magyarországon, mert a Tanácsköztársaság idején azokat a „szocializációs” csapatok ide szállították, s ezt követően „kényszer és fenyegetés” hatására az akkori tulajdonos letéti megállapodást kötött az Iparművészeti Múzeummal, ami a mai napig hatályban van.

Az alperesek vitatták a felperes tulajdonjogát a műtárgyakon. Állításuk szerint az 1949. évi VII. törvénnyel elrendelt államosítás által ex lege a magyar állam tulajdonába kerültek a tárgyak.

Az elsőfokú bíróság 2020. szeptember 23-án hozta meg döntését, melyben elutasította a felperes keresetét. Ami a dologkapcsolatokat illeti, a korabeli joggyakorlat elemzése útján megállapította, hogy a hitbizományi kötöttség önmagában nem hozott létre tartozéki kapcsolatot a Vár és a perbeli ingók között – azok csak öröklési jogi szempontból képeztek

[129] Fővárosi Törvényszék 4.P.22.219/2020/5.; Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

elválaszthatatlan egységet. A Törvényszék úgy találta, hogy a Tanácsköztársaság bukását követően, a történelmi kényszerhelyzet elhárulta után is az Iparművészeti Múzeumban letétben tartott műtárgyak arról árulkodnak, hogy azok magyarországi elhelyezése egybeesett az akkori hitbizományi birtokos akaratával. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával a Herceg Esterházy Hitbizomány két részre szakadt, s az így kialakult jogi problémákra az 1933-as, 57. számú jogegységi döntvény tartalmaz iránymutatást, mely az ingókra a *lex rei sitae*-t rendeli alkalmazni. Két korabeli hitbizományi leltár alapján a bíróság megállapította, hogy a perbeli műkincsek nem a hitbizomány osztrák, hanem a magyar részéhez tartoztak, így azokra a magyar jog alkalmazandó. A felperes Magánalapítvány tulajdonosi minőségét ezáltal nem találta megállapíthatónak.

A döntés ellen mind a Magánalapítvány, mind a magyar állam fellebbezett. Míg az alperes a Törvényszék döntését érdemben nem vitatta, a felperes kifogásolta, hogy a kincs várhoz fűződő tartozéki viszonyának meghatározásánál a bíróság „[…] az egységet nem ismerte fel, és helyette a mindennapi élet gazdasági viszonyaira modellezett dologi jogi fogalmakat erőltette rá a gyűjteményre."[130] Érvelése szerint a jogfejlődés korábbi szakaszaiban a tartozék fogalma tágabb körű volt, s a vizsgálandó időpontban – mely a hitbizomány 1921-es kettészakadása osztrák és magyar részekre – a kincs az osztrák vagyontest részét képezte.

A másodfokú bíróság 2020. április 14-én hozott ítéletével elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta, a felperes tulajdoni igényét az kincsre megalapozatlannak találta, s lényegét tekintve egyetértett az elsőfokú bíróság jogi indokolásával is. Néhány kérdésben azonban ezen változtatott, illetve kiegészítette azt.

Az Ítélőtábla tartós fizikai egyesítés hiányában a Vár és a kincs alkotórészi jellegét nem látta megállapíthatónak. Hasonlóan vélekedett a tartozéki kapcsolatot illetően, tekintettel arra, hogy a Várnak a kincsek elhelyezésére kialakított helyiségeinek rendeltetésszerű használatát nem kizárólag a perbeli műtárgyak tárolása tette lehetővé. Mindez azonban kevés jelentőséggel bír, mivel a tárgyak Tanácsköztársaság ideje alatt történő elszállításával az ingóságok kikerültek a Várban lévő dologösszességből, s a fődologtól elválasztott önálló ingóságokká váltak, s a tárgyak tulajdonjoga elvált a fődolog tulajdonjogától. Ez a kiválás „véglegessé vált" azzal, hogy a Tanácsköztársaság bukását követően a hitbizományi birtokosok nem intézkedtek a kincs visszaszállításáról.[131] A bírói érvelés ezt a gondolatsort továbbviszi, s a műtárgyak jogi

[130] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [64]
[131] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [168-171]

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

megítélését amiatt találja a Várétól végképp függetlennek, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felbomásával, a két létrejövő szuverén állam megszilárdulásával a fekvés helyét alapul véve különböző jogok alkalmazandók a Fraknói Várra, illetve a Magyarországon maradt műtárgyakra.[132]

A bíróság álláspontjának lényege, hogy mivel a hitbizományi birtokosok a műtárgyak elhelyezkedését illetően Magyarország mellett döntöttek, azok statútuma megváltozott. A magyar jog szerint a hitbizományi vagyontest az 1949. évi VII. törvény hatálybalépésével[133] a törvény erejénél fogva (*ex lege*), minden további jogi aktus nélkül a Magyar Állam tulajdonába került. Az államosítás folytán a műtárgyak nem kerülhettek be a felperesi Magánalapítvány vagyonába, annak tulajdonjogi igénye így megalapozatlan.[134]

A perben a Magánalapítvány, hogy tulajdonjogát bizonyítsa, több évszázadra visszamenően kellett a tárgyakra vonatkozó dokumentumok, leltárlisták sorát felmutatnia, mely azonban az állam 20. századi közjogi aktusaival szemben kevésnek bizonyult. A tulajdonjog megállapítása egy úton lett volna sikeres: a kincs Fraknói Várhoz fűződő tartozéki, vagy alkotórészi kapcsolatának bizonyítása által, mely esetben az ingók, osztva az ingatlan jogi sorsát, az osztrák jog rendelkezései szerint a Magánalapítvány vagyonának részét képezték volna. A tulajdonos bizonyítást illető „nehezített terepe" részét képezi – mint azt a másodfokú bíróság is kifejtette –, hogy „[a]z ingóságokon fennálló tulajdonjog tanúsítására nem létezik az az ingatlan-nyilvántartáshoz hasonló, nyilvános és közhiteles nyilvántartás."[135] Egy ilyenfajta hiteles nyilvántartás felállítását a kulturális javakat érintő jogviták szempontjából nem lehet eléggé hangsúlyozni.[136]

---

[132] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [172]
[133] A hatálybalépés dátuma: 1949. április 2.
[134] Az Ítélőtábla sajtóközleménye az esetről: Fővárosi Ítélőtábla Sajtótitkársága: Döntött a fővárosi ítélőtábla az esterházy-műkincsek ügyében. Budapest, 2021. május 11.
https://fovarosiitelotabla.birosag.hu/sajtokozlemeny/20210511/dontott-fovarosi-itelotabla-az-esterhazy-mukincsek-ugyeben
[135] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [159]
[136] Ld. még: KÁRMÁN Gabriella – KRISTON László – STANKOWSKI Andrea: A kulturális örökség védelmével kapcsolatos büntetőjogi gyakorlat tapasztalatai. *Jogtudományi Közlöny*, 2004/4. 147.; KÁRMÁN Gabriella – KISS Anna: A hamis és a meghamisított festmények azonosítása. In: Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 48.*, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011. 205-209.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.3.3. Lehetséges válasz a hazai fogalommeghatározás nehézségeire

A kulturális javak, speciális jellemzőikkel és törékenységükkel a „dolog" absztrakcióján belül egy speciális kört alkotnak.[137] Ha az Operaház ügyére visszagondolunk, kérdésessé válik, hogy megfelelő-e a kulturális javak védelmére kialakított rendszer, ha ugyanazon tárgy a védelem más szintjére tarthat igényt ingóként, vagy ingatlanként kategorizálva. Szintén elgondolkodtató, hogy kiegyensúlyozott-e a szabályozás, ha egy milliárdos perértékű ügy – az Esterházy kincsre utalva – a dologkapcsolatok évszázaddal ezelőtti szabályozásán; vagyis leginkább annak bizonyíthatóságán dől el.

Az említett ügyek ugyan polgári jogi kérdéseket (is) feszegettek, de a változásnak a közigazgatási szabályozás szintjén kell módosulnia. Az eljárások kimenetele különböző, ha a kulturális örökség ingó, illetve ingatlan elemeiről van szó; illetve más „státuszban" vannak a többi kategóriához hasonlítva a kulturális örökség védett elemei is. Mindezek a polgári jogi szempontból „indokolatlan" különbözőségek a közigazgatási jogi, Kötv.-beli rendelkezésekből fakadnak, hiszen ez a jogszabály képezi a szakmai tartalmát, hátterét a polgári jogi szabályoknak is.[138] Jelen dolgozatnak nem célja a közigazgatási szabályrendszer egy lehetséges reformjának részletes taglalása, arra azonban – az említett összefüggés okán – utalnunk kell, hogy a jogalkalmazást, és a kulturális javak védelmének ügyét nagyban segítené, ha a Kötv. (a gyakorlatban megjelenő nehézségeket figyelembe véve) a javak egyes alkategóriáinak *definiálását* részletesebben elvégezné, illetve, ha rendelkezésre állna egy olyan *nyilvántartás*, mely lehetővé tenné a műtárgyakhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek megfelelő gyakorlását, illetve teljesítését.[139]

Megfontolandó lehet emellett a svájci példa követése is, ahol a kulturális javak nemzetközi mozgását külön törvény, a *Cultural Property Transfer Act* (CPTA)[140] szabályozza átfogóan. A joganyag definiálja a kulturális javak, a kulturális örökség fogalmát; többszintű nyilvántartással dolgozik; s a vámjogi, illetve büntetőjogi szabályoktól a kulturális örökség

---

[137] *Csehi* szavait idézve: „A polgári jogban használatos „dolog" fogalom neutralitása sok esetben olyan tárgyat takar, amelyre kulturális jelentésrétegek tapadnak és a „dolog" tárgyi természet mellé olyan szellemi értékek és jelentések járulnak, amelyek már-már feledtetik a tárgyi jelleg jogi aspektusát." CSEHI Zoltán: A kulturális javak fogalmáról. Egy univerzális dologkategória születésének történetéhez. In: FALUDI Gábor (szerk.): *Liber Amicorum Studia P. Gyertyánfy dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK PJT, 2008. 153. o.
[138] KÁRMÁN (2019) i. m. 49.
[139] Szintén így: KÁRMÁN – KISS i. m. 205.
[140] Federal Act on the International Transfer of Cultural Property of 20 June 2003.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

megőrzéséhez biztosított pénzügyi segítségnyújtáson túl a kulturális javak közjogi visszaszolgáltatásának részleteiig tartalmaz rendelkezéseket. Hasonló, a kulturális javak védelmét teljeskörűen szabályozni kívánó jogszabály született (sok helyen a svájci szabályozás mintájára) 2016-ban Németországban is, ahol előbbieken túl polgári jogi rendelkezések is kerültek a törvénybe.[141]

A vonatkozó közjogi szabályok összehangolása nagyban segítheti a jogalkalmazást a témakör magánjogi vetületét illetően is; illetve egy jogágakon átívelő, egy jogszabályban összeállított, koherens rendszer lehet a legalkalmasabb a kulturális javakkal kapcsolatos sajátosságok kezelésére.

1.3.4. A hazai fogalom és a nemzetközi magánjog

Vizsgálódásunk ezen pontján leszögezhetjük, hogy a kulturális javak fogalma a témakör egyes vetületeit szabályozó jogi eszközök célja, funkciója szerint különbözik.[142] Igaz ez mind a külső, mind a belső eredetű jogforrások esetén. Hogyan tudja ezt a – bizonyos szinten szükségszerű[143] – differenciáltságot kezelni a nemzetközi magánjog?

2018. január 1-jével hatályba lépett új nemzetközi magánjogi kódexünk kifejezetten a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos jogvitákra szabott kollíziós szabályokat állapít meg. A 46. § rendezi az állam tulajdoni igényére vonatkozó szabályokat. A norma tárgya *az adott állam által a kulturális javai közé tartozónak tekintett dolog*.[144] Ez a meghatározás figyelemmel van arra a körülményre, hogy a kulturális jószág fogalmának minősítése adott esetben külföldi szabályok alapján történik.[145] Magánszemély igénye esetén a Kódex 47. §-a

---

[141] Bővebben ld. a II. fejezet 2.2. alfejezetében.

[142] MIURA, Keiko: From Property to Heritage. Different Notions, Rules of Ownership and Practices of New and Old Actors in the Angkor World Heritage Site. In: HAUSER-SCHÄUBLIN, Brigitta (ed.): *World Heritage. Angkor and Beyond Circumstances and Implications of UNESCO Listings in Cambodia. Göttingen Studies in Cultural Property, Volume 2.* Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2011. 100.

[143] SZABÓ Sarolta: A kulturális javak és a jogellenesen elvett dolgok. In: VÉKÁS Lajos – NEMESSÁNYI Zoltán – OSZTOVITS András: *A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja*. Budapest, HVG Orac, 2020. 290-292.

[144] Ugyanezzel a fogalom-meghatározással dolgozik a belga nemzetközi magánjogi törvény is. (The Code of Private International Law, 2004. Art. 90.) A bolgár nemzetközi magánjogi törvény vonatkozó szakasza is lényegében ugyanígy szól: „egy adott állam kulturális örökségéhez tartozó testi tárgyra" vonatkoztatja szabályait. (Bulgarian Private International Law Code, 2005. Art. 70.) A szerb törvénytervezet olyan tárgyakra vonatkoztatja a speciális szabályt, „amelyet egy adott állam kulturális öröksége részének nyilvánít". (Draft of the New Private International Law Act of the Republic of Serbia, Art. 132.)

[145] A magyar bíróság joghatósága a kulturális javak visszaszolgáltatásának ügyében a Kódex 95. §-nak beiktatása okán szélesebb körben kerülhet megállapításra. Az ingó dolgokkal kapcsolatos párhuzamos joghatósági ok így

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

irányadó: a szakasz a „dolog” fogalmával dolgozik, [146] mely nyilvánvalóan a kulturális javak körét is lefedi. A szakasz a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés esetkörére állapít meg kollíziós szabályt,[147] amelyet polgári jogi szabályozásunk fogalomrendszeréhez illeszkedve tesz meg.[148]

1.4. Következtetések

A különböző szintű jogforrások kulturális javakra alkalmazott meghatározásainak áttekintése után levonható a következtetés: a jogalkalmazónak a legnagyobb körültekintéssel kell eljárnia, ha nem kíván eltévedni a „források labirintusában”.

A nemzetközi vetületet tekintve a fogalommeghatározás terén egységesítés nem várható. Az egyes országok nemzeti kulturális örökségének nagyban eltérő mérete és súlya, valamint a műtárgypiac egyedi alakulása is olyan befolyásoló tényezők, melyek kiküszöbölhetetlenül a harmonizáció ellenében hatnak. Az egyre szaporodó jogeszközök pozitív fejleményként értékelhetők, de ezek kompromisszumos megoldásai a problémakör gyökerét nehezen érik el.

A belső szabályozást illetően nagy szükség lenne a kulturális javak jogterületének holisztikus szemléletű megújítására, de legalábbis fejlesztésére. Első lépésnek a kulturális javak kategóriájának, és az ott szereplő altételeknek következetes meghatározásának kell lennie.[149] A

szól: „[m]agyar bíróság eljárhat olyan eljárásban, amelynek tárgya az eljárás megindulásának időpontjában belföldön található ingó dolgon fennálló dologi jog.” Ha a magyar jog kerül alkalmazásra, a kulturális javak fogalma a Kötv. alapján kerül meghatározásra. Ha azonban egy Magyarországon fekvő tárggyal kapcsolatban akár egy uniós tagállam, akár egy harmadik állam indít eljárást valamely harmadik állammal szemben Magyarországon, előbbieknek a kulturális javakra vonatkozó belső fogalma fog érvényesülni a Kódex 46. § alapján.

[146] Ez egy tágabb, a definiálást illetően szintén kihívást jelentő kategóriát jelent, mivel, hasonlóan a kulturális javakéhoz, az egyes külföldi jogok dologgal kapcsolatos koncepciója is eltérően alakul. Erre részletesen kitérünk a III. fejezetben.

[147] Kódex 47. § (1) Az eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült dologra vonatkozó tulajdonjogi igényre az eredeti tulajdonos választása szerint annak az államnak a joga alkalmazandó, amelynek területén az eltűnése időpontjában a dolog volt, vagy amelynek területén a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában a dolog van.

[148] A Ptk. vonatkozó IX. Fejezetében ugyanis az „ingó dolog” kategóriáját használja, s habár a kodifikáció folyamatában felmerült ennek szükségessége, nem állapít meg a kulturális javakat illető speciális szabályokat. MENYHÁRD Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/5-6. 6. A nem tulajdonostól való tulajdonszerzés átruházás esetén.

[149] A Fővárosi Törvényszék már idézett döntésében így fogalmazott: „Elöljáróban arra mutat rá bíróság, hogy sem a kulturális örökség védelméről szóló törvény, sem annak végrehajtási rendelete nem tartalmaz olyan meghatározást, olyan szabályt, ami a perbeli, sajátos művészeti alkotásra (ingatlan elemre történt festés) külön szabályokat állapítana meg a védési eljárásban […].” Fővárosi Bíróság 18.K.34.206/2009/12.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

változásnak a közigazgatási szabályozás szintjén kell megjelennie. A védelem szintjében megjelenő, polgári jogi szempontból „indokolatlan" különbözőségek a közigazgatási jogi, Kötv.-beli rendelkezésekből fakadnak, mivel ez a jogszabály képezi a polgári jogi szabályok hátterét. Témánk kereteit nem túlfeszítve az utalás szintjén kell jeleznünk, hogy a jogalkalmazást, és a kulturális javak védelmének ügyét segítené, ha a Kötv. a javak egyes alkategóriáinak *definiálását* részletesebben elvégezné, illetve, ha rendelkezésre állna egy olyan *nyilvántartás,* mely lehetővé tenné a javakhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek megfelelő gyakorlását, illetve teljesítését.

Mivel a kulturális örökség kategóriájának meghatározása terén a nemzetközi jogi közösség éppen olyan nehézségekkel küzd, mint a kulturális javak tekintetében,[150] azok egymáshoz való viszonya sem írható le univerzális jelleggel. Ugyan a kulturális örökség minden eleme hatékony védelmet igényel,[151] melyet a nemzetközi magánjogi szabályozásnak is segítenie kell;[152] az újabb kodifikációs trendben e körből kifejezetten a kulturális javak kategóriája került kiemelésre. Hasonló mondható el a nemzetközi szabályozási környezetről is, melynek forrásai számos esetben a célok között a kulturális örökség védelmének eszméjét emelik ki, majd az egyes szakaszokban a kulturális javak védelmét jelenítik meg.[153]

2. A visszaszolgáltatási igényt megalapozó egyes tényállások

A kulturális javak származási államból való jogellenes kikerülésének több tényállása ismert. Akár jogellenes ásatások folyományaként, akár lopás, vagy háborús helyzet adta fosztogatás útján kerül ki a tárgy eredeti tulajdonosa birtokából, az jellemzően – az értékesítés megkönnyítése céljából – rövid időn belül elhagyja az országot és létrejön a későbbi visszaszolgáltatási eljárásban meghatározó szerepet játszó nemzetközi elem.

Az alapul fekvő tényállásokban közös elem, hogy az eredeti tulajdonos birtokából beleegyezése nélkül kerül ki az érintett tárgy, mégis, szükséges az egyes tényállások

[150] FINCHAM, Derek: The Distinctiveness of Property and Heritage, *Penn State Law Review,* vol. 115, no. 3. (2011) 642.
[151] PROTT, Lyndel V. – O'KEEFE, Patrick J.: 'Cultural Heritage' or 'Cultural Property'? *International Journal of Cultural Property,* vol. 1., issue 2. (1992) 307.
[152] REDDY i. m. 200-201.
[153] BLAKE i. m. 65.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jellegzetességeit kiemelni, ugyanis a restitúciós eljárásokban megjelennek az ezekhez kötődő sajátosságok.

2.1. Illegális ásatások

A jogellenes ásatások útján az eredeti tulajdonos birtokából kikerült tárgyak a kulturális javak bizonyos körére korlátozódik: ez esetben többnyire évszázadok, évezredek óta rejtve lévő régészeti leletekről van szó. Az ilyen javak szakszerűtlen „feltárása", a szállítás könnyítése érdekében végzett vagy az eredetet elrejteni hivatott megrongálása különönsen fájó jelenség, hiszen ennek következtében a tárgyak – elszakítva eredeti lelőhelyüktől, megcsonkítva – az eredeti használatukról, környezetükről és a többi lelethez kapcsolódó viszonyukról árulkodó értékes információkat veszíthetnek el.

Az egyes országok különböznek a kincstalálás szabályozását illetően, de általánosságban elmondható, hogy az ilyen esetekben a visszaszolgáltatás iránti kérelem állami igény formájában ölt testet. Kiemelt jelentőséggel bír tehát az ilyen ügyekben az adott ország találásra vonatkozó dologi jogi szabályozása. A másik jellemző szempont, ami befolyásolja az ügyek kimenetelét, a származási hely megállapításának nehézsége. Általános jelenség, hogy egy nagy értékű régészeti lelet visszaszolgáltatása iránti eljárás megindulásakor az eredeti igénylőhöz további államok is csatlakoznak, magukénak követelve a tárgyat. A származás megállapítása rendkívüli bizonyítási nehézségeket vonhat maga után – tekintettel a feketekereskedelem azon említett sajátosságára, hogy a hamis eredetpapíroknak megfeleltetni kívánván a tárgyakat, kifejezetten igyekeznek eltüntetni a valódi származásra utaló nyomokat. „Tankönyvi" példája az ilyen típusú tényállásoknak a *Seuso kincsek esete*.

A „Seuso kincs"[154] a mostanáig jegyzett második legnagyobb[155] késő antik kori leletegyüttes.

---

[154] A hasonló római kori leleteket rendszerint a felfedezésük helyszíne szerint nevezik el, azonban a tárgyakat később megvizsgáló angol kutatók a felfedezési helyről való tudomás híján, az ezüsttálon lévő feliraton (*HAEC SEUSO TIBI DURENT PER SAECULA MULTA / POSTERIS UT PROSINT VASCULA DIGNA TUIS* – „Maradjanak meg neked sok évszázadon át ezek az edények, Seuso, és utódaidnak is méltón a hasznára váljanak.") szereplő személynév alapján adtak nevet a kincseknek. NAGY Mihály: Lelőhely nélküli lelet? – Meddig ül még átok a Seuso-kincsen? 1. rész. *Magyar Szemle* 2015/5-6.

[155] A Seuso kincs még hiányos állapotában is a legnagyobb értékű fennmaradt késő római ezüst edényekből álló kincslelet. MRÁV Zsolt: Seuso ezüstjei Székesfehérváron. SZIKM blog, a Szent István Király Múzeum blogja, 2014. szikmblog.wordpress.com/2014/10/06/seuso-ezustjei-szekesfehervaron/

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A tárgyak modern kori története mind a mai napig tisztázatlan,[156] de feltételezhetően az 1970-es években kezdődött el a magyarországi Polgárdi területén.[157] A Balaton környéke, a Római Birodalom által örökségül hagyott pénzérmék és egyéb antik tárgyak miatt népszerű hely volt az önjelölt kincsfeltárók körében. A Seuso tárgyak megtalálója az amatőr kincsvadász – ismerősök bevallása alapján gyakorta régiségekkel üzletelő – huszonéves polgárdi fiú, Sümegh József lehetett. Sümegh a feltételezések szerint 1978-ban, egyik amatőr ásatása alkalmával bukkant a Seuso kincset rejtő rézüstre, melyet később a feketepiacon próbált értékesíteni.[158] A kincsek ismeretlen úton[159] Polgárdiból egy libanoni kereskedőhöz Bécsbe, majd Londonba és Kaliforniába kerültek, végül azokat libanoni eredetpapírokkal az 1980-as évek elején vásárolta meg *Spencer Douglas David Compton*, Northampton hetedik grófja. Befektetését[160] kamatoztatni kívánva a Lord még az 1980-as években vételre ajánlotta fel a kincseket Los Angeles-i J. Paul Getty Múzeumnak, amely azonban az eredetpapírok hamisságát gyanítva elállt a tárgyak megvételétől.[161] A Lord újabb kísérletei a kincs értékesítésére nem jártak sikerrel a múzeumok körében – az új papírok ellenére a tárgyak eredetét bizalmatlanság övezte.

Új lehetőségek után kutatva Northampton aukciósházon keresztüli értékesítés mellett döntött. A kincsek így 1990-ben tűntek fel a nemzetközi nyilvánosság előtt,[162] amikor a Lord megbízásából a New York-i Sotheby's aukciósház privát aukción hirdette meg őket.

A tárgyak értéke – hatalmas méretük és ezüsttartalmuk ellenére – mégsem nemesfém-tartalmuk alapján ítélendő meg. Azok ritkasága és egyedisége, valamint azon tulajdonsága, hogy készletet alkot, megsokszorozza piaci értékét.

[156] A leletegyüttes eredeti rendeltetése szerint étkező és tisztálkodó készlet, mely ma ismert formájában tizennégy ezüst tárgyból és egykori elrejtésüket szolgáló, korabeli rézüstből áll. (A rézüst kizárólag a rejtés körülményei miatt kapcsolódik a kincslelethez.) A kincs különböző darabjai feltehetően nem egy műhelyben készültek, de a készletet együtt használták és később együtt rejtették el. HAJDÚ, Éva: The Sevso Treasure and Hungary. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary*. *Vol. I*. Pécs, PTE Régészet Tanszék, 2012. 23.

[157] A kincslelet összetételét és történetét részletesen ismerteti *Kovács Gábor* „A Seuso-kincs nyomában" című előadásában, mely elérhető: sze-gyor.videotorium.hu/hu/recordings/10906/dr-kovacs-gabor-phd-a-seuso-kincs-nyomaban

[158] LANDESMAN, Peter: The Curse of the Sevso Silver. *The Atlantic*, issue 1 (2001) 66.

[159] A feltételezések szerint a libanoni származású Halim Korban és a jugoszláviai Anton Tkalec játszhatott közre a tárgyak jogellenes kivitelében. A részletes történethez lásd: LANDESMAN: i. m.

[160] „[… Northampton] a New York-i perben tett tanúvallomása során elárulta, hogy az ezüst tárgyakat kizárólag befektetési eszköznek tekintette." KURZWEIL, Harvey – GAGION, Leo V. – DE WALDEN, Ludovic: The trial of the Sevso Treasure. In: GIBBON, Kate Fitz (ed.): *Who Owns the Past? Cultural Policy, Cultural Property and the Law*. New Brunswick and London, Rutgers University Press, 2005. 84.

[161] Az esetet követően a Lord és befektetési csoportja állítólag felvette a kapcsolatot a libanoni hatóságokkal és a tárgyak fotóit bemutatva új, hiteles kiviteli engedély beszerzésére tettek kísérletet – sikeresen. Sotheby's Request Denied In Case of Ancient Silver. The New York Times, 1992. nytimes.com/1992/12/19/arts/sotheby-s-request-denied-in-case-of-ancient-silver.html

[162] MANGO, Mundell, MARLIA–BENNETT, Anna: The Seuso Treasure Part I. *Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series,* no. 12., part 1. (1994)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A Sotheby's – az aukciósházaktól elvárt gondosság[163] gyakorlatának megfelelve – a tárgyak római kori eredetének okán az egykori Római Birodalom területén ma fekvő 29 országnak elküldte levélben a tárgyak fotóit és leírását annak érdekében, hogy fény derüljön az esetlegesen fennálló követelésekre. A tárgyak már fizikailag New York-ban voltak, amikor a Libanoni Köztársaság 1990. február 15-én a New York-i Legfelsőbb Bírósághoz fordult annak megállapítása érdekében, hogy a tárgyakat jogellenesen vitték ki állam területéről.[164] Libanonhoz később az egykori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, majd Horvátország is csatlakoztak tulajdoni igényeik bejelentésével, közösen megakadályozva a tárgyak aukciósházon keresztül történő értékesítését.[165] Magyarország egy évvel később, 1991-ben az illetékes tárcák és hatóságok egyöntetű véleménye alapján szintén perbe szállt a kincsek tulajdonjogáért. A hét héten át tartó tárgyalások 1993 őszén kezdődtek meg a New York-i bíróság előtt. A bíróság a *lex rei sitae*, vagyis a New York-i jog alapján járt el.

Tulajdonosi jogosultságának igazolása érdekében Magyarország saját dologi jogi szabályozására hivatkozott. Az irányadó, Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (régi Ptk.) 132. §-a alapján a muzeális vagy műemléki értékű tárgyak megtalálója semmilyen esetben sem szerezhetett tulajdonjogot: az az államot illette.[166]

A nemzeti szabályok így megalapozták a magyar állam igényét a tárgyakra, mely igény érvényesíthetőségét az amerikai bírósági gyakorlat is megállapított az *United States v. McClain* ügyben, melyben kimondta, hogy a lopott javakra vonatkozó nemzeti jogszabály[167] „védi a

[163] A múzeumokban és aukciósházakban már akkor is érvényben lévő etikai előírások szerint, ha felmerül a gyanú egy tárgy lopott, vagy csempészett voltáról, az intézmény köteles mindent megtenni az eredet felkutatását illetően. Ez a gondosság éppúgy érdekében áll az intézményeknek, mint az államoknak, hiszen egy műtárgy megvétele vaskos kiadást jelent az intézménynek, melynek esetleges értékesítése, vagy nyilvánosság elé tárásának lehetősége a váratlan tulajdoni igények bejelentésével meghiúsulhat.

[164] KAYE, Lawrence M.: The Recovery of Stolen Cultural Property: A Practitioner's View-War Stories and Morality Tales. *Villanova Sports and Entertainment Law Journal*, vol. 5, issue 1, 1998. 13. o.

[165] KURZWEIL – GAGION – DE WALDEN i. m. 85.

[166] A találás a hatályos Ptk. alapján is az állam tulajdonszerzésének egyik módja. A megfelelő szabályt az 5:64. § tartalmazza „Kincstalálás" címen. Az esetünkben felhívható bekezdés szövege pontosításra került: a hatályos szabályozás immár a kulturális javak megnevezést használja a kincsleletek tulajdoni helyzetének rendezésénél.

[167] A lopott dolgokra vonatkozó 1934-es NSPA (hatályba lépett 1934. május 22-én) az USA területére szállított lopott javak, áruk, értékpapírok és pénz vonatkozásában alkalmazandó. A bíróság először 1974-ben alkalmazta az NSPA-t kulturális javakra a híres *United States v. Hollinshead* esetben. Ezt követően 2003-ban a New York-i bíróság a *United States v. Schultz* esetben a kulturális javak feketekereskedelme elleni küzdelem jegyében konkrétan kiterjesztette az NSPA alkalmazhatóságát a nem tisztázott eredetű kulturális tárgyakra. Az NSPA így kifejlesztett tág értelmezése alapján a „lopott" javak kategóriája nem csak azon tárgyakra terjed ki, melyeket természetes személyektől vettek el jogellenesen, hanem azokra is, melyek külföldi államot illetnek, ideértve azt az esetet is, amikor a tárgy sosem volt a külföldi állam tényleges birtokában. Lásd: SIEGLE, Laura M.: United States v. Schultz: Putting Cultural Property in Its Place. *Temple International and Comparative Law Journal*, vol. 18., no. 2. (2004)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

külföldi jogalkotási aktusból levezetett tulajdonjogot, még abban az esetben is, ha a tulajdonjog tárgya sosem volt a külföldi ország tényleges birtokában."[168, 169]

Előbbiek felhívásához azonban mindenekelőtt a magyarországi származás bizonyítása volt szükséges. A per során bebizonyosodott, hogy a tárgyak libanoni eredetpapírjai hamisak, s mivel a feltárás sem a jogi előírásokat követve történt, a feltárási dokumentációra nem lehetett alapozni a per során. Magyarország közvetett érvekkel rendelkezik az eredetet illetően, melyek azonban rendszerré összeállva meggyőző képet adnak származási helyet illetően.[170]

Előbbiek kifejtését azonban Magyarországnak nem sikerült eredményesen véghezvinni.[171]

Lord Northampton helyzetét illetően elmondható, hogy a bíróság által elfogadott módon tanúsította, hogy nem volt tudomása a kincs eredetének jogellenességéről. Shainswit bírónő így

---

[168] United States v. McClain, 551 F.2d 52, (5th Cir. 1977), elemzi: MERRYMAN, John Henry – ELSEN, Albert Edward: *Law, Ethics, and the Visual Arts*. The Netherlands, Kluwer Law International, 2002. 231. és KAYE, Lawrence M.: The Future of the Past: Recovering Cultural Property. *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, vol. 4, no. 1. (1996) 32.

[169] Az elvet az UNIDROIT Egyezmény is deklarálja, amikor a II. fejezet 3. cikkében kijelenti, hogy „lopottnak tekintendő a jogellenesen kiásott, vagy törvényesen kiásott, de jogellenesen megtartott kulturális tárgy, amennyiben ez összhangban van az ásatás helyszínét adó állam törvényeivel."

[170] A származási hely beazonosítása szempontjából három helyszín meghatározása szükséges: az elkészítés, a használat, és a felfedezés helye. [TÓTH, Endre: The Sevso Treasure: A Silver Hoard from Northern Pannonia. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary. Vol. I.*, Pécs, PTE Régészeti Tanszék, 2012. 64.] A készítés helyszíne és ideje az edények stílusa, mérete, díszítése és a többi ókori lelettel történő összehasonlítása által határozható meg. A kincs darabjai feltehetően nem ugyanabban a műhelyben készültek, azonban mindegyiket a Kr. u. 4. században, a Római Birodalom területén kovácsolták. [VISY, Zsolt: The known objects of the Sevso Treasure. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary. Vol. I.*, Pécs, PTE Régészeti Tanszék, 2012. 21. és 50-53.] A rejtés helyéről leginkább a kincsek tárolására használt, egyszerű rézüst árulkodik. Ez a fajta üst a római korban kizárólag Pannónia területén volt fellelhető – számos ilyen edény került elő a Balaton környékéről. [NAGY, Mihály: Connections of the Sevso Treasure to Pannonia. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary. Vol. I.*, Pécs, PTE Régészeti Tanszék, 2012. 58-60.] Egyszerű, szinte értéktelen volta miatt az edény készítési helyéről történő távolabbi piacokra szállítása valószínűtlen. A kincslelet legjelentősebb eleme, a vadász-tál vagy Seuso-tál szintén a magyarországi eredetről árulkodik. A medalionban elhelyezkedő, az ábrázolt vizet meghatározó 'PELSO' felirat ugyanis közismerten a Balaton latin elnevezése. Ebből következtethetünk a tálat díszítő jelenet – valamint a tulajdonos életterének – földrajzi elhelyezkedésére. A régészeti érvek meggyőzően bizonyítják a kincs magyarországi, dunántúli használati, valamint az azzal megegyező rejtési helyét (TÓTH i. m. 71-73.) – ez a hely pedig minden bizonnyal megegyezik a találás helyszínével.

[171] Az eredetbizonyítás három szakaszra oszlott: szemtanúk általi bizonyításra, művészettörténeti bizonyításra, valamint talajminták alapján történő vizsgálatra. Az első szakaszban a Magyarország által beidézett négy állampolgár vallomása azok ellentmondásos jellegénél fogva nem győzte meg a bíróságot. Az archeológiai érveket a bíróság nem vette figyelembe, a vélemény benyújtásának elkésettsége okán, pedig igazán meggyőző érvet szolgáltatott Magyarország részéről az 1878-ban, Polgárdi környékén kiásott Quadripus-szal történő összehasonlító elemzés, mely tálalókészlethez tartozó négylábú állvány több mint száz éve állt a Magyar Nemzeti Múzeumban a Seuso kincs felbukkanásakor. HAJDÚ i. m. 29.
A tárgyakon végzett talajtani vizsgálatok meghozták a Magyarország által várt eredményt, azonban az erre vonatkozó iratokat a bíróság – ugyancsak formai okokból – nem vette figyelembe. MEALY, Nate: Mediation's Potential Role in International Cultural Property Disputes. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, vol. 26, no. 1. (2011) 186.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

több mint háromévnyi pereskedés után megállapította,[172] hogy a Magyarország által bejelentett igénynek az ezüstkészletre nincsen bizonyítható erejű jogalapja, az országból történő jogellenes kivitel nem állapítható meg. A kincs – a származási hely megállapíthatóságának hiányában – az érvényes jogcímmel nem rendelkező Lord birtokában maradt.[173]

A tárgyak fizikailag visszakerültek az Egyesült Királyságba, azok alapvetően nem voltak elérhetőek a nyilvánosság számára.[174] Magyarország kitartott álláspontja mellett, mely szerint a kincsek az országot illetik, és kijelentette, hogy a továbbiakban is megtesz minden lehetséges jogi lépést az ügyben. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1997-ben miniszteri biztost nevezett ki a lelet visszaszerzésének koordinálására, s megkezdődtek a tárgyalások a kincs birtokának átruházásáról, melynek eredményeképp 2014 márciusában a leletegyüttes nyolc darabja 15 millió eurós kompenzációs díj fejében érkezett Magyarországra. A tárgyak kutatásával megbízott csoport egy öt éves kutatási programot dolgozott ki azok teljes körű vizsgálatára.[175] A műkincsek jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeumban tekithetők meg.

2.2. Lopás

Az eredeti tulajdonos birtokából lopás útján kikerülő tárgyak a kulturális javak gyakorlatilag minden alkategóriáját érinti. Régészeti jelentőségű leletektől kezdve muzeális értékű gyűjteményeken át az emberi maradványokig bármely jószág ki van téve ennek a veszélynek – a bejelentett lopások száma pedig évről évre nő. Szintén változatos az „érintettek" köre: a tárgy ilyen úton kikerülhet akár magánszemély, valamilyen szervezet, vagy az állam tulajdonából, így a visszaszolgáltatást célzó eljárásban felperesi minőségben megjelenő felek is változatos

[172] A döntéseket lásd: Republic of Lebanon v. Sotheby's and the Trustee of the Marquess of Northampton, Settlement and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, 167 A.D.2d 142, 561 N.Y.S.2d 566 (N.Y. Sup. Ct. 1990); Republic of Croatia v. The Trustee of the Marquess of Northampton 1987 Settlement, 203 A.D.2d 167 (1994)

[173] CARLETON, Alexandra: Piracy in the Modern Age: Reviewing the Mechanisms which Combat Pillage. *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law*, vol. 4, no. 1. (2007) 39.

[174] 2006-ban egy kis ideig látogathatók voltak ugyan a Bonham's aukciósházban Londonban, ez után azonban ismét eltűntek szem elől. MERRYMAN, John Henry: Thinking about the Sevso Treasure. *Stanford Public Law Working Paper,* No. 1105584. (2008) 2.

[175] A csoport újra vizsgálja az olyan alapvető kérdéseket, mint a tárgyak tényleges készletbe tartozása, vagy az üstben történő rejtés ténye, s természetesen az olyan döntő fontosságú adatokat is, mint a felfedezés helyének azonosítása. MRÁV Zsolt: A Seuso kincs mostantól a tudomány fókuszában. *Muzeumcafé – A múzeumok magazinja*, 2014/4. 41.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

képet mutathatnak[176] – amely gyakran vezet minősítési kérdésekhez a peres fél perbeli jog- és cselekvőképességét illetően.

Az esetek túlnyomó részében az, hogy az adott alany a kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárásokban peres félként jelenhet-e meg, nem formál neuralgikus pontot. Az esetjogot szemlélve azonban kitűnik néhány olyan csoport, mely esetében nem ilyen egyértelmű a helyzet: ilyenek például a vallási szerveződések. A neves *Autocephalous* esetben[177] többek között ezt a kérdést járta körül az amerikai fórum.

Az ügyben négy ritka, vallási témájú bizánci mozaik tulajdonjogáról kellett határoznia a bíróságnak. A 6. században készült mozaikok egykor Kanakaria templomának – egy, a ciprusi *Lythrankomi* településen fekvő templom – falát díszítették, s később egyedülálló példányai lettek a 8. századra datálható nagy bizánci képrombolás néhány túlélő egyedének.[178] Peg Goldberg, amerikai műkereskedő a tárgyakat 1988-ban, több mint egymillió dolláros vételáron vette meg Genfben, hamis ciprusi eredetpapírokkal. Goldberg ezt követően pár napon belül visszarepült az Amerikai Egyesült Államokba a műtárgyakkal, ahol még ugyanebben az évben eladásra kínálta azokat a Getty Múzeumnak.[179] A Múzeum felvette a kapcsolatot a ciprusi hatóságokkal, melynek eredményeként 1989-ben, a Független Ciprusi Görögkeleti Egyház

[176] A múzeumok például, melyek a műtárgyak beszerzésére, megőrzésére, nyilvánosságnak történő bemutatására, illetve az azokkal kapcsolatos tudományos kutatások folytatására hivatottak, szerepükből adódóan gyakran jelennek meg félként az ilyen perekben, hasonlóképpen az aukciós házakhoz és a műtárgykereskedőkhöz. Köztük közös nevezőként funkcionál, hogy működésükből eredően mindannyian a műtárgyak szabad kereskedelmében érdekeltek, azonban a javak hatalmas méreteket öltő árnyékpiaca etikai megfontolások bevezetésére késztette őket (Nívós dokumentumok az 1984-es *Code of Practice for the Control of International Trading in Works of Art*, vagy az újabb, 2015-ös, *International Association of Dealers in Ancient Art* gondozásában megjelent *The Code of Ethics*.).
Az egyes műtárgykereskedelemben érdekelt csoportok gyakran szerveződnek – a legfontosabbak az *International Council for Monuments and Sites* (ICOMOS), az ICOM és az ILA – melynek a jogviták rendezése terén számos pozitív hozadéka van. Bővebben: CAMPFENS, Evelien: Alternative Dispute Resolution in Restitution Claims and the Binding Expert Opinion Procedure of the Dutch Restitutions Committee. In: VADI, Valentina – SCHNEIDER, Hildegard E.G.S. (eds.): *Art, Cultural Heritage and the Market Ethical and Legal Issues*. Berlin, Springer, 2014. 79-80. Az egyéni gyűjtők és műtárgytulajdonosok – gyakran örökösi pozícióban – szintén gyakori résztvevői a vizsgált eljárásoknak, melyre az esetjog, mint azt látni fogjuk, bőséges példát szolgáltat.
[177] Autocephalous Greek-Orthodox Church v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc., 917 F.2d 278, 285 (7th Cir. 1990)
[178] Ciprus 1970-es évekbeli katonai megszállása alatt a megmaradt mozaikok is megrongálódtak, vagy eltűntek – egyebek mellett a szóban forgó négy mozaik is eltávolításra került a templom mennyezeti részéről. A hiányosságokat észlelve a ciprusi hatóságok a következő kilenc évben, a műalkotások ismételt feltűnéséig sajtóközlemények és különböző illetékes hatóságokkal történő kapcsolattartás útján próbálta visszaszerezni a műalkotásokat. VAN PELT, Meredith: Autocephalous Greek Orthodox Church of Cyprus v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc.: A Case for the Use of Civil Remedies in Effecting the Return of Stolen Art, *Dickinson Journal of International Law*, vol. 8., no. 3. (1990) 443-444.
[179] CROWELL, Deidre L.: Autocephalous Greek-Orthodox Church of Cyprus v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc.: Choice of Law in the Protection of Cultural Property. *Texas International Law Journal*, vol. 27., issue 1. (1992) 175-176.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

(*Autocephalous Greek-Orthodox Church*, a továbbiakban: Egyház) eljárást kezdeményezett az Indianai Kerületi Bíróságon.[180]

A bíróság joghatóságát az Egyház beadványában a *Code of Laws of the United States* 1332. § (a) (2) bekezdésére alapította, mely alapján a szövetségi kerületi bíróságok hatáskörébe tartozik a 75.000 dollár perértéket meghaladó olyan eljárás lefolytatása, mely az „[…] állam állampolgárai és külföldi államok, valamint azok állampolgárai, vagy az alájuk rendelhető jogi személyek" között zajlik. Goldberg kifogásában a joghatóság hiányának megállapítását kérte, vitatva a felperes perképességét. Kérelmében kifejtette, hogy a ciprusi nyilvántartás nem tartalmaz adatot az Egyház jogalanyiságára, valamint az államhoz fűződő jogi státusára vonatkozóan, így azt jogi személyiséggel nem rendelkező társulásnak kell tekinteni. Ciprus utólagosan kiegészített joghatósági nyilatkozatában kijelentette, hogy az Egyház a ciprusi törvények szerint jogalanyisággal rendelkezik; az előírásoknak megfelelően alakult vallási társaság, melynek fő üzleti helye Cipruson található; valamint felhatalmazással rendelkezik arra, hogy saját vagyona legyen, és azt önállóan kezelje.[181]

A bíróság verdiktjében kifejtette, hogy a joghatósági kritériumok teljesülése tekintetében nem az az elsődleges kérdés, hogy egy társulás a külföldi állam törvényei szerint jogi személy-e; a társasági forma jellemzői és követelményei nem lényegesek ebből a szempontból.[182] A fő kérdés, hogy a ciprusi nyilvántartás elegendő bizonyítékot szolgáltat-e arra nézve, hogy az Egyház saját *tagjaitól független, önálló entitás*.[183] A bíróság a *lex forit*, az indianai jogot alkalmazva,[184] a tanúvallomások és a rendelkezésre álló dokumentumok alapján elrendelte a mozaikok visszaszolgáltatását eredeti tulajdonosuknak, az Egyháznak.

A perbeli legitimációval kapcsolatos kérdések tehát bizonyos esetben perdöntő jellegűek az ilyen típusú eljárásokban. A jogirodalom által szintén sokat tárgyalt *Bumper*

---

[180] MERRYMAN – EDWARD i. m. 256-257.
[181] Autocephalous, 717 F. Supp. at 1377.
[182] Az U.S. Code § 1332. (a) (2) bekezdésnek ugyanis nem célja, hogy felülbírálja, más államok milyen követelményeket kívánnak meg a jogi személyi státusz megadásához. Ld. Sadat v. Mertes, 615 F.2d 1176, 1183 (7th Cir. 1980)
[183] A bíróság a következő, felperes által benyújtott bizonyítékokat vette figyelembe és állapította meg az Egyház függetlenségét, így saját joghatóságát: 1) a Ciprusi Köztársaság alkotmányában elismeri az Egyházat és kizárólagos jogot biztosít neki a saját belső ügyeinek intézésére, valamint vagyonának kezelésére; 2) a Ciprusi Köztársaság ingatlanok kezelésére vonatkozó szabályozása értelmében bármely vallási társaságnak minősülő társulás rendelkezhet vagyonnal, s vagyonát nyilvántartásba vetetheti; 3) előbbi alapján az Egyház az ingatlannyilvántartásba bejegyeztette a Kanakaria templomot. Autocephalous, 717 F. Supp. 1377.
[184] A *lex fori* mellett érvelve a bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy a vételt finanszírozó személyek – a vevő, illetve a bank, amelyből a vételár kiegyenlítéséhez szükséges pénz származott – indianai kötődésűek, illetve, hogy a felek szerződésükben az indianai jogot választották, és végső soron arra is, hogy a mozaikok fekvési helye Indiana állam.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

ügyben[185] példának okáért egy indiai templom, illetve annak egy bálványa jelent meg felperesként az Egyesült Királyság egyik bírósága előtt. A történet 1976-ig nyúlik vissza, amikor egy indiai munkás ásója a *Tamil Nadu* állambeli hindu templom romjai közelében egy fém tárgyon koppant. Mint később kiderült, egy értékes, kb. a tizenkettedik századból származó bálvány sorozat fő darabja, az ún. *Siva Nataraja*, a pusztító Siva főisten egyik ábrázolása került elő a föld alól. Értékes lelet révén[186] megtalálója hamar eladta azt egy helyi régiségkereskedőnek, mely ügyletet ez után számos további adásvétel követett.

Amint a felfedezés a helyi hatóságok tudomására jutott, nyomozást indítottak a szobor felkutatása céljából. Emellett a rom és annak közelében talált számos egyéb műtárgy helyreállításra került, köztük egy *Sivalingam* nevű kőből készült kegytárgy is.[187] A *Siva Nataraja* felkutatására tett hatósági erőfeszítések azonban sikertelenek maradtak, egészen a bronz szobor 1982-es londoni felbukkanásáig, amikor is egy kanadai olajtársaság, a *Bumper Development Ltd.* (a továbbiakban: Bumper) jóhiszeműen, hamis eredetpapírokkal megvásárolta azt. A Bumper ezt követően a *British Museum* részére kínálta megvételre a tárgyat. A szobor már a múzeumban volt, amikor a londoni rendőrség lefoglalta azt.

A Bumper eljárást indított a londoni bíróságon a tárgy visszaszerzése érdekében. A perbe később további igénylők is becsatlakoztak, többek között az Indiai Domínium, Tamil Nadu állama, valamint azon hindu templom, melynek közelében a *Siva Nataraja* feltárása történt, a templomban helyreállított *Sivalingam* kőszobor mellett.[188]

Az eljárás célja a szobor feletti tulajdonjog tisztázása volt, azonban az eljárás központi kérdése mégis úgy fogalmazható meg, hogy egy olyan, külföldi jog alapján jogi személyiséggel rendelkező entitás, akit a *lex fori* nem ismer el jogi személyként, indíthat-e pert az angol fórumon. Az ügyben eljáró *Ian Kennedy* bíró, majd a fellebbviteli fórum a hazai jog (*lex processualis fori*)[189] helyett, az ügyben felmerülő „egyéb megfontolások"[190] okán,[191] az indiai

[185] Bumper Development Corporation v Commissioner of Police of the Metropolis and Others [1991] 1 WLR 1362, [1991] 4 All ER 638

[186] Becsült értéke másfél millió font. GHANDHI, Sandy – JAMES, Jennifer: The God That Won. *International Journal of Cultural Property*, vol.1., issue 2. (1992) 369. o.

[187] A *Sivalingam* hagyományosan a hindu templom központi terében helyezkedik el, és a vallásos ceremónia egyik központi elemét adja.

[188] A *Sivalingam* a beadvány szerint a templom 12. századi építtetőjét volt hivatott megtestesíteni.

[189] SZÁSZY István: *International Civil Procedure. A Comparative Study*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 203.

[190] REDDY i. m. 207.

[191] A magyarázat *G. Dahm* szavaival élve, hogy „[…] a jogot gyakran nem lehet érvényre juttatni az államokkal szemben. Előfordul, hogy […] az igazságszolgáltatás érdekei alárendelődnek az állami szuverenitásnak és a törekvésnek az államok közötti szívélyes viszony fenntartására." DAHM, Georg: *Völkerrecht. I.*, Stuttgart, Kohlhammer Verlag, 1958. Idézi BURIÁN, László: Jurisdiction v. State Immunity in the 21st Century. In:

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jog alapján ítélt a perelőfeltételekről.[192] Ennek folyományaként megállapításra került, hogy a templom[193] olyan jogi személy, amely rendelkezik a vagyon birtoklásához szükséges, valamint eljárási képességgel. Mivel a *Sivalingam* kőszobor a templom mellett alternatív igénylőként jelent meg, miután a bíróság megállapította a templom perképességét, a szoborról történő döntés valójában már nem volt szükséges (bár érdemes megjegyezni, a bíróság érvelése során hajlott arra, hogy jogi személyiségét a temploméhoz hasonlóan ítélje meg).[194] A *Siva Nataraja* a végső döntés nyomán visszaszolgáltatásra került indiai tulajdonosainak.[195] [196]

A másik problémakör, amit ki kell emelni a tényállások ezen típusával kapcsolatban, az az eredeti tulajdonostól elvárt, eltűnt kulturális tárgyának felfedezésére irányuló erőfeszítések fontossága. Előbbi szintén döntő jelentőségűnek bizonyulhat a visszaszolgáltatási perben (ld. a

---

LÁNCOS, Petra Lea– VARGA, Réka – MOLNÁR, Tamás – SZABÓ, Marcel (eds.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2014*. Hague, Eleven International Publishing, 2014. [BURIÁN (2014a)] 191-192.

[192] Az angol jog a külföldi jogot ténykérdésként kezeli, melynek bizonyítása a felek feladata – ennek hiányában az a vélelem áll fenn, hogy annak tartalma megegyezik az angol joggal. A külföldi jog tartalmának megállapítása során tehát a szakértői bizonyítás szerepe döntő.

[193] A templom jogi megítélésével kapcsolatban a bíróság utalt *Sir John William Salmond* és *Patrick John Fitzgerald* tankönyvére („Salmond on Jurisprudence"), melyben olyan külföldi államok jogai megoldásait taglalja, melyek intézményeket, könyvtárakat, katedrálisokat jogi személynek ismernek el. Másrészt az Oxford lexikon azon kitételére, mely szerint más nemzetek törvényeihez szükséges a „szívélyes és barátságos hozzáállás", mely alapján azok tiszteletben tartása kötelezettség – a saját nemzeti érdekek sérelme nélkül (*nemzetközi udvariasság*). Bumper [1991]

[194] A bíró *Sivalingam* kőszoborral kapcsolatban úgy fogalmazott, a nehézség abból adódik, hogy míg az angol jog a jogi személyiséget „egyének megszemélyesített csoportjainak" („the personified groups or series of individuals") adja, tehát megkívánja a jogi személy mögött az „élő egységet" (animate content), s annak ellenére, hogy a kőszobor az indiai jog megítélésében rendelkezik ilyen képességgel, az angol bírónak konceptuális nehézséget okoz ennek elismerése. Bumper Development Corporation v Commissioner of Police of the Metropolis and Others [1991]

[195] A jogcímeket vizsgálva *Kennedy* bíró elfogadta a felperesek *Tamil Nadu* állam 1878-as kincstalálásról szóló törvényére alapított érvelését. A belső indiai jogszabályok alapján, nem vitatottan, a *Siva Nataraja* a felperesek tulajdonát képezi. Az alperes az igény elévülésére hivatkozott az 1980-as angol elévülési törvény alapján, kimondja, hogy az igény elévüléséhez a lopott tárgy jóhiszemű megvásárlásától a kereset benyújtásáig hat évnek kell eltelnie. A *Bumper* arra hivatkozott, hogy a tárgy illegális feltárása, majd eladása nem meríti ki a lopás tényállását, tehát az elévülési időt az illegális feltárástól kell számítani, mely esetben az már jóval korábban eltelt. A bíróság nem fogadta el ezt az érvelést és megállapította, hogy az igénynem évült el, hogy a dolognak az eredeti tulajdonos birtokából történő kikerülése ebben az esetben egy tekintet alá esik a lopással. GHANDHI – JAMES i. m. 372-373, 378-379. A fellebbviteli fórum megerősítette a döntést.

[196] Ez az aktus, ha az angol bíróságok azon konzekvens hozzáállását alapozta volna meg, hogy a hazai jog által el nem ismert entitások perképességét elismerje a kulturális javak visszaszolgáltatását érintő ügyekben, e javak nemzetközi védelmének egy erős eszközét jelentette volna, tekintettel az Egyesült Királyság kulturális javak piacán betöltött előkelő helyére. Az angol fórum gyakorlata azonban nem mondható kiforrottnak ezen a területen. A Bumper ügyet követően ugyanis, amikor egy *Joachim Wtewael* festmény tulajdonjogáról kellett döntenie, a bíróság ismét szembe találta magát a Német Szövetségi Köztársaság mellett fellépő, alapítványi kezelésben álló Gotha-i Kastélymúzeum peres félként való elismerésének kérdésével (*The City of Gotha and Federal Republic of Germany v. Sotheby's and Cobert Finance S.A., 1998.*). A bíróság, noha a Kastélymúzeumnak – az ügyben egyébként alkalmazott – német jog alapján jogában áll „a birtoklás jogát visszakövetelni", a múzeumot önálló jogi személyként a *lex processualis forira* hivatkozva nem ismerte el, és a tulajdonjoggal kapcsolatos követeléseit visszautasította. CARL, Michael H. – GÜTTLER, Herbert – SIEHR, Kurt: *Kunstdiebstahl Vor Gericht. Schriften Zum Kulturgüterschutz*. Berlin, de Gruyter, 2001. 172.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

De Weerth v. Baldinger ügyet),[197] azonban ezt a témakört célszerű az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő helyzetének további árnyalásával elemezni.[198]

2.3. Fosztogatás

A fegyveres konfliktus valódi táptalaját adja a kulturális javak károsításának, lopásának, melyet a célzottan hasonló körülményekre létrehozott védelmi egyezmények visszafogott hatásfokkal képesek akadályozni.[199] A megszállt területen végbemenő, kulturális javakat érintő fosztogatás, kisajátítás számos problémát generál a restitúciós eljárásokat illetően, melyekre érdemes külön kitérni.

A legutóbbi időben a szíriai és iraki helyzet az, amely reakcióra késztette a jogalkotót.[200] Azonban, ha a restitúciós perek egyértelműen megkülönböztetett figyelmet kapó csoportját szeretnénk kiemelni, a II. Világháború időszaka alatt kisajátított javak körét érintő restitúciós eljárásokról kell szólnunk.[201]

A háborúskodás kulturális örökséget érintő káros hatása korántsem újkori jelenség,[202] azonban a náci rezsim 1933-as hatalomra lépésétől egészen a második világháború végéig korábban elképzelhetetlen, a kulturális javakat érintő elkobzási, kifosztási és megsemmisítési rendszert működtetett. A jogfosztó rendelkezések fő célpontja az európai zsidó közösség volt. Az első átfogó elkobzási intézkedések Ausztriában, az *Anschluss* után kezdődtek, s a későbbiekben a megszállt keleti területeken – beleértve Magyarországon – is folytatódtak.[203] A náci és szovjet csapatok által végzett fosztogatás eredményeképp hozzávetőlegesen 650.000 műtárgy került ki az eredeti tulajdonosok birtokából.[204] Elkobzott műtárgyak százezrei

[197] De Weerth v. Baldinger 658 F. Supp. 688 (S.D.N.Y. 1987)
[198] Ld. a II. fejezetet.
[199] DRIVER, Mark C.: The Protection of Cultural Property During Wartime. *Review of European Community and International Environmental Law*, vol. 9., issue 1. (2000) 1.
[200] Ld. az EU kulturális javak behozatalát szabályozó rendelkezéseit: A Tanács 1210/2003/EK rendelete az Irakkal fennálló gazdasági és pénzügyi kapcsolatok egyes korlátozásairól és a 2465/96/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről; a Tanács 1332/2013/EU rendelete a szíriai helyzetre tekintettel korlátozó intézkedések meghozataláról szóló 36/2012/EU rendelet módosításáról.
[201] ROODT, Christa: Restitution of Art and Cultural Objects and Its Limits. *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, vol. 46., issue 3. (2013) 302.
[202] Ld. KEANE, David: The Failure to Protect Cultural Property in Wartime. *DePaul Journal of Art, Technology and Intellectual Property Law*, vol. 14., Issue 1., (2004) 2-8.
[203] BLAKENEY, Michael: Restitution of Art Looted During the Nazi Era, 1933-1945: Implications for Australia. *University of Western Australia Law Review*, vol. 41., no. 1. (2016) 253-254.
[204] MINTON, Jennifer Ann: Art Restitution of Nazi-Era Looted Art: A Growing Force in Art and Law. *Journal of Art Crime*, vol. 4. (2010) 50.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

szóródtak szét a világban a – nehezen kategorizálható[205] – tranzakciók legkülönbözőbb módozatai által,[206] a tulajdoni viszonyok láncolatát gyakorlatilag visszakövethetetlenné téve. Az eredeti tulajdonos könnyen rendkívül hátrányos helyzetbe kerül az ilyen tárgyakat érintő eljárásokban: a javak felkutatása többnyire időigényes és költséges eljárás, s visszaigénylésük elé is olyan akadályok gördülhetnek, mint az elévülési idő eltelte.[207]

A kilencvenes években a II. Világháború alatti, kulturális javakat érintő fosztogatások nemzetközi szinten is egyre növekvő figyelmet kaptak. Számos, a témát feldolgozó kötet jelent meg világszerte, nemzeti intézkedések születtek a károsultak kárpótlására vonatkozóan és különböző deklarációk láttak napvilágot a témát elemző nemzetközi konferenciák eredményeként. Ezek közül ki kell emelni a Washingtonban tartott konferencia folytán 1998-ban elfogadott, a nácik által zsákmányolt műkincsek visszaszolgáltatásának erkölcsi kötelezettségét deklaráló Washingtoni Nyilatkozatot,[208] valamint az Európai Unió védnöksége alatt tartott, Holokauszt korszak javaival kapcsolatos kérdéseket taglaló Terezini Konferencia záródokumentumát: a 2009-ben aláírt Terezini Nyilatkozatot.[209] Az Európa Tanács zsidóktól zsákmányolt kulturális javakról szóló 1205. számú 1999-es határozata, más néven a Vilniusi Nyilatkozat[210] mind a nácik, mind a kommunista rendszerek fosztogatásaira kitér és a szétszóródott tárgyak eredeti tulajdonosnak történő visszaszolgáltatásának fontosságát hangsúlyozza.

A kapcsolódó esetek egyre növekvő száma[211] és az alapul fekvő események végsőkig igazságtalan volta – különösen nagy hangsúlyt helyezvén az ügyek etikai dimenziójára – arra

---

[205] KREDER, Jennifer Anglim: International Hurdles in Naziera and Russian Revolution Cultural Property Cases. *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 49., issue 1. (2017) 227.

[206] Az eladás kényszerített jellegét sem könnyű adott esetben bizonyítani. Jól mutatja ezt *Edgar Degas* 1890-es, „*Landscape with Smokestacks*" című festményét érintő jogvita. A kép eredetileg a náci koncentrációs táborokban elhunyt pár, Friedrich és Louise Gutmann tulajdonában állt. Ingóságaik haláluk után szétszóródtak, illetve eltűntek. A képet 1951-ben vette meg egy New York-i gyűjtő egy svájci kereskedőtől. 1987-ben aztán a Chicagói Művészeti Intézet megbízottja, Daniel Searle vásárolta meg, s az 1994-ben kiállításra is került az Intézetben. A Gutmann örökösök 1996-ban nyújtották be visszaszolgáltatási igényüket. Searle állítása szerint Gutmannék a háború kezdetén eladták a festményt, míg az örökösök álláspontja szerint csupán megőrzés céljából küldték azt Párizsba. Sem ezeket az állításokat, sem a kép 1951 előtti sorsát nem sikerült a bíróság előtt bizonyítani. Négy év pereskedés és 200.000 dollárnyi jogi költség után a felek peren kívüli egyezséget kötöttek. BLAKENEY i. m. 259.; BANDLE, Anne Laure – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Landscape with Smokestacks – Gutmann Heirs and Daniel Searle. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2017. unige.ch/art-adr.

[207] Ld. részletesen a II. fejezetben.

[208] *Washington Principles on Nazi-Confiscated Art*

[209] *Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues*

[210] Resolution 1205 on 'Looted Jewish Cultural Property' of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe of 1999 (*Vilnius Forum Declaration*)

[211] YONOVER, Geri J.: The Return of Nazi -Looted Art: Choice of Law Issues. In: ROTH, John K. – MAXWELL, Elizabeth – LEVY, Margot – WHITWORTH, Wendy (eds.): *Remembering for the Future: The Holocaust in an Age of Genocide*. London, Palgrave Macmillan, 2001. 952.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

sarkallta a témakör kutatóit, hogy ezt a témakört a kulturális javak visszaszolgáltatásának esetköreiből kiemelve tárgyalják. Ahol szükséges, ez a dolgozat is külön kitér az ilyen eljárások sajátosságaira – ld. az V. fejezetet –, alapvetően azonban, mivel a nemzetközi magánjog szempontjából jelentős dogmatikai eltérés nem indokolja az ellenkezőjét, ezen a helyen az eljárások egyéb csoportjaival közösen kerülnek bemutatásra.

3. A visszaszolgáltatási igény

Kiindulópontunk, hogy a dolgozat kizárólag azokkal az igényekkel foglalkozik, melyekben egyrészt a nemzetközi magánjogi krédés felmerül – vagyis lényeges nemzetközi elemmel bírnak –, másrészt a visszaszolgáltatás nem államok közti közjogi aktus eredményeként megy végbe,[212] hanem a tulajdoni igényt érintő magánjogi eljárás útján dől el. Fontos különbséget tenni ezért a tulajdonosa birtokából jogellenesen kikerült kulturális jószág magánjogi úton történő visszakövetelése és e javak visszaszolgáltatásának megkönnyítése érdekében létrehozott közjogi keretrendszer elemei között.[213] *Merryman* egyszerűsített példájával élve, ha egy – exporttilalom alatt álló – *Tiziano* képet X elad Genovában egy svájci gyűjtőnek, és az a bőröndjében kicsempészi a képet az országból, Olaszország később jelentkezhet visszaszolgáltatási igényével a kiviteli megsértése okán – tulajdoni igénnyel azonban nem.[214]

A helyzet azonban ennél összetettebb: felmerül a műtárgy kivitelét tiltó állami szabályok külföldi érvényesülésének, és annak az állam tulajdoni igényével való összefüggésének kérdésköre. Utóbbira mutat rá az *Ortiz* ügy.[215] A tényállás szerint az Északi-szigeten az 1970-es években talált ritka maori fatáblák néhány évvel felfedezésük után jogellenesen – a történeti értékű műtárgyakról szóló 1962. évi törvény rendelkezéseit megsértve – hagyták el Új-Zélandot, s egy svájci gyűjtő, Ortiz kollekciójába kerültek. Entwistle, az eladó tájékoztatta vevőjét, hogy a műtárgyak kiviteli engedéllyel nem rendelkeznek, és arról, hogy az

[212] Az adminisztratív úton történő visszaszolgáltatásra számos példát hoz: CORNU, Marie – RENOLD, Marc-André: New Developments in the Restitution of Cultural Property: Alternative Means of Dispute Resolution. *International Journal of Cultural Property*, vol. 17., issue 1. (2010) 10-12.
[213] SZABADOS, Tamás: In Search of the Holy Grail of the Conflict of Laws of Cultural Property: Recent Trends in European Private International Law Codifications. *International Journal of Cultural Property*, vol. 27. issue 3. (2020) 330.
[214] MERRYMAN, John Henry: Thinking About the Elgin Marbles. *Michigan Law Review*, vol. 83, issue 8. (1985) 1890.
[215] Attorney General of New Zealand v. Ortiz. House of Lords, [1984] AC 1; [1984] 2 WLR 809; [1983] 2 All ER 93; [1983] 2 Lloyd's Rep 265. 21 Apr 1983.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

új-zélandi törvények értelmében azok saját tulajdonát képezik. A két fél közti megállapodás része volt, hogy Ortiz nem mutatja meg a tárgyakat új-zélandi szakértőnek, vagy bármely más harmadik félnek a vételtől számított kétéves időtartamon belül. A hetvenes évek végén a Sotheby's London kínálta megvételre a tárgyakat, amikor is az új-zélandi hatóságok azok visszaszolgáltatásáért indítottak eljárást az angol fórumon. Ennek során a felperes az 1962-es törvényre, illetve bizonyos vámszabályok megsértésére hivatkozott. Előbbi az exportszabályok tudatos megsértése esetére a történelmi értékű tárgyak állami elkobzását rendeli el, míg utóbbi nem teszi lehetővé a javak hatósági lefoglalását, ha az elkobzásra alapot adó esemény óta legalább két év eltelt. A két kérdés, amelyet a bíróság vizsgált, hogy egyrészről a felperes megfelelő jogcímmel rendelkezik-e a tárgyak tulajdonjogát illetően, másrészről, hogy a külföldi jog ezen rendelkezései érvényesíthetők-e az angol fórum előtt. Az elsőfokú bíróság úgy tartotta, hogy a tárgyak tulajdonjoga a jogellenes export aktusával automatikusan Új-Zélandra szállt át, s a közrenddel összeegyeztethetőnek tartotta hasonló tulajdoni igények angol bíróságok általi elismerését. A fellebbviteli fórum megváltoztatta ezt a döntést és elutasította a felperes tulajdoni igényét, mivel a tárgyak lefoglalása nem történt meg azoknak az országból történő kivitelét megelőzően.[216] A fórum tehát úgy rendelkezett, hogy az új-zélandi törvények helyes értelmezése szerint a műtárgyak elkobzása a kiviteli szabályok alapján nem lehet automatikus: annak csak akkor szerezhető érvény, ha azok ténylegesen lefoglalásra kerültek.[217]

Az államok kulturális javakkal kapcsolatos tulajdonjogi rendelkezéseitől elkülönítve tehát fontos a javakat illető kiviteli szabályozások természetéről szólni. Az állami szuverenitás velejét az adja, hogy az állam funkcióit más államok kizárásával gyakorolja. Ennek egyik megnyilvánulási vetülete a területi főhatalom, melynek értelmében saját területén az állam kizárólagos kompetenciával rendelkezik. Eme főszabály alól jelent kivételt az extraterritoriális jogalkotás, amikor is egy állam – bizonyos elkerülhetetlen esetekben – más államokat érintő szabályokat alkot.[218] Az ilyen szabályok önkéntes végrehajtása azonban az érintett másik államtól nem várható el[219] – azok érvényesülése tehát külön kérdéskört jelent.[220] A nemzetközi magánjog bevett alapelve szerint a magánjogi igények érvényesíthetők külföldi fórum előtt,

[216] CHECHI (2014) i. m. 68.
[217] A táblák végül 2014-ben, alternatív vitarendezés eredményeképp kerültek vissza Új-Zélandra. FRACCARO, Elizabeth – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Maori Panels – New Zealand and Ortiz Heirs. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2018. unige.ch/art-adr. 1.
[218] KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2011. 184-189.
[219] WELLER (2018) i. m. 67-68.
[220] SIEHR, Kurt: Private International Law and the Difficult Problem to Return Illegally Exported Cultural Property. *Uniform Law Review*, vol. 20., no. 4. (2015) 506-507.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

míg a közjogi igények nem.[221, 222] Ha tehát egy tárgyat valamely állam exportszabályozását megsértve visznek ki az országból, az nem jelenti azt, hogy az az állam, amelybe a tárgy kerül, azt automatikusan csempészett árunak minősíti majd. Egyik állam sem tudja saját kiviteli szabályozását más államban, annak beleegyezése nélkül kikényszeríteni. A nemzetközi jogban mindeddig nem alakult ki szokásjog sem arra vonatkozóan, hogy a jogellenesen kivitt tárgyakat egy másik állam köteles lenne visszaszolgáltatni.[223]

Más kérdés, hogy az adott állami szabályozás közjogi, illetve magánjogi minősítése a fórum beható vizsgálatát kívánja meg. Így tett az angol fórum, amikor az *Iran v. Barakat* ügyben[224] járt el. Irán 2007-ben nyújtotta be visszaszolgáltatási igényét a bíróságon a londoni székhelyű Barakat Galleries Ltd.-vel (a továbbiakban: Barakat) szemben egy állítása szerint *Dzsiroft* régióban feltárt és jogellenesen kivitt, több ezer éves faragott korsókból, tálakból és bögrékből álló kollekciót illetően. Irán tulajdoni igényét nemzeti kiviteli szabályozására alapította, amely kimondja, hogy a hasonló antikvitásokat az állam lefoglalhatja, illetve találójuk köteles felajánlani annak. Az elsőfokú bíróság megállapította Irán követelésének megalapozottságát a hivatkozott törvények alapján, ugyanakkor megvizsgálva a szabályozás jellegét – az *Ortiz* ügyre visszautalva – elutasította annak érvényesíthetőségét. A fellebbviteli fórum megváltoztatta ezt az érvelést. Az eljáró testület úgy találta, hogy annak ellenére, hogy a hivatkozott iráni törvények alapvetően büntetőjogi jellegűek, némely – a műtárgyak tulajdonjogát rendező – rendelkezésük egyértelműen magánjogi minősítést érdemelnek. Ennek alapján a fórum kijelentette, hogy az ügy fő kérdése nem a külföldi szuverén által alkotott kiviteli szabályok érvényesítésének lehetőségével, hanem annak tulajdoni igényével kapcsolatos, s elrendelte a tárgyak visszaszolgáltatását.[225]

Hasonló érveléssel találkozunk az *United States v. Schultz* ügyben[226] is, ahol az amerikai fórum értékelte az egyiptomi kiviteli szabályokat az NSPA alapján, mely a lopott javak

---

[221] MERRYMAN (2001) i. m. 58. Más a helyzet természetesen, ha az érintett államok megállapodást kötöttek az ilyen szabályok érvényesítésére vonatkozóan.

[222] Meg kell jegyezni, hogy a magyar jogrendben a külföldi közjogi szabályok figyelembevételére adott a lehetőség. Az Alkotmánybíróság 30/1998. (VI. 25.) AB határozatában kimondta, hogy „[…] a nemzetközi magánjogi tényállások elbírálásában az irányadó külföldi jog bizonyos közjogi természetű szabályainak figyelembevételére is sor kerülhet […]".

[223] ROODT, Christa: *Private International Law, Art and Cultural Heritage*. Edward Elgar Publishing, London. 2015. 293.

[224] Government of the Islamic Republic of Iran v. Barakat Galleries Ltd. [2007] E.W.H.C. 705 (Q.B.); [2008] 1 All E.R. 1177.

[225] CHAMBERLAIN, Kevin: The Recognition and Enforcement of Foreign Cultural Heritage Laws: Iran v. Barakat, *Art Antiquity and Law*, vol. 13., issue 2. (2008) 165-169.; GERSTENBLITH, Patty: Schultz and Barakat: Universal Recognition of National Ownership of Antiquities. *Art Antiquity and Law*, vol. 14., no. 1. (2009) 34-43.

[226] United States of America v. Frederick Schultz, 333 F.2d 393 (2d Cir. 2003)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

behozatalát tiltja az Egyesült Államok területére.[227] Az alperes, Schultz arra hivatkozva utasította el az őt ért vádakat – egyiptomi kulturális javak üzletszerű csempészése –, hogy a szóban forgó egyiptomi szabályok természetük szerint exportkorlátozó intézkedések, melyek annak ellenére, hogy a hasonló régiségeket állami tulajdonnak nyilvánítják, közjogi minőségük miatt nem alapozzák meg Egyiptom tulajdonjogi igényét a tárgyak felett. Az NSPA márpedig a „lopott" javak behozatalát tiltja, s a szóban forgó tárgyak, mivel a kivitel előtt senkinek a tulajdonában nem álltak, nem minősülhetnek lopottnak sem. [228] Az amerikai fórum nem osztotta Schultz álláspontját, s kimondta, hogy az olyan tárgyak, melyek a származási ország kiviteli szabályozását megsértve jutottak ki az országból, az NSPA szerint lopottnak minősülnek, s elrendelte azok visszaszolgáltatását.[229]

Utóbbiak ellenére kívánatos, hogy az egyes államok megfelelő szabályozással rendelkezzenek, s szabályrendszerükben egyértelműen elkülönítsék – kulturális javaik hatékony védelme érdekében – az állami tulajdonra vonatkozó, illetve a kiviteli korlátozásokat tartalmazó normákat.[230]

3.1. Az állam szerepe a kulturális javakkal kapcsolatos jogvitákban

Ha a kulturális javak védelméről beszélünk, mindenképpen le kell fektetni, hogy nemzeti kereteken belül ennek a védelemnek az alapját az alkotmányos keretek képzik. Jelenleg Magyarországon az Alaptörvény tartalmazza azokat az elveket, melyeken belül az egyes jogágak saját módszereikkel e védelem ügyén dolgoznak.[231]

---

[227] Részletesebben ld. a 2.1. fejezetben írtakat.
[228] SIEGLE i. m. (2004) 460-461.
[229] Az esetben felmerülő egyéb szempontokra is részletesen kitér: YASAITIS, Kelly Elizabeth: National Ownership Laws as Cultural Property Protection Policy: The Emerging Trend in United States v. Schultz. *International Journal of Cultural Property*, vol. 12., issue 1. (2005) 103-107.
[230] Az egyes nemzeti kiviteli szabályok érvényesíthetősének elméleti problémáiról bővebben ld. PATERSON, Robert K.: The Legal Dynamics of Cultural Property Export Controls: Ortiz Revisited. *University of British Columbia Law Review*, vol. 33., issue 1. (1995) 245-250.
[231] A kulturális javak védelmének a kötelezettsége a *P cikk (1) szakaszában* jelenik meg kifejezetten: „A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége." Tárgyunk szempontjából különleges jelentősége van a XIII. cikknek is, mely a tulajdonjog és a közérdek viszonyáról rendelkezik. A műalkotásokhoz kapcsolódó tulajdonosi jogosultságok ugyanis korlátozásra kerülhetnek a javakhoz történő hozzáférés alapján, mely deklaráltan közérdek. (Ld. lentebb a *Golgota ügyben* kifejtetteket.)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A jogalkotó – mint az fentebb részletezésre került[232] – a Kötv.-ben tárja fel e védelem pontosabb tartalmát, mely jogszabály hátterét képezi a polgári jogi, nemzetközi magánjogi szabályoknak is.[233]

Sok szó esett az állam szabályozó szerepéről, mely egyik vetülete annak, ahogyan előbbi a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárások terrénumán jelen van. Az állam normaalkotó, igazságszolgáltató tevékenysége, jelenléte ugyanakkor nem mindig „problémamentes", amikor magánjogi jogviszony alanyaként is jelen van az ügyben. Ennek szemléltetésére felidézünk két, utóbbi években a magyar bíróság előtt folyt eljárást.

3.1.1. A Golgota kálváriája

Munkácsy Mihály Krisztus-trilógiáját a nagyközönség állandó kiállítóhelyén, a debreceni Déri Múzeumban tekintheti meg. Logikusnak tűnhet, hogy a *Krisztus Pilátus előtt* (1881), az *Ecce Homo* (1896) és a *Golgota* (1884), Munkácsy három legjelentősebb bibliai témájú festménye egy helyen legyenek kiállítva, a képek történetében ez mégsem egy evidens fejlemény – szokás emlegetni, hogy még alkotójuk sem látta őket együtt.[234]

Mára mindhárom remekmű a magyar állam tulajdonában van; a tulajdonszerzést azonban a Golgota esetében egy nagy sajtóvisszhangot kiváltott közigazgatási, illetve bírósági eljárás is kísérte. Utóbbi eredményeképp megszületett a 2018.3.99. számú BH, mely többek között tisztázza a különbséget a kulturális javak (közjogi) visszaviteli kötelezettsége, illetve a letéti szerződés alapján fennálló visszaadási kötelezettség közt, mely a fentebb kifejtettek fényében egy fontos lépés ezen eljárások helyes megítélése szempontjából. Számunkra ezen a helyen mégis maga „történet", a tulajdonszerzés körülményei fontosak.

A Golgota 1884-ben „született", s még hároméves is alig volt, amikor az ország határain kívül került – pontosabban az Amerikai Egyesült Államokba, ahol egy amerikai üzletember (példátlanul magas áron) vásárolta meg azt. Az évtizedek múlásával úgy tűnt, a kép veszít piaci értékéből. Száz évvel később ugyanis Párizsban, a Sotheby's egyik árverésén *Julian Beck* műgyűjtő töredék árat fizetett érte. Befektetésként gondolva az adásvételre, bízott benne, hogy

[232] Ld. az I. fejezet 1.2 alfejezetét.
[233] KÁRMÁN (2019) i. m. 48-50.
[234] A három mű együttes kiállítására Munkácsy halála után majd száz évvel került sor. Magyar Nemzeti Galéria: *Munkácsy: Krisztus-trilógia*. mng.hu/kiallitasok/munkacsy-krisztus-trilogia/

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

a mű értéke újra a magasba szökik az idő múlásával.[235] 1991-ben *Beck* tulajdonostársával letétbe adta a festményt a Magyar Nemzeti Múzeumnak, mely a szerződés alapján restaurálta a képet, s jogosulttá vált bármely más magyar múzeumban kiállítani azt.

Tíz év elteltével a tulajdonostársak vevőt kerestek a képnek, melynek keretében a magyar államot is megkeresték egymillió dolláros ajánlatukkal – melyet az visszautasított.[236] 2003-ban a mű új tulajdonosa Pákh Imre, amerikai állampolgár lett, aki hétmillió dolláros áron vásárolta meg azt. 2004-től Pákh a képre ingyenes letéti szerződéseket kötött a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságával; a legutolsót 2012-ben, melynek egyéves időtartama meghosszabbítás nélkül eltelt.[237] Idő közben a tárgyalások újrakezdődtek Pákh és az állam képviselői között az eladást illetően, mely tárgyalások 2015-ben megrekedtek: az állam hatmillió dolláros ajánlata a kétharmada volt annak, amit a tulajdonos kapni szeretett volna az alkotásért.[238]

Pákh ezt követően, 2015. június 7-én bejelentette, hogy a festményt kiviszi az országból, mire az illetékes örökségvédelmi szerv másnap hivatalból eljárást indított a műtárgy védetté nyilvánítása érdekében.[239] A tulajdonos a szervtől arról kapott tájékoztatást, hogy a Golgota az eljárás lezárásáig ideiglenesen védett, így nem vihető az ország határain kívülre; ezzel egy időben a Miniszterelnökség közleményében kifejtette, hogy „a védési eljárással a Kormány azt kívánja elérni, hogy nemzeti festészetünk kiemelkedő alkotása magyar érdekkörben maradjon".[240]

A védetté nyilvánításra irányuló hatósági eljárásban a megkeresett Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria szakvéleményében támogatta a Golgota védetté

---

[235] hvg.hu: A Golgota korábban egymillióért sem kellett az államnak. hvg.hu, 2015. hvg.hu/kultura/20150629_A_Golgota_korabbi_tulajdonosa_egymillio_d
Ami a 19. századi festőművészet felértékelődését illeti, Beck-nek igaza volt: galériája ugyanis 2020-ban 5,4 millió dollárért adott el egy másik Munkácsy művet, „A dajka" című olajfestményt. delmagyar.hu: Ez rekord: 1,7 milliárd forintot fizetett valaki egy Munkácsy-képért. delmagyar.hu, 2020. delmagyar.hu/bulvar-celeb/hazai-bulvar-celeb/ez-rekord-17-milliard-forintot-fizetett-valaki-egy-munkacsy-kepert-6915130/

[236] KB: A tulajdonos szerint ez zsarolás, mégis védett marad a Golgota. index.hu, 2016. index.hu/kultur/2016/09/19/a_tulajdonos_szerint_ez_zsarolas_megis_vedett_marad_a_golgota/

[237] SPERKA Kálmán: A Golgotát járt Golgota. In: ERDEI Krisztián (szerk.): *Tanulmánykötet a Kúria Közigazgatási Szakágában 2019-ben ítélkező bírák tollából.* Kúria, 2019. 189.

[238] Pákh elmondása szerint 2013-as tárgyalásaik során, szakértői értékbecslés alapján 9 millió dolláros vételárban állapodtak meg az államtitkárral. KB: A tulajdonos szerint ez zsarolás, mégis védett marad a Golgota. index.hu, 2016. index.hu/kultur/2016/09/19/a_tulajdonos_szerint_ez_zsarolas_megis_vedett_marad_a_golgota/

[239] Az eljárást a Miniszterelnökség kezdeményezte, a Magyar Nemzeti Bank alelnökének egyetértésével, mivel az eladásról szól tárgyalások megrekedtek és közeledett a tulajdonos által a kivitelt illetően meghatározott határidő. Kúria, Kfv.VI.38.158/2016. [2]

[240] BH 2018.3.99. [2]

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

nyilvánítását. A festmény pótolhatatlansága, kiemelkedő jelentősége, s magyar kultúrtörténeti vonatkozása nehezen vonható kétségbe, ennek ellenére a hatósági, hivatali műtárgyfelügyeleti munkát külső tanácsadóként segítő testület, a Kulturális Javak Bizottsága nem támogatta. Ennek okaként a tulajdonos külföldi illetőségét és az „e körüli tisztázatlan kérdéseket", illetve a javak behozatali gyakorlatának élénkítését jelölte meg.[241]

Az elsőfokú hatóság (Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, a későbbi bírósági eljárás alperese) a művet védetté nyilvánította, így megállapításra került az állam elővásárlási joga, illetve a kiviteli korlátozás. A tulajdonos fellebbezésében a Kötv. 47. § (2) bekezdésében szereplő azon pontra hivatkozott, mely az országba visszaviteli kötelezettséggel behozott kulturális javak védetté nyilvánításának tilalmát mondja ki.[242] A hatóság határozatában ezt az érvet visszautasította, különbséget téve az ideiglenesen behozott javak visszaviteli kötelezettsége, illetve a letéti szerződés alapján fennálló visszaadási kötelezettség között. A hatóság eljárása időzítésével kapcsolatban arra is hivatkozott,[243] hogy a Golgota, mint múzeumban őrzött kulturális jószág, a törvény erejénél fogva már korábban is védettnek minősült.[244]

Pákh a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság előtt támadta meg a hatóság határozatát. Keresetében többek között a visszaviteli kötelezettség fennállására hivatkozott, melyet az elsőfokú bíróság az eljáró hatóságéhoz hasonló indokolással utasított el.[245] A felperes tulajdonjogának korlátozását az Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdésére alapítottan arányosnak mondta ki.[246]

A felperes felülvizsgálati kérelmével a Kúriához fordult. Többek között vitatta a Golgota korábbi, általános védettségének fennállását, illetve, a visszaviteli kötelezettség megállapítását kérve kiemelte, hogy az elsőfokú bíróság jogszerűtlenül vizsgálta a visszaviteli kötelezettség megállapítása tárgyában a polgári jogi letét körülményeit.

---

[241] BH 2018.3.99. [3]

[242] A tilalom alapját a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről szóló 2012. évi XCV. törvény rendelkezései képezik, mely az időleges kölcsönökre vonatkozóan garantálja a hazánkba érkező javak immunitását, maximum 12 hónapos időtartamra nézve. A részleteket ld. a 4. fejezet 4.4. alfejezetében.

[243] Pákh érvelésében rámutatott, hogy korábban, a festmény által Magyarországon töltött 25 év alatt a védetté nyilvánítás nem merült fel.

[244] A Kötv. 46. §-nak korábbi szövege alapján ugyanis „[…] a muzeális intézményekben, a levéltárakban, a közgyűjteményként működő kép- és hangarchívumokban - valamint a könyvtárakban muzeális dokumentumként - őrzött kulturális javak védettnek minősülnek." Mára a szövegrész pontosításra került.

[245] Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 10.K.31.473/2016/11.

[246] „Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár." Alaptörvény XIII. cikk (1). Az indokolás szerint a Golgota tulajdonlása olyan társadalmi felelősséget foglal magában, hogy annak sérelme a közérdek védelméhez viszonyítva nem aránytalan. BH 2018.3.99. [11]

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az általános védettség fennállását illetően a Kúria egyetértett a felperessel, tekintettel arra, hogy a védelem csak a törzsállományban lévő kulturális javakra vonatkoztatható. Az eljárás megindításának oka ezért nem lehetett ennek a védelemnek az *ex lege* megszűnése.[247]

Ezt követően a Kúria a Kötv. szövege szerinti *visszaviteli kötelezettség* jelentését fejtette ki, melyet a letét alapján fennálló visszaadási kötelezettségtől különített el, előbbit a közjog, utóbbit a magánjog fogalmi rendszerében helyezve el. Az elkülönítésből fakad, hogy a letét alapján fennálló visszaadási kötelezettségtől független a visszaviteli kötelezettség fennállása – a vizsgálat szempontjai a jogintézmények tartalma szerint különböznek, melyet a bíróság nem végzett el megfelelően. Ezek alapján az elsőfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasította, nyomatékosan hangsúlyozva, hogy a bíróságnak a jogszabályok értelmezése során figyelemmel kell lennie a jogbiztonságra, s *el kell határolnia az állam közhatalmi és tulajdonosi minőségét* – az állam közhatalmi aktusa nem eredményezhet jelentős eltolódást a felek közti magánjogi jogviszonyban.[248]

Az iránymutatásnak megfelelve a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 2018 tavaszán, megismételt eljárásában hatályon kívül helyezte a hatóság határozatát. Indokolásában kiemelte, hogy mivel a védetté nyilvánítási eljárás és a Golgota eladásáról szóló tárgyalások elakadása szoros összefüggést mutatott, a hatósági eljárás során tulajdonos tisztességes eljáráshoz való joga mellett a jogállamiság elve is sérült. A visszaviteli kötelezettséget emellett nem találta megállapíthatónak. Az ítélet után két héttel érkezett a hír, hogy az Örökségvédelmi Hatóság ismételten kezdeményezi a Golgota védetté nyilvánítását. 2018 decemberében aztán pont került a történet végére: az állam hárommilliárd forintos áron vásárolta meg Pákhtól a festményt.

Ha felidézzük a Miniszterelnökséget vezető miniszter 2015. június 11-i sajtótájékoztatóján elhangzottakat („[e]lismerem, nem túl sportszerű módon, de az ország és a haza érdekében döntött a Kormány. Szerettük volna P. urat meggyőzni ezzel a barátságos lépéssel, hogy minden körülmények között érdemes megállapodni a Magyar Állammal”[249]), levonhatjuk a következtetést, hogy ebben az ügyben egyrészt kétségtelenül „keveredtek” az állam szerepei, mint a magánjogi jogviszony résztvevője, illetve mint a közhatalom gyakorlója. Ami a közjogi visszaviteli kötelezettséget illeti, a jogintézmény lényegét üresíti ki, ha az állam „egyik szerepében” a külföldről hazánkba érkező műtárgyak tehermentes kiengedését ígéri, míg

[247] BH 2018.3.99. [26]
[248] BH 2018.3.99. [45]
[249] Kfv.VI.38.158/2016. [2]

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

„másik szerepében”, érdekei érvényesítése céljából különböző jogi akadályokat gördít elé. A gyakorlat aggályosságát ki kell emelni annak ellenére, hogy jelen dolgozat tárgya alapvetően a magánjogi viszonyok elemzése. Mélyebben érintette ugyanis az állam és egy magánfél közti, kulturális jósággal kapcsolatos magánjogi jogviszony alakulását a „szereptévesztés” egy frissebb példája: az Esterázy kincs ügye.

3.1.2. Az Esterházy kincs esete

Az Esterházy Magánalapítvány 2017-ben indított pert a magyar állammal, az Emberi Erőforrások Minisztériumával, a fertődi kastélyt üzemeltető Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont Közhasznú Nonprofit Kft.-vel, valamint az Iparművészeti Múzeummal szemben.

Az Esterházy Magánalapítvány egy nagy gazdasági potenciállal bíró, osztrák honosságú magánalapítvány, melyet Esterházy Pál herceg özvegye alapított 1994-ben. A Magánalapítvány a tulajdonosa a fraknói Esterházy várnak és mindannak az ingónak és ingóságnak, melyek az 1695-ben alapított, egykori Herceg Esterházy Hitbizomány részét képezte. Az eljárás tárgya az „Esterházy kincs”, mely Közép-Európa legjelentősebb barokk főúri kincstárának összefoglaló neve, s amelynek értékét mintegy 100 millió euróra becsülik. A kincs 347 műtárgyat takar, melyeket az Esterházy család a 17. századtól gyűjtött össze, s helyezett el a fraknói Esterházy Vár kincstárában.

A kincs évszázadokat töltött el ezen a helyen, egészen 1919-ig, amikor a Forradalmi Kormányzótanács a Tanácsköztársaság kikiáltása után határozatot hozott a magánkézben lévő műkincsek köztulajdonba vételéről. Az Esterházy kincs ekkor Budapestre került – pontosabban az Iparművészeti Múzeumba –, több főnemesi család kincstárához hasonlóan. A Tanácsköztársaság bukásával a Múzeum a beszállított műtárgyakat visszaszolgáltatta jogos tulajdonosainak. Az Esterházy kincset illetően, az akkori tulajdonos döntése alapján a Múzeum megőrzésében maradtak. 1921-ben, a Trianoni Békeszerződés következményeképp a fraknói Vár statútuma megváltozott – Ausztria az Osztrák-Magyar Monarchia szétszakadása után a terület az Osztrák Köztársaság fennhatósága alá került. 1923-ban az akkori hitbizományi birtokos és a Múzeum írásbeli letéti szerződést kötött, melynek tárgya a korábban átvett kincs volt.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A hitbizományi vagyonra alkalmazandó jogot illetően a magyar királyi Kúria 1933-as, 57. számú polgári jogegységi döntvényében úgy rendelkezett, hogy „a hitbizományi vagyonnak a trianoni szerződés területi rendelkezései következményeképpen más állam fennhatósága alá került részére […] a magyar hitbizományi jog szabályai nem alkalmazhatók.[250] A döntvény indokolása szerint az ingatlanokra a fekvési hely jogát kell alkalmazni, mely az ingóságokat illetően is irányadó. Kiemelendő azonban az a helyzet, amikor a hitbizományi vagyon túlnyomó részben ingatlanokból áll, s az ingóságok tartozéki minőségüknél fogva, vagy az elbírálás egységessége szempontjából kötődnek hozzájuk.[251]

Ami a Herceg Esterházy Hitbizomány osztrák vagyontestét illeti, 1938-ban, az *Anschluss*-t követően Ausztriában hatályba lépett a családi hitbizományok és egyéb kapcsolódó vagyonelemek felszámolásáról szóló német birodalmi törvény, mely a hitbizományi vagyont az utolsó hitbizományi birtokos szabad vagyonává tette. Az osztrák jog szerint így a hitbizományi vagyon magántulajdonba került.

A háború évei alatt, 1942-ben a kincset a tulajdonos rendelkezése alapján az Iparművészeti Múzeumból a Magyar Nemzeti Múzeum legbiztonságosabb trezorjaiba szállították át, majd 1944-ben, kérve azok teljeskörű kiadását, a bombázások elől a tulajdonos a tárgyakat – teljes titoktartás mellett – a Budavári Esterházy Palota pincéjébe menekítette. Budapest ostroma során az Esterházy-palotát találat érte, s a kincseket a törmelék maga alá temette, melynek következményeképp jelentős részük megsemmisült, megrongálódott. A hitbizomány vagyonállagáról tett 1948 májusi jelentésében a tulajdonos a kincs teljes megsemmisüléséről számolt be a hitbizományi bíróság felé.

A Magyar Köztársaság Kormánya 1948 júliusában hatályba lépő rendelete alapján a családi hitbizományokhoz tartozó vagyontárgyak zár alá vétettek.

A kincs a Budavári Esterházy Palota pincéjéből 1949 telén került elő, a Budapest ostromát követő romeltakarítás részét képező hatósági bontás során. A feltárást követően a tárgyak az Iparművészeti Múzeumban kerültek elhelyezésre.

1949 tavaszán kihirdetésre került „A hitbizományok megszüntetéséről szóló 1949. évi VII. törvénycikk”. A 2. § szerint „a fennálló családi hitbizományokhoz tartozó vagyon a

[250] Fővárosi Törvényszék 4.P.22.219/2020/5. [95]
[251] Uo.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

hitbizományi kötöttség alól felszabadul és […] az 1948. évi július hó 27. napján fennállott leltári állapot szerint állami tulajdonba vétetik."[252]

A magyarországi hitbizományi vagyontest tulajdonosát, V. Esterházy Pált 1948 decemberében őrizetbe vették, s 1949 februárjában a demokratikus államrend és köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdításának bűntettéért – többek között – 15 évi fegyházbüntetésre ítélték. 1956. október 30-án aztán szabadságvesztéséből kiszabadult, s feleségével, Galántai Esterházy Melindával együtt Svájcba menekült, ott telepedett le. 1986-ban, Zürichben, az osztrák jog szerint végrendeletet tett, melyben teljes hagyatéka – közte Fraknó Vára – egyedüli örököséül feleségét jelölte meg, majd 1989-ben elhunyt.

Az örökösnő 1994-ben létrehozta az Esterházy Magánalapítványt, melynek tulajdonába került a Fraknói Vár, az „ott található, valamint az oda tartozó valamennyi berendezéssel, gyűjteménnyel és a teljes leltári jegyzékkel együtt".[253]

Magyarország Kormánya 2013-ban a vitatott jogállású tárgyak sorsának rendezése érdekében rendeletet hozott a közgyűjteményekben őrzött vitatott tulajdonú kulturális javak visszaadásának rendjéről.[254] A rendelkezés értelmében az állami gyűjteményekben lévő, vitatott tulajdonú tárgyak megtartásához az államnak kétséget kizáróan bizonyítani kell, hogy a vagyontárgy állami tulajdonjoga jogszerű eljárás keretében keletkezett, valamint, hogy az az igénylés időpontjában is fennáll. Az igénylőnek a tárgy visszaadása érdekében bizonyítani kell eredeti tulajdonosi, illetve bizonyítani vagy „valószínűsíteni" kell örökösi pozícióját.[255] A kormányrendeletre hivatkozva a Magánalapítvány 2016-ban jelentette be igényét,[256] mely az igénylői pozíció azonosíthatatlansága miatt került elutasításra a Miniszterelnökséget vezető miniszter által.[257] A Magánalapítvány a döntés felülvizsgálata érdekében restitúciós igényével a bírósághoz fordult.[258]

---

[252] Fővárosi Törvényszék 4.P.22.219/2020/5. [131]
[253] Fővárosi Törvényszék 4.P.22.219/2020/5. [141]
[254] 449/2013. (XI. 28.) Kormányrendelet a közgyűjteményekben őrzött vitatott tulajdonú kulturális javak visszaadásának rendjéről
[255] 449/2013. Korm. rendelet 2. §, 5. §
[256] A Magánalapítvány pert azután kezdeményezte, hogy 2016-ban döntés született arról, hogy a korábbi kiállítási helyről, az Iparművészeti Múzeumból Fertődre szállítanak 75 műtárgyat. Tölgyesi Gábor: Kinek a tulajdona az Esterházy-kincs? nepszava.hu, 2019.
[257] KTHÁT/428/2/2017. számú tájékoztató levél, Miniszterelnökséget vezető miniszter, 2017. július 4.
[258] A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság a 15.K.32.602/2017/2. számú végzésével a keresetet idézés kibocsátása nélkül elutasította, majd a Fővárosi Törvényszék, mint másodfokú bíróság 10.Kpkf.670.524/2017/5. számú végzésével az elsőfokú bíróság végzését hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot a per folytatására és újabb határozat hozatalára utasította. A megismételt eljárás 219.Kpk.45.409/2018. szám alatt volt folyamatban, melyet már az új kormányrendelet szerint kellett lefolytatni.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az eljárás még folyamatban volt, amikor a Kormány újabb rendeletével változtatott a restitúció feltételein:[259] az igénylő tulajdonjogát kétséget kizáróan köteles bizonyítani. Az újabb szabályokat a folyamatban lévő és megismételt eljárásokban is alkalmazni kell.[260] Ki kell emelni, hogy a sikeres[261] – és sikertelen – restitúciós eljárás sem eredményezi a tulajdonjogi igény eldöntését:[262] tulajdoni igény érvényesítése (és a vagyontárgy kiadása) érdekében bírósági eljárás indítható. Az állami tulajdonjog jogszerű keletkezésének és fennállásának bizonyításáról az új rendeletben nem esik szó.

A bíróság döntése alapján a Miniszterelnökséget vezető miniszter 2017-es tájékoztató levele mint határozat hatályon kívül helyezésre került és a minisztert új eljárás folytatására kötelezték azzal, hogy a megismételt eljárásban alakszerű határozattal kell dönteni a restitúciós kérelemről. A miniszter újabb, 2020. június 4-én meghozott határozatával elutasította a Magánalapítvány igényét.[263]

A Fővárosi Törvényszék, majd a Fővárosi Ítélőtábla előtt folyt eljárásban a felperes kérte a bíróságot, hogy állapítsa meg tulajdonjogát a kincseket illetően; kötelezze a Nistema Kft.-t a kincs Iparművészeti Múzeum részére történő birtokba adására; illetve kötelezze az Iparművészeti Múzeumot az 1923-ban létrejött letéti szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítésére.

A felperesi érvelés alapja a kincs a Fraknói Várhoz fűződő tartozéki viszonya, illetve a „kényszer és fenyegetés” hatására kötött letéti megállapodás az Iparművészeti Múzeummal, amely a mai napig hatályban van.[264]

Az alperesek vitatták a felperes tulajdonjogát a műtárgyakon, valamint a Fraknói Vár és a kincs közti dologi jogi kapcsolaton túl az 1923-as letéti szerződés „feléledését” is kétségbe vonták.

Az elsőfokú bíróság 2020. szeptember 23-án elutasította a felperes keresetét. A felperes által hivatkozott dologkapcsolatot nem, viszont az állami tulajdonjogot megállapíthatónak

[259] 22/2019. (II. 25.) Kormányrendelet a közgyűjteményekben őrzött vitatott tulajdonú kulturális javak visszaadásának rendjéről szóló 449/2013. (XI. 28.) Korm. rendelet hatályon kívül helyezéséről és az azzal összefüggő átmeneti rendelkezésekről

[260] 22/2019. Kormányrendelet 2. §

[261] Ha a tárgy visszaadásáról születik határozat, a kulturális jószág 2001. évi LXIV. törvény 47. §-a szerinti védetté nyilvánításának indokoltsága vizsgálatra kerül.

[262] 22/2019. Kormányrendelet 4. § (4)

[263] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [17] A Magánalapítvány bíróság előtt támadta meg a döntést.

[264] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [21] A kincs elszállítása az érvrendszer szerint pusztán időlegesen felfüggesztette a letéti szerződést, mely a Múzeumba visszakerülvén feléledt.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

találta. A letéti szerződéssel kapcsolatban az előzmények ismeretében úgy következtetett, hogy az egy mellérendeltségi viszonyban, együttműködés keretein belül lezajló jogügylet volt,[265] mely megszűnt azzal, hogy a letevő 1944-ben az összes műtárgyat elszállíttatta a letéteményestől.

A döntés ellen a felek fellebbeztek. Míg az alperes a Törvényszék döntését érdemben nem vitatta, a felperes többek között a bíróság pártatlanságát is kétségbe vonta, annak alapján, hogy az elsőfokú bíróság „szinte teljes egészében átültette" a restitúciós miniszteri határozatot ítéletének indokolásába.[266]

Az Ítélőtábla az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta, csupán néhány helyen egészítette ki, módosította azt. Több ilyen kiegészítés az állam szerepével volt kapcsolatos. Az elsőfokú bíróság elfogultságát illetően kifejtette, hogy mivel mind a restitúciós eljárás, mind jelen per „nagyfokú azonosságot mutató jogkérdést" vet fel, nem lehet az eljáró bíró elfogultságára következtetni abból, hogy „ugyanazt a jogi okfejtést tartotta helyesnek".[267] A felperes azon felvetésére, hogy az elsőfokú bíróság nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy a perre okot adó körülmények az állami szervek önkényuralmi, karhatalmi intézkedéseinek következménye, a másodfokú fórum kifejtette, hogy mivel az állam közhatalmi tevékenysége kívül esik a magánjogi viszonyok körén, annak értékelése meghaladja a polgári per kereteit. Ezeknek a közjogi viszonyoknak pedig történelmi távlatból nem lehet jelentősége e jogvita eldöntése szempontjából.[268] A kárpótlási törvényekkel az állam egyébként is ellensúlyozta már az államosítások következményeit, mely alapján a tulajdoni viszonyok visszarendezése nem, csupán kárpótlás volt igényelhető.

Az állam szerepe egy olyan vetülete az ügynek, mely minden kulturális jószág tulajdonjogát érintő esetben problematikus pontként merülhet fel, s amelyre különleges figyelmet kell fordítani. A kincsek ügye számunkra azt mutatja, hogy a Janus-arcú állam, mely ilyen esetekben magánjogi jogviszony alanyaként jelen van a perben, közjogi eszközökkel, kívülről, mint a közhatalom birtokosa, képes befolyást gyakorolni akár annak kimenetelére a jogszabályi környezet módosítása által. Az állam „két arca" közül jelen dolgozat tárgya csak az lehet, mely a magánjogi jogviszonyokban szerepel, azonban jelezni kell, hogy a problémakör

[265] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [47]
[266] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [55]
[267] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [141-142]
[268] Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25. [150-151]

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

átfogó megoldásához annak a bizonyos „másik arcnak” a tevékenysége sem hagyható figyelmen kívül.[269]

3.2. A kulturális javakhoz való jog „nemzeti” és „nemzetközi” szemlélete

A visszaszolgáltatási igény absztrakt megközelítését illetően *Merryman* korszakalkotó munkája óta kétféle narratívával találkozunk.[270] Ugyan a kulturális javak védelmének e kétféle szemlélete a gyakorlatban inkább annak közjogi eszközeivel kapcsolatban hangsúlyos – mint a kiviteli korlátozások minősége – a visszaszolgáltatási eljárásokban is találkozunk az ezekre építő érvelési technikával. Ebből az okból röviden érdemes bemutatni őket.

Az *„internacionalista” megközelítés* alapján e javak az emberiség közös örökségét képezik, mely tulajdonságuk mellett jelentéktelen tényező azok származása, fekvési helye, a felettük gyakorolt tulajdonjog.[271] Ha a kulturális javakra mint a kulturális örökség elemeire tekintünk, e tárgyak közösségi identitása inkább hangsúlyozódik, ami, egyes vélemények szerint[272] – az „eldologiasított” javak kifejezéssel szemben – jobban szolgálja előbbiek védelmét. A kulturális javakhoz való hozzáférés e megközelítési mód szerint elsődleges szempont. Előszeretettel hivatkoznak előbbire a múzeumok, „piacállamok” képviselői a jellemzően szegényebb „forrásállamok” által benyújtott igények kapcsán, mondván: a javak a legnagyobb biztonságban a modern múzeumokban vannak, ahol a tároláshoz és

[269] Az I. fejezet 3.1. alfejezetében még visszatérünk a kérdéskörre.
[270] MERRYMAN, John Henry: Two Ways of Thinking about Cultural Property. *American Journal of International Law*, vol. 80, issue 4. (1986)
[271] „A kulturális örökség […] nem értékelhető csak nemzeti szinten, hanem nemzeti és nemzetközi dimenzió, ezzel együtt az univerzális és a kiemelkedő érték között mozog, így egy kulturális érték lehet nem csak kiemelkedő – amely az adott nemzet vagy közösség számára rendkívül lényeges –, hanem egyben univerzális is, amely az egész emberiség számára releváns.” FARKAS Krisztina: A kulturális javak védelmének büntetőjogi megközelítése Olaszországban. In: VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 56*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2019. 69.
[272] HAUSER-SCHÄUBLIN, Brigitta – KLENKE, Karin: Flexibilisierte Kultur zwischen „Tradition, Modernität und Markt”: Akteursbezogene Verwendungsund Bedeutungsvielfalt von „kulturellem Erbe”. In: BENDIX, Regina – BIZER, Kilian – GROTH, Stefan (Hg.): *Die Konstituierung von Cultural Property: Forschungsperspektiven. Göttinger Studien zu Cultural Property, Band 1*. Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2010. 25-26.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

tanulmányozáshoz adottak a legoptimálisabb feltételek.[273] [274] A megközelítés azonban nem új: gyakorlatilag ugyanez az érvelés hangzik el egy francia régészhallgató szájából, aki 1923-ban kambodzsai kőleleteket csempészett nyugatra.[275] Utóbbi rámutat a szemlélet azon nem kívánatos gyakorlati következményére, mely – a legális mellett – a feketekereskedelem volumenének növekedését is maga után vonja.

Az internacionalista szemlélet népszerű és végletes képviselője *Posner*, aki előbbieken tovább menve megfogalmazza, hogy a kulturális javakra szabott erősebb védelmi szabályok gyakorlatilag ellenkező hatást érnek el: hiszen, ha az államok nem tiltanák a kivitelt, a kereskedők nem csonkítanák meg a javakat a határon történő átcsempészés érdekében; s a jelenlegi szabályozás „miatt" a feketepiacon megvett tárgyakat sem kéne rejtegetni a nagyközönség elől – a hozzáférés sokkal inkább biztosított lenne, mint jelenleg. Véleménye szerint a kulturális javak nem különböznek sokban a dolgok egyéb kategóriáitól: vannak sajátosságai; ami azonban minden kategóriáról elmondható, s amelyek ugyanúgy védelemre szorulnak. Mivel az államok megosztott érdekei miatt a védelem nemzetközi szabályrendszere egyébként sem működik megfelelően, logikusabb lenne e rendszer leépítése és egy enyhén szabályozott piac létrehozása.[276]

A másik megközelítési mód, a *„nacionalista" szemlélet* alapján a kulturális javak elsősorban nemzeti kincsek, az egyes államok, népcsoportok identitását őrző és megjelenítő egyedi alkotások. E tulajdonságuk alapul szolgál a speciális védettségi szabályok kialakításához, a visszaszolgáltatási igények széleskörű benyújtásához. Közelebbről szemlélve ez a hozzáállás figyelhető meg a kulturális javak védelmét szorgalmazó nemzetközi diskurzus hátterében, a javak visszaszolgáltatását segítő és szorgalmazó jogeszközök e szemlélet létjogosultságát erősítik. [277] A narratíva a kulturális jószág és annak származási helye közti

[273] Szintén *Merryman* csoportosítása alapján az államok két csoportra bonthatók. Egyfelől vannak a „forrásállamok", melyek alatt olyan műkincsekben gazdag országokat értünk, mint Egyiptom, Görögország vagy India. Ezekben az államokban a műtárgyak száma messze túlmutat a „helyi felhasználáson", tehát exportálásuk gazdasági szempontból észszerű lenne. Az országok másik csoportját a „piacállamok" képzik, ilyen Franciaország, Németország, vagy az Egyesült Államok. Ezekben az államokban a kereslet meghaladja a kínálatot. A piacállamok általában – de nem mindig – gazdag államok lévén ösztönöznék a kivitelt ezen a téren is. A forrásállamok azonban, kulturális örökségük részeként jelölve a tárgyakat, ódzkodnak a hasonló üzlettől. MERRYMAN (1986) i. m. 832.

[274] SIEGLE i. m. 455.

[275] „Azt is állította, hogy a műtárgy elszállítása csakis a kultúra terjesztésének érdekeit szolgálja, kizárólag a műtárgyak megmentésére, szélesebb közönség elé tárásra és állagmegóvásra irányul." Elemzi: SZABÓ Eszter: Az ingó kulturális javak nemzetközi védelme és annak árnyoldalai. *Publicationes Universitatis Miskolcinensis. Sectio Juridica et Politica*, 2008/2. 453-454.

[276] POSNER i. m. 218-230.

[277] A szemlélet gyökereiről ld.: MERRYMAN, John Henry: The Retention of Cultural Property. *UC Davis Law Review*, vol. 21., issue 3. (1988) 490-495.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kapcsolat egyéb szempontokat maga mögé utasító relevanciájára épül, s hozzá tartozik, hogy a tárgyak fizikailag is a származási helyükön képesek a leghatékonyabban tudásformáló, értékőrző szerepüket betölteni. A nemzetközi szemléletet képviselői ezzel szemben, a tárgyak megóvására és esetenként szélesebb körben való hozzáférhetőségének érve mellett – kevésbé a régészeti leletek, a műemlékek elmozdítható tartozékai vagy archívumok esetében, inkább festményekkel, szobrokkal kapcsolatban – említik meg, hogy egyes darabok „identitása" inkább kötődik a magához alkotó személyéhez, mint bármely nemzethez, közösséghez.[278] E kérdés kollíziós jogi relevanciájával a későbbiekben részletesen foglalkozunk.[279]

Mindkét nézet képviselői rendelkeznek meggyőző érvekkel, a túlzások azonban kerülendők. A megoldást keresve felmerült annak a gondolata, hogy valamilyen módon érdemes lenne megkülönböztetni a valóban az egész emberiség számára kiemelkedő jelentőséggel bíró elemeit a kulturális örökségnek azoktól, melyeknek gyakorlatilag csak egy zárt közösség számára van kiemelkedő jelentősége.[280] A határok meghúzása azonban szinte lehetetlennek tűnik[281] – elég, ha maguknak a kulturális javaknak a definiálási nehézségeire gondolunk.

Ideális esetben a felsorakoztatott érvek az egyes konkrét esetekben külön súlyozásra kerülnek – sem az egyik, sem a másik nem érvényesül végletesen.[282] Ezen érvek hangsúlyozását, nyilvánvaló, gazdasági és politikai érdekek is befolyásolják. Ráadásul tudott, hogy a kulturális javakkal kapcsolatos ügyek olyan sok változóval működnek, melyek a kategorikus állásfoglalást lehetetlenné teszik. Egy példával élve: egészen más megfontolásokat érzünk meghatározónak, ha egy magángyűjteményből ellopott metszet tulajdoni viszonyainak alakulása, vagy egy istenség bálványképének eltávolítása miatt egy egész törzs jóléte, sőt túlélése a tét.[283] A jognak mindenesetre megoldást kell kínálnia hasonló, akár megosztó kérdésekben is: e megoldások magánjogi dimenziójának elemzése és értékelése e dolgozat egyik célja.

---

[278] SZABADOS i. m. 329.
[279] Ld. a III. fejezetet.
[280] MERRYMAN (1986) i. m. 837.
[281] Bővebben elemzi: MERRYMAN, John Henry: Cultural property ethics. *International Journal of Cultural Property*, vol. 7., issue 1. (1998) 24-26.
[282] Nem a visszaszolgáltatási igények nemzetközi magánjog által vizsgált vetülethez kötődő, de a két szemlélet egyensúlyát jól tükröző példa a Kötv. 2013-as módosításával a szövegbe került kitétel, mely lehetővé teszi, hogy egy előzőleg védetté nyilvánított – vagyis az országból nem exportálható – tárgy védettsége megszűnjön, „ha a tárgy végleges külföldre történő kivitele közérdekből történik, és a széles körű bemutatást, valamint hozzáférést biztosítja." Ld. a Kötv. 50. § (2) bekezdését.
[283] MERRYMAN (1985) i. m. 1914.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

3.3. Visszaszolgáltatás, restitúció, visszaadás…

Számos kifejezés él arra az aktusra vonatkozóan, ami leírja a kulturális jószág eredeti tulajdonosa birtokába történő visszakerülését: a magyar jogi terminológiában elsősorban a „visszaszolgáltatás" él, de a restitúció, repatriálás, visszaadás szintén alkalmas kifejezések. A jogirodalomban előbbieknek nem alakult ki tiszta elhatárolása,[284] s azt a különböző jogforrások is eltérő kifejezésekkel jelölik[285] – így e dolgozat is felcserélhető fogalmakként kezeli őket.

Mindezen kifejezések, melyek a kulturális javak tulajdonjogáért folyó „küzdelem" tárgykörét írják körül, magukban hordoznak egy bizonyos szintű morális elköteleződést az eredeti tulajdonos pozíciója irányába: a „visszaszolgáltatás", „visszaadás", „helyreállítás" kifejezésekben benne rejlőnek érezhetjük, hogy a helyes végkimenetele ezeknek az eljárásoknak, ha a tárgyak vissza is kerülnek a felperes tulajdonába. A helyzet azonban, mint a dolgozat érzékeltetni törekszik a későbbiekben, ennél összetettebb.

Érdemes megjegyezni, hogy az alternatív vitarendezési eljárások eredményeként visszaszolgáltatott javak esetében gyakran olyan fogalmak kerülnek a megállapodásba, mint „átadás", „adományozás", hogy kerüljék e kifejezéseknek a visszaadó félre vonatkozó esetleges negatív konnotációját.[286] Tartalmukat tekintve ezekben az esetekben is visszaszolgáltatásról van szó, így a dolgozat által vizsgált tárgykörbe tartoznak.

A magyar jogi terminológiában a bíróság jogértelmező tevékenysége folytán meghatározásra került a „visszavitel", a „visszaviteli kötelezettség" fogalma. A fentebb elemzett[287] Golgota ügyben ugyanis a Kúria részletesen foglalkozott a *visszavitel* és a *visszaadás* közti különbséggel. Okfejtése alapján „amíg a visszaadási kötelezettség a letét, mint polgári jogi jogintézmény részeleme, addig a visszaviteli kötelezettség közjogi jogintézmény és a kulturális örökségvédelmi jogszabályok által meghatározott. […] [A] visszaadási kötelezettség nem jelenti egyben a visszaviteli kötelezettség fennállását, a két jogintézmény

[284] CORNU – RENOLD i. m. 1-2.
[285] Az UNESCO Egyezményt kihirdető1979. évi 2. törvényerejű rendelet pl. a javak „visszaszerzésről" és „visszaszolgáltatásáról", a UNIDROIT Egyezményt beiktató 2001. évi XXVIII. törvény azok „visszaadásáról" szól. Az uniós harmonizáció céljából született 2001. évi LXXX. törvény célja a jogellenesen kivitt kulturális javak „visszaszolgáltatásának" lehetővé tétele.
[286] RENOLD, Marc-André: Cultural Co-Ownership: Preventing and Solving Cultural Property Claims, International Journal of Cultural Property, vol. 22., issue 2-3. (2015) 169.
[287] Ld.: I. fejezet 3.1. alfejezet.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

teljesen eltérő alapokon áll”.[288] A visszaviteli kötelezettség nem személyhez, hanem tárgyhoz kötött, így fennállása is az adott kulturális jószág országba történő behozatala időpontjában vizsgálandó.

[288] BH 2018.3.99. [33]

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

II. FEJEZET:

AZ EREDETI TULAJDONOS ÉS A JÓHISZEMŰ VEVŐ HELYZETE AZ EGYES JOGRENDSZEREKBEN

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárások terrénumán a kollíziós jognak perdöntő szerepe van. Vagyis az, hogy ezekben a procedúrákban a fórum mely jogot rendeli alkalmazni, a végeredmény szempontjából meghatározó jelentőségű. E fenomén adott esetben alapot ad a „*forum shopping*", illetve a „*law shopping*" jelenségének, melyek – a nemzetközi magánjog céljával ellentétben állók lévén – kiküszöbölésén a témakör kutatói hosszú idő óta dolgoznak. A kollíziós jogi válasz elemzése előtt azonban szükséges feltárni e jelenség okát, mely a háttérben húzódó szabályozási jellegzetességekben keresendő.

A restitúciós eljárások magját alkotó érdekkonfliktus a következőképpen írható le: adott egy eredeti tulajdonos, akinek birtokából jogellenes módon kikerült a kulturális jószág, melynek visszaszolgáltatásáért folyamodott. Másrészt adott az ellenérdekű fél, aki valamilyen módon – sokszor jóhiszeműen a tárgy eredetével kapcsolatban – a tárgy birtokába jutott. A kulturális javak visszaszolgáltatása terén kialakult szabályozási sokféleség egyik fő eredője e jóhiszemű birtokos helyzetéhez történő eltérő viszonyulás. Tudniillik két olyan nagyobb terület van a polgári jog rendszerén belül, amelyben a *common law* és a civiljogi országok szabályozása gyökerestül eltérő megoldást követ. Az egyik a leszármazók öröklésének szabályozási rendje, a másik a – témánk szempontjából releváns – jóhiszemű vevő helyzetéhez való hozzáállás.[289]

Ezen a helyen a két nagy jogrendszer vonatkozó működési elveinek általánosságait, majd egyes kiválasztott „példaállamok" konkrét szabályozását mutatjuk be. A *common law* országok közül az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok szabályozása kerül elemzésre, tekintettel arra, hogy „London és New York a műkereskedelem talán a két legnagyobb célpiaca", így a restitúciós eljárások is itt összpontosulnak.[290] A kontinentális jogrendszerrel bíró országok jeles képviselőiként kézenfekvő módon bemutatjuk a magyar megoldást, ezt követően pedig a hazaival rokonságot mutató – s így „könnyen átültethető" tanulságokkal szolgáló – német, valamint az attól a leginkább távol álló, de a kulturális javak piacát nagyban befolyásoló olasz szabályozást vizsgáljuk meg.

[289] MERRYMAN, John Henry: The Good Faith Acquisition of Stolen Art. Stanford Law School. *Research Paper* No. 1025515 (2007) 2.
[290] GERSTENBLITH (2009) 22.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1. A nem tulajdonostól való tulajdonszerzés problematikája

Mint az említésre került, a lopott dolgon történő tulajdonszerzés dologi jogi problematikáját különböző módon szabályozzák az angolszász és a kontinentális jogrendszerek. A „*nemo plus iuris*" elvét, a jóhiszemű vevő kivételével ugyan mindkét jogrendszer képviselői alkalmazzák, azonban a tulajdonból bűncselekmény által kikerült dologgal kapcsolatban már megoszlanak a nézetek.[291] A *common law* rendszerek anyagi jogi szabályai szerint ilyen esetben nem történik tulajdonszerzés,[292] míg a civiljogi országok szabályozása szerint igen – bizonyos feltételek fennállása esetén. E jogok működésének alaptétele, hogy a jóhiszemű vevő jogcímet szerezhet, s az eredeti tulajdonos elveszti a tárgyhoz fűződő jogait. Így általánosságban elmondhatjuk, hogy a *common law* rendszere – a bűncselekmény bizonyítása esetén – a kulturális javakat érintő, az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő között fennálló konfliktusban az eredeti tulajdonosnak kedvez, míg a kontinentális rendszer adott esetben a jóhiszemű vevőt részesíti erősebb védelemben.

2. A kontinentális szabályozás jellegzetességei

Alaptételünk szerint tehát a civiljogi országokban a *bona fide* szerző számára kedvező jogszabályi környezet él. Ezt a kontinentális jogrendszerű országok azon jellemzőjével lehet indokolni, hogy a kereskedelmi forgalom zavartalan rendjének biztosítása a polgári jogi szabályozás egyik elsődleges célja.[293]

---

[291] SZABÓ Sarolta: Elkobzott műalkotások és állami immunitás az amerikai bíróságok előtt. In: CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): *Állam- és magánjog – Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keresztmetszetében.* Budapest, Pázmány Press, 2014. [SZABÓ (2014b)] 416-417.

[292] A *'nemo dat qui non habet'* elve szerint az áru nem ruházható át érvényesen, ha az eladó nem rendelkezett érvényes jogcímmel.

[293] Bővebben lásd: WANTUCH-THOLE, Mara: *Cultural Property in Cross-border Litigation. Turning Rights into Claims*. Berlin, De Gruyter, 2015.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

2.1. A hazai szabályozási környezet

Hazai, jellegzetesen kontinentális szabályozásunkban a lopott dolgon történő, jóhiszemű vevő általi tulajdonszerzést a Ptk. 5:39. és 5:40. szakaszai szabályozzák. A tulajdonostól történő tulajdonszerzés főszabályának[294] kimondása után találhatók a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés kivételszabályai. Két ilyen esetkör kap helyet a magyar szabályozásban: egyrészről az ingó jóhiszemű vevő által, kereskedelmi forgalomban és ellenérték fejében történő szerzés esete,[295] másrészről a pénz és értékpapírok nem tulajdonos által történő átruházásának kivétele.[296] A nem tulajdonostól szerző jóhiszemű vevő tulajdonosi pozíciójának megállapítására tehát a magyar anyagi jog lehetőséget ad. A Ptk. 5:39. § (4) bekezdése kifejezetten rögzíti, hogy a jóhiszemű vevő általi tulajdonszerzés esetén „megszűnnek a harmadik személynek a dolgot terhelő olyan jogai, amelyek az átruházás előtt keletkeztek, és amelyek fennállása tekintetében a tulajdonjogot megszerző fél jóhiszemű volt", tehát a tulajdonjog eredeti szerzésmódjának egyik esetéről van szó. A szabályozás célja a kereskedelmi forgalom biztonságának garantálása és az ellenérték fejében jóhiszeműen szerző fél érdekeinek védelme. A fentiekből logikusan következik, ha a vevő a kereskedelmi forgalmon kívül szerzi meg a lopott tárgyat, a szerzés kockázatát maga viseli.

A jogrendszerekben eltérés tapasztalható azon a téren, hogy a jóhiszemű vevőtől a körültekintés milyen mértékét várja el egy műtárgy vásárlásakor.[297] Hazai polgári jogi szabályozásunkban a vevő jóhiszeműségének megállapítására szolgáló mérce egy objektivizált, rugalmas mérce. Kiindulópontként elmondható, hogy „[j]óhiszeműnek a szerző akkor minősülhet, ha nem tudott és a körülményekre tekintettel nem is kellett tudnia arról, hogy az átruházó kereskedő nem tulajdonos és nincsen joga az eladott dolog felett a saját nevében rendelkezési jogot gyakorolni".[298] A jogalkalmazónak esetről esetre kell mérlegelnie az adott helyzetben elvárható magatartást. Ezen a ponton ki kell térnünk a Budai Központi Kerületi Bíróság 2017-es döntésére.[299] Figyelemmel kell lenni ugyanis arra a tényre, hogy a bírósági

[294] Ptk. 5:39. § (1) „Átruházással a dolog tulajdonosától lehet a tulajdonjogot megszerezni." Rögzítésre kerül a főszabály, a *„nemo plus iuris"* elve.
[295] Ptk. 5:39. § (2)-(4)
[296] Ptk. 5:40. §
[297] Azonban, ha tekintettel vagyunk arra, hogy a piacon lévő tárgyak 80-90 százaléka azonosítatlan eredetű, megérthetjük, hogy a tőle elvárt gondosság mértéke a legtöbb esetben nem túl magas – nem terjed ki a műtárgy előéletének hosszadalmas (és bizonyára költséges), tüzetes felderítésére. GERSTENBLITH, Patty: Controlling the International Market in Antiquities: Reducing the Harm, Preserving the Past, *Chicago Journal of International Law*, vol. 8, no. 1. (2007-2008) 178.
[298] VÉKÁS Lajos: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal.* Budapest, CompLex, 2013. 392.
[299] Budai Központi Kerületi Bíróság 19.P. 20062/2017/10.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

gyakorlat finomított a jogszabály *bona fide* vevőt erős pozícióba helyező jellegzetességén és úgy alakította ki a kivételszabályok értelmezését, hogy adott esetben az eredeti tulajdonossal szemben is méltányos eredményre vezessenek.

Az eset tényállása szerint a felperes múzeum 1937-ben vásárolta meg az 1911-ben készült „*Virágcsendélet*" című festményt, mely a második világháború ideje alatt tisztázatlan körülmények között eltűnt. A több tízmilliós összegre becsült festményt a múzeum háborús veszteségként bejelentette, s azt hivatalos jegyzékbe vették. A festmény ezt követően csak 2015-ben bukkant fel, amikor is egy aukciósház árverési tételként hirdette azt. A múzeum felszólította a festményt az aukciósházon keresztül eladni kívánó, birtokban lévő alperest a festmény kiadására, aki e felhívást megtagadta. A múzeum bírósághoz fordult a műtárgy visszaszolgáltatása érdekében. Érvelésében arra hivatkozott, hogy őt mint tulajdonost a háborús események során jogalap nélkül fosztották meg a festmény birtokától, amely így a tulajdonából jogszerűen sosem került ki. Az alperes vevő előadta, hogy a műtárgyat egy melbourne-i aukciósház 1992-es nyilvános árverésen szerezte, azóta a műtárgyat lakásában kiállítva tartotta. A szerzésről bizonyítékként egy számlát (amelyen a kép árát eltakarta) és egy aukciósházzal váltott emailt csatolt. Érvelésében hivatkozott a tényre, miszerint az ausztrál aukciósház egy kifejezetten műtárgyak adásvételével foglalkozó kereskedő cég, amely rendszeresen árveréseket szervez, így a képet kereskedelmi forgalomban szerezte meg. Az aukciósházzal kötött szerződés hiányát a szektorban szokásos eljárás követésével indokolta.[300] Továbbá megjegyezte, hogy 1992-ben még semmilyen olyan adat nem merült fel, amely arra utalt volna, hogy a kép eredetével kapcsolatban a jogellenesség, vagy bármilyen rosszhiszeműség felmerülhet.

A bíróság döntésében a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés kivételszabályát alkalmazta, mely során kifejtette, hogy

> „[a] kialakult bírói gyakorlat a kereskedelmi forgalomban való szerzés fogalmát szűken értelmezi. Az irányadó bírói gyakorlat alapján csak akkor állapítható meg kereskedelmi forgalomban történő szerzés, ha a szerződést eladói pozícióban engedéllyel bíró, és saját nevében, például tulajdonosként vagy bizományosként eljáró természetes vagy jogi személy, jogszerűen végzett üzleti tevékenysége keretén belül köti olyan dologra,

[300] „[…] egyetlen árverezőház sem készít szerződést az árverésen szerzett ingóságok eladása alkalmával, ez a hazai árverési gyakorlatból is ismert és köztudott. Megtörténik az árverésen tartott licit, a legmagasabb árat kínáló árverező megszerzi a jogot a kép neki történő kiadására, feltéve, ha kifizeti a vételárat. Az árverőház a kép eladásáról számlát állít ki […]" 19.P. 20062/2017/10.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

amelyet a kereskedő a normális, üzletszerű és jogszerű gazdasági tevékenységének a körében értékesít."

Az alperes azonban – olvasható a döntésben – az eljárás során nem bizonyította, hogy a festményt kereskedelmi forgalomban szerezte, vagyis, hogy „a szerződést eladó pozícióban, engedéllyel bíró és saját nevében eljáró Aukciósház jogszerűen végzett üzleti tevékenysége keretén belül kötötte a festmény átruházására az […] alperessel". A szerződés kereskedelmi forgalomban kötöttségének minősége így a bíróság döntése szerint nem volt megállapítható, ennek hiányában pedig az alperes jóhiszeműségének faktorait nem volt szükséges vizsgálni. [301] Az eredeti tulajdonos tehát semmiképpen nem nevezhető eszköztelennek polgári jogi szabályozásunk alapján, a körültekintés mércéjét illetően azonban nem biztosít „jogszabályi kapaszkodót", annak alakulása a joggyakorlat megítélésére van bízva. A kivételszabály szűk értelmezésén túl a jogszabály az eredeti tulajdonos védelmének biztosítását úgy oldja meg, hogy az kártérítési igénnyel léphet fel az eladóval szemben.

Az ingó esetleges lopott voltának polgári jogi szabályozásunk nem tulajdonít megkülönböztetett figyelmet, a problémakör kezelése azonos módon történik a nem tulajdonos általi átruházás egyéb aleseteivel. Ez tovább erősíti a jóhiszemű vevő védelmét, amely fogyasztóbarát megoldás ellenpontjaként a bűnözés visszaszorításának érdeke jelenik meg, s amelyre tekintettel egy külön kivételszabály megalkotása megfontolandó lehet.[302]

2.2. A német szabályozás

A fentebb említett kivételszabály létrehozása nem lenne példa nélküli. Nem is szükséges „messzire mennünk"[303] hasonló megoldás után kutatva, hiszen ilyen szabályt találhatunk a tulajdonszerzés terén a magyar Ptk.-hoz hasonló tematikával rendelkező német Polgári Törvénykönyvben. A jóhiszemű vevő tulajdonszerzésére vonatkozó szabályok természetesen

[301] A bíróság döntésében utalt rá, hogy a bizonyítékként benyújtott számlán a kitakart vételár ténye szerepet játszhatott volna a jóhiszeműség értékelése során.
[302] Ld. NAGY Csongor István polgári jogi kodifikáció kapcsán megfogalmazott gondolatait. NAGY Csongor István: Ingók tulajdonjogának nem tulajdonostól való megszerzése: omnes plus iuris… *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2005/1.
[303] A Ptk. kodifikációja során a német *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) sok megoldása került átvételre a dologi jog területén is (ld. zálogjogi szabályok).

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

itt is a dologi jogot szabályozó részben találhatók,[304] amellyel kapcsolatban azonban több elkülönített esetkör kerül kiemelésre.

A vonatkozó fejezet az ingók tulajdonjogának megszerzésével és elvesztésével foglalkozik (*Erwerb und Verlust des Eigentums an beweglichen Sachen*), s hasonlóan a magyar Ptk. felépítéséhez, az első szakaszokban a tulajdonátruházás rendes módját szabályozza. Ez jellegzetes kontinentális szabályozás lévén, a német polgári jogi rend szerint is jogcímes-tradíciós rendszeren alapszik. A kivételszabályok ezt követően kaptak helyet, melyek egyike a jogcímmel nem rendelkező személytől történő jóhiszemű szerzés. A BGB 932. § szerint a nem tulajdonostól szerző fél is megszerzi a dolog tulajdonjogát, ha a szerzés időpontjában jóhiszemű volt. Látható, hogy a jóhiszemű vevő a német rendszer alapján is erős védelmet élvez. A jóhiszeműség megállapításával kapcsolatban a törvényi kitétel szerint „a szerző fél nem tekinthető jóhiszeműnek, ha tudatában van, illetve súlyos gondatlanság eredményeként nincsen tudatában annak, hogy az átruházó nem tulajdonos."[305] Külön szabályhely foglalkozik azonban az „elveszett ingók" (*abhanden gekommenen Sachen*) jóhiszemű szerzésével. A 935. szakasz (1) bekezdése kimondja, hogy a jóhiszemű vevő nem szerzi meg a tulajdonjogot, ha a dolog lopás útján került ki az eredeti tulajdonos birtokából, vagy más hasonló módon tűnt el.[306] A harmadik személyek esetleges dolgot terhelő jogai a német szabályozás szerint is megszűnnek.[307] A német rendszer tehát úgy kívánja garantálni a piaci forgalom biztonságát és a jóhiszemű vevő védelmét, hogy azt lehetőleg ne lehessen jogellenesen szerzett ingók továbbadására felhasználni. Ezzel egy időben az eredeti tulajdonos számára is erősebb védelmet biztosít, aki nem csak az eladóval, hanem a jóhiszemű vevővel szemben is felléphet.[308]

Haladó módon a német jogalkotó 2016-ban a kulturális javak védelmével foglalkozó átfogó törvényt alkotott (*Gesetz zum Schutz von Kulturgut*, a továbbiakban: KGSG).[309] A törvény hatályának tisztázását követően a jogszabály definiálja a legfontosabb fogalmakat, majd a kulturális javakkal kapcsolatos adminisztratív teendőkkel kapcsolatban ad eligazítást. A javak kisajátításától kezdve a lefoglalás alóli mentességen át az adókedvezményekig és a kulturális javak közjogi visszaszolgáltatásáig a törvény a kulturális javakkal jogágakon átívelő

[304] BGB 3. könyv
[305] BGB 932.§ (2)
[306] A szakasz második bekezdése kivonja az első bekezdés hatálya alól a pénzt, a bemutatóra szóló értékpapírt és az – akár internetes – nyilvános árverésen elidegenített dolgokat.
[307] BGB 936. §
[308] Természetesen az elbirtoklási időn belül. A jóhiszemű szerzés és a vindikációs igény elévülésével kapcsolatban ld. FUGLINSZKY Ádám – MENYHÁRD Attila: Európai jogalkotás és nemzeti törvényhozás (II. rész) *Polgári jogi kodifikáció* 2002/5-6. 44.
[309] Kulturgutschutzgesetz vom 31. Juli 2016 (BGBl. I S. 1914)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jelleggel foglalkozik, mely talán a legideálisabb választás a felvetett kérdések összehangolt kezelésére.[310] Ezen a helyen a 4. Fejezet (*A kulturális javak jogellenes mozgása*) szabályait ismertetjük, mely a kulturális javak forgalombahozatalával kapcsolatos (és az ehhez kötődő gondossági) szabályokat tartalmazza, s amely az újonnan létrejött koherens rendszer leghangsúlyosabb modernizálása.[311]

A Fejezet kilenc szakaszból áll (40-48.§). A 40. § azon esetköröket írja le, melyekben a kulturális javak forgalomba hozatala tiltott, míg a 41-44. szakaszok négy lépcsőben fogalmazzák meg a speciális gondossági követelményeket. A 45-48. paragrafusok a kulturális javakra vonatkozó információval kapcsolatos kötelezettségeket, jogokat és következményeket állapítanak meg.

A Fejezet olyan javakkal kapcsolatban állapít meg rendelkezéseket, melyek fekvési helye Németországban van, azonban eredetileg más államból származnak.[312] Egy markáns rendelkezéssel indít, mely kimondja, hogy az eltűnt, a jogellenesen feltárt és az illegálisan az országba hozott kulturális javak forgalomba hozatala tilos;[313] a tilalom megszegésének szankciójaként az ügyletek semmisségét mondja ki.[314] Ha egy ilyen jószág mégis a kereskedelmi forgalomba kerül, a forgalombahozatalért felelős személy köteles a jószág birtokosának kártérítést fizetni, beleértve a szerzéssel és a megőrzéssel összefüggésben felmerült költségeket. A kártérítési kötelezettség alól csak akkor mentesül, ha bizonyítani tudja, hogy a tilalom megsértéséért nem ő felelős.[315] A rendelkezés az illegálisan behozott kulturális javak további kereskedelmének megakadályozását, valamint közvetetten a tárgyak származási országba történő visszajuttatását is szolgálja.[316]

A 41. § általános gondossági kötelezettséget fogalmaz meg a kulturális javak forgalomba hozatalára vonatkozóan: kimondja, hogy a kellő gondosság gyakorlása magában foglalja a tárgy eredetével kapcsolatos, észszerű erőfeszítéssel beszerezhető információk

---

[310] A reform négy pillére: a behozatalra és a kivitelre vonatkozó rendelkezések; a kulturális javak visszaszolgáltatására vonatkozó rendelkezések; a gondosságra vonatkozó rendelkezések; jogkövetkezmények. PETERS, Robert: The Protection of Cultural Property: Recent Developments in Germany in the Context of New EU Law and the 1970 UNESCO Convention. *Santander Art and Culture Law Review*, vol. 2., issue 2. (2016) 97.
[311] ROHRBACH, Carlotta – KASTELEIJN, Laurens: What changes were introduced and how did it impact the participants of the German art market? Art Law Services B.V., Amsterdam, 2020. artlawservices.com/post/the-german-cultural-property-protection-act-of-2016
[312] kulturgutschutz-deutschland.de/DE/Staateninformation/staateninformation_node.html
[313] KGSG 40. § (1) – (3) bekezdések
[314] Az ilyen javak birtoklása tehát nem tiltott, a rendelkezés kifejezetten a forgalomképességükre vonatkozik.
[315] KGSG 40. § (4) bekezdés. Az albekezdés a vásárló védelmét szolgálja a bizonyítási teher megfordításával.
[316] BERGER, Frithjof – GRONI, Christian – LIST, Melanie – PETERS, Robert – TILLMANN, Isabel – WINANDS, Günter: *Das Neue Kulturgutschutzgesetz Handreichung für die Praxis*. Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien, 2018. 27.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

ellenőrzését vagy bármely más olyan vizsgálat elvégzését, amelyet észszerű személy hasonló körülmények között a forgalomba hozatallal kapcsolatban elvégezne.[317, 318]

A szabályozás egyértelművé teszi, hogy a 40. § szerinti semmis jogügylet kockázata azt terheli, aki a tárgyat forgalomba hozza. Minden kulturális javakat forgalomba hozó személy köteles betartani az általános gondossági követelményt, ha észszerűen feltételezhető, hogy a 40. §-ban említett tényállások egyike fennáll. A bekezdés segítséget nyújt eme észszerűségi követelmény megállapításához: vélelem szól az ügylet észszerűsége ellenében, ha a forgalomba hozandó kulturális javak korábbi beszerzése során rendkívül alacsony árat követeltek (különösebb magyarázat nélkül); vagy az eladó készpénzes fizetést követelt 5000 eurót meghaladó vételár esetén.[319]

A 41. § a magánszemélyek ügyleteire is vonatkozik tehát, akik az elmúlt évek tapasztalatai alapján egyre gyakrabban jelennek meg különböző értékesítési felületeken (pl. az interneten), eladásra kínálva a kulturális javak kategóriájába tartozó tárgyat.[320] A 42-44. szakaszok már a hivatásos műkereskedőkre vonatkozó gondossági követelményeket állapítanak meg – a paragrafusok személyi hatálya arra terjed ki, aki üzleti tevékenysége során[321] hoz kulturális javakat forgalomba. A 42. § a 41. §-hoz képest hozzáadott gondossági kötelezettségeket ír le, melyen belül a kereskedelem egyes fajtái és a javakra vonatkozó értékhatároktól függően differenciál. Ezek a fokozott gondossági elvárások nem jelentenek újdonságot a szakmai közönség számára – számos kötelezettség már korábban is megfogalmazásra került különböző *soft law* eszközök által. Elmondható, hogy minél magasabb szintű a kulturális jószágot forgalomba hozó fél szakmai specializációja, az elvárások is annál magasabb szinten jelentkeznek.[322] Ezzel egyidőben a „gazdasági észszerűség" és jelen van a

[317] KGSG 41. § (1) és (3) bekezdések
[318] Az információt a fél harminc évig köteles megőrizni, mellyel kapcsolatban tájékoztatási kötelezettsége áll fenn a hatóságok irányába. Ha a jóhiszemű vevő ellen harmadik fél eljárást indít, jogosulttá válik az információ megismerésére. KGSG 45-48. §
[319] KGSG 41. § (2) bekezdés
[320] BERGER et al. i. m. 206.
[321] A szakaszok nem vonatkoznak olyan kereskedők tevékenységére, akik alkalmi jelleggel hoznak forgalomba ilyen javakat.
[322] A beszerző tisztázni köteles a jószág eladójának adatait; leírást és képet köteles készíteni magáról a tárgyról; fel kell kutatnia annak eredetét, meg kell vizsgálnia a jogszerű impontot/exportot igazoló iratokat (ide értendő annak vizsgálata is, hogy a tárgy jogszerűen került behozatalra/ kivitelre a hazai, illetve a külföldi jogszabályok alapján). Ellenőriznie kell, hogy a jószág a nyilvános adatbázisokban és nyilvántartásokban regisztrálásra került-e, s be kell szereznie az elidegenítő írásos nyilatkozatát arra vonatkozóan, hogy a tárgy birtoklására jogosult. KGSG 42. § (1) bekezdés 1-7. pont

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

szabályozásban: a csekélyebb értékű javak esetében nem vár el hosszadalmas eredetkutatást;[323] valamint a kivételek közé tartoznak az antik könyvkereskedelem kivételével a könyvek, a kép- és hanghordozók is.[324]

A 43. § foglalkozik azzal az esetkörrel, amikor a kulturális jószág előállítója, alkotója, illetve az előállítótól vagy az alkotótól közvetlenül vásárló fél hozza forgalomba azt. A szakasz lecsökkenti a gondossági kötelezettségeket, ami a 41. §-ban foglalt általános kötelezettségeken túl az elidegenítő adatainak tisztázására és a tárgyról készített leírás és illusztráció készítésére korlátozódik (a 42. §-ban foglalt, kereskedelmi ágazatok szerinti kivételek természetesen itt is alkalmazandók). Ehhez képest a 44. § bizonyos esetekben növeli a forgalomba hozó kötelezettségeit azzal, hogy a 42. §-ban előírt fokozott gondossági követelések érvényesülési körét tágítja. Az egyik ilyen esetkör azon kulturális javakra vonatkozik, amelyeket 1933. január 30. és 1945. május 8. között bizonyítottan vagy vélhetően a náci üldöztetés következtében koboztak el. Ez a szabály nem vonatkozik azon javakra, amelyeket már visszaszolgáltattak az eredeti tulajdonosuknak, illetve amelyekkel kapcsolatban erre vonatkozóan jogerős döntés született.[325] A második esetkör az EU azon tagállamainak, illetve az UNESCO azon részes államainak kulturális javaira vonatkozik, amelyekre nézve az ICOM „Vörös Listákat"[326] tett közzé. A harmadik kategóriába azon tárgyak tartoznak, amelyek behozatalát, kivitelét vagy forgalomba hozatalát EU rendelet tiltja.

A jogszabály vegyes fogadtatásban részesült. Az elmélet oldaláról érkező kritikákon túl[327] a gyakorlat képviselői – különösen a műkereskedők és a gyűjtők[328] – is erős kétségekkel

[323] A régészeti jelentőséggel bíró javak esetében nem él a törvényben megállapított 2500 eurós értékhatár, mely rendelkezés az illegális feltárások visszaszorításának jegyében született. Külön szabályok alkalmazandók az érmék csoportjára, melyek a régészeti jelentőségű tárgyak között is speciális jellemzőkkel bírnak.
[324] BERGER et al. i. m. 208-209.
[325] A rendelkezés a Washingtoni Nyilatkozat jegyében született. Ld. részletesebben az V. fejezet 2. alfejezetében.
[326] Elérhetők: icom.museum/en/resources/red-lists/
Az ICOM 2000 óta készít Listákat, melyek célja, hogy bemutassák az illegális forgalomnak leginkább kitett kulturális javak kategóriáit (a Listákon nem lopott tárgyak szerepelnek, hanem az adott régió tipikus tárgyait mutatják be, melyekhez hasonló alkotások megvásárlása esetén az eredetet igazoló dokumentumok fokozott ellenőrzésére szólítanak fel). Legutóbb 2021 októberében jelent meg Vörös Lista, Délkelet-Európa 10 országára összpontosítva. icom.museum/en/news/new-icom-red-list-to-focus-on-objects-from-southeast-europe/
[327] A legvehemensebb tiltakozás a gondossági szabályokkal kapcsolatban alakult ki. A német polgári jogban ugyanis az elválasztás elve (*Trennungsprinzip*) alapján külön kezelendők a kötelmi jogi és a dologi jogi aktusok. A tulajdonjog átruházásához nem elég pl. az adásvételi szerződés érvényes létrejötte; a tulajdonjog tényleges átruházásáról szóló megállapodás is szükséges. Az absztrakció elve (*Abstraktionsprinzip*) alapján pedig a kötelmi jogi aktus hibája nem érvényteleníti a tulajdonjog átruházásáról szóló szerződést, mely rendelkezés a kereskedelmi forgalom biztonságát szolgálja. A KGSG 40. §-a azonban átvágja eme alapelveket, amikor mind a kötelmi jogi, mind a dologi jogi aktus semmisségéről határoz. WANTUCH-THOLE, Mara: The Export Regime for Cultural Objects under the German Cultural Property Protection Act of 2016. *Santander Art and Culture Law Review*, vol. 2., issue 5. (2019) 212-213.
[328] ROHRBACH – KASTELEIJN i. m.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

fogadták a megújult szabályozást. A műtárgypiac szereplői azon érv hangoztatásával tiltakoznak az újonnan bevezetett, megemelt gondossági sztenderd ellen, mely szerint azon származási államok, melyek hosszú évtizedekig különösebb erőfeszítések kifejtése – exportszabályozás, speciális dokumentáció megkövetelése, stb. – nélkül hagyták kiáramolni a műtárgyakat az államterületről, most őket teszik felelőssé a kialakult helyzetért, s „rajtuk csattan az ostor".[329] A jóhiszemű vásárló védelmének kiemelése ugyanakkor összhangban van a modern szabályozási tendenciákkal és összességében pozitívumként hathat – bizonyosságot végső soron a gyakorlati tapasztalatok tanulságai hoznak majd.

2.3. Az olasz megoldás

A legradikálisabb „műtárgy-vonzó" szabályozást Olaszország vezette be, ahol a jóhiszemű vevő minden további követelmény nélkül tulajdonossá válik. A Codice Civile 1153. Cikke értelmében ugyanis az a vevő, aki jóhiszeműen jár el, a nem tulajdonos eladótól is tulajdonjogot szerezhet.[330] A *Stato francese v. Ministero per i beni culturali ed ambientali e De Contessini, Il diritto di autore* ügyben például a francia kormány indított pert Olaszországban *De Contessini* alperessel szemben. *De Contessini* két darab olyan faliszőnyeget vásárolt meg, mely korábban Franciaország nemzeti tulajdonban lévő múzeumából loptak el. A római székhelyű bíróság annak ellenére ítélte a tulajdonjogot a jóhiszemű vevőnek, hogy az érvényes jogcím nélkül szerezte meg a faliszőnyegeket – melyek a francia jog szerint „kiemelkedő művészeti jelentőséggel" bírtak, s így elidegeníthetetlenek voltak.[331] A jogirodalom által számontartott, az olasz jog nyújtotta „kiskapukat" bemutató klasszikus eset mégis a *Winkworth v. Christie Manson and Woods Ltd.* ügy. Az eset főszereplője egy japán *netsuke* gyűjtemény, amelyet a felperes egyesült királyságbeli otthonából loptak el 1980-ban. A műtárgyak ismeretlen úton Olaszországba jutottak, ahol egy olasz kereskedő eladta azokat egy jóhiszemű vevőnek, egy olasz gyűjtő személyében. Az eredeti tulajdonos akkor talált rá tárgyaira, amikor az olasz gyűjtő a Christie's aukciósház egyik londoni árverésén kívánta értékesíteni azokat. Ezt követően

[329] WEILER-ESSER, Julia: The Crafting of a New Act ont he Protection of Cultural Property – The German Case. CHENG, Le – YANG, Jianping – CAI, Jianming (eds.): *New Approach to Cultural Heritage: Profiling Discourse Across Borders*. Zheijang, Springer, 2021. 120-121.
[330] A jóhiszeműség elvének eleve kiterjedt alkalmazandósága van az olasz polgári jogrendben, mely a *Codice Civile* számos rendelkezésében megjelenik, s a közrend szerves részét képezi. Ld. bővebben: IFTIME, Emanuela: Good Faith in Domestic Sales Law. *AGORA International Journal of Juridical Sciences* (2014) 7-8.
[331] KAYE, Lawrence M.: The Lydian Hoard and Its Progeny: Repatriation and the Statute of Limitations. In: Elizabeth Simpson (ed.): *The Adventure of the Illustrious Scholar.* Leiden, Brill (2018) 90-91.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

bírósághoz fordult a tárgyak visszaszerzése érdekében. Az ügyben az olasz jog került alkalmazásra, s mivel az olasz gyűjtő adásvétel során tanúsított jóhiszeműségéhez kétség sem fért, a bíróság elutasította az eredeti tulajdonos igényét a gyűjteményre.[332]

3. Az angolszász szabályozási sajátosságok

Alaptételünk volt, hogy az angolszász jogrendszer a *bona fide* vevőknek nem ad számottevő védelmet,[333] az az eredeti tulajdonosnak kedvez – mely megoldást egyébként a jogirodalomban a hangzatos „*tolvaj-szabály*" elnevezéssel illetik. A helyzet azonban ennél árnyaltabb: a *common law* országokban a tárgyunkat érintő szabályozási környezet a civiljogihoz képest merőben eltérően alakul: a jogcsalád a jogérvényesítést illetően ugyanis teljesen eltérő logikát követ. A vonatkozó anyagi jogi rendelkezéseken túl nagy hangsúlyt kell fektetnünk a speciálisan a restitúciós perekkel kapcsolatban kialakított perjogi intézményekre is, melyek nagyban befolyásolják a jóhiszemű birtokos tulajdonszerzésének lehetőségét.

3.1. Az Amerikai Egyesült Államok szabályozása

Ami az Egyesült Államokat illeti, általánosságban elmondható, hogy minden állam rendelkezik önálló kereskedelmi jogi szabályozással, amelynek alapja az Egységes Kereskedelmi Kódex.[334] A jogcím jóhiszemű vevőre történő átruházásával a 2. könyv 403. szakasza foglalkozik. Előbbi alapján az áru vevője megszerzi azon jogokat, amellyel az átruházó rendelkezett, vagy amelyet hatalmában állt átruházni.[335] Nem tulajdonostól tulajdonjogot szerezni a szabályozás alapján nem lehet.[336] A tárgyak tulajdonjoga ilyenformán az eredeti tulajdonost illeti.[337] A jóhiszemű vevő tulajdonszerzése azonban az amerikai jogrendszerben sem teljesen kizárt. Ugyanis, ha az

[332] VADI, Valentina: Art, Cultural Heritage and the Market. Ethical and Legal Issues. Heidelberg, Springer, 2014. 157.
[333] A jóhiszemű vevő számára, veszteségeit csökkentendő, az anyagi jogi szabályozás adta keretek között egy út marad: azzal szemben tud fellépni, aki a tárgyat jogellenesen megszerezte, illetve számára eladta. Ez az út azonban a legtöbb esetben járhatatlan.
[334] Uniform Commercial Code (UCC), 1952.
[335] A jóhiszeműség egész koncepciója az amerikai jogtudomány erős kritikája alatt áll, ld.: IFTIME 74-75.
[336] A UCC jóhiszeműség-fogalmáról ld.: WIRTZ, Richard S.: Good Faith and the Morals of the Marketplace. *Quinnipiac Law Review*, vol. 36., issue 2. (2018) 240-242.
[337] A jóhiszemű vevő bármiféle kompenzáció nélkül köteles visszaszolgáltatni a tárgyat.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

eredeti tulajdonos vissza kívánja kapni műtárgyát, megfelelő gondosságot kell tanúsítania annak felkutatása során és a visszakövetelésre nyitva álló – jogvesztő – határidőn belül lépnie kell.[338]

A jóhiszemű vevő tulajdonszerzésének lehetőségét az eljárásra nyitva álló határidő számításának módja tehát erőteljesen befolyásolja. A határidő számításánál meghatározó a kezdő időpont megállapítása. Ennek során az első lényeges szempont a tárgy eltulajdonításának időpontja. Ha az időtartam számítása ennek az eseménynek a megtörténtekor indulna, az a jóhiszemű vevőt hozná számottevően előnyösebb helyzetbe – az eredeti tulajdonosnak ugyanis a pár éves eljárásjogi határidőn belül kellene megtalálnia az addigra akár a világ másik felére elvándorolt tárgyat.[339] A dilemmát az amerikai bíróságok jogfejlesztő tevékenysége oldotta fel, azonban még az Egyesült Államokon belül sem létezik egy egységes rendszer a kérdés kezelésére.[340]

Kezdetben a bíróságok az ingatlanokra kifejlesztett elévülési szabályokat alkalmazták a lopott műtárgyakra irányuló jogvitákban is. A New Jersey bíróság az *O'Keeffe v. Snyder* esetben[341] dolgozta ki a „felfedezés szabályát" (*discovery rule*), mely alapján a jogellenesen elvett kulturális javakkal kapcsolatos visszaszolgáltatási perekben az elévülés kezdő időpontja az az időpont, amikor az eredeti tulajdonos a tárgy hollétéről tudomást szerzett.[342] Az eset tényállása szerint 1946-ban Georgia O'Keeffe három darab kisméretű olajfestményét („*Cliffs*", „*Seaweed*" és „*Fragments*") eltulajdonították egy New York-i galériából, amely lopásokat a hatóságoknak nem jelentettek be,[343] a festmények biztosítva nem voltak. A tárgyalás során kiderült, hogy a festmények valamikor a lopást követő években a Frank család birtokába kerültek, akik harminc éven át szakadatlanul, magánrezidenciájukon kiállítva birtokolták azokat. A műtárgyakat végül 1974-ben Ulrich Frank, a Frank család egy tagja adta el Barry

[338] BIBAS, Stephanos: The Case Against Statutes of Limitations for Stolen Art. *University of Pennsylvania Law School, Penn Law: Legal Scholarship Repository,* Paper 827. (1994) 2440.
[339] FRANZESE, Paula A.: „Georgia on my mind" – Reflections on O'Keeffe v. Snyder. *Seton Hall Law Review* (1989) 13.
[340] A jogfejlesztő folyamatról részletesen lásd: VADÁSZ Vanda: A Seuso eset tanulságai a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatása kapcsán. *Magyar Jog*, 2017/1.
[341] O'Keeffe v. Snyder 83 N.J. 478, 416 A.2d 862 (1980)
[342] MERRYMAN, John Henry – URICE, Stephen K.– ELSEN, Albert E.: *Law, Ethics and the Visual Arts*. New York, Kluwer, 2007. 996.
[343] A bejelentés hiánya elsőre visszásnak tűnhet, azonban a tulajdonosok hasonló jellegű reakciója nem egyedi eset. Sokszor elmulasztják a lopások bejelentését azon megfontolásból, nehogy veszélyeztessék gyűjteményük többi darabját azzal, hogy a nyilvánosság elé tárják értékes darabjaik egyes adatait. A jövőbeli lopásoktól való félelem mellett ilyen esetben félő, hogy a műtárgy végképp alásüllyed a tárgyak feketepiacának tengerében, esetleg a tolvaj, tudomást szerez a bejelentésről, megrongálja a tárgyat az eladhatóság érdekében. Utal rá: PREZIOSI, Tarquin: Applying a Strict Discovery Rule to Art Stolen in the Past. *Hastings Law Journal*, vol 49, issue 1, (1997) 231.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Snyder részére. O'Keeffe először 1972-ben jelezte a festmények eltűnésének tényét, amikor azt a nem sokkal korábban megalakult ADAA[344] nyilvántartásba vette.[345] A festmények 1975 szeptemberében bukkantak fel először nyilvánosan egy New York-i galériában, tulajdonosukként pedig Barry Snyder volt megjelölve.

O'Keeffe 1976-ban jelentette be a festményekre vonatkozó igényét, melyet a birtokos elutasított. A tárgyalás során Snyder az ingókra vonatkozó általános – lopástól számított – hat éves elbirtoklási határidő leteltére hivatkozott, melyet a bíróság első fokon a hatályos jogszabályok és bírósági gyakorlatnak megfelelően helyben is hagyott. A döntést a fellebbviteli bíróság változtatta meg. Érvelése szerint a kulturális javak („személyes ingók") visszaszolgáltatását célzó perekben az elévülési idő megindulását méltánytalan lenne a szokásos módon számítani. A hat éves elévülési idő ezekben az ügyekben akkor indul meg, amikor az eredeti tulajdonos a tárgy hollétét felfedezte, illetve megfelelő gondosság mellett fel kellett volna fedeznie.[346] A precedenst teremtő döntés jelentősége nem csak abban áll, hogy a felfedezés szabályát a lopott műtárgyak vonatkozásában irányadóvá teszi, hanem abban is, hogy eligazítást nyújt a doktrína alkalmazása tekintetében. A felfedezés szabálya alapján ugyanis a tulajdonostól elvárt, hogy kellő gondosságot tanúsítson a tárgy felkutatása során, ennek a kitételnek a megvalósulását pedig szigorúan kell vizsgálni. Az eredeti tulajdonostól elvárt erőfeszítéseknek aránylania kell az ellopott műtárgy értékéhez. Ezen kívül figyelembe kell vennie a bíróságnak a döntés során a műalkotás jellegét, tulajdonságait és az eredeti tulajdonos erőfeszítéseinek észszerű és folyamatos jellegét.[347] Ezek a faktorok vitán felül teret adnak a rugalmasságnak. Az eredeti tulajdonossal szembeni elvárásokat úgy lehet összefoglalni, hogy az ő feladata bizonyítani, hogy megtett erőfeszítései alapján érdemes a határidő számításának eme „kedvezményes" módjára, így annak alkalmazását az ügyben a bíróság méltányosnak véli.[348] Így a jóhiszemű vevő érdekeinek figyelembevétele is megtörténik, hiszen a tulajdonos, aki nem teszi meg a megfelelő lépéseket a tárgy visszaszerzése érdekében, később nem követelhet védelmet. Az eredeti tulajdonos számára pedig nyitva áll a lehetőség, hogy

[344] *Art Dealers Association of America*. A szervezet magánjegyzéket vezetett a lopott festményekről.
[345] Az elveszett és lopott műtárgyak nyilvántartását szolgáló adatbázisok jóhiszeműség bizonyításában játszott szerepéről ld. NEUHAUS, Nina M. – BALAY, Sophie: Databases on Lost and Stolen Art is Consulting a Database an Inherent Requirement of Good Faith. *Art Antiquity and Law*, vol 19., issue 2. (2014)
[346] A döntést elemzi: FRANZESE, i. m. 9-14.
[347] PINKERTON, Linda F.: Due Diligence in Fine Art Transactions. *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 22., issue 1. (1990) 7.
[348] REYHAN, Patricia Youngblood: A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good-Faith Purchasers of Stolen Art. *Duke Law Journal*, vol. 50., no. 4. (2001) 988.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

követelését előadhassa még abban az esetben is, ha eltűnt műtárgyát évtizedekre szem elől is vesztette.

New York állam esetjoga ettől eltérő úton haladt. A visszakövetelésre nyitva álló időtartam kezdő időpontjának számításánál a jóhiszemű vevőnek kedvezőbb „követelés és megtagadás" szabályát (*demand and refusal rule*) dolgozta ki. Ez alapján nem elegendő az eredeti tulajdonos tudomásszerzése – annak követelnie is kell a jóhiszemű vevőtől műtárgyát, s az csak a visszaszolgáltatás megtagadása után vonható perbe. Ez a variáció nyilvánvalóan kedvezőbb az eredeti tulajdonosra nézve, hiszen több időt biztosít számára a tárgy későbbi vevőjével szembeni fellépésre.[349] A szabály alapján a jóhiszemű vevő jogcíme mindaddig érvényesnek tekintendő, míg a visszaszolgáltatás vevő általi megtagadása meg nem történik.[350] *Gerstenblith* szavaival élve, „[…] a „követelés és megtagadás" szabályának célja, hogy lehetőséget adjon a jóhiszemű birtokos számára arra, hogy értesülve az eredeti tulajdonos igényéről, felhagyjon a tárgy birtoklásával, mely visszaadásának elutasítása létrehozza a megtagadást."[351] Az igény benyújtására nyitva álló időtartam csak ezzel az időponttal kezdődik meg. A bírósági gyakorlat ebben az esetben is megkívánja – akár csak a „felfedezés szabálya" alkalmazásának esetében – az eredeti tulajdonostól a tárgyak hollétének felfedése során tanúsított „megfelelő gondosságot". Ennek megkövetelését pedig hívhatjuk a legerősebb fegyvernek a jóhiszemű vevő kezében az amerikai bíróságok előtt folyó perek során.[352]

Az előbbiekre bizonyítékul szolgál a neves *De Weerth v. Baldinger* ügy[353], amely azért mondható úttörőnek, mert az első olyan jelentős esetnek nevezik, ahol az amerikai bíróság nem az eredeti tulajdonos javára döntött.[354] Az ügy tárgyát a francia impresszionista *Claude Monet*

---

[349] SZABÓ (2014) i. m. 419.

[350] DEVEREAUX, Mary K.: Battle over a Monet: The Requirement of Due Diligence in the Lawsuit by the Owner against a Good Faith Purchaser and Possessor. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Journal*, vol. 9., issue 1. (1989) 62.

[351] GERSTENBLITH, Patty: International Art and Cultural Heritage. *The International Lawyer* (2011) 404.

[352] Kapcsolódó intézménye a *common law*-nak a „méltányossági védelem" (*laches defense*), melynek alkalmazása a bíróság diszkrecionális jogkörébe tartozik, s melynek felhívásával a fél arra hivatkozik, hogy az ellenérdekű fél „aludt a jogain", és e körültekintést nélkülöző magatartása okán a körülményekben olyan változás állt be, mely az ő helyzetét véglegesen hátrányosan befolyásolta. A másik fél felróható magatartását és a helyzetében beálló változást a védelmet felhívó félnek kell bizonyítania. HAWKINS, Ashton – ROTHMAN, Richard A.– GOLDSTEIN, David B.: A Tale of Two Innocents: Creating an Equitable Balance Between the Rights of Former Owners and Good Faith Purchasers of Stolen Art. *Fordham Law Review*, vol. 64. issue 1. (1995) 66-67.
A doktrína alkalmazását a jogellenesen elvett kulturális javak bizonyos kategóriáinak restitúciós eljárásaiban bizonyos szerzők részéről erős kritika övezi. Ld.: DOWD, Raymond J.: Nazi Looted Art and Cocaine: When Museum Directors Take It, Call the Cops. *Rutgers Journal of Law and Religion*, vol. 14., no. 2. (2013) 547-549.

[353] De Weerth v. Baldinger 658 F. Supp. 688 (S.D.N.Y. 1987)

[354] A „követelés és megtagadás" szabályát a bíróság a *Menzel v. List* ügyben [253, N.Y.S. 2d 43 (1st Dept. 1964); 267 N.Y.S. 2d 804 (Sup. Ct. N.Y. 1966)] alkalmazta először, mely eset azonban végül az eredeti tulajdonos győzelmével végződött. Az ügy részletes elemzését ld.: MINYARD, Kiesha: Adding Tools to the Arsenal: Options

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

a második világháború végén eltulajdonított egyik több mint egy millió dollárt érő festménye („*Champs de Ble a Vetheuil*") adta. A művet Gerda DeWeerth mint eredeti tulajdonos követelte vissza, amelyet, állítása szerint, annak idején az ott állomásozó szövetségesek németországi kastélya előteréből vittek el. A mű 1956-ban tűnt fel a műtárgyak nemzetközi piacán, amikor egy New York-i galéria értékesítette azt. A vevő egy svájci műtárgykereskedő volt, aki a következő évben tovább értékesítette a festményt egy jóhiszemű vevőnek, Edith Marks Baldinger New York-i lakosnak. A vevő a szóban forgó festményt folyamatosan és háborítatlanul birtokolta az elkövetkező évtizedekben, mely adat *Monet* munkásságával foglalkozó katalógusokban is elérhető volt. A mű visszaszolgáltatását célzó per megindulása egészen 1981-ig váratott magára. Az eljárás eredményeként a bíróság kimondta, hogy

> „DeWeerth erőfeszítései nem voltak elegendőek ahhoz, hogy elérjék a megkívánt gondosság mértékét, amelyet egy olyan személynek kell tanúsítania, aki lopott kulturális tárgy jóhiszemű vevője ellen visszaszolgáltatási pert indít. […] A Fellebbviteli Bíróság megállapítja, hogy DeWeerth „minimális vizsgálódása", valamint ellopott tárgya hollétének felderítésére tett egyéb intézkedések és a tárgy eltűnéséről szóló rendőrségi bejelentés elmaradása okán kijelenthető, hogy nem tanúsított kellő gondosságot és ez a körülmény Baldinger javára értékelendő."[355]

A bíróság döntése alapján a jóhiszemű vevőt illette a festmény tulajdonjoga,[356] a visszaszolgáltatási kérelem elutasításra került.

A gondossági követelmények meghatározása azonban összetett kérdés. A legerősebb bizonyíték erre a területen született döntések közt felfedezhető ellentmondásosság. A neves *Solomon R. Guggenheim Found v. Lubell* ügyben[357] született döntést olvasva ugyanis az eredeti tulajdonossal szemben az előbbiektől teljesen ellentétes elvárások fedezhetők fel a bíróság

---

for Restitution from the Intermediary Seller and Recovery for Good-Faith Possessors of Nazi-Looted Art. *Texas International Law Journal*, vol. 43., no. 1. (2007) 120-123.

[355] DEVEREAUX i. m. 61.

[356] Az amerikai esetjog kifejlesztette a hanyagság elvét (*principle of laches*), mely eszközként funkcionál a jóhiszemű vevő kezében hasonló eljárások során. A tanra a vevő olyan esetben hivatkozhat, amikor „[…] nyilvánvaló, hogy a felperes indokolatlanul késleltette a kereset megindítását, és az alperest igazságtalanul sújtotta e késedelem." SHERLOCK, Meghan A.: A Combined Discovery Rule and Demand and Refusal Rule for New York: The Need for Equitable Consistency in International Cases of Recovery of Stolen Art and Cultural Property. *Tulane Journal of International and Comparative Law,* vol 8 (2000) 495.
A jóhiszemű vevőnek, aki a hanyagság elvére hivatkozik, a definíció mindkét elemét bizonyítania kell: az eredeti tulajdonos fellépése késedelmének indokolatlan voltát és az őt emiatt ért hátrányt is, mely tény adott esetben súlyos terhet ró a vevőre. Megjegyzendő, hogy az elvnek eltérő természete van az elévülési idő számításához képest, tekintettel arra, hogy az nem köti a bíróságokat. A doktrína működéséről ld. bővebben: GRAEFE, Emily A.: The Conflicting Obligations of Museums Possessing Nazi-Looted Art. *Boston College Law Review*, vol. 51., issue 2. (2010) 486-491.

[357] Solomon R. Guggenheim Found v. Lubell 77 N.Y.2d 311, 567 N.Y.S.2d 623 (1991)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

részéről. A tényállás szerint Jules és Rachel Lubell 1967-ben vette meg az ügy tárgyát képező értékes *Chagall* festményt („*Menageries*”/ „*Le Marchand de Bestiaux*”) a tekintélyes Robert Elkon Galériától Manhattan-ben, mely ezt követően évtizedekig díszítette New York-i otthonukat. Az 1980-as évek végén azonban a Solomon R. Guggenheim Múzeum a műtárgy visszaszolgáltatását célzó keresetet indított a megözvegyült Rachel Lubell ellen, azt állítva, hogy azt a hatvanas évek elején lopták el a galériából. A Múzeum nem vitatta az özvegy jóhiszeműségét. Az alperes hiába hivatkozott arra a körülményre, hogy a Múzeum annak idején nem jelentette a lopást, valamint az elkövetkező több mint húsz évben sem tette meg a megfelelő lépéseket a tárgy felkutatására. „[A] New York-i Fellebbviteli Bíróság végső döntésében úgy találta, hogy […] nem kell tekintettel lenni arra, hogy a múzeum mint eredeti tulajdonos kellő gondosságot tanúsított-e tárgyának felkutatása során.”[358] A bíróság ennek megfelelően az eredeti tulajdonos javára döntött, hozzátéve, hogy a jóhiszemű vevőnek a vásárláskor nagyobb körültekintéssel kellett volna eljárnia. Ezt az esetet tekinthetjük az egy jogrendszeren belül uralkodó, a restitúciós pereket körül lengő bizonytalanság árulkodó jelének, vagy a jóhiszemű vevő védelmére hozott jogfejlesztő tevékenység kudarcának is. Az ügyben ugyanis a nem vitatott módon *bona fide* vevő és a legkisebb gondossággal eljáró eredeti tulajdonos közti eljárás is csak az eredeti tulajdonos végsőkig menő védelmével végződhetett.[359] Döntésében az eredeti tulajdonos ilyen kiemelt helyzetbe állítását egyébként a bíróság azzal indokolta, hogy „bármely alacsonyabb szintű védelem [az eredeti tulajdonos részére] a jogellenesen elvett kulturális javak fekete kereskedelmét ösztönözné.”[360]

3.2. Helyzet az Egyesült Királyságban

Az amerikaihoz hasonló logikával bír a *common law* család tagjaként az angol jog is. Az eredeti tulajdonos a hatályos szabályozás alapján keresetet indíthat a vevővel szemben a tárgy visszaszolgáltatását követelve annak tudati tartalmától függetlenül (*tort of conversion*). A tulajdonos előnyösebb helyzetben van abban az esetben is, ha a vevő jóhiszeműségéhez nem

[358] SCHWARTZ, Alan – SCOTT, Robert E.: Rethinking the laws of good faith purchase. *Columbia University School of Law, Columbia Law and Economics Working Paper,* No. 398 (2011) 4.
[359] „Míg a cél a lopás áldozatainak erős védelme volt, a bíróság, a „követelés és megtagadás” szabályának kifejlesztésével, a jóhiszemű vevőnek kevéske útmutatást, ezáltal pedig gyenge védelmet nyújt.” CUTTING, Christopher D.: Protecting Cultural Property through Provenance. *Seattle University Law Review,* vol. 32. (2009) 958-959.
[360] HAWKINS – ROTHMAN – GOLDSTEIN i. m. 60.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

fér kétség, hiszen utóbbi nem rendelkezhet érvényes jogcímmel a vonatkozó kivételszabály nélkül érvényesülő „*nemo plus iuris*” doktrína okán.[361] Emellett az angol jog biztosítja az eredeti tulajdonos számára, hogy az elévülési időre tekintet nélkül lépjen fel a tolvajjal, és bármely olyan személlyel szemben, akik a tárgy jogellenes eltulajdonításában szerepet játszottak.[362, 363]

A jóhiszemű vevő a tárgy megtartása érdekében – a feltételek fennállása esetén – tulajdonképpen csak az elévülési idő leteltére hivatkozhat. Az 1980-as Elévülési törvény (*Limitation Act*) második szakasza alapján az általános elévülési idő hat év. A lopott dolog szerzésére vonatkozó speciális szabályok a negyedik szakaszban kapnak helyet. Ez alapján a lopott dolog eredeti tulajdonosa bármikor megindíthatja a dolog visszaszerzésére irányuló pert, az általános határidőtől függetlenül. Az elévülési idő tehát nem indul meg a „tolvaj javára”, és senki más számára sem kedvez, aki jóhiszeműségét nem tudja később bizonyítani.[364] Ugyanis a szakasz azt is kimondja, hogy főszabályként minden vonatkozó aktusról feltételezni kell, hogy a lopáshoz kapcsolódik, kivéve, ha ennek ellenkezője bizonyítást nyer. A per megindítható a tolvajjal, illetve azzal szemben, akihez a dolog a lopáshoz kapcsolódó aktussal került. Az elévülési idő számításának kezdő időpontjaként a törvény az első jóhiszemű szerzés időpontját határozza meg. Tehát, ha a birtokos bizonyítani tudja a szerzés ilyen minőségét, az elévülési idő a szerzés időpontjától a javára számítandó.

Egy műalkotás vásárlójának tehát az angol jogszabályi környezetben ajánlatos az eladó jogcímét alaposan megvizsgálni. Ha a vevő szakmájából kifolyólag közelebbi ismeretekkel rendelkezik a műtárgypiacról, például egy aukciósház, vagy múzeum alkalmazottja, a brit rendszer még az átlagosnál is magasabb gondossági követelményeket támaszt vele szemben.

---

[361] *Sale of Goods Act 1979*, 21.§ (1) Néhány intézmény „kerülőúton” lehetővé teszi az érvényes jogcím megszerzését a jóhiszemű vevő számára. Ezek közül a restitúciós perek szempontjából a legjelentősebb az érvénytelen jogcím (*voidable title*) kivétele, mely akkor védi a jóhiszemű vevőt, ha a tárgyat az eladó olyan ügylet által szerezte meg, mely semmisnek tekintendő (csalás, kényszer, félrevezetés útján). Amíg ezt az ügyletet az eredeti eladó nem támadja meg, a jóhiszemű szerző képes érvényes jogcímet szerezni. SALOMONS, Arthur F.: Good faith acquisition of movables. In: HARTKAMP, S. – HESSELINK, M.W. – HONDIUS, E.H. – DU PERRON, C.E. – MAK, C. (eds.): *Towards a European Civil Code, 4th fully Revised and Expanded Edition*. The Hague, Kluwer Law International, 2009. 3.

[362] PARKHOUSE, Adrian: The Illicit Trade in Cultural Objects: Recent Developments in the United Kingdom. In: HOFFMAN, Barbara T. (ed.): *Art and Cultural Heritage: Law, Policy and Practice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006. 178.

[363] Az eltulajdonított tárgy jóhiszemű vevője nem tekintendő olyan személynek, aki a tárgy jogellenes eltulajdonításában szerepet játszott. *Limitation Act 1980,* 4. cikk (2)

[364] MASON, Katharine: Limitation Periods and Good Faith. *Art Antiquity and Law*, vol. 19., issue 1. (2014) 99. A jóhiszeműség bizonyításának terhe egyébként szintén a vevő vállát nyomja, s közismert, hogy a bizonyítás legtöbbször majdhogynem lehetetlen. PARKHOUSE i. m. 178. Ahogy *Schwartz* és *Scott* kifejtette összehasonlító gazdasági elemzésében: „[…] a vevő számára kevésbé költséges megteremteni jóhiszeműsége látszatát, mint hogy ellenőrizze a tárgy esetleges jogellenes eredetét”. SCHWARTZ – SCOTT i. m. 10.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Erre kitűnő példa a neves 1997-es *De Preval v. Adrian Alan Ltd*. ügy. Az eljárás felperesének állítása szerint 1986-ban elloptak tőle egy antik gyertyatartót Franciaországban. A tárgy 1995-ben tűnt fel a Sotheby's aukciósház egyik katalógusában, amikor is a felperes keresetet nyújtott be annak visszaszerzése érdekében. Az alperes műtárgykereskedő védekezése alapján ő a gyertyatartót 1984-ben vásárolta meg egy jó hírű New York-i viszonteladótól, az állítólagos lopás előtt két évvel.

A bíróság által lefolytatott bizonyítás alapján az alperes a tárgyat az 1980-as évek végén szerezte meg. Az angol jog szabályai az esetben úgy érvényesültek, hogy ha az alperes 1989 előtt jóhiszeműen vásárolja meg a tárgyat,[365] a vásárlás és a per megindítása közötti eltelt idő elegendő lett volna, hogy az alperes a tárgyat elbirtoklás útján megszerezze. Így a felperes elvesztette volna a visszaszolgáltatási pert, mégpedig az eljárásjogi szabályok alapján. Fontos kitétel azonban a szerző jóhiszemű voltának megkövetelése. Adott ügyben az alperes, miután megvásárolta a gyertyatartót, kétszer is megpróbálta azt nagyobb aukciósházakon keresztül értékesíteni. Ezt a bíróság a jóhiszeműség bizonyítékának vélte, amely azonban nem érte el a megkívánt mértéket. A bíróság érvelése szerint a gyertyatartók egyedisége és az alperes műkereskedő tapasztalt volta megkövetelte volna a műtárgy eredetének behatóbb vizsgálatát az alperes részéről.[366] Az alperes nem kérte az eladótól jogcíme igazolását és arra sem állt rendelkezésre bizonyíték, hogy az alperes számítógépes nyilvántartásokban vagy más források által kutatta volna a tárgy eredetét. A jóhiszeműség bizonyítása tehát nem volt sikeres, a pert az eredeti tulajdonos nyerte meg.[367]

Érdemes azonban megjegyezni, hogy az angol szabályozás sem volt mindig ennyire szigorú a jóhiszemű vevővel szemben. A kulturális javakkal kapcsolatos belső szabályozások jellemzője világszerte, hogy a megfelelő egyensúly keresése során időről időre különleges kivételszabályok bukkannak fel a „*nemo plus iuris"* doktrína alól. Ilyen volt a briteknél az 1994-es eltörlése előtt sokat kritizált „nyílt piac szabály" (*market overt rule*) is, mely egy több száz éves londoni kereskedelmi szokáson nyugodott. A doktrína a ma is hatályban lévő 1979-es Adásvételi törvényben[368] foglaltatott. A törvény 22. cikkének egykori szövege szerint, a

[365] Az adásvétel pontos időpontját nem sikerült a perben bizonyítani, csak annyit, hogy az biztosan korábban történt a vízválasztó 1989-es dátumnál.
[366] A műtárgypiacon jártas féllel szemben támasztott magasabb gondossági követelményekről ld. PINKERTON, Linda F.: Museums Can Do Better: Acquisitions Policies Concerning Stolen and Illegally Exported Art. *Villanova Sports and Entertainment Law Journal*, vol 5., issue 1. (1998)
[367] KENYON, Andrew – MACKENZIE, Simon: Recovering Stolen Art - Australian, English and US Law on Limitations of Action. *The University of Western Australia Law Review*, vol. 30., issue 2. (2002) 241-242.
[368] *Sale of Goods Act, 1979.*

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

helyben érvényes szokások alapján, amennyiben az árut a nyílt piacon értékesítik, a vevő megfelelő jogcímet szerez az árura. Ennek feltétele, hogy az árut jóhiszeműen szerezte, s az eladó őt semmilyen hibáról, illetve jogcímmel kapcsolatban fennálló követelésről nem tájékoztatta. A szabály a gyakorlatban egyértelmű kivételt adott a „*nemo plus iuris*" szabály alól,[369] vagyis azon vevők, akik a London területén belül működő piacokon napkelte és napnyugta közt lopott árut vásároltak, megfelelő tulajdonszerzési jogcímmel rendelkeztek.[370] A doktrína célja a kereskedelem rendes működésének biztosítása, illetve a jóhiszemű vevő védelme volt. Az Adásvételi törvény 1994-es reformja eltörölte a rendelkezést, ezzel az eredeti tulajdonos védelmének irányába billentve a mérleg nyelvét.

Az eredeti tulajdonos szinte végletesen erős védelme mellett azt az érvet szokás felhozni, hogy a jóhiszemű vevő pozíciójának erősítése segíti a tolvajok tényked̄ését – hiszen, ha a lopott dolgon történő tulajdonszerzés nem ütközik különösebb nehézségekbe, a vevőnek sem kell végletekbe menően körültekintőnek lenni. Lopott dolgot vásárolni így akár „meg is éri", ha csak a feltételezhetően alacsonyabb árakra gondolunk is. Érdemes azonban a témakör egyik legnagyobb szakértője, *Merryman* gondolatait is számításba venni, aki ezzel ellentétes álláspontot tett magáévá. Tanulmányában kifejti, miszerint a „veszteség" eredeti tulajdonosra történő hárítása arra sarkalja őt, hogy a lehető legjobban bebiztosítsa a helyzetét. Ezt pedig a következő módon teszi az eredeti tulajdonos: minden tőle telhetőt megtesz műtárgya védelme érdekében – lopásbiztos körülményeket teremt, vagyontárgyaira megfelelő biztosítást köt. Ezen intézkedések pedig a lopások számának csökkenéséhez vezetnek.[371]

4. Következtetések

Az egyes országok rendelkezéseit vizsgálva láthattuk, hogy a jóhiszemű vevő helyzete még az azonos jogcsaládba tartozó jogok alapján is eltérően alakul. A témakör mozgatórugója nyilvánvalóan a tulajdonjog védelmének elve. Ez azonban mind a tulajdonos, mind a vevő

[369] Egy érzékletes példa alapján 1993-ban két rendkívül értékes, lopott festmény (*Gainsborough* és *Reynolds* művei) egy nyílt piaci színtéren kerültek megvételre 145 fontos vételáron, melyet ezt követően a vevők a Sotheby's aukciósházon keresztül 65.000 fontért adtak tovább. A 'nyílt piac' doktrínája okán a vevők jóhiszeműsége az alacsony ár ellenére vélelmezve volt, velük szemben a jogcím vizsgálatának követelményét nem állították. HALFIN, Simon: The Legal Protection of Cultural Property in Britain: Past, Present and Future. *DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law*. vol. 6., issue 1. (1995) 25.
[370] HALFIN i. m. 24.
[371] MERRYMAN i. m. 10-11.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

szempontjából megközelíthető. A római jogi gyökerű, szigorúan vett „*nemo plus iuris*” szabály az eredeti tulajdonos védelmét helyezi előtérbe, azonban nem lehet elhanyagolható szempont annak a félnek a védelme sem, aki az ügylet tisztaságában joggal bízhatot.

A szabályozási sokféleség azt jelenti, hogy nincsen a témakörben egy kézenfekvő, egyetlen helyes megoldás,[372] és ez az oka annak, hogy a védelem eltérő fokát és struktúráját vélhettük felfedezni akár egyetlen jogrendszeren belül is.

A speciális szabályok megalkotása ezen a téren mindenképpen megfontolást érdemel. Egyrészről az anyagi jogszabályok közelítése kívánatos, ha ez a különböző történeti-fejlődési háttérrel bíró jogrendszerek közt nem is jelent egyszerű feladatot. Ha a nemzeti jogszabályok unifikációja nem is várható egyik napról a másikra, a harmonizációra irányuló törekvésnek mindenképpen a kulturális javak védelméről történő elmélkedés homlokterében kell állnia. A kulturális javak védelmének új szintjét létrehozó német szabályozás mintaértékű: a KGSG által bevezetett szintezett gondossági követelmények, illetve az elveszett, a jogellenesen behozott és a jogellenesen feltárt javakat érintő ügyletek semmisségéről szóló szabályok átvezetése a magyar jogba mindenképpen megfontolandó.

A jogegységesítés ingoványos útjait kikerülendő, a kulturális javakra vonatkozó speciális nemzetközi magánjogi tényállások kialakítása is megfelelő megoldásokat hozhat, ha a kiszámíthatóság és a rugalmasság olyan egyvelegét tudja létrehozni, melyet a fentebb bemutatott esetek is igényelnének. Következő fejezetünk témája ennek megfelelően a témakör kollíziós jogi elemzése lesz.

[372] MERRYMAN i. m. 17.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

III. FEJEZET:

AZ ALKALMAZANDÓ JOG

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

„A kollíziós jog birodalma sötét mocsár, reszkető ingovány, melyet misztikus tárgyukról érthetetlen szaknyelven elméleteket faragó, tanult, de bogaras professzorok laknak. Ha belemerül és belegabalyodik, az átlagos fórum és jogász egészen elveszik."[373] *Prosser* professzor szavai mulatságos módon érzékeltetik a kollíziós jog által igényelt – szabályozási tárgyából adódó – összetett gondolkodási módot, mely mind a szabályok kialakításánál, mind azok alkalmazásánál szükségeltetik.

A kollíziós jog a kompromisszumok jogága. Az általa szabályozott, több jogrendszerhez kötődő hipotézis ugyanis általában összetett, bonyolult tényállás, melynek feloldása érdekében számos szempontot szükséges mérlegelni. Az, hogy mely szempontok milyen súllyal kerülnek számításba, koronként, kodifikációnként és esetenként eltérhet. A szabályalkotás során hagyományosan két – sok esetben vetélkedő – elv szolgál vezérfonálul: a jogbiztonság, illetve az anyagi igazságosság eszméi. A „jó" kollíziós norma előbbi alapján olyan, amelynek kimenetelével előre lehet számolni, amely minden eshetőségre igyekszik részletes szabályokat adni, s így képes a hagyományos értelemben vett jogbiztonságot (a „kollíziós jogi igazságosságot")[374] garantálni. Utóbbi, felróva a rugalmatlan normák „igazságdeficitjét",[375] a kollíziós normával szemben az anyagi jogi igazságosság figyelembevételét teszi elvárássá. Ez alapján a merev, egyfajta megoldást lehetővé tevő kollíziós szabályok nem feltétlenül a jogbiztonságot és az előreláthatóságot növelik; inkább megmerevítik a szabályrendszert és kevésbé lesznek alkalmasak az igazságos végkimenetel elérésére.[376] Nem újdonság: „e két érték között – mármint az anyagi jogi értékrend és a jogbiztonság között – teremtő együtthatást […]

[373] *William Lloyd Prosser* szavait idézi: YONOVER i. m. 954.
[374] SYMEONIDES, Symeon C.: *Codifying Choice of Law Around the World. An International Comparative Analysis*. Oxford, Oxford University Press 2014. 246.
[375] A kollíziós normák „vakok", a kollíziós jog „üres jog" (BURIÁN László – KECSKÉS László – VÖRÖS Imre: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Budapest, Logod Bt. 1997. 39.); dogmatikai vírus, üres kibernetikai játék, a kapcsolóelvek változó kompozíciójának üveggyöngy játéka (MÁDL Ferenc: Magyarország első nemzetközi magánjogi törvénykönyvéről. *Állam- és Jogtudomány*, 1980/2. 260.); „puszta intellektuális szórakozás", mely nem ápol élő kapcsolatot a társadalmi valósággal (METZINGER Péter: Pro lege fori, avagy a kollíziós módszer elméleti szépsége és gyakorlati kudarca. In: SZABÓ Sarolta (szerk.): *Bonas iuris margaritas quaerens. Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére*. Budapest, Pázmány Press, 2015. 207.).
[376] *Mádl* megfogalmazásában ld. MÁDL i. m. 260.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kell a gyakorlatban és az irodalomban megvalósítani."[377] A fentebb említett kompromisszum gyakorlatilag e mindenkori kényes egyensúlyhelyzet létrehozását hivatott elérni.

A kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó jogvitákban, amelyek több jogrendszerhez is kötődnek, a fórumnak – saját kollíziós jogi szabályozása segítségével – el kell döntenie, ezek közül melyik az, amelyhez az eset a legszorosabban kapcsolódik; vagyis, melyik állam anyagi jogi szabályai alapján kerüljön az ügy elbírálásra. Az ilyen esetekben felmerülő, a háttérben meghúzódó etikai, morális és gazdasági jelleget sem nélkülöző összetett kérdések folytán a problémakör az elmúlt évtizedekben a nemzetközi magánjogászok közti élénk dogmatikai viták forrásává vált – egyes szerzők egyenesen egy új jogterület, a „nemzetközi kulturális magánjog" megszületéséről szólnak.[378]

Az elméleti kihívások gyakorlati érzékeltetése céljából érdemes felidézni az *Autocephalous* eset részleteit.[379] Mint arról már röviden esett szó,[380] az ügy a ciprusi Kanakaria templomából származó, 6. századi bizánci mozaikok visszaszolgáltatásáért folyt a ciprusi hatóságok és Peg Goldberg amerikai műkereskedő között, aki az 1980-as évek végén, Hollandiában „találkozott" a mozaikokkal. A tárgyak eladójának állítása szerint a mozaikokat egy elhagyatott ciprusi templom törmelékei közt találta, s a ciprusi hatóságok által állítólagosan kiállított eredetpapírokkal kínálta őket, több mint egymillió dolláros vételáron. Mint később fény derült rá, valójában Ciprus 1970-es évekbeli katonai megszállása alatt került eltávolításra a négy mozaik a templom mennyezeti részéről. A hiányosságokat észlelve a ciprusi hatóságok a következő kilenc évben, a műalkotások ismételt feltűnéséig sajtóközlemények és különböző illetékes hatóságokkal történő kapcsolattartás útján próbálta visszaszerezni a műalkotásokat.

Goldberg az adásvétel lebonyolítása előtt megvizsgáltatta az exportiratokat egy hozzáértő ismerősével, valamint felkereste az UNESCO genfi irodáját, az Amerikai Egyesült Államok, Németország, Svájc és Törökország vámhatóságait, a műkincs eredete után kutatva. Annak vizsgálatával kapcsolatban, hogy az eladó azok tulajdonosa volt-e, Goldberg nem tett lépéseket.

Az adásvétel ügyletére Genfben került sor, 1988-ban. Goldberg ezt követően haladéktalanul visszarepült az Egyesült Államokba a műtárgyakkal, ahol megkezdte a leendő

[377] MÁDL Ferenc: Érték vagy jogbiztonság a nemzetközi magánjogban. *Állam- és Jogtudomány*, 1985/3. 414.
[378] ANTON, Michael: *Handbuch Kulturgüterschutz und Kunstrestitutionsrecht. Band 3: Internationales Kulturgüterprivat- und Zivilverfahrensrecht*. De Gruyter, Berlin, 2011. 426.
[379] Church of Cyprus v. Goldberg & Feldman Fine Arts, Inc., 917 F2d 278 (7th Cir. 1990)
[380] Ld. az I. fejezet 2.2. pontjában írtakat.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

vevők felkutatását. Még ugyanebben az évben eladásra kínálta a mozaikokat a Getty Múzeum részére is. A Múzeum felvette a kapcsolatot a ciprusi hatóságokkal, amelyek nem hagytak fel a mozaikok keresésével. Miután fény derült azok hollétére, a ciprusi hatóságok felkeresték Goldberget a visszaszolgáltatás iránti igényükkel, amelyet ő visszautasított. 1989-ben Ciprus eljárást kezdeményezett az Indianai Kerületi Bíróságon.

A bíróságnak döntenie kellett az *alkalmazandó jogot* illetően. A svájci jog alkalmazása esetén a döntéshozónak számolnia kell a jogrendszer jóhiszemű vevőre vonatkozó kitételével. A vevő jóhiszeműsége mellett vélelem áll fenn, melyet a felperes úgy dönthet meg, ha bizonyítja, hogy az adásvétel gyanús körülményei okán egy ésszerűen gondolkozó, becsületes vevő megkérdőjelezte volna az eladó képességét a tulajdonjog átruházására. Ha a felperes ezt bizonyítja, az alperesre hárul a feladat, hogy megmutassa, törekedett az eladó jogcímének vizsgálatára és ennek során meggyőző eredményre jutott.[381]

Az indianai kollíziós szabályok, melyek a jogellenesen elvett ingók visszaszolgáltatására irányuló eljárásokban irányadók, egy kétlépéses tesztet alkalmaznak. Első lépésben a bíróság a *lex loci delicti commissi* szabály módosított alkalmazását végzi,[382] melynek során megvizsgálja, hogy az „elkövetés helye", vagyis azon állam joga, melyben az eljárás apropójául szolgáló jogi aktus történt, elég szorosan kapcsolódik-e az ügyhöz. Ha a bíróság úgy látja, hogy az elkövetés helye és az ügy tényállása közi kapcsolat jelentős, az elkövetés helye szerinti jog kerül alkalmazásra. Ha megítélése szerint előbbi kapcsolat nem kellőképpen közvetlen, második lépésben köteles megkeresni az *ügyhöz legszorosabban kapcsolódó* jogot. Ennek során figyelembe kell vennie egyebek közt olyan faktorokat, mint a felek tartózkodási helye és azon helyet is, ahol a „felek kapcsolatának központja" található.[383]

A kollíziós szabályt alkalmazva, első lépésként a bíróság megállapította, hogy az „elkövetés helye" – vagyis a helyszín, ahol Goldberg a mozaikokat adásvétel útján megszerezte –, Svájc, és az eset tényállása közti kapcsolat elhanyagolhatónak tekinthető. Jelentős szerepet játszottak a döntésben a következő tényezők: svájci állampolgár nem vett részt az ügyletben (valójában mindkét fél csupán a mozaikok adásvétele okán utazott Svájcba), a műtárgyak

[381] VAN PELT i. m. 461-462.
[382] A hagyományosan károkozással kapcsolatban alkalmazott kapcsolóelv feltűnése az ingókkal kapcsolatos jogvitában az amerikai kollíziós jogi jogfejlődés sajátosságainak tudható be. A kontraktuális és deliktuális felelősségre vonatkozó szabályozás kezdetben összefonódott, majd a két terület elválásakor a gyakorlat a szerződésen kívüli károkozással kapcsolatos eljárást alkalmazta az ingókkal kapcsolatos jogvitákra is. Ld. FREY, Laurie: Bakalar v. Vavra and the Art of Conflicts Analysis in New York Framing a Choice of Law Approach for Moveable Property. *Columbia Law Review,* vol. 112, No. 5, 2012. 1078.
[383] CROWELL i. m. 177-178.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

mindössze néhány napot töltöttek az országban, s ez idő alatt nem jelentek meg a svájci kereskedelmi forgalomban.[384]

Második lépésként a bíróságnak az üggyel legszorosabb kapcsolatban álló jogot kellett megállapítania. A *lex fori* mellett érvelve a bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy a vételt finanszírozó személyek – a vevő, illetve a bank, amelyből a vételár kiegyenlítéséhez szükséges pénz származott – indianai kötődésűek, illetve, hogy a felek szerződésükben az indianai jogot választották, és végső soron arra is, hogy a mozaikok fekvési helye Indiana állam.

Érdekessége a döntésnek, hogy a bíróság, miután saját államának kollíziós szabályait alkalmazva megkereste az alkalmazandó jogot, a svájci kollíziós szabályok vizsgálatát is elvégezte, s hasonló megoldásra, az indianai anyagi jog alkalmazásának eredményéhez jutott el.[385, 386]

A bíróság tehát az indianai jogot alkalmazva, a tanúvallomások és a rendelkezésre álló dokumentumok alapján megállapította, hogy Goldberg nem tekinthető jóhiszemű vevőnek. Az olyan vevőnek ugyanis, aki otthonosan mozog a műtárgypiac területén, kötelessége kiemelt figyelmet fordítani az ügylet szokásosan aggályos elemeire, s ilyen az eladó tulajdonosi jogállása. A bíróság úgy találta, hogy Goldberg „rendkívüli közömbösséget" mutatott a mozaikok tulajdonjogának kérdésében, valamint felrótta neki az exportdokumentumok felületes vizsgálatát is. Az eredeti tulajdonost illetően megállapításra került annak megfelelő gondossága a tárgyak felkutatása, illetve a bírósághoz fordulás időszerűsége tekintetében. A templom ugyanis a mozaikok visszaszerzése érdekében szakadatlanul kutatta azokat, felvéve a kapcsolatot az ENSZ megfelelő szerveivel, vezető bizánci kutatókkal és a sajtóval.

[384] A bíróság döntését idézi: CROWELL i. m. 178.

[385] A bíróság értelmezésében a svájci jog, a *lex rei sitae* alkalmazását azzal a kivétellel rendeli, hogy ha a tárgynak csak véletlenszerű, gyenge kapcsolata van a fekvés helyével, a *lex destinationis*, a rendeltetés helyének joga alkalmazandó. A döntés elemzői azonban felhívják a figyelmet arra, hogy az indianai bíróság tévesen értelmezte a szabályhelyet, mivel az csak a szállítás alatt lévő árukra vonatkozik, amelyek még nem érték el célállomásukat. CONTEL, Raphael – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Kanakaria Mosaics – Autocephalous Greek Orthodox Church of Cyprus and Cyprus v. Goldberg. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr. 4-5.

[386] Ez a „gondolati játék" a döntés szempontjából szükségtelen volt, indokát a döntéshozó kollíziós szabályok alkalmazása terén fennálló bizonytalanságában kereshetjük.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A döntés értelmében Goldberg érvényes jogcím hiányában köteles volt a mozaikokat visszaszolgáltatni az eredeti tulajdonosuknak. A döntést a fellebbviteli bíróság megerősítette.[387, 388]

E fejezet célja, hogy a szemléltetett, restitúciós perekben felmerülő kollíziós jogi kérdéseket körüljárja. Ennek érdekében először a nemzetközi magánjog bizonyos általános részi intézményei kerülnek elemzésre, ezt követően vesszük górcső alá a kapcsolóelvek rendszerének alakulását. Ennek során különös figyelmet kap a 2018. január 1-jén hatályba lépett új nemzetközi magánjogi törvénykönyvünk, a Kódex megoldása.

1. Az általános részi intézmények

A nemzetközi magánjog tudománya általános részi intézményeknek nevezi azokat a szabályokat, melyek a konkrét nemzetközi magánjogi szabályok alkalmazásával kapcsolatban adnak egységes iránymutatást. Az általános részbe tartozó jogintézmények adják a nemzetközi magánjog tudományában az elméleti kérdések „oroszlánrészét”,[389] s tudott, hogy a jogág „szabályainak helyes gyakorlati alkalmazása nagymértékben az általános rendelkezések alapos ismeretétől és részletes, precíz megfogalmazásától függ.”[390] Nem lehet tehát kétséges, hogy a restitúciós eljárások kapcsán felmerülő kollíziós jogi kérdések elemzését az általános részi intézmények hatásának kifejtésével kezdjük. Meg kell jegyezni, hogy az ide sorolható módszertani kérdések köre nem behatárolt: az általános rész a tudomány absztrakciója;[391] így az, hogy mely intézmények jelennek meg az egyes tételes szabályozásokban, kodifikációnként

---

[387] A döntés elemzésekor *Crowell* rámutat arra, hogy a bíróság az indianai anyagi jogot alkalmazva nem a megfelelő kérdéseket vizsgálta. Az eljárás lényege ugyanis (*replevin action*), hogy a tulajdonosi minőségben fellépő felperes azonnal visszaszerezhesse a tárgy birtokát, függetlenül a vevő jogcímének erősségétől és a vétel egyéb körülményeitől. Márpedig a perben nem volt kérdés az eredeti tulajdonos, a Kanakaria templom tulajdonosi minősége és az sem, hogy a tárgy lopás útján került ki a birtokából. Ezek a tények az indianai jog alapján megalapozzák a tulajdonos visszaszolgáltatási igényét, a többi körülménytől függetlenül.
Indiana állam kollíziós szabályait kritizálva felhívja a figyelmet az ún. érdekeltségközpontú kapcsolóelvek gyengeségeire is. Ezek a kiszámíthatatlanság és az előreláthatatlanság, a bírói alkalmazásuk önkényessége. *Crowell* szerint ebben az ügyben azonos kollíziós szabályok alapján könnyedén juthatunk el a svájci joghoz is, tekintettel arra, hogy a két fél, Ciprus és Goldberg közti kapcsolat „központi helye” egyértelműen Svájc – hiszen a jogvita tárgyát képző mozaikok adásvételére itt került sor. CROWELL i. m. 181-182.

[388] CROWELL i. m. 182.

[389] Így fogalmaz: MÁDL Ferenc: Vívódás a valósággal a nemzetközi magánjogban. A nemzetközi magánjog elméletének fejlődése és mai irányai. *Állam- és Jogtudomány*, 1969/1. 85-86.

[390] SZABÓ Sarolta: Gondolatok az új cseh nemzetközi magánjogi kodifikáció apropóján. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/3. 188-189.

[391] BURIÁN László: Kodifikálható-e az Európai Unió nemzetközi magánjogának „Általános Része?” *Iustum Aequum Salutare*, 2014/2. 8.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

eltér. A fejezet azon intézményeket emeli ki, melyeknek a vizsgált eljárásokkal kapcsolatban különösen nagy relevanciája van; amelyek a dologi jog e speciális területére alkotott kollíziós normák működését nagyban befolyásolják.

1.1. Minősítés

Amikor a fórum nemzetközi elemmel rendelkező jogvitában dönt, ahhoz, hogy a megfelelő kollíziós szabályt ki tudja választani – mely végül elvezeti az irányadó joghoz –, először el kell végeznie a minősítés feladatát.[392] A minősítés során az elbírálandó tényállás jogi kategorizálása útján sorolandó be valamely konkrét kapcsoló szabály alá. A kérdéses jogintézmény rendszertani besorolása nem jelent egyszerű feladatot a nemzetközi magánjog szabályozása által érintett összetett élethelyzetek megítélésének folyamatában.

Ha a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatása érdekében indított eljárásokkal kapcsolatban kell ítélnie, a fórum könnyedén szembe találhatja magát kihívást jelentő minősítési kérdésekkel.

Remek példa erre a *Strehlow-gyűjtemény* esete. Strehlow – német antropológus, gyűjtő – gyermekként lelkész édesapjával együtt részt vett egy közép-ausztráliai misszióban, ahol már korán elsajátította az ausztráliai bennszülött törzsek nyelvét, belelátott szokásaikba, amely rendkívül nagy hatást gyakorolt rá. Később már antropológusként tért vissza az általa megismert törzshöz, hagyományaik dokumentálása céljából. Az így született dokumentáció részét képezik a bennszülöttek titkos szertartásairól szóló filmek, hanganyagok és leírások is. A törzs tagjai annak idején azzal a feltétellel egyeztek bele mindezen anyagok rögzítésébe, hogy azokat *Strehlow* soha nem mutatja meg más fehér embernek – különösen nőknek, melyet a törzsi jog kifejezetten tilt. A probléma akkor merült fel, amikor, évtizedekkel később, *Strehlow* megjelentetett egy cikket egy német lapban a törzs titkos szertartásairól, a szöveget pedig a törzs tagjairól készült képekkel illusztrálta. A másodközlés jogát egy ausztrál lapnak adta el. A bennszülöttek jogaiért harcoló aktivisták követelése szerint a teljes anyagot vissza kell szolgáltatni azok „jogos tulajdonosának". Felmerül a kérdés, hogy ezek az anyagok egyáltalán a törzs „tulajdonába" tartoztak-e, valamint a törzs és Strehlow közti kapcsolat, aktus

[392] PANAGOPOULOS, George: *Restitution in Private International Law*. Oxford, Hart, 2000. 27. o.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

meghatározása (tulajdonátruházás, esetleg bizalmi vagyonkezelés?),[393] s természetesen felmerül a közlési joggal való rendelkezés jogi természetének minősítési kérdése.

Ami a Kódexet illeti, a 4. § (1) bekezdése alapján a minősítést főszabály szerint „a magyar jog fogalomrendszere" alapján kell elvégezni. A világ nemzetközi magánjogi szabályai osztoznak eme nézőpontban, a minősítés általában a *lex fori* alapján történik – teljes egyetértés azonban ebben a kérdésben sincsen. Bizonyos jogrendszerek ugyanis sajátosan rendezik ezt a kérdést, ha kulturális javakkal kapcsolatos jogvitáról van szó. Az angol bíróságok például alkalmazzák a fekvés helye jogának kivételét, ha a dolog ingónak, illetve ingatlannak minősítése terén adódik minősítési kérdés – a fórum ilyen esetben tehát a *lex situs* szabályait veszi alapul. Tudni kell ugyanis, hogy egyes jogok, mint az angol és a francia, védelmet biztosítanak az – ingatlannak minősülő – kulturális javakról elszakított részeknek is. Ezek a részek továbbra is a fődolog sorsát osztják, így ingatlannak minősülnek a hazai szabályok alapján, s a kereskedelmi forgalomban is az ingatlanoknak járó védelem illeti őket. Ez a megoldás valójában e jogrendszerekben a kulturális örökség védelmének egy különleges eszköze, mivel ezzel a módszerrel érvényre juthat a külföldi állam örökségvédelmi rendelkezése. [394]

Ki kell emelni, hogy a kulturális javakkal kapcsolatban hangsúlyosan jelentkező absztrakciós különbözőségének feloldásában nagy szerepe lehet a Kódex 4. § (3) bekezdésének, mely olyan jogintézmények minősítésére vonatkozik, melyek a magyar jogban nem ismeretlenek, de funkciójuk vagy céljuk eltér attól, amit azok a külföldi jogban betöltenek. Ezekben az esetekben a bíróságnak a hozzáigazítás intézményét kell alkalmaznia és az adott eset sajátosságaira, valamint a külföldi jogra is figyelemmel kell az alkalmazandó jog megtalálása előtt a külföldi jogintézményt minősítenie.

1.2. Előkérdés

A fórumnak alkalom adtán olyan anyagi jog által meghatározott fogalmakról kell előkérdésként határoznia, melyek elbírálása nélkül a főkérdés nem dönthető el.[395] Ha a restitúciós ügyekre

[393] PROTT – O'KEEFE i. m. 315.
[394] REDDY i. m. 205.
[395] BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta: *Nemzetközi magánjog*. Pázmány Press, Budapest, 2017. 174.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

gondolunk, tipikus előkérdésként – pontosabban *elsődleges kérdésként* – merül fel magának az eljárás tárgyának a meghatározása – vagyis, hogy a tárgy, melynek a fél visszaszolgáltatásáért folyamodott, a kulturális javak kategóriájába tartozik-e.

A Kódex szabályozását példaként hozva, a 46. szakasz hipotézise „egy állam által kulturális javai közé tartozónak tekintett dolog" kategóriáját említi. Az, hogy a tárgy *olyan dolog-e, melyet egy állam kulturális javai közé tartozónak tekint*, a joggyakorlatban komoly kihívásként jelenthet meg. A kulturális javak fogalmával kapcsolatban az I. fejezetben kifejtettek alapján is nyilvánvaló, hogy e döntés gondos körültekintést igényel. Azonban, érdemes „egy lépéssel elébb" megállnunk és az egyes külföldi jogoknak magával a „dologgal" kapcsolatos eltérő koncepciójának hatásával is foglalkoznunk – különös tekintettel a Kódex 47. szakaszának megfogalmazására, mely az „eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült dolog" fogalmi körével dolgozik.

A dolog fogalma alá, mint ismeretes, a magyar jog hagyományosan a birtokba vehető testi tárgyakat vonja, mely álláspont – az absztrakció határait feszegető kihívások ellenére[396] – a Ptk. megalkotása során is tartotta magát.[397] Hasonló értelmezéssel találkozunk a svájci, a német és a holland törvénykönyvekben. A tulajdon tárgyának szélesebb felfogása érvényesül azonban az osztrák, vagy a francia jogban, melyek a dolog fogalmát a jogokra is kiterjesztik.[398] Az angolszász jogrendszerekre kevésbé jellemző a pontosan körülhatárolt, egységes fogalmak megalkotása,[399] s ez megmutatkozik a *common law* dologi jogi rendszerén is: dolog tulajdonképpen minden, ami forgalomképes, így a dolog szűk értelemben vett kategóriáján túl ide tartoznak jogok, követelések, részesedések is.[400] Mindezen különbözőségek nyilvánvalóan – mint már érintettük – a kulturális javak kategóriájának egységes definiálását is megnehezítik.[401]

---

[396] Lásd: SERÁK István: Átkelők a dolog-fogalom határain – a jogirodalom szemszögéből. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/4.

[397] „A Koncepció és Tematika felveti ugyan a tulajdonjog dologtárgyúsága lazításának lehetőségét, ez azonban inkább a tulajdonjognak jogokra való kiterjesztését, semmint az "egy tulajdoni tárgy – egy tulajdoni jogviszony" elv áttörését jelentené." KISFALUDI András: Fenntartható-e a dologi jog egyediségének elve? *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2006/ 6. 30.

[398] MENYHÁRD i. m. 9.

[399] A dolog fogalmának fejlődéséről a common law rendszerben lásd: ROTHERHAM, Craig: Conceptions of Property in Common Law Discourse. *Legal Studies*, vol. 18., no. 1. (1998)

[400] MENYHÁRD Attila: *Dologi jog.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 30–31. o.

[401] „[A kulturális javakra vonatkozó szabályozások m]ás módon határozzák meg a védelem tárgyát is: belesorolva vagy kihagyva a közgyűjteményi illetve a magántulajdonú műtárgyakat, kortól vagy értéktől függően (vagy függetlenül). Ugyancsak különböző az ide tartozó műtárgyak hivatalos nyilvántartása: sok esetben egyáltalán nem vagy csak részleges nyilvántartás áll rendelkezésre. Az állam elővásárlási jogának megléte és szabályozása illetve a kártérítési felelősség megállapítása is más és más módon történik. […]" BUZINKAY (2003) i. m. 2.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A 46. § megfogalmazásánál maradva, szintén érdemes figyelemmel lenni a kollíziós szabály tényállásának második elemére, mely azon jószágot vonja szabályozási körébe, mely „olyan módon hagyja el az állam területét, amely a saját joga szerint a kivitel időpontjában jogellenes". Különleges relevanciát kapnak tehát az állam tulajdoni igénye kapcsán gondosan elkülönített[402] közjogi természetű normák: a kivitel jogellenességének meghatározása érdekében a fórumnak meg kell vizsgálnia a külföldi állam exportra vonatkozó szabályozását. Ha ilyen szabályozást az adott állam nem vezetett be, esetleg annak hatályával kapcsolatban merülnek fel aggályok, a szakasz alkalmazására nincsen lehetőség. Kérdés, hogy az állam tulajdoni igényét ebben az esetben a bíróság az eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült dologra vonatkozó 47. § alapján bírálja-e majd el, mely alapján az állam tulajdonosi minőségét kell vizsgálnia, esetleg az általános dologi jogi kapcsolóelvet alkalmazza? Előbbi esetén felmerül az államra vonatkozó különálló szabályozás jogosultságának kérdése, utóbbi megoldás pedig akadályozza a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos eljárások optimális megoldását kialakítani kívánó kodifikátori szándék érvényesülését. A dilemma feloldása minden bizonnyal kihívást jelent majd a jogalkalmazó számára. A Kódex nem hagyja eszköztelenül a jogalkalmazót: ebben az esetben akár az általános kisegítő szabályt[403] alkalmazva a legszorosabb kapcsolat elve is felhívható. Érdemes tehát az általános részi intézmények vizsgálatát folytatni.

1.3. Renvoi

A tovább- és visszautalás, vagyis a *renvoi* létjogosultságáról évtizedes vita folyik a tudomány művelői között, mely vitának talán egyetlen senki által nem vitatott eredménye az, hogy sem az intézmény megtartása, sem elvetése mellett nem lehet tisztán logikai alapon elsöprő érveket felsorakoztatni. Az, hogy a kollíziós szabályok utalását szűken kell felfogni, vagy az tágan értelmezendő és ebből kifolyólag figyelemmel kell lenni a felhívott jog kollíziós jogi rendelkezéseire is: jogrendszerenként változik.

Ami hazai megoldásunkat illeti, a tovább- és visszautalás szabályozása jelentős mértékben megváltozott a Kódex születésével. A régi Kódex „felemás" szabályt alkalmazva

[402] Ld. az I. fejezet 3. alfejezetében.
[403] „Ha e törvény nem tartalmaz rendelkezést a hatálya alá tartozó valamely jogviszonyra nézve, arra annak az államnak a joga alkalmazandó, amellyel a jogviszony a legszorosabb kapcsolatban van." Kódex 11. §

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

teret engedett a külföldi jog kollíziós szabálya alkalmazásának, ha az visszautalt a magyar jogra, de nem vette figyelembe azt, ha az egy másik jogra utalt tovább.[404] Eme megoldás folytán a renvoi előírása a kulturális javak visszaszolgáltatására irányuló perek során is módosíthatta a különös szabályok által meghatározott anyagi jogot, különösen, ha számításba vesszük, hogy az egyes államok jellemzően azonos tényállásra különböző kapcsoló elveket alkalmaznak. Végeredményben a régi Kódex alapján a *lex fori* szélesebb körben nyerhetett alkalmazást.

A hatályos szabályok szerint a *renvoi* vizsgálata abban az esetben végzendő el, amikor az alkalmazandó joghoz az állampolgárság kapcsoló elvén keresztül jutunk el,[405] tehát újítás, hogy a kulturális javak tulajdonjogát érintő jogvitákban a *renvoi* kérdése a jövőben nem merül fel.

A külföldi nemzetközi magánjogi szabályozásoknál is megfigyelhető a *renvoi* elvetésének tendenciája.[406] Hasonló irányba mozdult el a kulturális javakat érintő jogvitákban az angol esetjog is. A nagy hatású *Berend-ügyben*[407] a legfelsőbb bíróságnak egy időszámításunk előtti ötödik századból, Perszepolisz városából származó mészkő dombormű ügyében kellett döntenie. A dombormű Nagy Sándor hódításának időpontjától az 1930-as feltáró ásatásokig a földben hevert eltemetve. A két peres fél egyrészt az Iráni Iszlám Köztársaság, mely kulturális öröksége részeként igényt formált a tárgy tulajdonjogára, másrészt Denyse Berend, aki képviselő útján 1974-ben vásárolta meg a domborművet egy New York-i árverésen, aki azonos év novemberben leszállította azt számára, párizsi lakcímére. Berend érvelése szerint a francia jognak megfelelően, jóhiszemű vevőként már 1974-ben megszerezte a tárgy tulajdonjogát, de ha a bíróság másképpen látja is, az 2004-ben, a harminc éves elbirtoklási idő lejártakor az minden kétséget kizáróan a tulajdonába került. Berend 2005-ben a londoni Christie's aukciósházon keresztül kívánta értékesíteni a műtárgyat, amikor is Irán bírósághoz fordult annak visszaszerzése érdekében.

Az angol jog alapján az ingókra alkalmazandó jog a *lex situs*, a francia jog, amelynek rendelkezései alapján Berend valóban tulajdonosi pozícióba került. Irán azonban azt kérte a bíróságtól, hogy alkalmazza a *renvoi*-t, és a továbbutalás tekintetbe vételével a jogcím

[404] Ez a megoldás kevésbé a nemzetközi döntési harmóniát, mint a hazafelé törekvést szolgálja, így üdvözlendő, hogy az új törvény felülvizsgálta azt – ezzel a megállapítással kapcsolatban a tudomány viszont teljes összhangban van.
[405] A szabály mögött húzódó indokokat lásd: BURIÁN László: A vissza- és továbbutalás (renvoi). In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. HVG Orac, Budapest, 2016. 37–39.
[406] VAN CALSTER, Geert: *European Private International Law. Second Edition*. Oxford, Hart Publishing, 2016. 8.
[407] The Islamic Republic of Iran v. Denyse Berend [2007] EWHC 132 (QB), HQ05X01103 (Transcript), February, 1, 2007.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

megszerzésének kérdésében az iráni jog alapján döntsön. A kérelem a továbbutalást nem a francia kollíziós jog egy bizonyos rendelkezésére, hanem Franciaország kulturális örökség védelmében tett nemzetközi elköteleződésére, az általa aláírt nemzetközi egyezmények szellemiségének figyelembevételére alapította.[408] Irán érvelése szerint, ha az ügy a francia bíróság előtt zajlana, a francia bíró előbbiek alapján megállapítaná a *lex situs* alóli kivételt, és elfogadná az utalást az iráni jogra, mely szerint Irán visszakaphatja a domborművet. A nemzetközi döntési harmónia így megkívánja a *renvoi* alkalmazását.

Az eset abból a szempontból meghatározó, hogy a bíróság az adott ügyre vonatkozóan, a renvoi fennálltának elutasítása mellett precedenst teremtett a vissza- és továbbutalás ingók tulajdonjogáért folyó jogviták során történő figyelembevételének tekintetében. Az ügyben eljáró Eady bíró a következőképp fogalmazott: „A következetesség és jogbiztonság fenntartása érdekében az angol jog hosszú ideje úgy tartja, hogy ha az ingó dolog tulajdonosának jogcíme kérdéses, azt a *lex situs* alapján kell megítélni, mely a vitatott jogcím megszerzésének időpontjában értendő. […] Nem látom okát [a *renvoi* doktrínája bevezetésének] az ingó tárgyak jelen ügyben vitatott kontextusában sem”.[409]

1.4. Általános kitérítő klauzula

A szabályozás egészére kiható záradékok egyik bevett típusa az általános kitérítő klauzula, mely a Kódexben, a magyar jogrendszerben új elemként jelenik meg. A záradék megalkotásának szükségességét abból a premisszából eredeztethetjük, hogy a tipikus élethelyzetekre, általános jogi tényállásokra szabott kollíziós szabályok nem minden esetben mutatnak a „leghelyesebb” jogra. *Szabó* megfogalmazásában „[a] jogintézmény célja, hogy korrigálja a nemzetközi magánjogi szabályok téves kapcsolását, azaz azt a helyzetet, ha […] egy harmadik állam jogával az adott jogviszony szorosabb kapcsolatot mutat.”[410]

[408] FORSYTH, Christopher: A Modest Defence of Renvoi. *Journal of South African Law,* vol. 2009., issue 1. (2009) 139.
[409] The Islamic Republic of Iran v. Denyse Berend, [2007] EWHC 132 (QB), Case No: HQ05X01103, 23. pont
[410] SZABÓ Sarolta: Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről. *Jogtudományi Közlöny,* 2018/11. 456.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A klauzula számos nemzetközi magánjogi kodifikációban megjelent már,[411] azonban, ha speciálisan a kulturális javakat védő kollíziós szabályokra gondolunk, az amerikai jogfejlődéssel összevetve az elv alkalmazhatósága különleges jelentőséget mutat: az itt megjelenő trend alapján ugyanis a hagyományos kapcsoló faktorok egyre inkább veszítenek jelentőségükből a bírói mérlegelésnek nagyobb teret adó ún. „érdekeltségközpontú" elvek javára. E kollíziós szabályokat illető változás a *lex situs* mechanikus alkalmazásának módosulásában összegezhető. A tárgyban irányadó *Second Restatement* úgy rendelkezik, hogy a jogvitára azon állam szabályai alkalmazandók, amelyek az ügy körülményeire tekintettel a legszorosabb kapcsolat fűzi a felekhez, a jogvita tárgyához és annak átruházásához.[412] A bírósági gyakorlat értelmezésében a szabály célja, hogy ne automatikusan egy adott földrajzi ponthoz kösse az ügyet, hanem lehetőséget adjon arra, hogy az egyes nemzeti szabályok mögött álló törvényhozói szándék is érvényre kerülhessen. Ez egy tartalmi vizsgálódást feltételez, amelynek során az eset körülményein kívül a bíróságnak utána kell járnia, hogy az ügyhöz kötődő, szóba jövő nemzeti jogok alkalmazása milyen eredménnyel járna az érintett jogrendszerre nézve; például elősegítené-e a kulturális javak országba történő beáramlását, elrettentené-e a saját állampolgárokat a lopott javak vételétől, garantálja-e a forgalom biztonságát. [413]

Kiemelendő, hogy a záradék felhívása mindenképpen kivételes esetet feltételez. Az általános kitérítő klauzula funkciója ugyanis semmiképpen sem az, hogy a kulturális javakkal kapcsolatos restitúciós perekben mindig felhívásra kerüljön – ez ellentétben állna a generálklauzula kivételes jellegével. Annál is inkább, mivel az amerikai kollíziós szabályok módosulása leginkább annak tudható be, hogy a kulturális javak körül forgó jogviták – a többi ingóhoz képest – speciális körülményei nem kapnak figyelmet a jogalkotó részéről. A Kódex azonban e javakra vonatkozóan különös kollíziós szabályokat hozott létre. A klauzula felhívhatósága ugyanakkor egyes szélsőségesen összetett tényállások felmerülésekor a szükséges rugalmasságot biztosító eszközt jelenthet.[414]

---

[411] VÉKÁS Lajos: A törvény szerkezetéről és néhány általános részi kérdésről. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. HVG Orac, Budapest, 2016. 29.

[412] FREY i. m. 1069.

[413] A fejlődés ívét a következő ügyek adják meg: Kunstsammlungen Zu Weimar v. Elicofon, 678 F.2d 1150 (2d Cir. 1982); Greek Orthodox Patriarchate v. Christie's, Inc., No. 98 Civ. 7664, (S.D.N.Y. 1999); Schoeps v. Museum of Modern Art, 594 F. Supp. 2d 461 (S.D.N.Y. 2009); Bakalar v. Vavra 619 F.3d 136 (2d Cir. 2010); melyek a különös részi szabályok elemzése során ismertetésre kerülnek.

[414] A szabály hatékonyságát sajnálatos módon nagyban csökkenti a törvényben az alkalmazásra előírt, igen szűkös időbeli korlát [Kódex 10. § (1) bekezdés]. A kitétel kritikáját ld.: SZABÓ (2018) i. m. 456-457.; BURIÁN

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.5. Statútumváltás

Különös jelentősége van a statútumváltás szabályainak a kulturális javakkal kapcsolatos esetekben, tekintettel az ingók „vándoroló" természetére.

A Kódex 14. szakaszában átfogó jelleggel úgy rendelkezik, hogy az alkalmazandó jogot meghatározó körülmények megváltozásának nincsen visszaható hatálya. Az ingó dolgokra vonatkozóan azonban kivételszabályt tartalmaz a 41. szakasz, mely alapján, ha a jószág tartósan egy másik állam területére kerül, a szerzett jogok ezen ország szabályai szerint ismerhetők el.[415]

Az elbirtoklást illetően is hasonló rendelkezést tartalmaz a Kódex: azon állam joga szerint kell azt megállapítani, ahol a tárgy az elbirtoklási idő lejártakor feküdt. A Kódex kifejezett állásfoglalása különös értelmet nyer, ha figyelemmel vagyuk arra, hogy az egyes államok eltérő követelményeket állítanak az elbirtoklás megállapításához – mind az időbeli, mind az egyéb feltételek vonatkozásában. Míg a magyar polgári jog nem kíván meg heterogén feltételeket az egyéb ingókhoz képest,[416] a speciálisan kulturális javak mozgását szabályozó 2005-ös svájci *CPTA* például az állam által regisztrált, kiemelkedően fontosnak minősített kulturális javak tekintetében kimondja, hogy ezen javakat nem lehet elbirtokolni, az egyéb kulturális javak tekintetében pedig az elbirtoklási időt harminc évre emelte.[417] Egyes államok jogrendszere a jóhiszeműséget az elbirtoklás feltételéül szabja: Olaszországban a tárgy jóhiszemű birtokosa tíz év után tulajdont szerez, egyébként az elbirtoklási idő húsz év; míg mások ilyen követelményt nem támasztanak: a francia jog csupán öt éves elbirtoklási időt ír elő.[418]

László: A hazafelé törekvés a régi és az új nemzetközi magánjogi kódexben. In: BOÓC Ádám – SÁNDOR István (szerk.): *Studia in honorem Gábor Hamza: Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére.* Budapest, Közjegyzői Akadémiai Kiadó, 2019. 47.

[415] A rendelkezés arra hivatott, hogy a korábbi és későbbi fekvési hely dologi jogi rendszerét összeigazítsa, hiszen a dologi jogok zárt rendszere maga után vonja azt a következményt, hogy az ingó dolog fekvési helyének megváltozása adott esetben a dologi jog tartalmát is megváltoztatja.

[416] „Elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonjogát, aki a dolgot ingatlan esetén tizenöt, ingó dolog esetén tíz éven át sajátjaként szakadatlanul birtokolja." Ptk. 5:44. § (1) bekezdés.

[417] WEBER, Marc: New Swiss Law on Cultural Property. *International Journal of Cultural Property*, vol. 13., issue 1. (2006) 103.

[418] SALTARELLI, Angela: Restitution of Looted Art in Europe: Few Cases, Many Obstacles. *Revista la Propiedad Inmaterial*, no. 25. (2018) 146–147.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Fontos az a kitétel is, mely szerint az elbirtoklást a dolog fekvési helyének megváltozása nem szakítja meg.[419] Az elbirtoklás szempontjából tehát a statútumváltás általános szabálya irányadó, mely rendelkezés a forgalom biztonságát hivatott garantálni.

1.6. A közrend és a feltétlen alkalmazást kívánó szabályok

A közrendi záradék és az imperatív szabályok jelentik a fórum jogának toleranciaküszöbét: ezek az intézmények jelölik ki azt a határvonalat, amelyet a jogrendszer a kollíziós kapcsolás által kijelölt jog alkalmazása tekintetében elbír.

A *közrendi záradék* a nemzetközi magánjog egyik legősibb eszköze,[420] mely a jogrendszer „kemény magját", vagyis annak erkölcsi, gazdasági, politikai alapjait hivatott védeni.[421] Ennek érdekében az olyan külföldi normákat, melyek alkalmazásának konkrét hatása az ide sorolandó intézmények és elvek sérelme lenne, a fórum nem alkalmazza. A klauzula nem rendelkezik – nem is rendelkezhet – nemzetközileg harmonizált definícióval;[422] pontos jelentése jogonként változik, annak határai elmosódhatnak.[423] Működése mindenhol megegyezik annyiban, hogy az egyébként alkalmazandó külföldi rendelkezés mellőzése esetén a helyettesítő jog – a gyakorlatban a *lex fori* – alkalmazandó (a záradék által kijelölt terjedelemben).[424]

A záradék „biztonsági szelep" funkciója a restitúciós eljárások esetén is alkalmazásra kerülhet. Számos esetben felmerült annak kérdése, hogy a fórum miként ítélje meg a szovjet és náci rezsim elkobzási aktusait: kinyilvánítható-e, hogy ezek a fórum közrendjébe ütköznek, így

[419] Ld.: Kódex 41. § (4) bekezdés
[420] DOLINGER, Jacob: World Public Policy: Real International Public Policy in the Conflict of Laws. *Texas International Law Journal*, vol. 17., issue 2. (1982) 167.
[421] MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 171. o.
[422] Maga a klauzula azonban összhangban áll a Róma I rendelet 21. cikkében, a Róma II rendelet 26. cikkében, a Róma III rendelet 12. cikkében és az Öröklési rendelet 35. cikkében foglalt közrendi szabállyal. LUPÓCZNÉ KRAMMER Edit: *Nmjtv. Fordítókulcs (Oda-Vissza). A 2017. évi XXVIII. törvény és az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban.* Budapest, HVG Orac, 2018. 14.
[423] CHECHI (2014) i. m. 96.
[424] ROODT i. m. 43.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

hatást gyakorolva a tárgyak tulajdoni helyzetére.[425] Újabban – mint arról szó lesz[426] – az Egyesült Államok kollíziós jogfejlődése mutat különös érzékenységet döntései erkölcsi következményeit illetően.

A közrend védelmének „pozitív" oldalát *a feltétlen alkalmazást kívánó, vagy imperatív szabályok* jelentik. Ezek a szabályok a kollíziós parancsra tekintet nélkül érvényesülő anyagi jogi normák csoportját adják.[427] Az ide tartozó normák köre nincsen egyértelműen behatárolva: lehetnek például közjogi (mint a kártalanítás nélküli kisajátítás tilalma) és magánjogi (mint az egyoldalú nyilatkozatok semmissége) normák is. A Kódex különös részi rendelkezései között található néhány konkrét esetkörön túl a jogirodalom segít e szabályok meghatározásában. Utóbbi rendszerint ide sorolja az export- és importszabályokat, valamint a kulturális javak védelmét[428] célzó normákat is.[429]

A fórum imperatív szabályainak érvényesítése a nemzetközi magánjog kiforrott dogmája. Ezzel szemben a – nem feltétlenül a *lex cause*-ként kijelölt – harmadik államok ilyen normáinak felhívhatósága nem volt mindig egyértelmű.[430] Az európai törvényhozók, bíróságok alapvetően elzárkózó hozzáállást mutattak ezzel kapcsolatban;[431] az imperatív szabályok alkalmazásának restitúciós ügyekben alapvetően nincsen gyakorlata.[432] Kódexünk szabályozásában ezért is kiemelendő az az új elem, mely szerint más állam jogának feltétlen

[425] A francia bíróság úttörő döntésében az *Etat Russe c Cie La Ropit* ügyben erre igennel felelt, mely trend az idő haladtával megdőlni látszott: a külföldi állam saját területén bekövetkező tulajdonszerzésének megítélésével kapcsolatban az egyes nemzeti fórumok nem tartották magukat kompetensnek. Elemzi: PROTT, Lyndel V.: The Protection of the Cultural Heritage. In: Académie de droit international de La (ed.): *Recueil Des Cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law. 1989-V.* London, Martinus Nijhoff Publishers, 1990. 283-286.

[426] Ld. a III. fejezet 2.3. alfejezetét.

[427] BURIÁN – RAFFAI – SZABÓ i. m. 235.

[428] A Kódex indokolása mint „általános társadalmi közérdeket" megtestesítő normákat említi a kulturális javak védelmét hivatott jogszabályokat ebben a körben. T/14237. számú törvényjavaslat indokolással - a nemzetközi magánjogról. A 13. §-hoz.

[429] MERKEL, Csenge – SZABADOS, Tamas: The Application of Overriding Mandatory Rules in Hungarian Private International Law. *ELTE Law Journal*, 2020/1. 116-117.

[430] A folyamatról ld.: VAN BOCHOVE, Laura Maria: Overriding Mandatory Rules as a Vehicle for Weaker Party Protection in European Private International Law. *Erasmus Law Review*, vol. 7., issue 3. (2014)
Az európai szerződéses kötelmi jogban meghonosodó szabály kapcsán érdemes megjegyezni, hogy elsőként a Római Egyezmény – majd később a Róma I rendelet – tette lehetővé, hogy a jogalkalmazó bizonyos esetekben harmadik államok imperatív szabályaira is figyelemmel legyen, mely annak idején forradalmi újítás volt. TÓTH János: Kötelező (imperatív) szabályok a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet tükrében. In: PALÁSTI Gábor – VÖRÖS Imre: *Európai kollíziós kötelmi jog*. Budapest, Krim Bt., 2009. 82-83.

[431] ROODT, H. C.: Conflict of Laws as a Tool in the Trade of Works of Art, *Journal of South African Law*. vol. 2005, issue 4. (2005) 704.

[432] FRANCIONI, Francesco – FILIPA, Ana: *The Oxford Handbook of International Cultural Heritage Law*. Oxford, Oxford University Press, 2020. 713.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

érvényesülést kívánó rendelkezései figyelembe vehetők – ha „[…] azok a tényállással szoros kapcsolatban vannak és annak megítélése szempontjából meghatározó jelentőségűek."[433]

A közjogi természetű – s így a kulturális javakkal való kereskedelmet korlátozó – belső szabályok külföldi fórum előtti korlátozott érvényesíthetőségéről már esett szó:[434] a kérdéskör azonban újabb árnyalatot kap, ha az adott fórum ezen megszorító szabályok imperatív jellegéről dönt. E szabályok kikényszeríthetősége így „kerülő úton" mégis biztosított lehet.[435] Klasszikus példája ennek a *nigériai maszkok* esete, melyben a Német Szövetségi Bíróság a – közvetlenül nem érvényesíthető – nigériai kulturális javakat védő exportkorlátozások kijátszásának akadályozásához fűződő közös állami érdekre hivatkozva utasította el az utóbbit megsértő felperes társaság kártérítési keresetét.[436]

Le kell szögezni, hogy akár a *lex cauae*-ban, akár egy harmadik állam jogában megjelenő, a kulturális javak védelmére, vagy az exporttilalomra vonatkozó közjogi rendelkezés alkalmazása az eljáró hatóságnak nem kötelezettsége.[437] Ezen körülmények megfontolására adott lehetőség ugyan a javak védelmének irányába hat; a védelem valódi mértékéről való döntés azonban a jogalkalmazó kezében van.

2. A különös részi szabályok

A kulturális javakkal kapcsolatos kollíziós szabályozásokról alapvetően elmondható, hogy azok két fő kapcsolóelv köré épülnek. A hagyományos utat a *lex situs* rendelése jelenti. Egyes államok, illetve nemzetközi jogforrások azonban felismerve a kapcsoló elv kulturális javakat érintő jogvitákban mutatott korlátozott hatékonyságát, a *lex originis* szabályának bevezetése mellett döntöttek, illetve azt szorgalmazzák. Bizonyos értelemben külön utat képvisel az Amerikai Egyesült Államok megoldása, mely sajátos működésmódjára tekintettel külön

[433] Ld. a Kódex 13. § (2) bekezdését.
[434] Ld. az I. fejezet 3. alfejezetét.
[435] SIEHR i. m. 508-509.
[436] ROODT, Christa: Cultural heritage jurisprudence and strategies for retention and recovery. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, vol. 35., no. 2. (2002) 175-176.
[437] *Vékás* megfogalmazásában, „a konkrét tényállással szoros, érdemi kapcsolatot mutató harmadik jogrendszer meghatározott szabályainak értéktételezés[ére …] csak észszerű határok között kerülhet sor. A határok - magától értetődően - az eljáró fórum világának értékszűrőjén keresztül vizsgálva húzhatók meg, és mindenekelőtt az illető jogrendszerrel fennálló kapcsolat szorosságára tekintettel s a fórum közrendjének tiszteletben tartására ügyelve állapíthatók meg." VÉKÁS Lajos: Európai uniós és tagállami nemzetközi magánjog. *Magyar Jog* 2017/10. 596.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

alfejezetben kerül bemutatásra. A következőkben tehát az egyes megoldások jellemzői kerülnek nagyító alá, melyet a Kódex megoldásának elemzése követ.

2.1. A kapcsoló elvekről

Mind a fekvési hely jogának, a *lex situsnak*, mind a származási állam jogának, a *lex originisnak* megvannak a maga előnyei és hátrányai, melyeket a jogalkotó – vagy netán a jogalkalmazó –, egyik, vagy másik alkalmazása során számításba vesz.

2.1.1. A lex situs

A *lex situs* rendelése az ingókkal kapcsolatos jogviták területén a mai napig – mind a civiljogi, mind az angolszász jogrendszereket illetően[438] – meghatározó, tradicionális megoldása a kollíziós dologi jognak. Az elv működése alapján azon állam joga alkalmazandó, amely államban a tárgy a releváns időpontban fellelhető volt. A dolog fekvésének helye ténykérdés: azon fizikai helyet jelöli, ahol a dolog található.[439]

Elvitathatatlan előnye a *lex situs* szabálynak, hogy egyfajta nemzetközi udvariasságot jelent, ha a jogügylet helye szerinti jog kerül alkalmazásra. Ezzel azon szuverén joga lesz ugyanis az illetékes a jogvitát elrendezni, mely alapján az eredeti jogügylet bonyolódott.[440] A *lex rei sitae* melletti érvként szokás továbbá felhozni, hogy az könnyen meghatározható, így alkalmazása tiszta helyzetet teremt. Az ügyletben szereplő felek számára egy esetleges jogvita esetén a kollíziós szabályt felhívva egyértelmű, hogy azon ország joga lesz alkalmazandó, ahol a műtárgy vásárlása végbe ment. Aki tehát idegen államban vásárol műtárgyat, előre számolhat azzal, hogy vitás kérdés esetén a vásárlás helye szerinti jog lesz irányadó. Logikusan következik az elv nagy előnyéből annak hátránya is: az alkalmazandó jog alakulásának manipulálhatósága. Hiszen, ha a *lex situs* szabály a maga nyersességében alkalmazásra kerül, tekintet nélkül minden kapcsolódó érdekre, felütheti a fejét egy olyan káros trend, mely az „engedékenyebb” dologi jogi szabályozást alkalmazó államok felé tereli a tisztázatlan eredettel eladni kívánt tárgyakat.

[438] ANTON i. m. 438.
[439] CSEHI Zoltán: A dologi jog új kollíziós szabályai. *Jogtudományi Közlöny*, 2019/1. 7.
[440] FREY i. m. 1068.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az ilyen államok így a jogellenesen szerzett műtárgyak feletti jogcím tisztára mosásának népszerű helyszíneivé válhatnak.

A *lex situs* elvének viszonylag egyszerű megfogalmazhatósága mögött tehát összetett kérdések sora húzódik.[441] Kezdve a releváns időponttal: a jogvitákban érintett műtárgyak jellegzetes módon az átruházások egész sorában érintettek – mely átruházás legyen akkor az irányadó? A *lex rei sitae* az adott jogrendszer értelmezésének függvényében lehet az utolsó ügylet helye (mint a New York-i jogban), de jelentheti azt az államot is, amelyben a tárgy a jogvita időpontjában fekszik (ilyen a francia jog felfogása).[442] A Kódex irányadó rendelkezését az ingókkal kapcsolatos általános szabályoknál találjuk, mely alapján az irányadó időpont a jogi hatást kiváltó tény létrejöttének időpontja.[443] A kulturális javakkal kapcsolatban ez azon aktus időpontjára utal, mely az alkalmazandó jog megváltozásához vezet. [444] A *lex situs* szabály nagy előnyének tartott kiszámíthatóság és az előreláthatóság már ezen a ponton sérül. Előbbi tovább gyengül, ha annak működését az eredeti tulajdonos szemszögéből nézzük: a műtárgyát elvesztett személy a legkevésbé sincs abban a helyzetben, hogy visszakövetelendő műtárgya későbbi fekvési helyére befolyással legyen, vagy, hogy adott esetben egyáltalán képes legyen azt meghatározni.[445]

A *lex rei sitae* általános alkalmazásának különösen fájó hátránya a kulturális javakkal kapcsolatos jogviták tekintetében, hogy többnyire hatástalanná teszi azt a védelmet, amelyet a származási állam a műtárgy számára nyújt. A téma jeles kutatója, *Symeonides* megfogalmazásában, „az, aki a származási hely államának joga szerint a tárgy tulajdonosának tekinthető, nem veszítheti el azt a védelmet, és azokat a jogorvoslati eszközöket, amelyeket ezen állam számára biztosít, csak azért, mert a dolog jelenleg egy másik országban található”.[446]

Meghatározó e körben az egyes államok kulturális örökségük védelmére alkotott közjogi jellegű szabályozásának érvényesíthetőségének – korábbiakban tárgyalt – kérdésköre. A *Perui kormány v. Johnson* esetben Peru 89 darab kora újkori arany-, kerámia- és textiltárgy

[441] Ennek oka legfőképpen egy közös jogforrás hiánya. Ugyanis annak ellenére, hogy az elv alkalmazása általánosnak mondható az ingók tekintetében, egyetlen nemzetközi eszköz sem igazít el az alkalmazás részleteinek tekintetében. Így minden nemzeti bíróság saját értelmezést dolgoz ki, melyek némiképp eltérnek egymástól. PECORARO, Thomas W.: Choice of Law in Litigation to Recover National Cultural Property: Efforts at Harmonization in Private International Law. *Virginia Journal of International Law*, vol. 31., no. 1. (1990) 7.
[442] REDDY i. m. 211.
[443] Kódex 39. § (2) bekezdés
[444] SZABÓ (2016) i. m. 164.
[445] REYHAN i. m. 1040.
[446] SYMEONIDES, Symeon C.: A Choice-of-Law Rule for Conflicts Involving Stolen Cultural Property. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 38., no. 4. (2005) 1186.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

visszaadását kérte, melyet állítása szerint jogellenesen tártak fel az ország területén és ezt követően a kiviteli korlátozásokat megsértve vitték őket másik állam területére.[447] Tulajdoni igényét a kincstalálásra vonatkozó saját szabályaira alapította, mely kimondta, hogy minden, állami területről származó történelmi tárgy az állam tulajdonát képezi.[448] A kaliforniai bíróság Peru indítványát azzal az érvvel utasította vissza, hogy az nem tudja bizonyítani, hogy a tárgyakat az ő felségterületén ásták ki, valamint azt sem, hogy nem azelőtt ásták ki őket, hogy a fent említett szabályok hatályba léptek. Az exportkorlátozások végrehajtását pedig – mivel közjogi szabályok – más állam bírósága nem rendelheti el.[449]

2.1.2. A lex originis

A *lex situs* alkalmazásából eredő hiányosságok kiküszöbölésére lehet alkalmas a *lex originis* szabály. A származási hely joga a következőt jelenti: a kulturális jószágra vonatkozó tulajdonjog jóhiszemű vásárlóra történő átruházásának érvényességét azon állam joga határozza meg, mely a jószág származási országának tekintendő.

Az elv felhívása különösen azon tényállások esetén jelent szignifikáns eltérést, ahol a kulturális tárgy illegális ásatások útján került ki az eredeti tulajdonos birtokából, tekintettel az ilyen esetekben felmerülő – gyakran legyőzhetetlen – bizonyítási nehézségekre.[450] A kollíziós szabályok – amelyek célja természetesen az esethez legszorosabban kötődő jog megtalálása – itt egyértelműen azon állam jogára mutatnak, melynek területén az illegális feltárást végezték. Egyéb tényállások esetében ez a forgatókönyv nem feltétlenül realizálódik, azonban általánosságban az elv hatása az államnak az e javakra vonatkozó, az eredeti tulajdonosi

[447] Government of Peru v. Johnson, U.S. District Court for the Central District of California – 720 F. Supp. 810, C.D. Cal. 1989.
[448] Az érvelés különleges problémakörre hívja fel a figyelmet: az államterület változásának a javak jogi sorsára gyakorolt hatását. Magyarország – Trianonra tekintettel – különösen érintett. A kérdéskör nem csupán elméleti probléma: 2011-ben például Szlovákia annak területén keletkezett, „a szlovák kulturális örökség részét képező javakat" követelt vissza Magyarországtól. VISNOVITZ Péter: Régi tüskét piszkál Slota pártja az „elhurcolt" műkincsek követelésével. origo.hu, 2011.
origo.hu/nagyvilag/20110713-regi-tusket-piszkalnak-az-elhurcolt-mukincseket-visszakovetelo-szlovak-nacionalistak.html
[449] FINCHAM, Derek: How Adopting the Lex Originis Rule Can Impede the Flow of Illicit Cultural Property. *The Columbia Journal of Law & the Arts,* vol. 32., no. 1. (2008–2009) 117–118.
[450] Ld. az I. fejezet 2.1. pontját

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

pozícióját erősítő rendelkezéseinek érvényesülése.[451] E következmény igazságos voltát az esetek egy részében nehéz kétségbe vonni.[452]

A kapcsoló elv alkalmazása másfelől az alkotás jóhiszemű megszerzőjét – aki a forgalom biztonságában joggal bízhatott – sokszor védelem nélkül hagyja. A *lex originis* szabály kizárólagos bevezetésével ugyanis a – tárgy múltjával kapcsolatban tévedésben lévő – szerző fél helyzetére a jogvita felmerülése esetén olyan jog lesz irányadó, melynek a tranzakcióhoz, mellyel a tárgy birtokába jutott, gyakorlatilag nem köti össze semmilyen felismerhető szál.

A gyakorlati alkalmazás során továbbá problémaként jelentkezhet magának a származási helynek a beazonosítása is.[453] Láthattuk ezt a *Seuso esetben* is, ahol több állam lépett fel igényével származási állam minőségében, de annak bizonyítása egyikőjüknek sem sikerült.[454] A vonatkozó jogforrások és a jogirodalom igyekszik iránymutatást adni a dilemma feloldása érdekében. *Symeonides* szabályozási javaslatában azon helyet tekinti származási helynek, ahol a tárgy a tranzakciót megelőzően feküdt (*lex furti*).[455] *Müller* szerint például iránymutató lehet a művész állampolgársága, aki a műtárgyat alkotta; a tárgy fekvési helye; annak vallási jelentése egy adott csoport számára; illetve egy adott gyűjtemény részeként való elismertsége.[456] A Bázeli határozat elfogadását megelőző vita során egy hozzászóló így szemléltette a problémát: „Ha egy Picasso Kék korszakában alkotott képet egy harmadik állam területéről (mely nem Spanyolország, sem Franciaország) ellopnak, akkor Spanyolország, vagy Franciaország követelheti a festményt, mint a kulturális öröksége részét képző műalkotást?”[457] A származási országot végül az 1. cikk b) pontjában úgy határozza meg, mint „az az ország, amellyel az érintett tárgy kulturális szempontból a legszorosabb kapcsolatban van”.[458] Az elfogadott meghatározás nem mondható egzaktnak. Az erről szóló vita a határozat megalkotása

---

[451] SZABADOS i. m. 328.

[452] Meg kell jegyezni, hogy igen erős a múzeumi lobbi a kapcsoló elv bevezetése ellen, tartva attól a következménytől, amit a *lex originis* alkalmazásának elterjedése a gyűjteményeikre nézve jelentene. BANDLE, Anne Laure – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Achaemenid Limestone Relief – Iran v. Berend. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr. 5.

[453] ROODT (2015) i. m. 238.

[454] Ld. a I. fejezet 2.1. pontjában írtakat.

[455] SYMEONIDES (2005) i. m. 1185-1186.

[456] MÜLLER, Markus M.: Cultural Heritage Protection: Legitimacy, Property, and Functionalism. *International Journal of Cultural Property*, vol. 7., issue 2. (1998) 401.

[457] Saját fordítás. INSTITUTE OF INTERNATIONAL LAW: *Yearbook. Vol. 64., Part II., Session of Basel 1991. Deliberations of the Institute during Plenary Meetings*. Paris, Éditions A. Pedone, 1991. 290.
Felmerül a kérdés továbbá, hogy vajon a harmadik állam, melynek területéről a tárgyat ellopták, fellép-e hasonló követeléssel.

[458] Hivatkozza: JAYME, Erik: Protection of Cultural Property and Conflict of Laws: The Basel Resolution of the Institute of International Law. *International Journal of Cultural Property*, vol. 6., issue 2. (1997) 377.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

során azonban úgy konkludált, hogy lehetetlen minden felmerülő helyzetre szabályozást adni, azt az adott eset körülményeit figyelembe véve kell kezelni. Vitathatatlan ennek ellenére, hogy e kérdéskör jelenti a szabály Achilles-sarkát.

2.1.3. Az érdekeltségközpontú kapcsolóelvek

Érdekesség, hogy az Egyesült Államokban – a fentebbi két kapcsolóelvet véve kiindulópontként – egy harmadik elv, vagy ha úgy tetszik, egy eltérő megközelítésmód van kialakulóban a restitúciós ügyekkel kapcsolatban. Mivel itt található „a nemzetközi műtárgykereskedelem központja”,[459] a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárások is itt összpontosulnak – különösen igaz ez az állami igények esetén[460] –, ezt a fejlődési ívet nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A változás a huszadik század közepén kezdődött és még napjainkban is formálódik.[461] Hatása, tömören szólva, a *lex situs* szabályról történő fokozatos leválásban nyilvánul meg. A hatályos kollíziós irányelvek – a *Second Restatement* – értelmében a kulturális javakkal kapcsolatos jogvitákban a felek jogaira azon állam szabályai alkalmazandók, amelyet, az ügy körülményeire tekintettel a legszorosabb kapcsolat fűzi a felekhez, a tárgyhoz és az átruházáshoz.[462] A *Restatement* továbbá úgy rendelkezik, hogy a felek jogválasztása hiányában a legnagyobb súllyal az átruházás helye essen latba a többi tényező rovására.

Utóbbi iránymutatás alapján is többségében olyan eredményre lehet számítani, mintha a bíróság a *lex situs* szabályt alkalmazná, azonban van egy fontos különbség a kettő között. A rendelkezéshez fűzött kommentár alapján az átruházás helye akkor lehet döntő tényező az ügyben, ha az államban a tárgy huzamosabb ideig tartózkodott, vagy a huzamosabb idejű tartózkodás szándékával volt ott (*ideiglenesség kivétele*).[463] Ezzel a kitétellel kikerülhető a *lex situs* szabály azon hátránya, melyet a műtárggyal kereskedők, illetve a vásárlók csalárd szándéka okozhat. A kivétel felhívásakor a mérlegelendő szempont a felek szándéka: abban az

[459] Greek Orthodox Patriarchate v. Christie’s, Inc., 1999 U.S. Dist. Lexis 13257, at 14 (S.D.N.Y. Aug. 18, 1999)
[460] Ennek okát ld. a 4. fejezetben.
[461] FREY i. m. 1069.
[462] *Restatement (Second) of Conflict of Laws*. A *Restatement* a tagállami bíróságok esetjogát összefoglaló gyűjtemény. A bennük foglalt kollíziós szabályok így nem jogszabályi minőségben vannak jelen a jogrendszerben, azonban nagy hatással vannak a bírói gyakorlat alakulására. Az ingókkal kapcsolatos jogvitákban az ítélkező bírók rendre hivatkozzák a bennük foglaltakat érvelésük alátámasztása céljából.
[463] FREY i. m. 1069.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

időpontban, amikor az ügylet végbement, ismert volt-e az arra irányuló szándéka az egyik, vagy mindkét félnek, hogy a tárgyat egy eltérő rendeltetési helyre vigye tovább. Előbbivel részben összefüggő, szintén fontos tényező, hogy a műtárgy a tranzakció országában kereskedelmi forgalomba került-e.

A „helyközpontú" kapcsoló elvekkel szemben így, a bíróság jogfejlesztő tevékenysége révén, egyre inkább az „érdekeltségközpontú" kapcsolóelvek kerültek előtérbe, melyekről már érintőlegesen esett szó.[464]

Az elmozdulás az 1980-as években vette kezdetét, méghozzá a nagyhatású *Elicofon* esettel.[465] Az ügyben egy német múzeum folyamodott két Albrecht Dürer festmény visszaszolgáltatásáért. A festményeket 1945-ben lopták el egy weimari kastélyból, s azokat a következő évben, Brooklynban vásárolta meg Edward I. Elicofon amerikai állampolgár – aki sem a tárgyak lopott voltáról, sem azok valódi értékéről nem bírt tudomással.[466] Az eredeti tulajdonos német múzeum 1969-ben indított pert a műtárgyak visszaszerzése érdekében, röviddel az után, hogy egy ismerőse felfedezése útján Elicofon tudomására jutott, hogy a megvásárolt képek valójában Dürer festményei. Elicofon a német jog jóhiszemű vevőre vonatkozó szabályai alapján kérte tulajdonjoga megállapítását.[467] A New York-i bíróság az alkalmazandó jog megállapítása során először felidézte, hogy az adásvétel érvényességének kérdésében azon állam joga alkalmazandó, amelynek területén az *utolsó* jogügylet végbemenetelekor a tárgy feküdt. Ez, ebben az esetben a New York-i jog, mely megegyezik a *lex forival*. Érdekessége az ügynek, hogy az esettel legszorosabb kapcsolatban álló jog keresése során az egyéb releváns tényezők – mint a származás állama – háttérbe szorítását azzal indokolta a fórum, hogy mindenképpen szükséges érvényesíteni New York állam szabályai mögött meghúzódó azon *érdeket*, hogy az állam ne válhasson lopott áruk piacává.[468] A festmények végül, közel 20 év pereskedést követően visszaszolgáltatásra kerültek eredeti tulajdonosuknak.

A következő „lépcső" az 1998-ban induló *Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem v. Christie's* eset.[469] Az ügyben a bíróság az *Elicofon* ügyben kifejlesztett kollíziós úton jutott

[464] Ld. a III. fejezet 1.4 alfejezetében írtakat.
[465] Kunstsammlungen Zu Weimar v. Elicofon, 678 F.2d 1150 (2d Cir. 1982)
[466] VAN PELT i. m. 455-456.
[467] FREY i. m. 1071.
[468] CHECHI, Alessandro – BANDLE, Anne Laure – RENOLD, Marc-André: Case Two Dürer Paintings – Kunstsammlungen Zu Weimar v. Elicofon. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2011. unige.ch/art-adr. 8. o.
[469] Greek Orthodox Patriarchate v. Christie's, Inc., No. 98 Civ. 7664, (S.D.N.Y. 1999)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

el a külföldi jog alkalmazásáig. A visszaszolgáltatási igény tárgya, az Arkhimédész palimpszeszt a huszadik század elején került ki a felperes birtokából, melyet nem sokkal később egy francia állampolgár vásárolt meg Franciaországban. A vásárló leszármazója az 1990-es években próbálta meg értékesíteni a műtárgyat a Christie's aukciósházon keresztül, amikor is a felperes annak visszaszerzése érdekében megindította az eljárást. A bíróság a New York-i, érdekeltségközpontú érvelést felhívva rendelte alkalmazni a *lex situst*. A bíróság kitért rá, hogy New York azon érdeke, hogy ne váljék a lopott műkincsek hazájává, önmagában nem rendelkezik akkora súllyal, hogy indokolhatja a New York-i anyagi jog alkalmazását. A kollíziós szabályoktól való eltérés ugyanis csak abban az esetben indokolt, ha a külföldi jog alkalmazása az igazságosság vagy a jó erkölcs alapvető koncepciójának sérelmét okozná.[470] Az adásvétel, amelynek joghatása *kiindulópontként* szolgál az összes későbbi tranzakció hatásait illetően, Franciaországban történt, így az ügyet a francia joghoz fűzi a legszorosabb kapcsolat.[471]

A 2009-es *Schoeps v. Museum of Modern Art* ügyben a felperesek Pablo Picasso „A lovat vezető fiú" című festményének visszaszolgáltatásáért folyamodtak, mely a második világháború előtti években került ki Németországból.[472] A festmény pár évvel később Svájcban cserélt gazdát, végül 1936-ban New York-ba érkezett, ahol a Museum of Modern Art (MoMA) gyűjteményének része lett.

Az amerikai fórum az irányadó jogot keresve úgy találta, hogy a jogcím átruházása szempontjából releváns jogügylet – a svájci adásvétel – helye nincsen kellőképpen szoros kapcsolatban az ügy tényállásával. Mindezt azon körülményekre alapozta, melyek szerint az adásvételt követően a képet haladéktalanul New York-ba szállították (*ideiglenesség kivétele*), a fizetés egy New York-i bankon keresztül történt, illetve, hogy az ügyletben részt vevő feleknek sem volt svájci kötődése. A *lex fori*, a New York-i jog alkalmazását így gyakorlatilag az a tény alapozta meg, hogy a kép az eljárás megindításakor már hosszú ideje New York-ban volt.[473]

A bíróság döntése nyomán azonban nem változott meg az a gyakorlat, mely szerint a legszorosabb kapcsolat feltárásakor a fekvés helyéből kell kiindulni. New York állam továbbra

[470] FREY i. m. 1072.
[471] KOHLING, Lambert: Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem v. Christie's, *Art Antiquity and Law*, vol. 6., issue 3. (2001) 255-257.
[472] Schoeps v. Museum of Modern Art, 594 F. Supp. 2d 461 (S.D.N.Y. 2009)
[473] FREY i. m. 1073.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

is a tradicionális és a modern kapcsolóelvek egyvelegét alkalmazza, melynél nem predesztinálható a *lex rei sitae* alkalmazása.

A 2010-es *Bakalar v. Vavra* ügy után nem áll meg többé a kijelentés, mely szerint az amerikai kollíziós döntés tradicionális alapokon nyugszik, a felmerülő egyéb érdekek kivételkénti felhívásának lehetőségével.[474] Az eset ugyanis végképp az alkalmazandó jog rugalmasabb, érdekeltségközpontú meghatározása felé billentette a mérleg nyelvét.[475]

Az ügyben Schiele „*Sitzende Mit angezogenem linken bein (Torso)*" címet viselő festményének tulajdonjoga állt a jogvita középpontjában. Az alkotás a második világháború előtt a Grunbaum család gyűjteményének részét képezte. A háborús események a festmény útját visszakövethetetlenné tették; ami biztos azonban, hogy az 1956-ban került Ausztriából Svájcba, adásvétel útján. Öt hónap után a tárgyat átszállították New York-ba, amikor is egy helyi galéria megvásárolta azt. David Bakalar gyűjtő 1963-ban vette meg előbbitől a festményt. Bakalar 2005-ben úgy döntött, hogy értékesíteni fogja a műtárgyat, ennek során azonban eredettel kapcsolatos problémák merültek fel. A helyzet tisztázása érdekében eljárást indított a New York-i bíróságon, melynek során azt kérte, a testület mondja ki, hogy a torzó tulajdonjogával ő rendelkezik. Az eljáráshoz két további személy csatlakozott, a második világháború során elhunyt eredeti tulajdonos, Fritz Grunbaum állítólagos leszármazói, akik szintén saját tulajdonjoguk megállapítását kérték. Az alkalmazandó jog kérdését illetően a bíróságnak mérlegelnie kellett az osztrák jog kerüljön-e alkalmazásra, hiszen a festmény ott került ki Grunbaum birtokából; vagy Svájc joga, ahol a festmény először kereskedelmi forgalomba került; esetleg a New York-i jog, ahol Bakalar megpróbálta értékesíteni azt?

A bíróság elsőfokon a svájci jog alkalmazása mellett döntött: itt történt meg az a jogügylet, melynek során kikerült a festmény a Grunbaum család birtokából azáltal, hogy megvásárolta azt egy svájci galériatulajdonos. Az pedig, hogy itt történt-e tulajdonszerzés – érvelt a fórum – meghatározza a festmény további tranzakcióinak sorsát is. Az elsőfokú bíróság tehát a klasszikus értelemben vett *lex situs* szabályt hívta fel. A fellebbviteli fórum egyedülálló érveléssel változtatta meg ezt a döntést.

A legszorosabb kapcsolatot vizsgálva a bíróság arra jutott, hogy Svájc kapcsolódása az ügyhöz csekély, hiszen az idő, amelyet a festmény New York-ba kerülése előtt itt töltött, csupán öt hónap – az *ideiglenesség kivétele* került felhívásra, mely alapot adott a *lex situs* elutasítására.

---

[474] FREY i. m. 1055.
[475] Bakalar v. Vavra 619 F.3d 136 (2d Cir. 2010)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Ezzel szemben, azon érdek hangsúlyozásával került a *lex fori* alkalmazására sor, mely szerint New York állam nem válhat a lopott műtárgyak piacával. A svájci jog ugyanis a jóhiszemű vevőnek kedvez, míg a New York-i az eredeti tulajdonost helyezi előnyösebb helyzetbe. A jóhiszemű vevő, Bakalar tulajdonjoga így végül nem kerülhetett tisztázásra.[476]

Ha úgy tetszik, a döntés a „hazafelé törekvés" egy kitűnő példája: az a közrendi megfontolás, hogy New York állam érdekei – az illegális műkincsforgalmat máshová terelendő – így kívánják, olyan erős súllyal esett latba, hogy a hazai jog került alkalmazásra, leértékelve a többi igen fontos kapcsoló tényezőt, beleértve a *lex situst*. Az érdekeltségközpontú kapcsoló elvek rugalmasságának előnye mellett tehát mindenképpen hátrányként jegyezhető azok egyszerű manipulálhatósága és kiszámíthatatlansága.

2.2. A kapcsoló elvek megjelenése a nemzetközi eredetű jogforrásokban

A restitúciós perekben irányadó nemzetközi magánjogi szabályok különböző szintű jogforrásokban kapnak helyet. A nemzetközi eredetű, európai uniós eredetű jogforrások áttekintése hazai szemszögből vizsgálódva is különösen fontos – legfőbb belső jogforrásunk, a Kódex ugyanis, szubszidiárius természetéből kifolyólag elsőbbséget enged alkalmazásuknak.[477]

2.2.1. Nemzetközi eredetű jogforrások

Leszűkítik tehát a Kódex alkalmazási körét a jogforrási hierarchiában fölötte álló jogszabályok, mely normák a nemzetközi magánjogi szabályozás igen széles szeletét alkotják. Mint látni fogjuk, a dologi jogra vonatkozóan ez a kijelentés kevésbé igaz, mint a nemzetközi magánjog egyéb területeire, e jogági jellegzetesség azonban itt is tetten érhető.

[476] A döntést sok kritika érte, többek között arra hivatkozva, hogy az figyelmen kívül hagyja, hogy a jogvita egy dologi jogi kérdést illetően folyt, melynek célja a műtárgy feletti tulajdonjog alakulásának – közvetlenebbül annak a bizonyos első tranzakció joghatásainak – felderítése. Ebben a kérdésben pedig logikusan azon állam rendje hivatott határozni, amely területén az ügylet végbement. FREY i. m. 1080.

[477] „E törvény rendelkezéseit olyan kérdésekben kell alkalmazni, amelyek nem tartoznak az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa vagy nemzetközi szerződés hatálya alá." Kódex 2. §

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A kulturális javak nemzetközi védelmére, mint azt láthattuk, számos egyezmény jött létre. Az 1954-es Hágai Egyezmény, illetve az 1970. évi UNESCO Egyezmény a kulturális javak védelmének fontos elemeit alkotják: elég, ha csak a létrejöttükkel megszülető nemzetközi együttműködés megindulását említjük. Az UNIDROIT Egyezmény a visszaszolgáltatást célzó perekben felmerülő olyan alapvető kérdéseket is szabályoz, mint az eljárás megindításnak időbeli határai,[478] a jóhiszemű vevő védelme,[479] illetve az eljáró fórum megválasztása.[480] Vizsgálódásunk körébe eső – kifejezetten kollíziós jogi – rendelkezéseket azonban ezek a források nem tartalmaznak.

Nemzetközi eredetű, „puha jogi" eszköz az IIL szervezet gondozásában született Bázeli határozat, amelyről mindenképpen említést kell tenni ebben a körben is. Jelentőségét az adja, hogy egységesített jogeszközként kifejezett célja az állami jogalkotási munkálatok befolyásolása, illetve a bíróságok munkájának támogatása.[481]

A határozat rendeltetése szerint a kulturális örökség védelmét mozdítja elő, melyet a kulturális javak határokon átívelő adásvételének nemzetközi magánjogi vetületének szabályozásával végez. Saját hatályát széles körben határozza meg: azon adásvételekre ad modellszabályt, amelyekben az érintett kulturális javakat tulajdonosától ellopták, más módon jogellenesen vettek el, illetve, amelyekben e javakat az exportszabályok megsértésével vitték ki az adott ország területéről. Ugyan a szövegben nem találunk erre kifejezett utalást, de érdemes leszögezni, hogy a forrás az állam által érvényesítendő, jövőbeli tulajdoni igényekkel foglalkozik. [482] Pontosabban olyan tulajdoni igényekkel, melyek tárgya az adott állam kulturális öröksége szempontjából *jelentős* kulturális javak köre. Az ilyen javakat érintő jogvitákban a műtárgy tulajdonjogának átruházására azon állam joga irányadó, amelynek az adott műtárgy a

[478] Lásd az Egyezmény 3. és 5. cikkét.
[479] Lásd az Egyezmény 4. és 6. cikkét.
[480] Lásd az Egyezmény 8. cikkét.
[481] Ez a funkció akkor aktiválódik főként, amikor a bíróságoknak a nemzetközi normák alapján kell határozniuk olyan fogalmakat, mint a „jó erkölcs", vagy bizonyos kereskedelmi szokások tartalma. JAYME (1997) i. m. 376.
[482] Az időbeli hatályt illetően a forrás továbbá leszögezi, hogy a visszaható hatályú jogalkotást annak alkalmazásakor nem lehet figyelembe venni. A kitétel szükségességét a határozat megalkotását övező vitában felszólaló *Mann* a következőképp illusztrálta: „[…] Úgy tűnik, az időbeli elemet nem veszi figyelembe a tervezet. Vajon csak a múltbéli helyzetek kezelésére alkalmazandó, vagy csak a jövőre nézve? A spanyol kormány ma elfogadhat egy olyan rendeletet, amely kimondja, hogy a jelenleg Spanyolországban található Goya festményeket a kulturális örökség részének tekinti. Ebben az esetben a határozat minden bizonnyal alkalmazandó. De ha Spanyolország ma elfogadna egy olyan törvényt, amely deklarálja, hogy a Goya festmények Spanyolországból történő kivitele 1900 januárja óta, visszamenőleges hatállyal illegálisnak nyilvánul, kell-e alkalmazni a határozatot erre a meglehetősen szélsőséges esetre is?" (Saját fordítás) INSTITUTE OF INTERNATIONAL LAW i. m. 290.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kulturális öröksége részét képezi.[483] A határozat tehát a dologi jogi jogvitákra hagyományosan alkalmazandó *lex situs* szabályt elveti, és a szabályozási körben felmerülő érdekeket mérlegelve a *lex originis* mellett teszi le voksát. A hangsúlyozott érdek pedig az, – mint az a Preambulumban is olvasható –, hogy „a műalkotás származási országában hatályos kulturális örökség védelmére irányuló intézkedéseket más országokban is elismerjék […]".[484]

2.2.2. Európai uniós eredetű jogforrások

A dologi jogi területet nem érintette mélyen az uniós jogalkotás sem. Az Európai Uniót alkotó nemzetek saját kulturális örökségének meghatározása és azok védelme is alapvetően tagállami hatáskörben maradt. Az Unió azonban igyekszik előmozdítani a tagállamok együttműködését ezen a területen is – ha nem is annyira intenzíven, mint például a kötelmi, vagy az öröklési jog terrénumán.

A kulturális javak Unión belüli visszaszolgáltatását koordinálni illetékes 2014/60/EU irányelv[485] korrigálni hivatott elődje[486] bizonyos rendelkezéseit: mint láttuk, egyrészt a hatályt kiterjesztve a „nemzeti kincs" fogalmát használja az adott állam által védendőként meghatározott kulturális javak összefoglalására, illetve másrészt a rendelkezések gyakorlatba történő átültetését megkönnyítő határidőket is szab.[487] Hatóköre kizárólag állami igényekre terjed ki, mégpedig olyan kulturális javak visszaszolgáltatását illetően, amelyeket 1993. január 1-jén vagy azt követően vittek ki jogellenesen az ország területéről. Az irányelv igen jelentős,

---

[483] Lásd: Bázeli határozat, 2. cikk. Annak megállapítása során, hogy az adott tárgy az állam kulturális örökségének részét képezi-e, segítenek az állam által vezetett nyilvántartások. INSTITUTE OF INTERNATIONAL LAW i. m. 305.

[484] Érdemes megjegyezni – bár nem szigorúan kollíziós jogi kérdés –, hogy a jogeszköz a jóhiszemű vevő kérdéskörében is igyekszik iránytűként funkcionálni. Ennek érdekében a következő szabályokat fogalmazza meg. Jóhiszeműként határozza meg a tárgy birtokosát, ha az a tárgy megszerzésekor nem tudott, és észszerűen nem volt elvárható, hogy tudomása legyen a tárgy átadójának hibás jogcíméről, illetve arról, hogy a tárgyat a származási ország kiviteli szabályainak megsértésével exportálták. (4. Cikk 3. bekezdés)
Ha a származási ország saját joga alapján a tulajdonjogot illetően nem történt változás (tehát a kulturális jószág jogszabályai alapján még mindig az állam tulajdonában van), a származási ország – észszerű határidőn belül – igényelheti a tárgy visszaszolgáltatását. Ehhez bizonyítania kell, hogy „az ilyen javak hiánya jelentősen befolyásolja kulturális örökségét" (4. cikk 1. bekezdés).
Ha előbbi körülmények fennállnak, a jóhiszemű vevő köteles a tárgyat visszaszolgáltatni. Jóhiszeműségének csak abból a szempontból van jelentősége, hogy a származási állam részéről ilyen minőségében méltányos kártalanítás illeti meg.

[485] Ld.: 2014/60/EU irányelv.

[486] 93/7/EGK irányelv

[487] A visszaszolgáltatási eljárás megindítására az irányelv három éves határidőt állapít meg. A határidő azon a napon kezdődik, amikor a tagállamnak a központi hatósága tudomást szerez a kulturális tárgy hollétéről és annak birtokosáról. A jogvesztő határidő az irányelv értelmében harminc, kivételes esetben hetvenöt év.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

hiszen a vindikációs igények elbírálásánál neuralgikus pontot jelentő kérdésekben is megnyilatkozik,[488] egységes kollíziós szabályt azonban nem ad. Meg kell említeni, hogy az irányelv 13. cikkét illetően – mely úgy rendelkezik, hogy „[a] visszaszolgáltatást követően a kulturális tárgy tulajdonjogáról a megkereső tagállam joga rendelkezik"; jelentek meg ezzel ellentétes vélemények. Kevésbé valószínű – szabályozási tárgyából kiindulva –, hogy ez a rendelkezés a visszaszolgáltatott tárgy tulajdonjogáról való döntés kapcsán kívánná a *lex originis* kapcsolóelvének alkalmazását elrendelni. Valószínűbb, hogy a megkereső tagállam jogára való hivatkozás az adott állam kollíziós szabályaira való hivatkozásként értelmezhető.[489]

A 2019/880 rendelet[490] a fenti szabályokat kiegészítendő, az Unió vámterületén kívül létrehozott vagy fellelt kulturális javakra vonatkozik. A rendelet célja a kulturális javak tiltott kereskedelmének akadályozása, melyet egységes vámeljárási, behozatali engedélyezési rendszer kialakításán keresztül kíván elérni. Kollíziós jogi szempontból figyelemreméltó rendelkezés a 4. cikk 4. pontja. A kulturális javak kivitelének jogszerűsége megállapításánál a rendelet azon ország szabályait tekinti relevánsnak, amelyben a kulturális javakat létrehozták vagy fellelték. „A jogszerű kereskedelem indokolatlan akadályozásának elkerülése érdekében",[491] ha nem állapítható meg, hogy a kulturális javakat hol hozták létre, illetve azokat hol lelték fel (vagy 1972. április 24-e előtt kivitték abból az országból, ahol azokat létrehozták vagy fellelték),[492] azon ország rendelkezéseit kell figyelembe venni, ahol a javak öt évnél hosszabb időszakon keresztül voltak fellelhetők.

Ez az előírás iránymutató lehet a származási állam – sokszor igen problémás – meghatározását illetően, illetve az „elárvult javak"[493] helyzetének rendezése terén. A szabály kijátszását nehezítendő, a norma a fekvési hely kisegítő szabályához egy olyan feltételt kapcsol, mely megkövetel egy öt éves időtartamot a tárgyak és az ország kapcsolatában.

Figyelemmel kell ugyanakkor lenni arra, hogy e szabály rendeltetése csupán az, hogy a kivitel jogszerűségének megállapítására alkalmazandó jogot meghatározza. Hatókörén kívül

---

[488] A jóhiszemű vevő kérdéskörét illetően az irányelv úgy rendelkezik, hogy a vásárlót kártalanítás illeti meg, amennyiben bizonyítani tudja, hogy kellő gondossággal és körültekintéssel járt el a tárgy megszerzésekor. A gondosság egységes mércéjének kialakítása érdekében pedig az irányelv olyan konkrét kritériumokat is megfogalmaz, mint a kifizetett vételár mértéke, a vevő vásárlást megelőző kutatásainak mélysége, illetve az engedélyek megléte.

[489] SZABADOS i. m. 334.

[490] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/880 rendelete a kulturális javak bejuttatásáról és behozataláról.

[491] 2019/880 rendelet (8) preambulumbekezdés

[492] Az 1970. évi UNESCO-egyezmény hatálybalépésének dátuma. A rendelet nagyban támaszkodik az Egyezményre: ld. a 2019/880 rendelet (7)-(9) preambulumbekezdését.

[493] Bizonyos esetekben, a műtárgy rongálódása, a feltárása óta eltelt hosszú idő, vagy egyéb körülmények miatt egyáltalán nem állapítható meg a származási ország.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

esik tehát a tulajdoni igények elbírálása.[494] Konkrét választ ad ugyanakkor egy fontos minősítési kérdésre – amikor lehetséges, a *lex originis* alkalmazását szorgalmazva.

2.3. A Kódex megoldása

Belső nemzetközi magánjogi törvényünk hatálya kiterjed minden olyan ügyre, amelyre a fenti instrumentumok nem tartalmaznak rendelkezést. Ha a kulturális javak ügyét rendező kollíziós jogot vizsgáljuk, ez egy rendkívül széles kör. Ugyanis, mint láthattuk, kötő erővel rendelkező külső jogforrás csupán a kérdés egyes marginális elemeire tér ki; egységes, univerzális igényű kollíziós szabály mindeddig nem került megfogalmazásra sem nemzetközi, sem uniós szinten.

Ha a magyar fórumnak a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos perben az irányadó jogot kell meghatároznia, a műveletet a Kódex szabályai alapján végzi el. A folyamatra az általános részi – mint arra korábban kitértünk[495] – és a különös részi szabályok egyaránt közrehatnak. Ami a különös részi normákat illeti, a jogrendszereknek általában kész válaszuk van az ingók, esetleg magukkal a kulturális javakkal kapcsolatos nemzetközi magánjogi esetek kezelésére, és ezt a berögződött választ később igen nehéz átformálni. A régi Kódex főszabályként a dolog fekvése helyén irányadó jogot rendelte alkalmazni, amelyet a jogi hatást kiváltó tény létrejöttének időpontjában kellett meghatározni.[496] A jogszabály nem tett különbséget a kulturális javak és egyéb ingók közt, azokra egységesen a *lex situs* volt alkalmazandó. Ezáltal mondhatni a régi kollíziós szabályrendszer nem vette figyelembe a kulturális javak egyediségét, történelmi fontosságukból adódó és érzelmi értékét. A Kódex változtat ezen: az általános dologi jogi szabályok rögzítését követően helyet kapnak a kulturális javakra irányadó egyedi szabályok.

2.3.1. A tényállások

[494] A 4. cikk 3. pontja leszögezi, hogy a szabály alapján kiállított behozatali engedély nem értelmezhető az érintett kulturális javak legális eredetének vagy tulajdonjogának bizonyítékaként.
[495] Az általános részi intézményeket ért újabb változtatásokról részletesen ld.: BURIÁN László: Általános részi jogintézmények szabályozása a régi és az új nemzetközi magánjogi Kódexben. *Közjegyzők Közlönye*, 2018/3.; SZABÓ (2018) i. m.
[496] Ld. a Régi Kódex 21. §-át. A főszabály tartalmilag megegyezik a Kódex 39. §-a által meghatározott általános szabállyal.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A Kódex – a belga mintát követve – kétféle tényállással dolgozik, melyek a 46. és a 47. szakaszokban kaptak helyet. A 46. § a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatására vonatkozó állami – tulajdoni – igényt szabályozza. A szakasz mind az uniós, mind harmadik államok visszakövetelési igényére vonatkozik.[497]

A szabály hipotézise alapján a jogalkalmazó, amikor a jogvita tárgya fölötti tulajdoni igényről dönt, adott esetben vizsgálni köteles az igénylő külföldi állam exportszabályozását. A magánjogi természetű visszaszolgáltatási igényről történő döntés során tehát a jogalkotó olyan külföldi közjogi szabályok érvényesítését írja elő, melyek alkalmazása – e norma hiányában – legfeljebb az imperatív szabályokkal kapcsolatban merülne fel. Ez a nemzetközi magánjogi hagyományokat illetően nem egy bevett megoldás; célja minden bizonnyal, hogy – a kulturális javakhoz való jog „nemzeti" szemléletét felvállalva – e javak védelmének hatékony eszköze legyen.

Kulturális javaik visszaszolgáltatását a magánszemélyek – és mint már szó esett róla,[498] esetleg a 46. § tényállása alá nem vonható esetekben az államok – a 47. § alapján kérhetik. A szakasz tényállása mind az eredeti tulajdonos birtokából illegális ásatások, lopás, vagy fosztogatás útján kikerült javakat átfogja: az az eredeti tulajdonos birtokából *jogellenesen kikerült* dologra vonatkozik. Ebben az esetkörben már nem releváns a származási állam kiviteli szabályozása, mely logikus ugyan, de bizonyos esetekben a hasonló tényállások eltérő megítélését eredményezheti.

2.3.2. A kapcsoló elvek

Az utóbbi évek kodifikációs trendjeit illetően kiemelendő a privátautonómia széleskörű kiterjesztése, mely tendencia a kulturális javak visszaszolgáltatásának szabályozásával kapcsolatban is megfigyelhető.[499] Ezt követi a Kódex is, a felek részére nyújtott jogválasztás lehetőségének szignifikáns kiterjesztése útján.[500]

---

[497] Ahhoz, hogy az állam léphessen fel visszakövetelési igénnyel, szükséges, hogy az állam maga legyen a tulajdonos, vagy az igényérvényesítését jogszabály alapozza meg. CSEHI Zoltán: *Magyarázat a nemzetközi magánjogról.* Budapest, Wolters Kluwer, 2020. 518.
[498] Ld. a III. fejezet 1.2. pontjában írtakat.
[499] SZABADOS i. m. 323.
[500] A jogalkotó a praktikusság jegyében a jogintézmény bizonyos vonatkozásait az általános szabályok között helyezte el, melyek a különös részben foglaltakkal együtt értelmezendők.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A kulturális javakat illetően, a Kódex által szabályozott mindkét esetkörben lehetőség nyílik a *korlátozott* jogválasztásra. Ez a lehetőség tehát nem a klasszikus értelemben vett, a szerződéses jogból ismert korlátlan és hallgatólagosan is megtehető[501] jogválasztást hivatott biztosítani.

Az állami igényekre vonatkozó 46. § lehetővé teszi a jogválasztást a restitúciós igénnyel fellépő ország számára: választhatja saját, vagy annak a másik államnak a jogát, amelynek területén az adott dolog fekszik. A norma célja, hogy megadja az államok számára a lehetőséget, hogy a történelmi helyszíneik és tárgyaik számára – mint már volt róla szó, a magánjogi eljárásban nehezen érvényesíthető közjogi eszközökkel – kialakított védelmet érvényesíteni tudják. Ugyanakkor figyelemmel van arra, hogy a jelentős értékű és rendkívül „mozgékony" kulturális javak olyan összetett tényállások létrejöttében is érintettek lehetnek, amikor a dologi jogi „főszabály", a *lex situs* felhívása előnyösebb az állam számára, illetve az szorosabb kötődést jelent. A releváns időpont ebben az esetben a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontja. A tipikusan egymást követő tranzakciók rengetegében a Kódex egy biztosan megállapítható időpontot rendel. Ennek további előnye, hogy gátat vet az árnyékpiac taktikájához tartozó azon jelenségnek, hogy a jogellenesen kivitt javakat a vevő számára kedvezőbb jogot elrendelő országba áramoltassák.

Az igénylők többi csoportjának keresetére a Kódex 47. § vonatkozik. Ez alapján „[a]z eredeti tulajdonos választása szerint annak az államnak a joga alkalmazandó, amelynek területén az eltűnése időpontjában a dolog volt, vagy amelynek területén a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában a dolog van."[502]

Az eredeti tulajdonos így a számára kedvezőbb jogot választhatja, mely döntést az esethez kapcsolódó jogok közül két opcióra korlátoz a törvény: a tulajdonos dönthet a *lex furti* (azon állam joga, amelynek területén az eltűnése időpontjában a dolog volt – az esetek többségében az eredeti tulajdonos „saját joga"), illetve a *lex situs* mellett. A releváns időpont ebben az esetben is az igény elbírálásának időpontja. Ezzel a Kódex védelmet biztosít az eredeti tulajdonos számára, ugyanakkor a norma a dologi jogi kollíziós szabályozás terén unortodox megoldásával bizonyos szintű jogi bizonytalanságot is teremt.[503] Hiszen a kereskedelmi forgalom biztonságának alapelvét nagyra tartó civiljogi rendszer pártfogásában bízó fél – a jóhiszemű vevő – helyzete bizonytalanabbá válik, még akkor is, ha a Kódex arra is figyelemmel

[501] A dologi jogi jogválasztásnak minden esetben kifejezettnek kell lennie. Kódex 9. § (1) bekezdés a) pont.
[502] Kódex 47. § (1) bekezdés.
[503] Lásd *Wantuch-Thole* elemzését a belga nemzetközi magánjogi törvényről: WANTUCH-THOLE i. m. 251.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

van, hogy a választás szabadsága ne legyen olyan széles körű, hogy esetleg az esethez csak csekély szállal kapcsolódó ország joga kerülhessen alkalmazásra.

2.3.3. A jóhiszemű vevő helyzete

Különlegessége a 46. és 47. szakaszok utaló normáinak a jóhiszemű birtokosra vonatkozó anyagi jogi megfontolások számba vétele, a jogcím tisztára mosásának lehetőségét akadályozandó.

A rendelkezések célja, hogy az eredeti tulajdonos érdekeinek megjelenítése mellett a jóhiszemű vevő méltányos védelméről is gondoskodjanak, egyensúlyhelyzetet teremtve a két fél eszközei között. A 46. § alapján, ha a tulajdoni igényével fellépő állam saját jogának alkalmazását választja, amely nem nyújt védelmet a jóhiszemű birtokosnak, utóbbi kérheti, hogy a bíróság a *lex situst* alkalmazza az ő helyzetének rendezése során.[504]

A 47. § hasonló logikát követve kimondja, hogy ha az eredeti tulajdonos saját jogát választotta, és az nem biztosít védelmet a jóhiszemű birtokos részére, az igényelheti a kérdésre a *lex situs* alkalmazását.[505]

3. A magyar kollíziós jogi szabályozás kritikája és szabályozási javaslat

A jogirodalomban gyakran hangoztatott tétel, hogy a nemzeti kollíziós jogforrások súlyos hiányossága, hogy nem tartalmaznak speciálisan a kulturális javakra kifejlesztett normát, és ezáltal közvetetten támogatják e javakat érintő, hatalmas méreteket öltő nemzetközi feketekereskedelmet.[506]

A magyar jogrendszert hasonló kritika többé nem érheti: csatlakozva a nemzetközi kodifikációs trendhez, speciális rendelkezéseket beiktatva igyekszik olyan belső jogszabályi

[504] „Ha annak az államnak a joga, amely a jogellenesen elvitt dolgot a kulturális javai közé tartozónak tekinti, nem nyújt védelmet a jóhiszemű birtokosnak, e személy igényelheti az azon állam joga szerinti védelmet, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van." Kódex 46. § (2) bekezdés
[505] „Ha annak az államnak a joga, amelynek területén eltűnése időpontjában a dolog feküdt, nem nyújt védelmet a jóhiszemű birtokosnak, e személy igényelheti az annak az államnak a joga szerinti védelmet, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van." Kódex 47. § (2) bekezdés
[506] CROWELL i. m. 208.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

környezetet teremteni, mely érzékeny a restitúciós eljárásokban megjelenő különböző érdekekre, és emellett e javak nemzetközi szinten fenyegető súlyos problémáit is – a maga eszközeivel – kezelni tudja.

Kérdésként merül fel, hogy elvárható-e mindezen törekvés: a kulturális javak összetett problémarendszerét a teljesség igényével rendezni kívánó megoldás elérése a kollíziós jog eszközével. Véleményünk szerint, bár az ambíció nemes, a válasznak nemlegesnek kell lennie.

Ami a kollíziós jog szabályozási körét, feladatát illeti, az nem lehet más és több, mint azon faktorok mérlegelése, melyeket a tényállásban megjelenő magánjogi igény magában foglal; s ezeket számításba véve jelölni ki a tényálláshoz legszorosabban kapcsolódó jogot. Ugyan a közjog és magánjog elhatárolódása egyre inkább relativizálódik, a visszaszolgáltatási igények egyes vetületei közt mégis különbséget kell tenni. Ami a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatását illeti, a témakörre vonatkozóan számos nemzetközi – és belső (köz)jogi – eszköz született. Ezek, mint láthattuk, nem tartalmaznak kollíziós jogi rendelkezéseket. E keretrendszer működésének hatékonysága sok kívánnivalót hagy maga után, melyet azonban nem a kollíziós jog feladata kijavítani. A restitúciós eljárásokban felmerülő tulajdoni igények kezelése és az egyes államok e javakat védő szabályainak érvényesíthetősége tehát szeparált kérdésekként kezelendők.

Kérdéses tehát, hogy szükség van-e a Kódex 46. §-ban a *jogellenes kivitelre* vonatkozó kitétel beiktatására. Kétségtelen, hogy a jellemzően rendkívül összetett tényállások megítélésében, s az eljárások végkimenetele szempontjából egyes esetekben úgy születhet méltányos döntés, ha utóbbiak figyelembevételére adott a lehetőség. A jogellenes kivitel alapvetően közjogi kérdésének figyelembevételére azonban a nemzetközi magánjog általános részi intézményei általában lehetőséget biztosítanak – ami a magyar rendszert illeti, a helyzetre az imperatív szabályok, a közrend és az általános kitérítő klauzula jelentheti a megoldást.

Ami a kapcsoló elveket illeti, a korlátozott jogválasztás bevezetése megteremti az egyensúlyt a kollíziós normától elvárt rugalmasság és az előreláthatóság szempontjai között. A *lex situs* manipulálhatósága kiküszöbölhető ugyanis a *lex originis* alkalmazásával, mely – általánosságban elmondható – az eredeti tulajdonost hozza előnyösebb helyzetbe. Szellemisége összhangban van a kulturális javakat védő nemzetközi egyezmények céljával, mely szerint a kulturális javakat vissza kell szolgáltatni azok eredeti tulajdonosának. A kapcsolószabály diszpozíciója így értékhordozóvá válik; ez a választás azonban egyidejűleg a kiszámíthatóság ellen hat. A Kódex speciális szabályai alapján – a tényállás függvényében – mind a *lex situs*,

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

mind a *lex originis* képes érvényesülni. Utóbbinak is egy olyan változata, melynek alkalmazása kevesebb bizonyítási nehézséggel jár. Emellett azonban figyelembe kell venni, hogy a kapcsolóelv alkalmazásának módja nem kiforrott: bizonyos értelmező rendelkezések beiktatása kifejezetten hasznos lehet.

Kritika tárgya lehet az anyagi jogi elem megjelenése az utaló szabályok hipotézisében. Annak érdekében azonban, hogy a vitában szereplő mindkét „viszonylag ártatlan”[507] fél védelmet kapjon – mint azt fentebb kifejtettük –, e megfontolás megjelenítése elengedhetetlen. E célt lehetséges elérni a kollíziós jog eszköztárában fellelhető egyéb eszközökkel is: a legszorosabb kapcsolat elvének elrendelése esetén a jogalkalmazónak lehetősége nyílik a kiterjesztett körű mérlegelésre. Az amerikai jogrendszer ebbe az irányba mozdult el, melynek azonban már látszanak a hátulütői: a kiszámíthatatlanság, az előreláthatóság csorbulása. A feloldandó dilemma, mint azt *Siehr* megfogalmazta: „[…] nem lehet létjogosultsága egy olyan szabálynak, ahol a vásárló *forum shopping* folytán jóhiszeműnek minősül, habár anélkül nem minősülne annak. Hasonlóan igazságtalan lenne, ha a vevő, aki jóhiszemű birtokosnak minősül a szerzést vezérlő jog szerint, később elvesztené ezen titulusát, csak mert az eljárást egy olyan fórum előtt indították ellene, mely a jóhiszeműséget a *lex fori* alapján ítéli meg és az nem ismeri el őt ilyenként.”[508] Ez a helyzet márpedig kizárólag a kollíziós jog eszközeivel kezelhető – ha az egyes jogrendszereket összefogó, univerzális anyagi jogi jogegységesítés megvalósíthatóságának minimális valószínűségét számba vesszük.

A Kódex megoldása a jóhiszemű vevőre vonatkozó kitétel beiktatásával tehát, talán szokatlan a kollíziós jog rendszerében, de a „nemzetközi kulturális magánjog” területén mégis indokolt.

Fentiek alapján a jogellenesen elvett kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos kollíziós szabály a következőképpen szólhatna:

„(1) Az eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült, jelentős kulturális értékkel bíró dologra vonatkozó tulajdonjogi igényre az eredeti tulajdonos választása szerint annak az államnak a joga alkalmazandó, amelynek területén az eltűnése, vagy feltárása időpontjában a

[507] FINCHAM (2008–2009) i. m. 150.
[508] Idézi: ANTON i. m. 467.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jelentős kulturális értékkel bíró dolog volt, vagy amelynek területén a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában a jelentős kulturális értékkel bíró dolog van.

(2) Ha az ügy körülményei alapján nyilvánvaló, hogy az ügy az (1) bekezdés szerint irányadó jognál lényegesen szorosabban kapcsolódik egy másik joghoz, kivételesen ezt a másik jogot lehet alkalmazni.

(3) Ha annak az államnak a joga, amelynek területén eltűnése, vagy jogellenes feltárása időpontjában a jelentős kulturális értékkel bíró dolog feküdt, nem nyújt védelmet a jóhiszemű birtokosnak, e személy igényelheti az annak az államnak a joga szerinti védelmet, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van."

A Kódex számos kiváló megoldását megtartva ezzel a jelenlegi szabályozás mégis módosulna. A módosítások indoka a következő:

Az (1) bekezdéshez:

A leginkább szembetűnő változás, hogy a jelenlegi, az állami igényeket elkülönítve kezelő megoldás elvetésre kerül. A szétválasztást eredetileg a jogellenesen feltárt javak tényállásának különlegességei indokolják: pontosabban az a körülmény, hogy e javak eredetével kapcsolatban jellemzően nagyon kevés információ áll rendelkezésre – így a származás megállapításához olyan közjogi normák figyelembevétele szükséges, mint például a jogellenes kivitelt megállapító szabályok. Az általunk javasolt törvényszöveg a jogalkalmazót megfosztja ettől a „mankótól". Ha jogellenes feltárás és annak „következményei" útján került ki a jószág az állam birtokából, nem lesz lehetőség a kiviteli szabályok felhívásán keresztül tulajdonosi minőségének megalapozására. A javaslat előnye, hogy dogmatikai szempontból tisztább helyzetet teremt, s mind a három tényállást egy szakaszban kezeli. Ennek ára, hogy az igénylő bizonyítási nehézségei megmaradnak. A származási állam meghatározásával kapcsolatban egy Bázeli határozaton alapuló segítő szabály – mely a tárgy és az állam kulturális szempontból vett kapcsolatára alapoz – beiktatása ezért megfontolandó lehet.

A jelenlegi szabályozás „egy állam által kulturális javai közé tartozónak tekintett dolog", illetve a „dolog" fogalmaival dolgozik. Az ezekkel kapcsolatos minősítési nehézségek alapján javasoljuk egységesen a „jelentős kulturális értékkel bíró dolog" fogalmának bevezetését. A megfogalmazás célja, hogy érzékeltesse: a kulturális javak körén belül egy szűkebb kategóriára vonatkozik a szabályozás. A kategória a kulturális javak sokat elemzett fogalmának megosztottsága okán nem lehet egzakt: a javak köre – a Bázeli határozat által is

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

javasolt – általános módon került meghatározásra, kor- és értékküszöb alkalmazása nélkül. A tárgyak besorolását esetről esetre el kell végezni: magyar viszonylatban ilyenként értelmezendő a védett, illetve a kiviteli korlátozással érintett tárgyak köre, Németországban a „nemzeti jelentőségű kulturális javak", uniós viszonylatban a „nemzeti kincsek" stb.[509]

A (2) bekezdéshez:

A bekezdés az általános kitérítő klauzula egy „javított" kiadása – vagyis egy időkorlát nélkül érvényesülő rendelkezés bevezetése. Mint az bemutatásra került, az érintett tényállások sokszínűsége indokolja a szabályozás maximális rugalmasságát, melyet e bekezdés biztosítani hivatott.[510]

A (3) bekezdéshez:

A jóhiszemű vevő védelmének kollíziós jogi megjelenítése jelenleg indokolt. Amíg el nem terjed a polgári jogban egy, a német KGSG megoldásához hasonló dologi jogi, szintezett gondossági követelményrendszer, a jóhiszemű vevő pozíciójának erősítésére szükség lesz. A Kódex szabálya így, az (1) bekezdés magyarázatában megjelenő elemeken túl, változatlan formában megmarad.

[509] Az értelmezéshez segítség lehet a Bázeli határozat szövege és irodalma. Ld. az I. fejezet 1.2.1 alfejezetét.
[510] Meg kell jegyezni: ha a jogalkotó az általános kitérítő klauzula „hiányosságait" – vagyis a 30 napos időkorlát elrendelését – megszünteti, e rendelkezés létjogosultsága is megszűnik.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

IV. FEJEZET:

AZ ÁLLAMI IMMUNITÁS

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az állami immunitással összefüggő kérdések a restitúciós eljárások jól elkülöníthető problémakörét alkotják. Ezek a szabályok a nemzetközi magánjog jogágának mezsgyéjén helyezkednek el,[511] tárgyalásuk mégis elengedhetetlen. A mentességgel kapcsolatos vonatkozások ugyanis a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárásokkal kapcsolatban több ponton is olyan kérdéseket vetnek fel, melyek mind az eljárások megindítását, mind annak kimenetelét befolyásolják.

Az állam megkülönböztetett jogállásából fakadó intézményt egyrészt a nemzetközi magánjogi tényállás első eljárásjogi feltétele, a joghatóság meglétének megállapítása kapcsán szükséges vizsgálni. A fórum restitúciós pereket illető eljárási képességének feltételeit a fejezet a hatályos jogszabályi környezetet bemutatva tárja fel, s ezt követően elemzi az állam perelhetőségének kérdésével kapcsolatos dilemmát.

A kulturális javak lefoglalás alóli mentessége szintén az állami immunitásból fakadó intézmény, mely mind az eljárás megindítása, mind a határozatok végrehajtása kapcsán relevanciát nyer. Létjogosultsága abból ered, hogy a kölcsönzött javak számának növekedésével megjelent az igény arra, hogy a tárgy „védve legyen" az állítólagos eredeti tulajdonosok visszaszolgáltatási igénye kapcsán felmerülő intézkedésekkel szemben. Az egyre növekvő nemzetközi figyelemmel kísért jelenség – ti., hogy az állami immunitás e vetületének beékelődésével az eljárások befolyásolására nyílik lehetőség – végül a jogalkotókat is válaszreakcióra késztette. A létrejövő normák célja végső soron annak megakadályozása, a felek a számukra kedvezőbb jog alkalmazását legyenek képesek elérni pusztán azon körülmény fennállása folytán, hogy a tárgyak időlegesen egy másik állam területén voltak. Az alábbiakban a vonatkozó esetjog és jogforrások áttekintése mellett foglalkozunk a lefoglalás alóli mentesség természetével, valamint annak relevanciájával a visszaszolgáltatási igények szemszögéből.

[511] Az immunitás problémaköre keresi a választ arra, hogy eljárhat-e a jogalkalmazó szerv, ha az eljárásban olyan jogalany vesz részt, aki a nemzetközi közjog szabályai alapján nincs alávetve a fórum állama közhatalmának. Részletesen ld.: SZŐCS Tibor: A polgári perjog nemzetközi vonatkozásainak belső jogi szabályozása a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvényben. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja III/III.*, Budapest, HVG-ORAC, 2018.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1. A joghatóság megállapítása a restitúciós perekben

A kulturális jószágot bíróság előtt visszakövetelő fél első lépése azon kompetens fórum kiválasztása, amely előtt a restitúciós eljárást megindíthatja. Nemzetközi magánjogi szempontból nézve a joghatósági szabályok a nemzeti jogi fennhatóság határait jelölik ki.[512]

Minden állam rendelkezik olyan szabályrendszerrel, amely meghatározza, mely esetekben indulhat meg az eljárás belső fóruma előtt.[513] A belföldi szabályozás mellett nem ritkán nemzetek feletti források is rendezik a kérdést.

Ha a magyar fórumnak kell saját joghatóságáról dönteni egy kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos eljárásban, szükséges áttekintenie a jelenleg érvényben lévő, többcsatornás jogforrási rendszert. Az eset egyedi sajátosságaitól függően kerülhet alkalmazásra nemzetközi egyezmény, uniós eredetű jogszabály, illetve belső joghatósági norma.

Ami a nemzetközi egyezményeket illeti, különleges szabályt tartalmaz az 1995-ös UNIDROIT Egyezmény 8. Cikke. Ez alapján a lopott kulturális jószág visszaadása iránti követelést, illetve a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaadása iránti kérelmet „az Egyezményben részes azon állam bírósága vagy más illetékes hatósága elé lehet terjeszteni, ahol a kulturális tárgy található, az Egyezményben részes államok érvényes jogszabályai szerint egyébként erre hatáskörrel rendelkező bíróságok vagy más illetékes hatóságok mellett.” A rendelkezés tehát a kulturális tárgy fekvési helyére alapított kiegészítő joghatósági okot hoz létre a részes államok vonatkozásában.

A 2010-es évek lényeges változásokat hoztak mind az uniós, mind a hazai szabályozást illetően. 2015-ben ugyanis hatályba lépett a Brüsszel I bis rendelet,[514] mely az elődjétől eltérően különleges szabályt tartalmaz a kulturális javakkal kapcsolatos ügyekre. Szintén e javakra alkalmazandó, dologi jogokra szabott normát ültetett be a 2018-ban hatályba lépő Kódex.

---

[512] „Ahhoz, hogy a [bíróság] perben, vagy egyéb ügyben eljárhasson, azonkivül, hogy hatáskörrel és illetékességgel kell birnia, szükséges az is, hogy a perre, vagy egyéb hatóságai eljárására joghatósága /jurisdictioja/ legyen.” SZÁSZY István: *Nemzetközi magánjog. Előadások a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán 1949/1950. iskolai év folyamán*. Budapest, MEFESZ Jogászkör, Jegyzetosztály, 1950. 33.

[513] Ahhoz, hogy az adott állam fórumának joghatósága fennálljon, szükséges, hogy az ügynek a belföldhöz fűződő kapcsolata kellőképpen szoros legyen. Ez a kapcsolat számos formában megmutatkozhat: többek között az alperes kapcsolatában a fórum államával, a jogvita tárgyának elhelyezkedésében, az eljárásra okot adó körülmények helyében, a felek fórumválasztásában.

[514] Felváltotta Brüsszel I rendeletet.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.1. A Brüsszel I bis rendelet

Az utóbbi években a kulturális javak védelme mint absztrakt cél az EU jogalkotási tevékenységében egyre hangsúlyosabban jelenik meg.[515] Ennek egyik megnyilvánulásaként kezelendő a módosult – mind az európai uniós,[516] mind a hazai jogrendben kiemelt helyet elfoglaló[517] – Brüsszel I bis rendelet által beiktatott speciális joghatósági ok is.

Az általános felállás a kulturális javak visszaszolgáltatását célzó jogvitákban, hogy a visszakapni kívánt műtárgy az alperes birtokában van. Ebben az esetben pedig az *actor sequitur forum rei* elve tökéletesen alkalmas a joghatóság kijelölésére, vagyis a Brüsszel I bis rendelet általános joghatósági szabálya felhívásra kerül: valamely tagállamban lakóhellyel, székhellyel rendelkező személy az adott tagállam bírósága előtt perbe vonható.[518] Ez a joghatósági ok akkor kevéssé hatékony, ha a felperes számára sem az alperes személye, sem a lakóhelye nem ismert, illetve, ha a tárgy egy harmadik tagállamban fekszik. Ez az eshetőség sem ritka, ha arra gondolunk, milyen sűrűn szállítják a tárgyakat más államokba – például aukciós célokból.

Ilyen körülmények merültek fel példának okáért a *Heylshof* ügyben. A tényállás szerint a svájci megbízó egy, a *wormsi* Heylshof Múzeumból ellopott festményt kívánt elárverezni a bécsi Dorotheum Aukciósház által, amikor egy német alapítvány bejelentette a képpel kapcsolatos tulajdoni igényét. Mindkét fél a Dorotheum-tól kérte állítólagos tulajdona visszaszolgáltatását. Az Aukciósház a bécsi helyi bíróságnál helyezte őrizetbe a képet azzal,

---

[515] Az EU kulturális örökségvédelmi szabályairól átfogóan ld.: GRAZIADEI, Michele – PASA, Barbara: The Single European Market and Cultural Heritage: The Protection of National Treasures in Europe. In: JAKUBOWSKI, Andrzej – HAUSLER, Kristin – FIORENTINI, Francesca (eds.): *Cultural Heritage in the European Union. A Critical Inquiry into Law and Policy*. Leiden, Brill, 2019. 79-112.

[516] „[A] Brüsszel I. rendelet ugyanis az EU polgári eljárásjogának zászlóshajója, amerre fordul, abba az irányba megy a többi vonatkozó EU-s norma is." OSZTOVITS András: A Brüsszel I. rendelet reformja. In: OSZTOVITS András (szerk.): *Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum II. A Brüsszel I. rendelet reformja*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2012. 7.
A joghatóságot, elismerést és végrehajtást szabályozó „brüsszeli rezsim" a legrégebbi és legtöbbet használt uniós eszköz a nemzetközi magánjog területén. KRAMER, Xandra – ONTANU, Alina – DE ROOIJ, Michiel: The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States. Synthesis Report. Asser Institute, 2019. www.asser.nl/media/5018/m-5797-ec-justice-the-application-of-brussels-1-09-outputs-synthesis-report.pdf 1.

[517] Európai uniós tagságunk kezdete óta a nemzetközi magánjogi ügyek jelentős része uniós viszonylatban merül fel, melyek esetén a rendelet szabályai hívandók fel. MÁDL – VÉKÁS i. m. 518.

[518] Brüsszel I bis rendelet 4. cikk. Megjegyzendő, hogy „az Európai Bíróság értelmező gyakorlata szerint általános joghatósági szabályait akkor is alkalmazni kell a Magyarországon lakóhellyel, székhellyel rendelkező alperesekre, ha az ügy releváns nemzetközi eleme nem egy másik EU-tagállamhoz, hanem harmadik államhoz kötődik." GOMBOS Katalin: A joghatóság egyes kérdései a nemzetközi magánjogban. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2019/2. 90.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

hogy az határozzon a két fél tulajdoni igényével kapcsolatban. Csakhogy ahhoz, hogy a kép a bíróság őrizetéből kikerüljön, az osztrák szabályok alapján szükséges a birtokos és az állítólagos eredeti tulajdonos közti eljárás megindítása, és a felek erről történő megállapodása. A svájci fél a hatályban lévő Brüsszel I rendelet alapján a német fél ellen az osztrák bíróság előtt nem indíthatott pert, a német fél részére pedig a Luganói Egyezmény nem biztosított hasonló lehetőséget. Annak ellenére tehát, hogy a tárgy az osztrák bíróság őrizetében volt, a felek nem indíthatták meg itt az eljárást, megfelelő joghatósági ok hiányában.[519]

Hasonló helyzetek kiküszöbölése érdekében állapít meg a rendelet ún. vagylagos joghatósági okokat, melyek célja, hogy az eljárás lefolytatható legyen abban a társadalmi, gazdasági és jogi környezetben, amelyhez azt szoros kapcsolat fűzi, ezáltal téve hatékonnyá az igazságszolgáltatás menetét.[520] A kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárások kapcsán felhívható, új vagylagos joghatósági ok a rendelet 7. cikk 4. pontjában kapott helyet és a következőképpen szól:

> „[v]alamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy más tagállamban az alábbiak szerint perelhető: […] a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK irányelv 1. cikkének (1) pontjában meghatározott kulturális tárgyak visszaszolgáltatására irányuló, tulajdonjogon alapuló polgári jogi kereset esetén annak a helynek a bírósága előtt, ahol a kulturális tárgy a bíróság felhívásának idején fellelhető".

Ennek megfelelően a tárgyát visszaszerezni kívánó felperes választása szerint eljárást indíthat a tárgy fekvési helye államának fóruma előtt is. A fekvési hely kapcsolóelvének alkalmazása a gyakorlatban általában problémamentes, a bíróságok azonban ebben a körben is szembesülhetnek kihívást jelentő esetekkel. Például dologösszesség esetén, ha egy gyűjtemény darabjai különböző államokban találhatók, a bíróságnak az adott eset körülményeit megvizsgálva kell döntenie arról, hogy mely fórumhoz kapcsolódik szorosabban az ügy. Esetleg, ha a műtárgy úton lévő dolognak (*res in transitu*) is minősül, érdemes a 7. cikk 1. bekezdés b) pont első francia bekezdésére figyelemmel lenni, mely ingó dolog értékesítése esetén a vitatott kötelezettség teljesítésének helyeként azt a területet jelöli ki, „ahol a szerződés alapján az adott dolgot leszállították, vagy le kellett volna szállítani". Analógiát alkalmazva

[519] WELLER (2018) i. m. 39-40.
[520] „A szoros kapcsolat megléte jogbiztonságot nyújt és elkerüli azt, hogy az alperes ellen egy olyan tagállam bíróságán indíthassanak eljárást, amelyre ésszerűen nem számíthatott." Brüsszel I bis (16) második mondata

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

ebben az esetben a rendeltetési állam fóruma jogosult eljárni.[521] A kapcsolóelv alkalmazása szempontjából mérvadó időpont meghatározása igen fontos, tekintettel a kulturális javak már említett könnyű mozgathatóságára: a normaszöveg *a bíróság felhívásának idejéről* szól, mely az eljárás megindításának időpontja, az iratok bírósághoz történő benyújtásának ideje.[522]

A kulturális javakkal kapcsolatos követelésekkel, de általánosságban a dologi jogok érvényesítésével összefüggően a fekvés helyén biztosított joghatóságról összességében elmondható, hogy számos előnnyel kecsegtet, hiszen ebben az esetben az eljárás helye ott van, ahol a szükséges bizonyítékok könnyebben, gyorsabban elérhetőek. Ezen felül, mivel annak az országnak a jogrendje, ahol az ingó fizikailag van, úgymond „természetes" elsőbbséget élvez az ottani jogok érvényesítése tekintetében, a döntés végrehajtása is biztosabbnak tűnik.[523] A szabályhely alkalmazásával kapcsolatban azonban megjegyzendő, hogy a per tárgyának minősítése – ti., hogy a 93/7/EGK irányelv[524] által meghatározott kulturális javak körébe tartozó ingóról van-e szó –, a megkeresett fórum feladata. Márpedig, mint arra *Weller* felhívja a figyelmet,[525] amikor a rendelet a 93/7/EGK irányelvre utalva határozza meg a kulturális javak körét, azért nem nevezhető szerencsés megoldásnak,[526] mert ezt az irányelvet a kulturális javak egy tágabban meghatározott fogalmával dolgozó 2014/60/EU rendelet időközben felváltotta.[527] Ebben a körben kívánatos lenne, ha az alkalmazást illetően további eligazítást kapnának a nemzeti bíróságok. Ezen túl számolni kell azzal, hogy a 7. cikk 4. pont is, mint minden vagylagos joghatósági ok, megteremti a *forum shopping* lehetőségét. Ennek kiküszöbölése

---

[521] FRANZINA, Pietro: The Proposed New Rule of Special Jurisdiction Regarding Rights *in rem* in Moveable Property: A Good Option for a Reformed Brussels I Regulation? *Diritto del commercio internazionale*, no. 3., 2011. 10-12.

[522] Annak megakadályozására, hogy a tárgy vándoroljon a „joghatóságok" közt, a Brüsszel I bis rendelet 35. cikke biztosít hatékony eszközt, mely a következőképpen szól: „[v]alamely tagállam bíróságainál az adott tagállam joga alapján rendelkezésre álló ideiglenes intézkedések – beleértve a biztosítási intézkedéseket is – még akkor is kérelmezhetőek, ha az ügy érdemére vonatkozóan más tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal."

[523] Ld.: FRANZINA i. m. 2-3.

[524] A Tanács 93/7/EGK irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról. A fogalommeghatározásokat az 1. cikk tartalmazza.

[525] Ld.: WELLER (2018) 41.

[526] A rendelet előkészítése során felmerült – sőt, a végső módosításcsomagban is az szerepelt –, hogy az ingókkal kapcsolatos dologi jogi követeléseket az ingó dolog fekvésének helyén is érvényesíteni lehessen. [European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast) 2010. Article 5. point 3.] A rendelet végső formájában kizárólag a kulturális javakkal kapcsolatban fogalmaz meg speciális joghatósági szabályt, ám egy általános *in rem* követelésekre szabott norma kialakítását a kulturális javakra vonatkozó uniós szabályozás elemzői máig szorgalmazzák. DOMEJ, Tanja: Die Neufassung der EuGVVO: Quantensprünge im europäischen Zivilprozessrecht. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, vol. 78., issue 3. (2014) 528.

[527] *Weller* felhívja a figyelmet arra, hogy a különös joghatósági ok normaszövegbe emelésével problémaként jelentkezik a Luganói Egyezménnyel létrehozni kívánt összhang hiánya is. Az Egyezményben ugyanis nincsen hasonló joghatósági szabály, így a részes államában telephellyel vagy lakóhellyel rendelkező fél csak az általános joghatósági ok alapján perelhető. Lásd WELLER (2018) i. m. 10-11.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

azonban nem az eljárásjogi, hanem inkább a kollíziós, illetve anyagi jogi szabályozás szintjén képzelhető el.

A kapcsolatszegény joghatósági okok problematikája is felvetődhet az új szabály kapcsán. A rendelet elődjei ugyanis, a 1968-as Brüsszeli Egyezmény, majd a Brüsszel I rendelet I. mellékletében tagállamonként listába szedte az exorbitánsnak minősülő szabályokat. Magyarország tekintetében például a vagyon fekvésére alapított joghatósági okot tartotta ilyennek, mely, a *rei sitae* joghatósági okokkal egyetemben tradicionálisan exorbitánsnak minősül.[528] A joghatóságot rendező egységes jogforrások egyik fő célja márpedig az egyes tagállamok hasonló joghatósági szabályaival[529] szembeni védelem biztosítása,[530] annak elkerülése, hogy a felperes a kapcsolatszegény joghatósági szabály kihasználásával saját fóruma elé citálhassa az tagállami lakóhellyel bíró alpereseket.[531]

Jó példáját adja a peres felek hasonló törekvésének azon ügy, melyben a magyarországi felperes az Egyesült Királyságbeli Christie's International PLC, valamint az amerikai Christie's Incorporation alperesek ellen indított, s amelyben a Fővárosi Ítélőtáblának kellett joghatóságáról döntenie.[532] Az ügy a Christie's árverésén vásárolt festményekkel volt kapcsolatos, melyben a felperes tulajdonjogának megállapítását, valamint szerződésen kívül keletkezett kárának megtérítését kérte. A kárfelelősség alapjául azt jelölte meg, hogy az alperes a képeket ismeretlen helyre vitte és jogellenesen magánál tartja, valamint a már megvásárolt műalkotásokat megkárosította. A felperes a Pesti Központi Kerületi Bíróság eljárásában eleinte a joghatóságot a Brüsszel I rendelet 5. cikkének 3. bekezdésére alapította, mely a jogellenes károkozással, vagy azzal egy tekintet alá eső cselekménnyel vagy ilyen cselekményből fakadó igénnyel kapcsolatos ügyekben annak a bíróságnak ad eljárási képességet, amely államában a

---

[528] Lorna E. GILLIES: „The contribution of jurisdiction as a technique of demand side regulation in claims for the recovery of cultural objects" *Journal of Private International Law*, 2015/2. 304.

[529] Az exorbitáns joghatósági szabályok olyan normák, melyek az egyes jogrendszereken belül érvényes szabályként működnek, ennek ellenére az alperest mégis igazságtalan helyzetbe hozzák, tekintettel arra, hogy – főleg területi vonatkozású joghatósági szabályoknál – sem a szuverén, sem az eljárásban részes felek kapcsolódása a fórumhoz nem feltétele azok megállapításának. CLERMONT, Kevin M. – PALMER, John R. B.: Exorbitant Jurisdiction. *Maine Law Review*, vol. 58., no. 2. (2006) 474.

[530] OSZTOVITS András: Joghatóság a Brüsszel-I-a rendelet alapján. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja III/III.* Budapest, HVG-Orac, 2018. 2391-2455. Más joghatósági jogforrásokhoz való viszony.

[531] Általános tételként elmondhatjuk, hogy az exorbitáns joghatósági ok alapján történő eljárás az elismerés és végrehajtás folyamatában „üt vissza". Az elismerés és végrehajtás helye szerinti bíróság előtt ugyanis az alperesek érvelhetnek azzal, hogy a határozatot hozó bíróságnak – nemzetközi jogi értelemben – nem volt joghatósága. Az EU tagállamai viszonylatában azonban ez a tétel nem igazolható, hiszen az elismerés és végrehajtás uniós szabályai kizárják az eredeti tagállami döntés felülvizsgálatát. NAGY Csongor István: *Nemzetközi magánjog*. Budapest, HVG-Orac, 2017. 189-190.

[532] Fővárosi Ítélőtábla Pf. 21.326/2017/9.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

káresemény bekövetkezett vagy bekövetkezhet. A felperes ebben a körben a javítás költségére hivatkozott, melyet Magyarországon kell állnia. Mikor a bíróság ezt az érvelést elutasította,[533] a Balassagyarmati Törvényszékhez folyamodott jogorvoslatért, s beadványában a magyar fórum joghatóságának megállapítását a rendelet fogyasztók védelmére létrehozott különös joghatósági szabálya alapján kérte.[534] A Törvényszék, majd végül a Fővárosi Ítélőtábla is irrelevánsnak találta előbbi kitételt az ügy szempontjából, s elutasította joghatósága megállapítását. Az Ítélőtábla érvelésében kifejtette, hogy

> „[a] joghatóság vizsgálata során a felperes által érvényesített jog és az annak alapján előterjesztett keresetből kell kiindulni. Annak vizsgálatára egyetlen jogszabály sem kötelezi az alperest, hogy a felperes által különböző jogcímeken előterjesztett kereseti kérelmeken túl a tényállásból következő valamennyi esetlegesen felmerülő jogcímet vizsgálat tárgyává tegye annak érdekében, hogy a felperes igénye szerint a magyar bíróság joghatósága megállapíthatóvá váljon."

A *Magnus–Mankowski kommentár* úgy foglal állást, hogy a szabály végtére is – azon túlmenően, hogy a tárgy fizikai helyét helyezi a középpontba – nem tekinthető kapcsolatszegény joghatósági okot létrehozó normának.[535] A *situs rei*-t a legalkalmasabb kapcsoló elvként írja el, érdekes módon a származási hely kapcsoló elvével szembeállítva. Utóbbi alkalmazása, megfogalmazása szerint, „nem visz igazán előre a probléma megoldása terén, hanem inkább egy új szintre emeli azt" – figyelembe véve a felmerülő bizonyítási nehézségeket.[536]

Az európai uniós jogalkotó részéről tehát perspektíva-váltó lépése volt az új, kulturális javakra szabott területi alapú joghatósági ok beiktatása. A felvetett alkalmazási nehézségek kiküszöbölhetők akár a bíróságok – mindezidáig visszafogott[537] – jogértelmezési tevékenysége által, így a rendelet adekvát eszközt nyújthat a kulturális javakat érintő eljárások ideálisabb körülményeinek megteremtésére.

---

[533] Pesti Központi Kerületi Bíróság 27.G.303.075/2010.
[534] Balassagyarmati Törvényszék P. 20.187/2017/13.
[535] MAGNUS – MANKOWSKI i. m. 344.
[536] MAGNUS – MANKOWSKI i. m. 349.
[537] Az Európai Unió Bíróságának, valamint a rendelet tagállami alkalmazását vizsgáló, Európai Bizottság által finanszírozott projekt esetjogi keresője (asser.nl/brusselsibis) a kézirat lezárásának időpontjában nem hoz találatot a kérdéses pontra.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.2. A Kódex

A Brüsszel I bis rendeletben lefektetett különös joghatósági szabály alkalmazásához szükséges, hogy az alperes lakóhelye az EU tagállamának területén legyen. Ha a szabályhely felhívására szükség van, az is nyilvánvaló, hogy a tárgy az alperes lakóhelyétől különböző tagállamban fekszik. Szükséges számításba venni azt az esetet, amikor az alperes harmadik államban rendelkezik lakóhellyel. Ilyenkor a joghatósági kérdések tekintetében a tagállamok belső szabályozása érvényesül.

Az egyes országok nemzetközi eljárásjogot illető belső szabályozása gyakran fordít megkülönböztetett figyelmet a dologi jogokkal kapcsolatos igényekre. *Anglia, Skócia* és *Wales* vonatkozó szabályai saját bíróságaik számára kizárólagos joghatóságot biztosítanak az olyan eljárások felett, amelyek tárgyát dologi jogok képzik, az alperes lakóhelyétől függetlenül.[538] Hasonló felfogás érvényesül *Németországban*: a polgári perrendtartás alapján ugyanis az ingó dolog fekvésének helyén is indítható eljárás, akkor is, ha az alperes nem rendelkezik Németországban lakóhellyel, székhellyel.[539] A *svájci* nemzetközi magánjogi törvény[540] 98. Cikke tartalmazza az ingók tulajdonjogával kapcsolatos követelésekre vonatkozó joghatósági szabályokat. Eszerint az ilyen ügyekre az alperes lakóhelye, illetve székhelye, ezek hiányában pedig szokásos tartózkodási helye szerinti fórum rendelkezik joghatósággal. Párhuzamos joghatósági okként jelenik meg az ingó fekvésének helye.[541]

Immáron *hazai* szabályozásunk is tartalmaz az ingó dolgokkal kapcsolatos speciális kiegészítő joghatósági okot. A Kódex 95. § alapján „[m]agyar bíróság eljárhat olyan eljárásban, amelynek tárgya az eljárás megindulásának időpontjában belföldön található ingó dolgon fennálló dologi jog.” A beiktatott új rendelkezés indoka a Kódex megalkotásának azon vezérelve, hogy lehetőség szerint kövesse a releváns uniós rendeletek – jelen esetben a Brüsszel I bis rendelet – szabályait.[542] Ugyan a normaszöveg „ingó dolgot” említ, a rendelkezés megalkotásának célja kifejezetten a kulturális javak és a tulajdonos birtokából jogellenesen

[538] ROODT (2015) i. m. 169.
[539] *Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005*, § 23
[540] *Federal Act on Private International Law of 18 December 1987* (CPIL)
[541] CPIL 98. § (2)
Érdekesség, hogy a CPIL 98a Cikke külön joghatósági rendelkezést tartalmaz azon eljárásokra, amelyeket egy másik állam indít annak területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatása céljából. Az eljárás ilyen esetben az alperes lakóhelyén, székhelyén, üzleti helyén, vagy a jószág fekvési helyén eljárni jogosult bíróság előtt indítható.
[542] VÉKÁS Lajos: A „külföldi elem” a nemzetközi magánjogi tényállásban. *Jogtudományi Közlöny* 2019/10. 381.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kikerült dolgokon fennálló tulajdonjogi igényre megállapított új kollíziós szabályokhoz igazodó szakasz megalkotása volt.[543]

Ha tehát a kulturális jószág fizikailag Magyarországon található, akár uniós tagállamban lakóhellyel rendelkező, akár harmadik állambeli alperessel szemben eljárás indulhat a magyar fórum előtt.

2. Az állam joghatóság alóli mentessége

A fórumnak, eljárási képessége megállapítása során olykor a fentieken túl további megfontolásokat is figyelembe kell vennie. Ez a helyzet különösen igaz, ha az állam jelenik meg félként a visszaszolgáltatási perben.[544]

Köztudott ugyanis, amikor az állam megjelenik a nemzetközi porondon – akár peres félként egy nemzetközi elemmel bíró jogvitában –, megkülönböztetett jogállást igényel magának. Ez a körülmény az állam szuverenitásából fakad.[545] A joghatóság alóli mentesség, mint az állami immunitás egyik szegmense, ti. a szuverenitás lényeges eleme, s mint ilyen, a nemzetközi jog egyik alapszabálya.

2.1. A mentesség dogmatikai alapjai

„*Par in parem non habet iurisdictionem*", tartja a római elv, és ennek megfelelően hosszú évszázadokon át az abszolút immunitás elve uralkodott az állam jogviszonyait illetően. Az államok egymás közötti kapcsolatainak két alapvető elve, a szuverén egyenlőség, illetve függetlenség doktrínái ugyanis útját állták annak, hogy egy adott állam bírósága egy külföldi állammal szemben – annak beleegyezése nélkül – eljárjon.[546] A huszadik század során azonban az államok egyre gyakrabban váltak a nemzetközi magánjogi viszonyok alanyaivá, amely az immunitás tanát illetően is változást hozott: megszületett a funkcionális, más néven relatív

[543] T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi magánjogról, 2017. 89. o.
[544] Ez a felállás pedig nem mondható kivételesnek. Ld.: BEHZADI, Emily: Harmonizing the Law to Protect Cultural Diplomacy: The Foreign Cultural Exchange Jurisdictional Immunities Clarification Act. *Journal of International Law and International Relations*, vol. 12., issue 1. (2016) 13-14.
[545] BÁNRÉVY Gábor: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga.* Szent István Társulat, Budapest, 2018. 61.
[546] SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 431.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

immunitás elve.[547] Eszerint az állam, ha nem közhatalmi funkcióját gyakorolja, többé nem élvez mentességet.[548]

Az így kialakult funkcionális immunitás azóta számos jogforrásban deklarálásra került: érdemes kiemelni a nemzetközi szokásjogot[549] írásba foglaló *2004-es ENSZ Egyezményt az államok és tulajdonuk joghatóság alóli mentességéről*,[550] az állami immunitásról szóló, *Bázelben, az Európa Tanács égisze alatt 1972. május 16-án kelt európai egyezményt*.[551] Figyelemreméltó azonban, hogy egyik dokumentumban sincsen kifejezett utalás a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos ügyekre.

Számos belső jogforrás is tartalmaz vonatkozó rendelkezéseket. A *common law* országok jogrendjében például jellemzően található írott norma az állami immunitással kapcsolatban:[552] ilyen az 1978-as angol *State Immunity Act*, mely az abszolút immunitást funkcionálisba „fordító" bírói gyakorlat kodifikációjának tekinthető.[553]

Ami a magyar szabályozást illeti, a *Kódex* szakított elődje megoldásával és az immunitással kapcsolatos rendelkezéseket nem a joghatóság szabályai között tárgyalja.[554] Az eljárásjogi részen belül a 34. fejezet (82-87. §) foglalkozik a kérdéssel, mely így önálló eljárási előfeltételnek tekintendő. A törvény indokolása a szeparált elhelyezést az uniós joggal való összhang megteremtésén túl az állam mentességének alapvetően közjogi jellegével magyarázza.[555]

---

[547] BURIÁN – RAFFAI – SZABÓ i. m. 467.

[548] Az állam közjogi (*jure imperii*) jogviszonyait a jogviszony természete alapján szokás a magánjogi (*jure gestionis*) jogviszonyaitól elkülöníteni. A jogviszonyok jellegét illető határok azonban gyakran elmosódnak, s az állam felelősségre vonásának egyes problémái máig a tudományos diskurzus homlokterében áll. BURIÁN (2014a) i. m. 192.

[549] CHECHI (2015) i. m. 285.

[550] *United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property 2004.*

[551] *European Convention on State Immunity*

[552] WOUDENBERG, Nout van: *State Immunity and Cultural Objects on Loan*. Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2012. 107-108.

[553] BURIÁN, László – CZIGLER Dezső Tamás – KECSKÉS László – VÖRÖS Imre: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog.* Budapest, Krim Bt., 2010. 167-168.

[554] Az állami immunitás kollíziós jogi vetületével a régi Kódex 17. §-a (Az állam mint jogalany) foglalkozott, a joghatósággal kapcsolatban pedig a 62/A. § (kizárólagos joghatóság), illetve a 62/C. § (kizárt joghatóság) tartalmazott rendelkezéseket.

[555] T/14237. számú törvényjavaslat indokolással - a nemzetközi magánjogról. A 82-87. §-hoz.
Egyes szerzők az állami immunitásra vonatkozó elkülönülő szabályozást tartanak szükségesnek, kiküszöbölendő az így létrejött, magánjogi és közjogi elemek keveredéséből eredeztetett dogmatikai hibákat. GOMBOS i. m. 93.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

2.2. A mentesség megállapítása az amerikai fórumok előtt

Egy, a világon egyedülálló jogszabályi rendelkezésnek[556] és az annak nyomán kialakult bírói gyakorlat következtében a kulturális javak, különösen a kisajátított javak visszaszolgáltatását érintő jogviták évtizedek óta az Egyesült Államokban összpontosulnak.[557] Az állam perelhetőségének kérdésével kapcsolatos dilemmát a híres *Altmann ügyben*[558] így fogalmazta meg az egyesült államokbeli fórum:

> „A bíróság hosszú időn át a végrehajtó hatalomhoz utalta az állami immunitással kapcsolatban felmerült kérdéseket. Az 1952-es évig a vezérelv az volt, hogy a külföldi szuverénnek a mentességet minden esetben meg kell adni, a jó viszony fenntartása érdekében. Abban az évben a kormány elkezdte a „relatív immunitás elvét" alkalmazni, mely alapján a mentesség megilleti az államot szuverén vagy közhatalmi cselekedetei tekintetében, de magánjogi cselekedetei tekintetében nem. Bár ez a változás csekély hatással volt a szövetségi bíróságokra, mely helyzet zűrzavart okozott az állami immunitást érintő gyakorlatban: […] a felelősség megoszlott két különböző hatalmi ág között. Ezen problémák kiküszöbölése érdekében az FSIA [*Foreign Sovereign Immunities Act*] kodifikálta a relatív immunitást és az elsődleges felelősséget a bírósághoz utalta."[559]

---

[556] PAVONI, Riccardo: Sovereign Immunity and the Enforcement of International Cultural Property Law. In: FRANCIONI, Francesco – GORDLEY, James (eds.): *Enforcing International Cultural Heritage Law.* Oxford University Press, 2013. 86-87.

[557] ROODT (2015) i. m. 187.

[558] Republic of Austria v. Altmann, 541 U.S. 677, (2004)

[559] Az *Altmann ügy* jelentős adalékot hozott az FSIA értelmezéséhez, mikor a bíróságnak törvény visszaható hatályáról kellett döntenie. Maria Altmann, osztrák-cseh származású örökösnő az egykoron családja tulajdonában álló Gustav Klimt festmény visszaszolgáltatásáért indított eljárást az Egyesült Államokban, Ausztriával szemben. Ausztria a perben arra hivatkozott, hogy az FSIA az esetben nem alkalmazandó, ugyanis azt az Altmann által hivatkozott jogfosztás – melyre visszaszolgáltatási igényét alapozta – előbb történt, minthogy a törvény megalkotásra került volna. Ennek következtében – érvel Ausztria – mentességet élvez a fórum eljárása alól. A fórum az FSIA megalkotásának célját figyelembe véve lefektette, hogy annak hatálya a korábban történt eseményekre is kiterjesztendő. SZABÓ Sarolta: Állami immunitás és joghatóság a kisajátított műkincsekkel kapcsolatos amerikai perekben. *Magyar Jog*, 2011/8. 490-491.
A másik, idő folyásával összefüggő eljárási akadályt, az elévülés kérdését is rendezni törekedett az amerikai törvényhozó. 2016-ban megszületett ugyanis a *Holocaust Expropriated Art Recovery Act*, amely egységesen hat évben határozza meg az elévülési időt a nácik által kisajátított műkincseket érintő, Egyesült Államokban folyó perekben, mely idő számítása a tárgy és a birtokosa hollétének felfedezésétől kezdődik. MEANEY, Jillian E.: From Platitudes to the Passage of the HEAR Act: How Procedural Obstacles in U.S. Courts Have Prevented the Restitution of Nazi-Expropriated Art and Congress's Efforts to Provide a Resolution. *University of Florida Journal of Law and Public Policy*, vol. 28., issue 2. (2017) 392-394.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Előbbi okokból tehát megalkotásra került az FSIA, mely azóta a más államokat érintő, akár állami, akár szövetségi bíróságokon zajló perekkel kapcsolatos joghatósági szabályok kizárólagos forrása.

A szerkezetet tekintve a jogszabály először, az 1604. szakaszban főszabályként deklarálja az államok USA bíróságainak joghatósága alóli immunitását, majd az ezt követő szakaszokban számos kivételt sorol.[560] A kivételek közül az 1605. § a) bekezdés (2), a kisajátítás kivétele (*expropriation exception*), és (3) pontja, a kereskedelmi kivétel (*commercial activity exception*) emelendő ki, ugyanis a külföldi államokkal szemben zajló, kulturális javakkal kapcsolatos ügyekben jellemzően ezekre a kivételekre hivatkozva állapítják meg joghatóságukat az amerikai bíróságok.[561]

2.2.1. A kisajátítás kivétele

Az említett két kivétel közül a restitúciós perekkel kapcsolatosan jelentősebb a kisajátítás kivétele, mely alapján

> „[a] külföldi állam nem mentes az Egyesült Államok és tagállamai bíróságainak joghatósága alól egy olyan ügyben sem, […] amelyben a jogvita tárgya a nemzetközi jog megsértésével elvett vagyontárggyal kapcsolatos jog, és a vagyontárgy, illetve annak helyébe lépett bármely vagyon az Egyesült Államok területén tartózkodik a külföldi állam az Egyesült Államok területén kifejtett, ingóval kapcsolatos kereskedelmi tevékenysége révén; vagy a vagyontárgy, illetve annak helyébe lépett bármely vagyon egy olyan külföldi állam által működtetett ügynökség vagy szervezet tulajdonában, illetve kezelésében áll, amely az Egyesült Államok területén kereskedelmi tevékenységet fejt ki […]".

[560] A kivételek az FSIA 1605-1607. szakaszaiban találhatók. A legtöbb immunitást érintő szabályozás – így a Kódex megfelelő passzusai is – hasonlóan a „kivételek technikájára" épül.
[561] Ezen exepciók széleskörű alkalmazása erős vonzerőt jelent az USA fórumai részéről – annak 1976-os hatályba lépése óta több száz eljárás indult külföldi szuverénekkel szemben az Egyesült Államokban. SKLAR, Hannelore: Choice of Law under the Foreign Sovereign Immunities Act: Cassirer. Thyssen-Bornemisza Collection Foundation and the Unresolved Disagreement among the Circuits. *Georgetown Journal of International Law*, vol. 47., no. 3. (2015-2016) 1198.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az „elvett” kifejezés a törvényben nincsen definiálva, de ha a rendelkezés célját tartjuk szem előtt, az azon vagyonelemekre utal, amelyeket a külföldi állam államosított vagy kisajátított, a nemzetközi jog által előírt azonnali, megfelelő és hatékony kártalanítás fizetése nélkül.[562] Fontos tisztázni azt is, hogy a kivétel nem hivatkozható a külföldi állam és annak saját állampolgárai viszonylatában.[563] Az FSIA a „külföldi állam által az USA-ban kifejtett kereskedelmi tevékenység” kitételével kapcsolatban leszögezi, hogy az az USA-val való „jelentős kapcsolatot” takar.[564] Elmondhatjuk, hogy ez a kereskedelmi tevékenység, ennek mennyisége és minősége határozza meg, hogy a külföldi állam „magánszereplőként” viselkedik-e a piacon, tehát kivonható-e az abszolút immunitás védelmi hálójából. [565] Az FSIA definíciója alapján akár szokásos üzleti magatartás, akár egy adott, egyedi ügylet vagy cselekedet is lehet. A kereskedelmi jelleg ugyanis az ügylet természete, és nem a célja alapján ítélendő meg.[566] Ezért – mint azt a bíróság a *Weltover* ügyben[567] kifejtette – a kérdés nem az, hogy a külföldi állam a profit, vagy valamely sajátosan szuverénre jellemző más cél elérése érdekében cselekszik-e, hanem az, hogy a külföldi állam által kifejtett tevékenység (függetlenül a mögöttes motívumtól) jellemzően olyan típusú-e, melyet a magánfelek fejtenek ki a kereskedelmi forgalomban.

A kisajátítás kivételének első, illetve második mondatrésze közti viszonyt, mely szintén a kereskedelmi tevékenység követelményével kapcsolatos, a *Chabad ügyben*[568] tisztázta a bíróság.

Az eset egy a 18. században, Oroszországban alapított, New York-i zsidó vallási szervezet (*Agudas Chasidei Chabad*) és az Orosz Föderáció, valamint annak egy levéltára és könyvtára közt zajlott. A szervezet az ún. *Schneerson kollekció* a második világháború évei alatt kisajátított, majd később oroszországi bírósági, valamint diplomáciai úton is sikertelenül követelt egyes darabjait kérte visszaszolgáltatni az Orosz Föderációtól és szervezeteitől. Az

---

[562] DJOUKENG, Francoise N.: Genocidal Takings and the FSIA: Jurisdictional Limitations. *Georgetown Law Journal,* vol. 106., issue 6. (2018) 1895.
[563] STEWART, David P.: *The Foreign Sovereign Immunities Act: A Guide for Judges*. Federal Judicial Center, 2013. 56.
[564] FSIA 1603. § (e)
[565] „Különbséget kell tenni a vagyontárgyak két típusa között. Egy külföldi állam vagyona főszabályként mentes a lefoglalás alól, mely tétel alól különösen az az eset képez kivételt, amelyben a vagyont az állam a magánjog által szabályozott, gazdasági vagy kereskedelmi tevékenysége körében használja.” A *Société Sonatrach v. Migeon* ügyben született ítéletet idézi: REINISCH, August: European Court Practice Concerning State Immunity from Enforcement Measures. *The European Journal of International Law*, vol. 17., no. 4. (2006) 821.
[566] FSIA 1603. § (d)
[567] Republic of Argentina v. Weltover, Inc., 504 U.S. 607, 112 S.Ct. 2160, 119 L.Ed.2d 394 (1992)
[568] Agudas Chasidei Chabad of United States v. Russian Federation, et al. United States District Court, District of Columbia, 798 F. Supp. 2d 260 (D.D.C. 2011)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

eljárás az amerikai bíróság előtt 2004-ben indult és fő kérdése az FSIA 1605. § (a) (3) bekezdésének értelmezése, a külföldi szuverénnel szembeni joghatóság megállapíthatósága volt.

Az Orosz Föderáció védekezése több lábon állt, melynek egyike a kereskedelmi tevékenység kitételével volt kapcsolatos. Utóbbit illetően Oroszország kifejtette, hogy anomalikus lenne, ha a kisajátítási kivétel első mondatrésze által megkívánt „fizikai jelenlét" után a második, a külföldi állam ügynökségére vagy szervezetére utaló mondatrész sem a tárgy fizikai jelenlétét, de még az ügynökség vagy szervezet Egyesült Államok területén kifejtett tevékenysége és a fizikailag jelen lévő tárgy közti kapcsolatot sem kívánná meg. A bíróság azonban nem látott ilyen rendellenességet az 1605. § (a) (3) kiterjesztő értelmezésében. A kivétel alkalmazását megalapozottnak találta, tekintettel a Levéltár és a Könyvtár – melyek az Orosz Föderáció által nem vitatottan „külföldi állam ügynökségének vagy szervezetének" minősülnek – Egyesült államokban folytatott tevékenységére (pl. kiadókkal kötött értékesítési szerződések, jutalékok és jogdíjak beszedése).[569]

A joghatóság 2008-as megállapítását követően az ügyben érdemi döntés 2010-ben született, amely előírta a *Schneerson gyűjtemény* visszaadását. Az Orosz Föderáció nyilatkozatában kijelentette, hogy tulajdonát illetően az amerikai bíróság joghatóságát nem ismeri el, annak döntését nem tekinti magára nézve kötelezőnek. A végrehajtás sikertelensége és ennek kapcsán a további jogi, illetve diplomáciai lépések kirobbantották az USA és Oroszország közt a „kulturális hidegháborút", melynek hatásai napjainkig érződnek.[570]

Érdemes kiemelni, hogy ha a peres fél külföldi állam, a vagyontárgy, vagy az annak helyébe lépett vagyon jelenléte az USA-ban elengedhetetlen. Ezzel szemben, ha külföldi állam által működtetett ügynökség vagy szervezet a peres fél,[571] az is elegendő, ha az ügynökség vagy szervezet az Egyesült Államok területén kereskedelmi tevékenységet fejt ki – a vagyontárgy jelenléte nem kitétel, ahogy az sem, hogy a szóban forgó vagyontárggyal kapcsolatban fejtse ki

[569] Agudas Chasidei Chabad of US v. Russian Fed., 528 F.3d 934 (D.C. Cir. 2008)
[570] SZABÓ Sarolta: A kulturális javakkal kapcsolatos restitúciós perek és a külföldi állammal szembeni végrehajtás: a Chabad v. Orosz Föderáció ügy tanulságai. In: FEKETE Balázs – HORVÁTHY Balázs – KREISZ Brigitta (szerk.): *A világ mi magunk vagyunk… Liber Amicorum Imre Vörös*. HVG Orac, Budapest, 2014. [SZABÓ (2014a)] 462-470.
[571] Az, hogy az államot mely állami szerv képviselje annak polgári jogi jogviszonyaiban, belső államjogi kérdés. Ennek meghatározása az állam szuverenitásának egyik megnyilvánulása. BURIÁN – CZIGLER – KECSKÉS – VÖRÖS i. m. 161.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

a tevékenységet.[572] Ez pedig érzékelhetően tág teret hagy az amerikai fórum számára, hogy joghatóságát megállapítsa.

2.2.2. A kereskedelmi kivétel

A „kereskedelmi kivétel" az FSIA kivételei közül a bírósági gyakorlatban leggyakrabban hivatkozott kitétel.[573] Ez alapján

> „[a] külföldi állam nem mentes az Egyesült Államok és tagállamai bíróságainak joghatósága alól egy olyan ügyben sem, […] amelyben a kereset egy külföldi állam Egyesült Államokban kifejtett kereskedelmi tevékenységén; vagy a külföldi állam másutt folytatott kereskedelmi tevékenységével összefüggésben az Egyesült Államok területén kifejtett tevékenységén alapul; vagy a külföldi állam másutt folytatott kereskedelmi tevékenységével összefüggésben az Egyesült Államok területén kívül kifejtett tevékenységén alapul, mely azonban az Egyesült Államokban közvetlen hatást vált ki."

A kivétel – meg kell jegyezni, mindkét releváns kivétel – gyakorlatban történő alkalmazására jó példát szolgáltat a magyar vonatkozású *De Csepel* ügy,[574] melyben az először magyar, majd egyesült államokbeli jogalkalmazónak kellett a Herzog-gyűjtemény sorsáról rendelkeznie.

Maga a kollekció több mint 100 millió dollárt ér, s a maga teljességében több mint 2500 műalkotásból állt, amelyet Herzog Mór Lipót báró és felesége állított össze. A második világháború évei alatt a zsidó származású Herzog család az üldöztetések elől külföldre menekült (az Egyesült Államokba, illetve Olaszországba), a gyűjtemény pedig szétszóródott – egyes, azóta fellelt darabjai magyarországi múzeumok, egyetemek birtokába kerültek, mások külföldön bukkantak fel.[575] A Herzog örökösök a kilencvenes évek elején tárgyalásokat kezdtek a magyar kormánnyal a gyűjtemény magyarországi darabjainak visszaszolgáltatása érdekében, melyek sikertelenségét követően az ügyet bírósági útra terelték. Az 1999-ben indított

[572] TATTERSALL, Luke: Derailing State Immunity: A Broad-Brush Approach to Jurisdiction under Claims for the Expropriation of Cultural Property. *International Journal of Cultural Property*, vol. 26., issue 2. (2019) 188.
[573] STEWART i. m. 44.
[574] de Csepel v. Republic of Hungary, 859 F.3d 1094 (D.C. Cir. 2017), cert. denied, (U.S. Jan. 7, 2019)
[575] De Csepel v. Republic of Hungary, 714 F.3d 591, 593 (D.C. Cir. 2013)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

magyarországi eljárásban végül 2008-ban született jogerős ítélet, melyben a bíróság – amellett, hogy megállapította a magyar fórum kizárólagos joghatóságát az ügyre[576] – elutasította az örökösök keresetét.[577]

A műtárgyak visszaszolgáltatását célzó eljárás 2010-ben az Egyesült Államokban folytatódott, amikor az egyesült államokbeli és olasz örökösök benyújtották keresetüket a *United States District Court for the District of Columbia* előtt Magyarországgal, a Magyar Nemzeti Galériával, a Szépművészeti Múzeummal, az Iparművészeti Múzeummal, illetve a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemmel szemben.[578] [579] Az amerikai eljárási szabályok alapján a külföldi állam eljárás alóli mentességét mindaddig vélelmezni kell, amíg a felperes nem bizonyítja az FSIA egyik kivételének fennállását. Az örökösök az FSIA kisajátítási kivételére – annak második mondatára – hivatkoztak, a jogvita tárgyára tekintettel. A kereset ugyanis a Herzog család magyar állam által a második világháború idején, a nemzetközi jog megsértésével megszerzett tulajdonhoz fűződő jogaira vonatkozott. Ha a kisajátítási kivétel nem kerül megállapításra, a felek a kereskedelmi kivétel alkalmazását kérték.[580]

Az alperesek védekezésükben előadták, hogy a kisajátítás kivételének egyik eleme, a „nemzetközi jog megsértésének" körülménye nem áll fenn, tekintettel arra, hogy a jogfosztás az állam és saját állampolgárai viszonyában történt. A bíróság azonban helyt adott a felperesek azon érvelésének, mely szerint a magyar állam a kérdéses időszakban nem biztosította számukra az állampolgárokat megillető jogállást és ez azonos megítélés alá esik azon esetekkel, melyekben az állampolgárságtól való tényleges megfosztás megtörtént – másrészt a német hatóságok aktív részvételének szempontját is beemelte a kivétel alkalmazhatóságának érvei közé.[581] A kisajátítási kivétel által megkívánt kereskedelmi kapcsolatot meglétét a bíróság a többek között a múzeumok és az egyetem, valamint az Egyesült Államok közt lefolyt műtárgykölcsönzésekre alapította, valamint arra a körülményre, hogy előbbiek által kiadott

[576] „[…] a kereset elbírálására a magyar bíróságnak van kizárólagos joghatósága és a tulajdoni igény elbírálásakor a magyar jogot kell alkalmazni (a jelen perben alkalmazandó, nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 55. § (1) bekezdés d) pont, 21. § (1) bekezdés, és 22. § (1) bekezdés)." Fővárosi Ítélőtábla 5.Pf.20.499/2006/33.

[577] SZABÓ Sarolta: Államok, műkincsek és perek: A Herzog-gyűjtemény esete. In: RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta (szerk.): *Honeste benefacere pro scientia. Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2019. 279-280.

[578] de Csepel v. Republic of Hungary, 808 F. Supp. 2d 113, 127 (D.D.C. 2011)

[579] A múzeumok, illetve az egyetem a külföldi állam által működtetett ügynökség, illetve szervezet kategóriájába esnek.

[580] de Csepel v. Republic of Hungary, 808 F. Supp. 2d 113, 127 (D.D.C. 2011) 126-128.

[581] de Csepel v. Republic of Hungary, 808 F. Supp. 2d 113, 127 (D.D.C. 2011) 128-131.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

angol nyelvű, a Herzog gyűjteményből származó festményekkel illusztrált, amerikai látogatók számára értékesített útikönyveket árultak az amerikai hitelkártyákat elfogadó múzeumi ajándékboltban.[582] Az egyetemet illetően a „jelentős" kapcsolat megállapítása azon alapult, hogy az részt vett hallgatói csereprogramokban és az Egyesült Államok Fulbright programjában.

Elmondható, hogy a kisajátítási kivételben megkövetelt kereskedelmi nexust illetően a korábbi amerikai bírósági gyakorlat nem követel meg szoros kapcsolatot. A gyakran hivatkozott *Cassirer v. Spanyol Királyság ügyben*,[583] melyben az amerikai fórumnak egy *Pissarro* festmény sorsáról kellett döntenie, a kereskedelmi tevékenység megléte megállapításra került a szóban forgó képet hasznosító könyvek forgalmazása, valamint az alperes Thyssen-Bornemisza Alapítvány egy egyesült államokbeli múzeum előadójával előadás tartására kötött szerződése alapján.[584, 585] A kisajátítás kivétele alapján megállapított joghatóság után nem volt szükséges a kereskedelmi kivétel feltételeit vizsgálni.

---

[582] de Csepel v. Republic of Hungary, 808 F. Supp. 2d 113, 127 (D.D.C. 2011) 132.
[583] Cassirer v. Kingdom of Spain, 580 F.3d 1048, 1049 (9th Cir. 2009)
[584] SZABÓ (2014b) i. m. 413-416.
[585] Érdekes vetülete az ügynek a *forum non conveniens*, a *res judicata* és az *act of state* elvek érvényesülése. A *forum non conveniens* doktrínája alapvetően a nemzetközi udvariasságra (*international comity*) vezethető vissza. (MOLNÁR István János: A forum non conveniens doktrína a common law országok nemzetközi magánjogában. *Európai jog*, 2013/1. 1.) A jellemzően a *common law* jogrendszerrel bíró országokban a doktrína a kereset elutasításának egyik oka. Lényege szerint a bíróság – diszkrecionális jogkörével élve – dönthet úgy, hogy egy másik, alkalmasabb fórum bírálja el az ügyet. Az elv működése szerint vélelem áll fenn amellett, hogy a felperes jogválasztása megfelelő; ennek megdöntése érdekében az alperesnek kell igazolnia egy megfelelőbb alternatív fórum létét. Az alperes a doktrínára hivatkozva kérte az eljárás lefolytatása megtagadását, a magyar fórumot alkalmasabbnak megjelölve. A bíróság a kérelemről történő döntés során a doktrína alkalmazását potenciálisan alátámasztó ún. magán-, illetve közérdek alapján felmerülő tényezőket vizsgálja. A „magánérdek" körében a bizonyítási eszközökhöz történő könnyebb hozzáférést, a tanúk eljárásban történő részvételének költségeit, az ítélet végrehajthatóságát, valamint az egyéb, eljárást könnyítő tényezőket. „Közérdek" lehet a jogviták „helyben" történő elbírálása, vagy a fórum jártassága az alkalmazandó jog terén. Az alperes a bíróság figyelmébe ajánlotta, hogy az ügyben alkalmazandó magyar jogot a magyar bíróságok behatóan ismerik, valamint emlékeztette rá a bíróságot, hogy demokratikus államként, az Európai Unió tagjaként a tisztességes eljárás körülményei garantáltak. A bíróság a doktrína alkalmazását elutasította. Indokolása szerint az alperes által említett körülmények nem elegendőek ahhoz, hogy megdöntsék a felperes megfelelő fórumválasztását illető vélelmet. Az amerikai fórum ugyanis a kijelölt fórum az FSIA alapján indított keresetek számára, így jól ismeri az eset által felvetett jogi kérdéseket – másrészt „közérdek fűződik ahhoz, hogy az ilyen nagy hatású esetek az ehhez hasonló, központi fórumon kerüljenek elbírálásra". A *forum non conveniens* elvének *forum shoppingot* gátló funkciója ismeretes, s mint ilyen, fontos szerephez jut a kulturális javak tulajdonjogával kapcsolatos ügyekben, melyekben köztudottan jogrendszerenként a legkülönbözőbb kollíziós és anyagi jogi megoldások érvényesülnek. A doktrína így esetünkben kifejezetten hasznos – a kulcs ezen a téren is a konzisztens jogalkalmazás kialakítása.
Az *act of state* doktrína alapján az állam nem kérdőjelezheti meg egy idegen állam közjogi cselekedeteinek, közhatalmi aktusainak érvényességét. A doktrína egyik legkorábbi megjelenésében (MCLACHLAN, Campbell: *Foreign Relations Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014. 531.), a *Princess Paley Olga v. Weisz* ügyben (1929) az angol bíróság döntött egy orosz nagyherceg özvegyének ügyében. A kereset tárgya a Szentpéterburg közelében fekvő Paley palota berendezését alkotó kulturális javak voltak, melyek egykor az özvegy tulajdonát képezték, s amelyeket még az 1918-as forradalom alatt sajátított ki az állam. A szovjet

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Az amerikai fellebbviteli fórum[586] azonban más szemszögből közelítette meg az ügyet. Álláspontja szerint a kereset nem a gyűjtemény első kisajátításával, hanem az alperes által későbbiekben – a visszaadás megtagadásával – megszegett letéti megállapodással kapcsolatos.[587] A gyűjtemény második világháború utáni kezelésével ugyanis letéti jogviszony jött létre, s a felek minden további követelése tulajdonképpen ezzel kapcsolatos. A kisajátítás kivétele helyett ezért a kereskedelmi kivétel vizsgálata helyénvaló az ügyben.

A felperes a kereskedelmi kivétel harmadik mondatrészére hivatkozott, mint az állami immunitást megtörő szabály. Ez alapján a bíróság feladata annak vizsgálata volt, hogy a külföldi állam olyan tevékenységén alapul-e a kereset, melyet az „Egyesült Államok területén kívül" fejtett ki, illetve, hogy ez „kereskedelmi tevékenységgel" összefüggő cselekedetnek minősül-e az FSIA alapján, valamint, hogy a tevékenység „közvetlen hatást" váltott-e ki az USA-ban.[588] Az esetben az első feltétel nyilvánvalóan megvalósul, így a fórum értelmező munkájának középpontjában azon kérdések álltak, hogy vajon a letéti szerződés megszegése kereskedelmi tevékenységgel összefüggő cselekedet-e, illetve, hogy az közvetlen hatást váltott-e ki az Egyesült Államokban.[589]

---

kormány később a tárgyak közül a néhányat eladott Weisz úrnak, aki az Egyesült Királyságban telepedett le. A szintén itt élő özvegy a bírósághoz fordult restitúciós kérelmével. A fórum a doktrínára hivatkozva utasította el az özvegy keresetét. (GREENWOOD, Christopher: *International Law Reports, Volume 78*. Cambridge, Cambridge University Press, 1988. 618.)

Az általunk tárgyalt esetben az alperes az ügyben korábban hozott magyar ítéletek „felülbírálatának" helytelen voltára hivatkozott. A bíróság ebben a kérdésben arra volt figyelemmel – amellett, hogy a doktrína nem eljárási akadályként funkcionál –, hogy a szóban forgó aktus valóban szuverén, vagy inkább magánjogi jogalanyként végzett cselekedet volt-e. [Lásd erről bővebben: ROGOZINSKY, Natalie: Stolen Art and the Act of State Doctrine: An Unsettled Past and an Uncertain Future. *DePaul Journal of Art, Technology and Intellectual Property Law*, vol. 26., issue 1. (2015) 27-28.] A műtárgyak kölcsönzése, letétbe helyezése, visszaszolgáltatása azonban nem a szuverenitásból fakadó aktusok, hanem olyan kereskedelmi tevékenység, amelyek bármely magánjogi jogalany – egyetemek, múzeumok – is végeznek. [Malewicz v. City of Amsterdam, 362 F.Supp.2d 298, 314 (D.D.C.2005)]

A *res judicata* kérdését a bíróság a nemzetközi udvariasság körében vizsgálta. A doktrína hagyományos értelmezése szerint a fórum kötelezettsége az eljárás megszüntetésére akkor áll fenn, ha a jogvita azonos felek között indult, ugyanabból a ténybeli alapból származik, és a külföldön hozott döntés jogerőre emelkedett. (BARNETT, Peter: *Res Judicata, Estoppel, and Foreign Judgements.* Oxford University Press, 2001. 18-19.) Az amerikai bíróságok gyakorlatára jellemző, hogy nem érzik magukra nézve kötelezőnek a külföldi államok *res judicata*-t illető koncepcióját. ROODT (2015) i. m. 181.

Az ügyet érdemében az amerikai bíróságok előtt nem lehet tárgyalni pusztán a felperes azon állítása alapján, hogy a külföldi ítélet ténybeli vagy jogi tévedéseket tartalmaz, ha a külföldi eljárás illetékes bíróság előtt zajlott és tisztességes, pártatlan volta nem vonható kétségbe, a jogi garanciák érvényesülnek. A közrendet súlyosan sértő külföldi ítéletek körén kívül a *res judicata* hatást el kell ismerni. A magyar bíróságok által korábban megítélt 11 kép vonatkozásában így a fórum joghatóságát elutasította, azonban további 33 műtárgy vonatkozásában megállapította azt. [de Csepel v. Republic of Hungary, 808 F. Supp. 2d 113, 145 (D.D.C. 2011)]

[586] De Csepel v. Republic of Hungary, 714 F.3d 591, 593 (D.C. Cir. 2013)

[587] A letét jogintézményének kulturális javakkal kapcsolatos ügyekben játszott kiemelt szerepéről ld.: PALMER, Norman: The Role of Bailment in Cultural Property Claims, *Art Antiquity and Law*, vol. 19., issue 3. (2014).

[588] A bírósági gyakorlatban kifejlesztett megfogalmazás szerint az első rész az „összefüggés követelménye", a második az „anyagi kapcsolat követelménye", a harmadik rész pedig a „jogilag jelentős cselekedet követelménye".

[589] De Csepel v. Republic of Hungary, 714 F.3d 591, 593 (D.C. Cir. 2013) 599.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A „kereskedelmi tevékenységgel összefüggő cselekedetet” illetően a törvényi megfogalmazás tág mozgásteret hagyott a bíróságok számára.[590] *Weltover* ügyben kifejlesztett tesztre figyelemmel a letéti szerződés megszegése a bíróság megítélése szerint olyan tevékenység, melyet a piac bármely magánszereplője elkövethetne; az aktusban a szuverén jelleg aligha nyilvánul meg.[591] A „közvetlen hatás” kritériuma megkívánja, hogy az alperes, vizsgálat alá vont üggyel összefüggő bizonyos kötelezettségeinek teljesítési helye az Egyesült Államokban legyen. A döntés indokolásában az olvasható, hogy – habár a felperes erre kifejezetten nem hivatkozott –, a hatás megállapítható, hiszen a letéti szerződés alapján a műtárgyak visszaszolgáltatásának helye – az alperes számára is nyilvánvaló módon – részben az amerikai felperes lakhelye volt.[592]

Az állam abszolút immunitását lerontó kivételek ilyen kiterjesztő értelmezése egy esetjogi tendenciának volt mondható,[593] mely módosulni látszik. 2017-ben a *United States District Court for the District of Columbia* megismételt eljárásában a kisajátítás kivételét alkalmazva a múzeumokkal, illetve az egyetemmel ellentétben Magyarországgal, mint alperessel szemben joghatósága hiányát állapította meg.[594]

2.2.3. Legújabb fejlemények: a Simon és a Philipp ügy

Az amerikai Legfelsőbb Bíróság évtizedes pereskedés után 2021 februárjában hozta meg döntését a Simon kontra Magyarország,[595] illetve a Philipp kontra Német Szövetségi

[590] Azok pedig hajlottak is a tág értelmezésre – bizonyos esetekben a műtárgy Egyesült Államokban történő kiállítása is megvalósította a kereksedelmi tevékenységgel összefüggő aktust. BEHZADI i. m. 14-15.
[591] A Malewicz ügyben kifejtettek szerint, „[h]a elnagyoltan szeretnénk megfogalmazni, a „kereskedelmi” és a „szuverén” kifejezések egyszerűen ellentétesek: ha egy cselekedet olyan, amelyet csak szuverén végezhet el, akkor az nem lehet „kereskedelmi”. Hasonlóképpen, ha egy cselekedet olyan, amelyet magánszemély végezhet, akkor az nem lehet „szuverén”.” [Malewicz v. City of Amsterdam, 362 F. Supp. 2d 298, 313 (D.D.C. 2005) 313.]
[592] De Csepel v. Republic of Hungary, 714 F.3d 591, 593 (D.C. Cir. 2013) 601.
[593] TATTERSALL i. m. 184.
[594] SZABÓ (2019) i. m. 287-289.
Magyarországgal kapcsolatban a joghatóság elutasításának oka a kisajátítási kivétel kereskedelmi nexust megkövetelő tétele. Ez alapján ugyanis, ha a per alanya külföldi állam, követelmény a szóban forgó műtárgyak fizikai jelenléte az Egyesült Államok területén (ellenben a külföldi állam szervezetével vagy ügynökségeivel szemben indított eljárásokkal, melyeket a törvény szövege alapján kevésbé „erős” védelem illeti). [De Csepel v. Republic of Hungary, 859 F.3d 1094, 1106 (D.C. Cir. 2017) 1106.]
[595] Republic of Hungary v. Simon, Supreme Court of the United States, No. 18-1447., February 3, 2021.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Köztársaság[596] ügyben. A két esetet összefüggésében érdemes tárgyalni, a két ügyben ugyanis azonos napon döntött a bíróság: a Simon ügy ítélete pedig visszautal a Philipp ügyre.

A 2015-ben indult Philipp ügyben a felperesek – német zsidó műkereskedők leszármazottjai – a Guelf-kincseket (*Welfenschatz*)[597] követelték vissza Németországtól a washingtoni fórum előtt, arra hivatkozva, hogy felmenőik azokat a II. Világháború kirobbanása előtti években, a nácik nyomására jóval áron alul, kényszerből adták el,[598] mely így a nemzetközi jog megsértésével elvett vagyontárgy.

Az amerikai fórumnak elsőként a joghatóság kérdésében kellett döntenie. A felperesek (egy Egyesült Királyságbeli, valamint két amerikai állampolgár) a kisajátítási kivétel fennállására hivatkoztak, mellyel kapcsolatban a bíróságnak a nemzetközi jog megsértésének formuláját kellett értelmeznie. Az alperes – Németország – érvelése azon a feltevésen nyugodott, mely szerint a nemzetközi jogi kisajátítás fogalma alá nem vonható az az esetkör, amikor valamely állam saját állampolgárai tulajdonát foglalja le. A felperes ezzel szemben arra hivatkozik, hogy a náci népirtás része volt a kérdéses kisajátítás is, mely egészében szemlélve a nemzetközi jogot sértő aktusnak tekintendő: a kincsek kényszerített eladása magas rangú náci tisztek befolyása alatt történt, akiknek a végső célja a zsidó közösség kifosztása és elpusztítása volt, s akiket a kérdéses időszakban nem tekintettek németnek.

Az alperes ezzel szemben arra hivatkozik, hogy a kisajátítás és a népirtás két különböző kategória, melyeket az FSIA is különálló esetkörként kezel, s amelyeket nem volna helyes ilyen módon összemosni. Az amerikai kormány által megfogalmazott *amicus curiae* az alperes

---

[596] Federal Republic of Germany v. Philipp, Supreme Court of the United States, No. 19-351. Argued December 7, 2020 – Decided February 3, 2021.

[597] A 74 milliárdos pertárgyértékű ügyben bizonyos 11 és 15. század közt készült vallásos témájú műtárgyak sorsáról kellett döntenie a bíróságnak – a német kultúra és történelem kiemelkedő kincseiről, melyek egykor a német Welf dinasztia tulajdonában álltak.

[598] Az 1930-as években Göring nyomására arra kényszerítettek német zsidókat, hogy a gyűjteményeiket áron alul engedjék át az állami múzeumoknak. Ez a hivatkozási alap így gyakran előfordul a visszaszolgáltatási ügyekben. Hasonló volt például a tényállása egy 2018-ban, Kandinszkij orosz avantgárd festő „*Kép házakkal*" című festményének visszaszolgáltatása érdekében folyó eljárásnak, melyet az örökösök – a Lewenstein házaspár – a hollandiai Stedelijk Múzeum ellen indítottak. A festményt 1940-ben, Hollandia náci megszállása idején vette meg a múzeum, jóval áron alul – a becsült érték huszadáért. A képet visszakövetelő örökösök szerint felmenőik, akik egy varrógépgyáros zsidó házaspár volt, kizárólag a náci rezsim nyomására, vagyis kényszer hatására adták el a képet. Az amszterdami bíróság végül 2020-ban az alperes múzeum javára döntött, aki arra hivatkozott, hogy a házaspár önszántából kínálta fel eladásra a festményt, részben rossz anyagi helyzete miatt, amelybe már a német megszállás előtt került.
A múzeum honlapján olvasható közlemény szerint Amszterdam önkormányzata mint a festmény jelenlegi tulajdonosa, úgy döntött, hogy visszaadja a festményt az örökösöknek. A döntés indokaként a második világháború zsidó áldozataival szembeni igazságtalanságok kiküszöbölésének érdeke került megjelölésre. stedelijk.nl/en/collection/4540-wassily-kandinsky-bild-mit-hausern. Az ügy hátteréről bővebb információ a holland Restitúciós Bizottság honlapján:
restitutiecommissie.nl/en/recommendations/recommendation_rc_3141.html

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

álláspontját erősíti, kiemelve, hogy a joghatóság megállapítása esetén a bíróság „érzékeny" külpolitikai területre lépne.[599]

Ebből kifolyólag felmerült a kérdés az eset kapcsán: ha a bíróság meg is állapítja a joghatóságát, vajon el kell-e utasítani az ügyben történő eljárást a nemzetközi udvariasság (*international comity*) alapján? Ez köti össze a Philipp és a Simon ügyet – utóbbiban ugyanis Magyarország kérelmére a Legfelsőbb Bíróságnak szintén állást kellett foglalnia a nemzetközi udvariasság kérdésében. Ennek jegyében ugyanis – a joghatóság fennállása esetén is – az ügy természetére tekintettel megtagadható a kereset tárgylása.

A Simon ügy 2010-ben indult meg, amikor 14 magyar holokauszttúlélő (a háború után az Egyesült Államok, Kanada, Izrael és Ausztrália állampolgárai) az amerikai bírósághoz fordult a magyar állammal és az állami vasúttal (MÁV) szembeni kártérítési követeléseivel. A felperesek igénye azon javakat érintette, amelyeket a II. Világháború során, deportálásukkor koboztak el tőlük vagy családjuktól. Az elsőfokú bíróság először joghatósága hiányára hivatkozva, majd megismételt eljárásában a nemzetközi udvariasság és a *forum non conveniens* doktrínára hivatkozva utasította el az eljárást.

A Legfelsőbb Bíróság 2021. február 3-án érvénytelenítette az ítéletet és a Philipp ügyben kifejtett szempontokkal összhangban rendeli újravizsgálni az ügyet.[600] Azonos napon a Philipp ügyben a fórum – miután elutasította az eset elbírálását a nemzetközi udvariasság alapján – a kisajátítás kivételére hivatkozva utasította el a felperesek igényét:[601] pontosabban kijelentette, hogy nincsen eljárási jogosultsága, mivel az ügy külföldi állam és annak saját állampolgárai közti viszonyt érint.[602] A kérdés ebben az ügyben egy nemzetközi dologi jogi kérdés, mely elkülönítve kezelendő a genocídium nemzetközi törvényeitől.[603] A bíróság érvelése során kifejti, hogy előbbi alapján egy állam rendelkezése a saját határain belül a saját állampolgárai vagyonát illetően nem tartozik a nemzetközi jog hatálya alá, így a nemzetközi jog sérelme sem állhat fenn az adott ügyben.[604] Megszületett tehát az állásfoglalás: az amerikai

---

[599] HOWE, Amy: Case preview: Justices to consider immunity for Germany in claims arising from Nazi-era art sale. 2020, scotusblog.com/2020/12/case-preview-justices-to-consider-immunity-for-germany-in-claims-arising-from-nazi-era-art-sale/

[600] Republic of Hungary v. Simon, Supreme Court of the United States, No. 18-1447. February 3, 2021.

[601] Federal Republic of Germany v. Philipp, Supreme Court of the United States, No. 19-351. February 3, 2021.

[602] Ún. „*domestic takings rule*".

[603] „*We do not look to the law of genocide to determine if we have jurisdiction over the heirs' common law property claims. We look to the law of property.*" Federal Republic of Germany v. Philipp, Supreme Court of the United States, No. 19-351. February 3, 2021. 9.

[604] A bíróság egy helyen úgy érvel döntésében, hogy a nemzetközi jog megsértését jelentené az, ha a bíróság a felperesek érvelésének engedve a szuverén immunitását „áldozná fel" az emberi jogok védelmének oltárán.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

fórum nem járhat el állam általi elkobzás esetén az adott állammal szemben, annak saját állampolgára kérelmére.

A fenti állásfoglalás Simon ügyre vetített konzekvenciája kézenfekvőnek tűnik: a felperesek igénye joghatóság híján elutasításra fog kerülni. Ez azonban nem „jósolható meg" előre, tekintettel arra, hogy bizonyos körülmények a két ügy kapcsán eltérhetnek: kérdéses, hogy a Simon ügy felperesei és azok felmenői magyar állampolgároknak minősültek-e 1944-ben.

Érdemes ezen a helyen felidézni a Herzog ügyben előadott bírói érvelést. Amikor az alperes arra hivatkozott, hogy a „nemzetközi jog megsértésének" körülménye nem áll fenn, tekintettel arra, hogy a jogfosztás az állam és saját állampolgárai viszonyában történt, az alsóbb fokú bíróság helyt adott az örökösök azon ellenérvének, amely szerint a magyar állam a kérdéses időszakban nem biztosította számukra az állampolgárokat megillető jogállást. Ez, a döntés értelmében, azonos megítélés alá esik azokkal az esetekkel, amelyekben az állampolgárságtól való tényleges megfosztás megtörtént.

A Philipp döntésben a Legfelsőbb Bíróság ezzel a kérdéssel – vagyis, hogy az ügylet időpontjában a felperesek, illetve felmenőik német állampolgárok voltak-e – nem foglalkozott, azonban az alsóbb bíróságokat e körülmény vizsgálatára buzdítja.

3. A restitúciós perek megindulását övező tendenciák összegzése

A restitúciós perek megindulását övező újdonságok, sajátosságok tehát a következőképp foglalhatók össze.

Ugyan az EU tagországaiban viszonylag kevés eljárás folyik, a tendencia azt mutatja, hogy idővel egyre több és több igénylő fog előállni. Az új bizonyítékok, a dokumentumok digitalizálásával és elérhetővé válásával egyre inkább hozzáférhetővé válnak,[605] ezzel

Kifejti továbbá, hogy az államok magán- és közjogi aktusai közti megkülönböztetést rombolná le egy olyan bírósági gyakorlat, mely széleskörűen teret enged a kisajátítási kivétel alapján a joghatóság megállapításának az emberi jogi jogsértések elbírálására. Federal Republic of Germany v. Philipp, Supreme Court of the United States, No. 19-351. February 3, 2021. 11-12.

[605] A teljesség igénye nélkül: a legnagyobb privát adatbázis a *The Art Loss Register* (artloss.com), nonprofit szervezet az *International Foundation for Art Research* (ifar.org), az Interpol adatbázisa a *Stolen Works of Art Database* (interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Stolen-Works-of-Art-Database). Az FBI kereshető adatbázisa a *National Stolen Art File* (fbi.gov/investigate/violent-crime/art-theft/national-stolen-art-file); a *Lost Art Database* (lostart.de) és a *lootedart.com* kifejezetten a nácik által kisajátított műkincsekre specializálódott. Nyilvánosan kereshető a Miniszterelnökség Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztály által vezetett nyilvántartás a

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

elősegítve a jogellenesen elvett műalkotások eredetkutatását.[606] Ezt felismerve dolgozik az Európai Unió a kulturális javak jelen állapotában fragmentált, így kevéssé hatékony védelmi rendszerének erősítésén. Egyes vélemények szerint az Unió feladata egy határokon átívelő hatáskörrel bíró koordináló hatóság létrehozása, mely megszünteti a kulturális javakkal kapcsolatos jogviták jelenlegi, eseti alapú, főként nemzeti jogon nyugvó kezelését."[607] Ezzel szemben mások az egységes normák (*lex culturalis*) megalkotását irreális ábrándnak tartják csupán, s a jogalkotási pluralizmust tekintik reális kiindulási alapnak.[608] Az átfogó védelmi rendszer kialakításának módja a jövő talánya, az bizonyos azonban, hogy Brüsszel I bis rendelet által beiktatott különleges joghatósági ok nagy lépés a kulturális javak megóvásának terén, mely magyar viszonylatban szintén elmondható a Kódex megfeleltethető rendelkezéséről.

Míg Európában a jogalkotó igyekszik joghatóságot biztosítani az egyes – jogvita elbírálására alkalmasnak ítélt, de korábban hasonló felhatalmazottsággal nem rendelkező – bíróságoknak a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó ügyekkel kapcsolatban, addig az USA-ban a bíróságok jogfejlesztő tevékenysége hat azonos irányba. A nemzetközi színtéren tapasztalható jelenség hátterében annak igénye áll, hogy a sajátos jellemzőkkel bíró jogviták ideálisabb körülmények közt kerülhessenek elbírálásra. Évtizedes tendenciaként figyelhető meg, hogy a megengedő jogszabályi környezet okán – különös figyelemmel arra a jelenségre, mely alapján az amerikai fórumok külföldi szuveréneket illetően is megállapítják eljárási képességüket – a visszaszolgáltatási perek az USA-ban összpontosulnak. A joghatósági szabályozás kiterjesztő értelmezésének jelensége azonban a legutóbbi döntések nyomán mérséklődni látszik, így megadva az esélyt a jelenleg megfigyelhető *forum shopping* fenomén visszaszorulásának és az európai jogalkotási eredmények erőteljesebb érvényesülésének.

mutargy.kormany.hu oldalon. Az elveszett orosz műkincsek az Orosz Föderáció Kulturális Minisztériumának holnapján böngészhetők (lostart.ru).

606 WELLER (2018) i. m. 8.

607 DE CLERCQ, Willy C.E.H.: Report on a legal framework for free movement within the internal market of goods whose ownership is likely to be contested (2002/2114(INI)) europarl.europa.eu 11.

608 ROODT (2015) i. m. 269.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

4. A kulturális javak lefoglalás alóli mentessége

Az államok joghatóság alóli immunitása korlátozásának fent ismertetett tendenciája a végrehajtás alóli mentességgel kapcsolatban a 20. század folyamán nem mutatkozott – ezért emlegették az intézményt „az állami immunitás utolsó bástyájaként" is.[609] Az utóbbi évtizedekben azonban ez a bástya is megdőlni látszik, az európai bíróságok – az állami tulajdon egyes típusaira vonatkozó – abszolút végrehajtási immunitás ellenében ható esetjogából[610] és a legújabb kodifikációkból[611] is ez a következtetés vonható le. A tendencia igazolódik a kulturális javak lefoglalás alóli mentességének (*immunity from seizure*) megítélése kapcsán is.

A műtárgyak lefoglalás alóli mentessége természetesen e javak országhatárokon átnyúló mozgásával kapcsolatban merül fel. A gyűjtemények mobilitása kétféleképpen lehetséges: múzeumok közti viszonylatban időszakos kiállítások (ritkább esetben restaurálás, tudományos kutatás céljából történő utaztatás) formájában, illetve a gyűjtemények tiltott úton történő mozgatása által, ideértve a jogellenes kivitel egyes formáit. Míg előbbi kívánatos jelenség,[612] mely a köz érdekét szolgálja kulturális öröksége hozzáféréséhez,[613] utóbbi elítélendő, s megakadályozása szintén az emberiség közös érdeke.

Az időszakos kiállításokkal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a múzeumok küldetésük részének tekintik, hogy más, akár belföldi, akár külföldi intézmények számára megőrzésükben lévő műtárgyakat kölcsönözhessenek, s hasonlóképpen lényeges számukra az is, hogy fennálljon a kölcsön viszonzásának lehetősége. A gyűjtemények ilyen irányú mozgásának egyik fő akadálya köztudottan a kulturális javak lefoglalás alóli immunitásának jelenlegi, nem megfelelő rendezése.[614] Az állami immunitás részét képező, így megkülönböztetett figyelmet igénylő jogintézmény az egyes országokban különféle szabályozási környezetben létezik, s eltérő feltételek szerint működik. A következőkben

[609] REINISCH i. m. 804.
[610] Elemzi: REINISCH i. m.
[611] Ld: ROSE, Kelsey A.: When Immunity Means Impunity: Lessons for Canada from Recent Cases on State Immunity from Execution. In: CURRIE, John H. – PROVOST, René (eds.): *Canadian Yearbook of International Law*, Volume 55. Cambridge, Cambridge University Press, 2018.
[612] Magyarország Alaptörvénye a XI. cikk (1) bekezdésében kimondja, hogy „[m]inden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez." Ki kell emelni tehát, hogy az állam tehát e törekvésében a közművelődési jogból fakadó, alkotmányos kötelezettségének tesz eleget.
[613] MERRYMAN (2001) i. m. 65.
[614] DE LEEUW, Ronald: Lending to Europe Recommendations on collection mobility for European museums. A report produced by an independent group of experts, set up by Council resolution 13839/04. 2005. muziejai.lt/ImagesNew/LENDINGTOEUROPE_PDF_051105.pdf 8-9.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

feltárjuk e széttagoltság okát; a magyar szabályozást kiemelten vizsgálva egy általános képet adunk a mentességi szabályozás működéséről, s megvizsgáljuk a harmonizáció lehetőségét.

4.1. A fogalomhasználatról

A témakör tárgyalása során a „lefoglalás", illetve a „lefoglalás alóli mentesség" fogalmait kiterjesztően használom, a nemzetközi dokumentumok nyelvezetének megfelelően. A tartalmilag megfeleltethető belső jogi intézmények elnevezése ugyanis jogrendszerenként változik: a francia jog zárlatként, vagy kényszerített végrehajtásként, a német jog ideiglenes védelemként; a belga bírósági gyakorlatban biztosítási intézkedésként, míg az amerikai jogforrás az „ítélet meghozatala előtti lefoglalás" címszó alatt szabályozza a kérdéskört.[615] A magyar jogi terminológiát illetően az a végrehajtás alóli mentesség tárgykörének része.

A kulturális javak mobilitásával foglalkozó európai uniós dokumentumok a következő meghatározással dolgoznak: „[a] lefoglalás alóli mentesség azon jogi garanciákra utal, melyek a másik országból érkezett kulturális javakat a kölcsön időtartamára bármilyen típusú lefoglalástól megvédik."[616]

4.2. A lefoglalás alóli mentesség és az állami immunitás

A lefoglalás alóli mentesség ugyan az állami immunitás részét képezi, mégis szükséges az állam joghatóság alóli immunitásától elkülöníteni. A lefoglalás alóli mentesség a biztosítási intézkedések,[617] illetve a meghozott ítéletek végrehajtása vonatkozásában utal a külföldi államok vagyonának immunitására. Míg a „*par in parem non habet iurisdictionem*" elve a római időktől a nemzetközi szokásjog részét képezte, az időszakosan kölcsönadott műalkotások lefoglalás alóli mentessége csak az 1960-as évektől kezdve jelent meg az egyes államok jogrendszerében.

[615] YANG i. m. 344-345.
[616] DE FRUTOS i. m. 12.
[617] A biztosítási intézkedés olyan esetben rendelhető el, ha a követelés későbbi behajthatóságának előzetes biztosítása célszerűnek látszik. Ilyen esetben végrehajtható okirat még nem áll rendelkezésre, azonban valószínűsíthető a követelés későbbi kielégítésének veszélye.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A kölcsönzött javak számának növekedésével ugyanis felmerült az igény arra, hogy a tárgy „védve legyen" az állítólagos eredeti tulajdonosok visszaszolgáltatási igénye kapcsán felmerülő intézkedésekkel szemben. Ezen normák célja, hogy ne lehessen visszaélni azzal, hogy a tárgyak időlegesen egy másik állam területén lelhetők fel, s így végső soron a félre kedvezőbb jog alkalmazását elérni (*forum shopping*).

A kérdéskör először a *Schiele* ügy kapcsán került a nemzetközi figyelem középpontjába. A *Museum of Modern Art* (MOMA) 1997-98-ban nagyszabású kiállítást rendezett *Egon Schiele* festményeiből. Az Osztrák-Magyar Monarchia kiemelkedő alkotójának mind teljesebb körű megismerhetősége érdekében a New York-i intézmény több mint 150 műtárgyat kölcsönzött a bécsi *Leopold Museum* kollekciójából.

A tárlat páratlan és egyedülálló lehetőséget nyújtott a *Schiele* életmű befogadására,[618] a kiállítást azonban mégis a hozzá kapcsolódó „leghíresebb és legnagyobb befolyást gyakorló, a nácik által jogellenesen elvett kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos pereskedés"[619] tette hírhedtté. Néhány nappal ugyanis az előtt, hogy a festmények tovább indultak volna Barcelonába egy esedékes következő kiállításra, két, a gyűjtemény részét képező műtárggyal („Wally portréja", illetve „A halott város III.") kapcsolatban nyújtottak be tulajdoni igényt a New York-i bírósághoz.

Az állítólagos eredeti tulajdonosok azzal a kérelemmel fordultak a MOMA felé, hogy a képek tulajdoni helyzetének tisztázásáig ne engedje, hogy a festmények elhagyják az országot. A Múzeum ezt visszautasította, azonban rövid idő elteltével már – a felek megkeresésére – a kerületi ügyész hívta fel ugyanerre, a műtárgyakkal kapcsolatos szövetségi bűnügyi nyomozás apropóján.[620]

A MOMA bírósághoz intézett indítványában arra hivatkozott, hogy az ügyész aktusa a kölcsönzött kulturális javakra vonatkozó szabályozást,[621] illetve New York művészeti világban elfoglalt előkelő helyének megtartását érintő alapvető érdekeit is sérti. Az ügyészség válasza szerint az alapul fekvő szabályozás helyes értelmezése szerint csak a polgári jogi igényekkel

[618] Az expresszionista festő alkotásainak túlnyomó része ezidőtájt vált elérhetővé a nagyközönség számára – megelőzően a kölcsönadó múzeum névadójának, Dr. Rudolf Leopold magángyűjteményének a részét képezte –, s az amerikai publikum számára gyakorlatilag ismeretlen volt. DABROWSKI, Magdalena– LEOPOLD, Rudolf: Egon Schiele: the Leopold collection. Vienna, DuMont Buchverlag, 2017. 6.
[619] BAZYLER, Michael J.: *Holocaust Justice. The Battle for Restitution in America's Courts*. New York, New York University Press. 2003. 226.
[620] SHAPIRO, Shira T.: How Republic of Austria v. Altmann and United States v. Portrait of Wally Relay the Past and Forecast the Future of Nazi Looted-Art Restitution Litigation. *William Mitchell Law Review*, vol. 34., no. 3. (2008) 1154-1155.
[621] Az azóta felülvizsgált *New York Arts and Cultural Affairs Law* 12.03 szakasza.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kapcsolatban biztosít lefoglalás alóli mentességet a műtárgyaknak. Az elsőfokú bíróság döntésében elutasította utóbbi álláspontot és lefektette, hogy a kölcsönzött műtárgyak mind a büntetőjogi, mind polgári jogi eljárás tekintetében felmerülő kényszerítő intézkedésektől mentesek a szabályozás helyes értelmezése szerint.[622] A fellebbviteli fórum azonban más szempontokat ítélt döntőnek az ügyben: érvelésében kifejtette, hogy az ügyész utasítása nem tekinthető a tárgy „lefoglalásának", csupán a tulajdonjog tisztázásáig történő „visszatartásnak" (*holding*). Emellett a szóban forgó jogszabály célja csupán annak biztosítása, hogy a külföldről érkező, kölcsönzött műtárgyakat ne lehessen a kölcsönadó tartozásai okán végrehajtás alá vonni. A MOME kérelmére eljáró *New York Court of Appeals* ezt követően az elsőfokú bíróság álláspontjára helyezkedett a civil- és büntetőjogi eljárásokkal kapcsolatos értelmezést illetően, valamint kifejtette, hogy a festmények feltartóztatása, mivel a *Leopold Museum* birtokosi érdekeit jelentősen sérti,[623] a tárgyak lefoglalásával azonos módon kezelendő – így sérti a New York-i lefoglalás alóli mentességet biztosító jogszabályt. A bíróságon elért sikerek nem voltak hosszú életűek, ugyanis néhány órával a legfelsőbb fórum ítéletének megszületését követően az államügyész parancsot szerzett a képek egy részének elkobzására.[624] Az ügy több mint tíz éves bírósági procedúra után,[625] végül 2010-ben zárult az eredeti tulajdonos és a Leopold Múzeum közti peren kívüli megállapodással, mely alapján a Múzeum az eljárás alá vont festmények piaci értéke alapján számolt 14,8 millió eurót fizetett az eredeti tulajdonosnak.[626]

Meg kell jegyezni, hogy a tulajdoni igényeken túl másféle „veszélyek" is leselkedhetnek a kölcsönadott javakra, melynek mintapéldája a híres *Noga* eset. Az ügyben a svájci vámhatóságok 54, az oroszországi Puskin Múzeum tulajdonában álló, világhírű festményt foglaltak le (köztük *Picasso, Matisse* alkotásokat), melyeket a Múzeum egy kiállításra adott kölcsön egy svájci intézménynek. A hatóságok egy export-importtal foglalkozó svájci cég, a *Noga SA* kérelmére hozott bírósági végzés szerint jártak el. A társaság ugyanis bírósági eljárás

---

[622] KAPLAN, Alexander: The Need for Statutory Protection from Seizure for Art Exhibitions: The Egon Schiele Seizures and the Implications for Major Museum Exhibitions. *Journal of Law and Policy,* vol. 7., issue 2. (1999). 713-718.

[623] A visszaszolgáltatásért folyó polgári peres eljárás általában rendkívül összetett kérdéseket vet fel, így jellemzően drága és elhúzódó folyamat. E perek kimenetele is sokszor bizonytalan, tekintettel az államok kulturális javakkal kapcsolatos legeltérőbb kollíziós és anyagi jogi szabályaira, valamint az egyes ügyeken túlmutató, lobbi- és politikai érdekek által erősen befolyásolt, folyamatosan formálódó esetjogra.

[624] SHAPIRO i. m. 1157-1158.
A „*Halott Város III.*" című képet a parancs nem érintette, ugyanis azt az állítólagos eredeti tulajdonos a II. világháborút követően szerezte, így az *National Stolen Property Act*-et, melyen az utasítás nyugodott, nem sértette. A képet a bíróság döntése után visszaküldték Ausztriába.

[625] U.S. v. Portrait of Wally, United States District Court, S.D. New York Sep 30, 2009663 F. Supp. 2d 232 (S.D.N.Y. 2009)

[626] ANTON i. m. 203.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

útján próbálta az orosz állam vele szemben fennálló 15 éves, 23 millió dolláros tartozását érvényesíteni.[627] Az eset Oroszország nagymértékű felháborodását váltotta ki, a kulturális javak ügyét a kereskedelmi viták eszközévé téve.[628] Az immunitás megfelelő szabályozása – láthatóan – az egyes eseteken túlmutató következményekre tekintettel is sürgető lehet.[629]

Ugyan a tendencia a lefoglalás alóli mentesség jogszabályi rendezésének irányába mutat,[630] ez azonban messze nem jelenti azt, hogy a világ minden országa törvényben rendezte volna a kérdést.[631] Mi a helyzet akkor, ha még „soft law" szinten sincsen garantálva az időszakosan országba érkezett kulturális javak legfoglalás alóli mentessége?

Elmondható, hogy a joghatóság alóli mentességhez hasonlóan az immunitás ezen típusa sem jelent minden esetkörre kiterjedő, abszolút védelmet. A joghatóság alóli mentesség a funkcionális immunitás tana szerint az államot *iure imperii*, vagyis szuverén, nem kereskedelmi jellegű tevékenységével kapcsolatosan illeti meg. E tevékenység megítélése során pedig elsődlegesen az aktus természetét, és nem célját kell figyelembe venni. Az immunitás eme másik vetülete ezzel szemben másképpen kezelendő. A mentesség alóli kivétel itt is a *iure gestionis* ügyletekhez kapcsolódik,[632] azonban annak megítélése során, hogy mely esetben beszélhetünk kereskedelmi tevékenységről, sokkal inkább az ügylet célja, mint annak természete veendő figyelembe.[633]

---

[627] MÄLKSOO, Lauri: *Russian Approaches to International Law*. Oxford University Press, 2015. 169-170.
[628] Az ügy ugyan a svájci hatóságok visszakozásával végződött, azonban annak tanulságait nem lehetett többé figyelmen kívül hagyni. O'CONNELL, Anna: The United Kingdom's Immunity from Seizure Legislation. *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 20/2008. London, School of Economics and Political Science Law Department
[629] Itt gondolhatunk arra, hogy a kulturális javak mozgása az egyes államok közti kapcsolat fokmérőjeként is szolgál. A *Chabad* ügy következményeként például az Oroszországban és az USA-ban székelő intézmények között tartósan fennálló kölcsönszerződések kerültek felmondásra. Ld. erről: SZABÓ (2014a) i. m.
[630] JAYME, Erik: Globalization in Art Law: Clash of Interests and International Tendencies. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 38., no. 4. (2005) 929-930.
[631] Az írott jogforrás megalkotása elsősorban a művészeti világban központi helyet betöltő országoknak volt fontos, tekintettel a kölcsönzött műtárgyak forgalmára. Az Amerikai Egyesült Államokban 1965-ben került elfogadásra az *Immunity From Seizure Act* (IFSA), az Egyesült Királyságban már az 1978-as *State Immunity Act* is rendelkezett a kérdésről (azóta, pont a *Noga* eset kapcsán – ti. Oroszország kijelentette, hogy megfelelő, mentességet biztosító, világos jogszabályi rendelkezés híján nem kölcsönöz többé külföldi államok részére –, felváltotta a 2007-es *Tribunal Courts and Enforcement Act*, mely az egykori tulajdonosok leszármazóinak tulajdoni igényeivel szemben is „védelmet" biztosít), Európában pedig Franciaország volt úttörő a kérdés törvényi rendezését illetően (*Loi portant diverses dispositions d'ordre économique et financier*, 1994).
[632] A korábban ismertetett „Golgota ügyben", melyben Munkácsy Mihály híres festményének visszaszolgáltatásáról kellett döntenie, a Kúria így fogalmazott: „Amikor az állam félként magánjogi jogviszonyokban jelenik meg, a másik félhez képest mellérendelt, nem élvezhet nagyobb védelmet. Az állam közhatalmi aktusa a felek magánjogi jogviszonyában nem eredményezhet jelentős módosulást. Ha ez mégis megtörténik, az sérti a jogbiztonság alaptörvényi követelményét." Kúria, Kfv.VI.38.158/2016. (Részletesebben ld. az I. fejezet 3.1. alfejezetében.)
[633] WOUDENBERG i. m. 410.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Kérdésként merül fel tehát, hogy az állam azon tevékenysége, hogy műtárgyakat kölcsönöz időszakos külföldi kiállításokra, vajon kereskedelmi célú, vagy szuverén tevékenységnek minősül? Kiindulópontként szolgálhat az államok és tulajdonuk joghatóság alóli mentességéről szóló 2004-es ENSZ Egyezmény, [634] mely a IV. Fejezetben kitér a kulturális javak bírósági eljárás kapcsán felmerülő kényszerítő intézkedések alóli mentességére is. Az Egyezmény 21. Cikk (e) pontja ugyanis a kiállítás részét képező tudományos, kulturális, és történeti jelentőségű tárgyakat az állam *kereskedelmi jelleget nélkülöző* tulajdonaként jelöli meg, amely így a 19. Cikk alapján a más állam bírósága előtti eljárásban történő lefoglalás és végrehajtás alól mentességet élvez.[635] Előbbiekre figyelemmel, az időszakosan külföldre vitt, állami tulajdonú kulturális javak lefoglalás alóli mentessége a jogirodalom többségi álláspontja szerint a nemzetközi szokásjog részét képezi,[636] tehát annak elviekben kifejezett belső törvényi szabályozás hiányában is érvényesülnie kell.[637]

Ami belső szabályozásunkat illeti, a Kódex az állami immunitással kapcsolatos rendelkezéseket a 34. fejezetben tárgyalja. Ezen belül, a végrehajtás alóli immunitással kapcsolatban a 85. § rendelkezik. Főszabályként, hasonlóan a joghatóság alóli immunitásnál alkalmazott technikához, az abszolút immunitást rögzíti, melyet különböző kivételszabályokkal tör meg. A kivételek sorában megtalálható a „kereskedelmi rendeltetésű" állami vagyon tétele. A Kódex alapján ugyanis „[a] külföldi állam belföldön fekvő vagyonára nem vezethető végrehajtás, kivéve, ha […] a vagyon *nem kereskedelmi jellegű kormányzati tevékenységen kívüli célra* szolgál."[638] A törvény ilyenként nevezi meg kifejezetten az állam kulturális

---

[634] A jogforrás még nem lépett hatályba.
[635] SZABÓ (2014a) i. m. 471.
[636] Részletes elemzést ad: GATTINI, Andrea: The International Customary Law Nature of Immunity from Measures of Constraint for State Cultural Property on Loan. In: BUFF, Isabelle – CRAWFORD, James – PELLET, Alain – WITTICH, Stephan (eds.): *International Law between Universalism and Fragmentation – Festschrift in Honour of Gerhard Hafner.* Boston, Nijhoff Publishers, 2008. 421-439.
Az álláspontokat összefoglalja: WELLER (2018) i. m. 48-49.
[637] A gyakorlatban az államok nem minden esetben elégszenek meg ezzel. 1992-ben a Bonn-i Művészeti múzeum (*Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland*) nagyszabású kiállítás szervezésébe kezdett, melynek témája a kínai császárság egyedülálló kincsei voltak. A kiállítani szándékozott műtárgyak nagy részét a Tajpeji Nemzeti Palotamúzeumból tervezték kölcsönözni. Mivel a gyűjtemény az 1949-ben a kínai polgárháború idején került Pekingből Tajpejbe, a Nemzeti Palotamúzeum sokáig vonakodott megejteni a kölcsönzést, félve attól, hogy a Kínai Népköztársaság annak ideje alatt benyújtja igényét a tárgyak visszaszolgáltatására. Mivel Tajpej a különböző diplomáciai deklarációkat elégtelennek titulálta, a Bonn-i múzeum vezetőségének kezdeményezésére a német kormány a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK irányelv német jogba történő átültetésére szolgáló törvényt a lefoglalás alóli mentességet biztosító szakasszal egészítette ki, melynek köszönhetően a kölcsönzés sikeresen lebonyolódott, s a kiállítás („*Schätze der Himmelssöhne*") 2003-2004-ben megrendezésre kerülhetett. WELLER, Matthias: The Safeguarding of Foreign Cultural Objects on Loan in Germany. *Art, Antiquity and Law*, vol. 14., issue 1. (2009) 63-64.; bundeskunsthalle.de/ausstellungen/archivierte-ausstellungen/schaetze-der-himmelssoehne.html
[638] Kódex 85. § (3) c) pont

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

örökségéhez tartozó, valamint a tudományos, kulturális vagy történelmi kiállítás részét képező, elidegenítésre nem szánt vagyont is.[639] A kulturális javak esetében tehát a szuverén jelleg megállapítandó, így e tárgyakat megilleti a végrehajtás alóli mentesség.

4.3. A visszaszolgáltatási igények és a lefoglalás alóli mentesség

Az időszakosan az országba érkező műtárgy lefoglalása körüli jogviták egyik tipikus esete, amikor az eredeti tulajdonos, a kiállításon felfedezve tárgyát, restitúciós eljárást kezdeményez a megfelelő fórumon.[640] A meginduló eljárás hatékonyságát hátráltathatják a lefoglalás alóli mentesség szabályai.

Hiszen, még abban az esetben is, ha egy adott állam bírósága megállapítja joghatóságát a restitúciós perre, ez *ipso facto* nem jelenti azt, hogy az – a más állam, vagy akár a fórum helyének területén fekvő – ingóságra tekintettel kényszerítő intézkedéseket is foganatosíthat.[641] Példának okért, a Brüsszel I bis rendelet által bevezetett új, különleges joghatósági ok eljárási képességet biztosít a *rei sitae* fóruma számára – a kölcsönzött javak védelme érdekében életben lévő állami szabályozás azonban gátat szabhat a végrehajtási intézkedések foganatosításának.

Tehát, ha a bíróság megállapította joghatóságát a külföldi állammal szemben folyó eljárásra, és esetlegesen a felperes javára ítél; az eljárás ezen szakaszában is újra vissza kell térni az immunitás kérdésköréhez, mivel a bíróságnak szükségszerűen meg kell vizsgálnia, hogy az állam azon vagyona, melyre a felperes a végrehajtást kívánja vezettetni, nem mentes-e a kényszerítő intézkedések alól.[642] A kulturális javakhoz való hozzáférhetőség ilyen formán történő biztosítása így látszólag kollízióban áll a felek tulajdoni igényeinek rendezéséhez

[639] Kódex 85. § (4) d)-e) pont
[640] A másik jellegzetes „forgatókönyv", amikor a műtárgyat kölcsönadó állam hitelezője a kölcsönadó állam országban fekvő vagyonának (jelen esetben kölcsönadott kulturális jószágának) lefoglalásával igyekszik a tárgyban kelt jogerős ítéletet végrehajtatni (ld. a *Noga* esetet). Az időzítés nyilvánvaló indoka ebben az esetben az, hogy hasonló igény benyújtására, illetve a végrehajtás foganatosítására a kölcsönadó államban nincsen mód. CHECHI (2014) i. m. 76-77.
[641] CHECHI (2015) i. m. 285.
[642] YANG i. m. 351.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

fűződő érdekével,[643] valamint az államok jogellenesen külföldre vitt javak visszaszolgáltatására vonatkozó kötelezettségével is.[644]

Amikor azonban a visszaszolgáltatás kötelezettségének és a lefoglalás alóli mentesség intézményének összeférhetetlenségéről gondolkozunk, figyelemmel kell lenni még néhány tényezőre. Először is, a mentesség vizsgálat alá vett típusa csupán egy rövidebb időszakra vonatkozik, s a kulturális javakhoz való hozzáférés nyomós érdeke indokolja. Ahogyan a kulturális javak illegális mozgatásának megfékezése, úgy a kulturális intézmények védelme is elismert érdeke az államoknak. Az immunitás biztosítása ezen túl még támogathatja is a restitúciós eljárások rendezésének ügyét, mivel az biztonságot nyújt a kölcsönadóknak; biztonságos légkörben pedig a tárgyak mobilitása is fellendül, ami lehetőséget nyújt az eredeti tulajdonosoknak, hogy azok hollétét felfedezzék. A kínai *Yangchun* falu néhány lakója például egy magában emberi maradványokat rejtő, istenként tisztelt, 1995-ben eltűnt bronz Buddha szobrot tíz év kutatás után a Magyar Természettudományi Múzeum kiállításáról tudósító televízióadásban fedeztek fel.[645]

Másrészt fontos azt is kiemelni, hogy a lefoglalás alóli mentesség nem gátolja a bírósági eljárás megindulását. Jól mutatja ezt a *Malevics* eset.[646] Az ügyben Kazimir Szeverinovics Malevics 37 örököse folyamodott az absztrakt festő műveinek visszaszolgáltatásáért. A

---

[643] Az Európa Tanács Oktatási és Kulturális Bizottságának jelentése például a nácik által jogellenesen elvett kulturális javak visszaszolgáltatásáról értekezve, a lefoglalás alóli mentességet az ilyen törekvések egyik nagy akadályaként mutatja be. ZINGERIS, Emanuelis: Looted Jewish cultural property. *Report. Doc. 8563,* 1999. assembly.coe.int

[644] A kulturális javak jogtalan mozgatásának megakadályozását, illetve azok visszaszolgáltatásának kötelezettségét számos jogforrás; nemzetközi egyezmény, illetve európai uniós jogforrás igyekszik biztosítani. Az UNESCO Egyezmény alapján a részes államok kötelezettsége, hogy lehetővé tegyék, hogy „az elveszett vagy ellopott kulturális tárgy visszaszerzése érdekében a jogos tulajdonos vagy nevében más személy igényt érvényesítsen," illetve azok „az Egyezményben részes származási Állam kérésére megfelelő intézkedéseket tesznek az ilyen jellegű kulturális javak [vagyis a másik Állam múzeumából, vagy vallási avagy világi műemlékéből vagy hasonló intézményéből ellopott kulturális tárgy] visszaszerzése és visszajuttatása érdekében." (UNESCO Egyezmény 13. Cikk c) pont; 7. Cikk b) pont). Elviekben szintén ütközhetnek a lefoglalás alóli mentesség szabályai az UNIDROIT Egyezmény 3. és 5. cikkével, melyek a lopott kulturális tárgy eredeti tulajdonosa számára annak visszaszerzése érdekében közvetlen kereseti jogot biztosítanak. Hasonló jogot alkot a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak tekintetében (kizárólag az államok visszaszolgáltatási igényeivel kapcsolatban) a 2014/60/EU irányelv (6. cikk).
Érdemes megjegyezni, hogy a kulturális javak harmadik államok területéről történő bejuttatását és behozatalát szabályozó 2019/880/EU rendelet a létrehozásuk vagy fellelésük helye szerinti ország területéről jogellenesen kivitt kulturális javak behozatalát akadályozandó egy új engedélyezési rendszert hozott létre, azonban kivételt képez a kulturális javak „[…] ideiglenes behozatala az Unió vámterületére oktatási, tudományos, megőrzési, helyreállítási, kiállítási, digitalizálási, előadó-művészeti, tudományos intézetek által folytatott kutatási és múzeumok és hasonló intézmények közötti együttműködési célból." 2019/880/EU rendelet 3. cikk (4) bekezdés c) pont

[645] A szobor visszaszolgáltatása érdekében a kínai és a holland fórum előtt indult eljárás 2016-ban. LIU, Zuozhen: Will the God Win?: The Case of the Buddhist Mummy. *International Journal of Cultural Property*, vol. 24., issue 2. (2017) 222-225.

[646] Malewicz v. City of Amsterdam, 517 F. Supp. 2d 322, 325 (D.D.C. 2007)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

majdhogynem két évtizeden át tartó vita a vasfüggöny lehullása után, 1996-ban kezdődött, amikor a Kelet-Európában szétszóródva élő örökösök a második világháború alatt kisajátított műtárgyakat akkori birtokosuktól, az amszterdami *Stedelijk* Múzeumtól kérték vissza. A kezdeti sikertelen próbálkozások után az ügyben a 2003-as év hozott fordulatot, amikor is a 84 visszakövetelt festményből 14-et New York-ba szállítottak a *Stedelijk* Múzeum és a *Solomon R. Guggenheim Múzeum* közti kölcsönzés keretében. Röviddel a kiállítás vége előtt ugyanis az örökösök eljárást indítottak az egyesült államokbeli fórum előtt.[647] Az USA lefoglalás alóli mentességet biztosító, hatályos belső szabálya, az IFSA[648] megakadályozta az ideiglenesen az országba érkező Malevics művek örökösök által kérelmezett lefoglalását, azonban a javak Egyesült Államok területén való fekvése az FSIA[649] kisajátítási kivételének bírói értelmezése szerint megalapozta az amerikai fórum joghatóságát.[650, 651]

Fentieket összegezve elmondható, hogy a kulturális javak visszaszolgáltatása tárgykörében vállalt kötelezettségek, a tulajdoni igények rendezésének célja, illetve a lefoglalás alóli mentesség biztosítása bizonyos mértékben kollízióban állnak egymással. Ez az összeütközés azonban nem feloldhatatlan: a lefoglalás alóli mentesség intézményének funkcióját figyelembe véve e szabályok akkor tudják betölteni céljukat, ha a kiállítás időtartama, vagyis a védettség időszaka alatt megelőzik a visszaszolgáltatási eljárások kapcsán felmerülő kényszerintézkedések foganatosítását.

Érdemes megjegyezni, hogy a keresetindítási jog biztosítása a visszaszolgáltatási igényeket illetően kiemelendő szempont, de az nem képezi abszolút kötelezettségét az államoknak. A *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága Pieter van Laer holland művész „*Der große Kalkofen*" című alkotásának visszaszolgáltatási perével kapcsolatosan állapította meg előbbieket.[652] A tényállás szerint a kép a 18. század óta Liechtenstein uralkodói családjának tulajdonát képezte, amíg 1945-ben a Beneš-dekrétumok alapján Csehszlovákia el nem kobozta azt. Több sikertelen visszaszerzési kísérlet után Hans-Adam II of Liechtenstein herceg végül akkor indított eljárást a kölni

---

[647] SZABÓ (2011) i. m. 491.
[648] *Immunity from Seizure Act*, 22 U.S.C. § 2459
[649] *Foreign Sovereign Immunities Act*, 28 U.S. Code § 1602
[650] A jogvita 2008-ban zárult a felek peren kívüli egyezségével, melynek eredményeként öt festmény került visszaszolgáltatásra az örökösök részére. Részletesen ld.: SPIEGLER, Howard N.: Surviving War and Peace: The Long Road to Recovering the Malevich Paintings. *Journal of Art Crime*, vol. 1. (2009) 12-14.
[651] A kiállítási célból időszakosan az országba érkező műtárgyak joghatóságot illető mentességére az ügy folyományaként született törvény 2016-ban (*Foreign Cultural Exchange Jurisdictional Immunity Clarification Act 2016*).
[652] Case of Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany, Judgment of 12 July 2001, no. 42527/98, ECLI:CE:ECHR:2001:0712JUD004252798

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

regionális bíróságon, amikor az 1991-ben időszakos kiállításra érkezett Brno-ból Kölnbe. A fórum, hasonlóképpen a fellebbviteli bírósághoz, illetve a német Szövetségi Alkotmánybírósághoz, joghatósága hiányát állapította meg az ügyben. A fórumok az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Észak-Írország, a Francia Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság között köttetett, „a háborúból és a megszállásból eredő kérdéseket szabályozó szerződésre" (*Vertrag zur Regelung aus Krieg und Besatzung entstandener Fragen*; a továbbiakban: Szerződés) hivatkoztak, melynek célja, hogy előbbiek során létrejött jogviszonyokat „véglegesen és nem vitathatóan" rendezze. Ennek érdekében a Szerződés 3. cikk (3) bekezdése kizárja a hasonló igényekkel kapcsolatos eljárást. A herceg ezt követően az EJEB-hez fordult, és az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkének (tisztességes tárgyaláshoz való jog) sérelmét kérte megállapítani. Az EJEB érvelésében kifejtette, hogy a 6. cikk 1. által biztosított jog nem abszolút – az államok bizonyos mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek annak biztosítását illetően. Az EJEB feladata annak vizsgálata, hogy az alkalmazott korlátozások nem korlátozzák a bírósághoz való hozzáférést oly módon, vagy olyan mértékben, hogy a jog lényege sérüljön. A konkrét esetben az EJEB először a Szerződést vizsgálva megállapította annak legitim célját (elemezve a Németország második világháborút követően betöltött egyedi helyzetével kapcsolatos körülményeket), majd a felperes herceg Németországban történő keresetindításhoz való érdekét mérte össze a szerződés által megtestesített érdekekkel. Ennek során úgy találta, hogy a szuverenitás visszaszerzéséhez és Németország egyesítéséhez szükséges szerződéses rendelkezések olyan létfontosságú közérdeket képviselnek, melyek felülkerekednek a kérelmező Német Szövetségi Köztársaságban történő keresetindításhoz fűződő érdekein.

A kulturális javak árnyékkereskedelmének visszavetése a jogterület legáltalánosabb célja, mely cél azonban nem válhat e javak elérhetőségének és élvezetének akadályává. E tétel szem előtt tartása mellett fontos törekedni arra, hogy a visszaszolgáltatási eljárás megindításának, illetve lefolytatásának lehetősége a védelem időszaka alatt is adott legyen, valamint ajánlatos eleve megtagadni a mentesség nyújtását az olyan javaknak, amelyekkel szemben ilyen eljárás van folyamatban.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

4.4. Az Európai Unió törekvései és hazai szabályozásunk

Hogyan épül fel a lefoglalás alóli mentesség a magyar jogrendszer perspektívájából? Ha a jogellenesen külföldre vitt kulturális javakkal kapcsolatos ügyekre alkalmazandó jogot keressük, esetleg az ilyen ügyekben eljáró fórum joghatóságára, vagy a tárgykörben hozott határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokra vagyunk kíváncsiak, minden esetben egy többcsatornás jogforrási rendszert szükséges áttekinteni a releváns szabályok megosztott elhelyezkedése okán. E javak lefoglalás alóli mentességére vonatkozóan azonban idáig nem született sem nemzetközi egyezmény, sem egységes uniós jogforrás. Nem mondható el azonban, hogy az Európai Unió joga érzéketlen lenne a témakört illetően.

A lefoglalás alóli mentességet biztosító egyes tagállami szabályokkal kapcsolatban érdemes kiemelni, hogy azok igen széles hatállyal dolgoznak, ugyanis általában lefednek minden típusú, a műtárgyakkal kapcsolatos követelést[653] – részletszabályaikban azonban országonként eltérőek.[654] Az Európai Bizottság gyűjtemények mobilitásával foglalkozó szakbizottsága 2010-es jelentésében a következő ajánlást fogalmazta meg: „[n]incsen egyetlen, legjobb, vagy preferált módszer a lefoglalás alóli mentesség kezelésére. A mentesség garanciáit (beleértve a jogszabályokat is) illetően minden tagállamnak meg kell találnia a saját jogrendszeréhez leginkább illő megoldást. […] Nem ajánlott, hogy az Európai Bizottság, vagy annak szakértői csoportja megkíséreljen modellszabályozást létrehozni, vagy a lefoglalás alóli mentesség szabályozásának minimális tartalmát megállapítani."[655] Az elkobzott kulturális javak határokon átnyúló visszaszolgáltatási követelései tárgyában született 2017-es jogalkotási kezdeményezésről szóló jelentés azonban már a lefoglalás alóli mentességet rendező tagállami

[653] DE LEEUW i. m. 15. Meg kell azonban jegyezni, hogy az Európai Unió Tanácsa által életre hívott szakértői csoport előbbi jelentésében a lefoglalás alóli mentességgel kapcsolatban kizárólag az esetlegesen felmerülő *tulajdonjogi igényeket* veszi számításba.

[654] Egyes országokban a lefoglalás alóli mentesség szabályozása a külföldi állami tulajdonra mint egészre vonatkozik, más országok a kulturális javakat illetően speciális szabályokat fogadtak el. Ezen belül is van olyan állam, mely kizárólag az időszakosan az országba érkező állami tulajdonú műtárgyaknak biztosítanak mentességet (pl. Franciaország), mások a külföldről érkezett magántulajdonban lévő kulturális javak számára is (pl. Egyesült Államok, Magyarország). Bizonyos szabályozás egy meghatározott átfutási idő eltelte után biztosít csak védelmet, amely idő eltelte előtt a tárgy nem élvez védelmet (Franciaország, Németország, Svájc), a legtöbb helyen azonban az immunitás azonnal életbe lép. A mentesség megadásának módja is különbözhet, attól függően, hogy automatikusan történik (pl. New York, Kanada), vagy kérelmezni kell azt.

[655] OMC EXPERT WORKING GROUP ON THE MOBILITY OF COLLECTIONS: *Final Report and Recommendations to the Cultural Affairs Committee on Improving the Means of Increasing the Mobility of Collections*. 2010. ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/cultural-creative-industries/documents/artist-mobility_en.pdf 20.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jogszabályok harmonizálását szorgalmazza, a megosztottságot pedig a kulturális javak visszaszolgáltatását jellemző bizonytalan jogi környezet egyik fő kiváltó okaként jelöli meg.[656]

Elképzelhető tehát, hogy a közeljövőben uniós norma szülessen a tárgykörben, jelenleg azonban a hazánkba érkező kulturális javak mentességét jogszabályi szinten speciálisan a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről szóló 2012. évi XCV. törvény garantálja. Létrehozásának indoka a preambulum szerint az, hogy „a múltunk és jelenünk megismerésének pótolhatatlan forrásaként szolgáló kulturális javak szellemi birtokbavétele, illetve a nyilvánosság számára történő széleskörű és egyenlő hozzáférhetővé tétele minél hatékonyabban szolgálhassa a polgárok életminőségét javító és értékhordozó tevékenységek létrejöttét." A védelem kifejezetten az időleges kölcsönökre, időszakos kiállításokra hazánkba érkező kulturális javakra terjed ki, s meggátol minden olyan intézkedést, amely a kölcsönzött kulturális javakkal kapcsolatos rendelkezési vagy birtoklási jogot korlátozza.[657] Az immunitás a kölcsönszerződés időtartamára, de maximum 12 hónapos intervallumra biztosítható;[658] melyet minden esetben kérelmezni kell.

Mi a helyzet a Magyarország területéről időszakosan kivitt kulturális javakkal? Természetesen, egységes szabályozás híján, a fogadó országok által biztosított jogszabályi környezet esetenként eltér, de a műtárgyak kivitelét koordináló belső normákról is szót kell ejteni, hiszen azok befolyással vannak a kölcsönzésekre.

A kulturális javak Magyarországról történő kivitelével kapcsolatban egyrészt az Európai Unió Tanácsának 116/2009/EK rendelete a kulturális javak kiviteléről és annak 1081/2012/EU végrehajtási rendelete vizsgálandó, mely a javak *tagállamok* területéről való kivitelének esetkörével foglalkozik, s erre tekintettel hoz létre uniós egységes kiviteli engedélyeztetési rendszert. Azokra a kulturális javakra vonatkozóan,[659] amelyek „tekintetében

---

[656] WELLER i. m. 2-10.
Az Európai Unió Tanácsának szorgalmazására létrejött, múzeumi kölcsönzéseket vizsgáló szakértői csoport 2005-ös jelentésében szintén egy egységes uniós rezsim létrehozását javasolta. Ld.: DE LEEUW i. m. 17.

[657] A főszabály alól egyetlen kivétel van: ha a kiállító birtokából kerül ki a tárgy jogellenesen, a visszaszerzés érdekében ilyen intézkedések elrendelhetők. A védelem ezen túl abban az esetben sem illeti meg a tárgyat, ha arra vonatkozóan jogszabály által előírt, vagy nemzetközi szerződés alapján folytatott visszaszolgáltatási eljárás van folyamatban. 2012. évi XCV. tv. 3.§, 5.§

[658] A műtárgy által az országban eltöltött idő alatt keletkezett sérülés restaurálásához szükséges idővel egyszer meghosszabbítható (legfeljebb négy hónappal). 2012. évi XCV. törvény 4. § A törvény indokolása alapján „[a] gyakorlati tapasztalatok szerint ugyanis ennyi idő bőségesen elegendő egy hosszabb időszaki kiállítás kapcsán - az esetleges sérülésből adódó károk helyreállítását is tekintetbe véve - a különleges védelem jogintézménye által elérni kívánt cél megvalósításához." T/7671. számú törvényjavaslat indokolással - A kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről. A 3-4. §-okhoz.

[659] Az uniós engedélyezési eljárással érintett kulturális javak körét a 116/2009/EK rendelet I. melléklete határozza meg.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

valószínűsíthetően az Unióból valamely harmadik országba irányuló, használat és/vagy kiállítás céljából történő rendszeres, ideiglenes kivitelre kerül sor", egyedi nyílt engedélyt kell igényelni.[660] Ha a múzeumok vagy más hasonló intézmények állandó gyűjteményük részét képező műtárgyat kiállítás céljára kölcsönöznek valamely harmadik országba, ún. általános nyílt engedélyért kell folyamodniuk.[661] A különbség a két esetkör között a kölcsönadó tulajdonos személye, illetve a gyűjtemény jellege: egyedi nyílt engedélyt bármely, a műtárgyakat használó vagy kiállító személy vagy szervezet kérhet, az általános nyílt engedély kifejezetten állandó gyűjteménnyel rendelkező múzeumok vagy más intézmények kölcsönzéseit kezelendő lett kialakítva. A kölcsönvevő entitással szemben mindkét engedélytípus esetében ugyanaz az elvárás: az „minden szükséges biztosítékot" adjon meg a javaknak az Unióba (jó állapotban) történő visszakerülésére.[662]

A rendelet hatálya alá nem tartozó kulturális javak kivitelére vonatkozó szabályok a Kötv.-ben találhatók. A védett kulturális javak[663] tekintetében az ideiglenes kivitelhez a kulturális örökség védelméért felelős miniszter engedélyére van szükség, [664, 665] a fogadó állam részéről pedig „a kivitellel érintett tárgyra vonatkozó állami garancia, biztosítási szerződés vagy ezeknek megfelelő egyéb kötelezettségvállalás" kívánatos.[666] A kiviteli engedély-köteles, de nem védett műtárgyak[667] időszakos kivitele esetén a Kötv. nem vár a külföldi államtól előbbihez hasonló garanciát.[668]

A magyar jogrendszer nem szabja tehát az ügylet feltételéül a lefoglalás alóli mentesség törvényi szintű szabályozását a kölcsönvevő intézmények országai tekintetében, azonban biztosíték nélkül nem kölcsönöz kiemelt jelentőségű, hazai műtárgyakat.

---

[660] 1081/2012/EU rendelet 10. cikk (1) bek.
[661] 1081/2012/EU rendelet 13. cikk (1) bek.
[662] 1081/2012/EU rendelet 10. cikk (2) bek. és 13. cikk (2) bek.
[663] A védett kulturális javak a kulturális örökség bizonyos „pótolhatatlan és kiemelkedő jelentőségű javai", körét meghatározza a Kötv. 46-47. §.
A kulturális javaknak jelenleg nem létezik nemzetközileg használt egységes fogalma – jogrendszerenként eltérő felosztásokkal és meghatározásokkal találkozhatunk, mely megnehezíti a vonatkozó szabályok értelmezését és használatát.
[664] Az engedélyezés menetét meghatározza a 14/2010. (XI. 25.) NEFMI rendelet a kulturális javak kiviteli engedélyezéséről.
[665] Ha a műtárgy rendelkezik az 116/2009/EK rendelet alapján kiállított általános nyílt engedéllyel, az az Európai Unió tagállamaiba történő kivitel tekintetében is megfelelő (a törvény által megkívánt ideiglenes kiviteli engedélynek minősül). Ld.: Kötv. 55. § (5) bek.
[666] Kötv. 55. § (4) bekezdés
[667] Körét kor- és értékküszöb felállításával meghatározza a Kötv. 1. melléklete.
[668] Kötv. 56. §

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

5. Következtetések a lefoglalás alóli mentesség szabályozásával kapcsolatban

A Szépművészeti Múzeum több éves szervező munkát követően 2013 nyarán rendezett tematikus kiállítást „Egon Schiele és kora" címmel a bécsi korai expresszionizmus alkotóinak munkáiból. Az esemény alkalmából a Szépművészeti mintegy hetven alkotást, köztük több mint ötven *Schiele* képet kölcsönzött a *Leopold Museum* kollekciójából, mely kölcsönzéssel kapcsolatban – a tizenhat évvel korábban előállt helyzetet elkerülendő – alkalmazásra került a műalkotások lefoglalás alóli mentességét garantáló 2012-es magyar törvény.[669]

A törvény megnyugtató módon rendezi a kiállításra érkező műtárgyak helyzetét, hiszen amellett, hogy a kölcsönadó intézmények számára megfelelő garanciát jelent, az esetlegesen felmerülő restitúciós igények rendezésének sem áll útjában.[670] Magyarország nemzetközi egyezményekben vállalt visszaszolgáltatási kötelezettségeit szem előtt tartva[671] a jogszabály továbbá megtagadja az immunitás nyújtását olyan tárgyak tekintetében, amelyekkel szemben visszaszolgáltatási eljárás van folyamatban.[672] A törvényi védelem megalkotása szükséges lépés volt, hiszen az újonnan egyre erőteljesebben konkretizálódó európai uniós szabályozási szándék egyelőre nem öltött testet másodlagos jogforrás alakjában, a kulturális javak kölcsönzésének akadálytalan működése – sőt, az állami szuverenitás érintettsége folytán az azok közti jó kapcsolat fenntartása – márpedig megköveteli a világos jogszabályi környezet meglétét. E javak lefoglalás alóli mentességének nemzetközi szokásjogi státuszától függetlenül igaz ez, ha figyelembe vesszük a fentebb áttekintett esetjogot.

A legnagyobb biztonságot a kölcsönadó intézmények számára természetesen egy kiszámíthatóan, azonos feltételek szerint működő, egységes írott norma adná. Egy ilyen nemzetközi egyezmény létrehozása üdvözölendő lenne a belső immunitási szabályozással rendelkező államok számára is, a normahierarchia különböző fokán álló, „versengő" szabályok egyszerűbb kiegyensúlyozása szempontjából. Azonban az egyes országok kulturális javak kategóriáját illető eltérő fogalomhasználata, a javak visszaszolgáltatásának elősegítését célzó

---

669 SZABÓ (2014b) i. m. 422-423.

670 A különleges védelem kizárólag a kényszerintézkedések foganatosítását akadályozza, „nem jelenti akadályát sem polgári, sem büntetőügyekben, sem pedig bármilyen más hivatalos eljárásban az érdemi határozat meghozatalának vagy a végrehajtás elrendelésének". T/7671. számú törvényjavaslat indokolással - A kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről. A 3-4. §-okhoz.

671 Gondolva az UNIDROIT Egyezményre és az UNESCO Egyezményre.

672 Érdekesség, hogy az Európai Bizottság szakértői csoportja is óva int a mentesség automatikus nyújtásától: jelentésében arra az álláspontra helyezkedik, hogy az eredetvizsgálatot illető és a gondossági kötelezettségek egyes tárgyak vonatkozásában a mentesség megtagadásához kell, hogy vezessen, hogy „az ország egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeivel" a kollízió elkerülhető lehessen. OMC EXPERT WORKING GROUP ON THE MOBILITY OF COLLECTIONS i. m. 21.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

egyezményekben való részvételi szándékot illető megosztottsága megnehezíti az immunitás e szeletére vonatkozó unifikációt. Jelenleg a reálisabb, szorgalmazandó megoldásnak az egyes – magyarhoz hasonló – belső immunitási törvények megalkotása tűnik.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

V. FEJEZET:

VITARENDEZÉS NEM ÁLLAMI ÚTON

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A fejezet a kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárások nem állami fórum előtti lefolytatásának eseteivel foglalkozik. Ennek körében elsőként az egyes vitarendezési módok kerülnek elkülönítésre. Az alfejezet a hagyományos bírói út mellett kiemeli az alternatív vitarendezési, illetve a nemzetközi bíróságok előtt folyó eljárások jellegzetességeit.

A fejezet második részének nem titkolt célja annak feltérképezése, hogy restitúciós ügyekben rendkívül gyakran alkalmazott[673] alternatív vitarendezési eljárások képesek-e kiküszöbölni a hagyományos bírósági eljárás területen mutatott gyengeségeit.

1. Vitarendezési módok

A kulturális javak visszaszolgáltatására irányuló jogvitákban részt vevő felek köre változatos, állami és nem állami szereplőket egyaránt felölelve.[674] Ezt a körülményt fontos hangsúlyozni, ugyanis akár egy polgári peres eljárásról, akár alternatív vitarendezésről beszélünk, a felek különböző típusai jogállásukból fakadóan eltérő „eszközökkel" (alkupozíciót, diplomáciai nyomásgyakorlást és egyéb nem jogi faktorokat is ideértve) rendelkeznek. Ezen túl a restitúciós per jogi és ténybeli alapja is – mint láttuk – széles spektrumon mozog: a visszaszolgáltatási igény felmerülhet illegális feltárással, lopással, de a javak lefoglalásával, kisajátításának kapcsolatban is. Ezek a faktorok mind befolyással vannak a jogvita rendezésének módjára is. Csak bonyolítja a helyzetet, hogy nem „állandó" faktorokról beszélünk. Nem ritka példának okáért a kulturális javakhoz tipikusan tapadó nemzeti érdekek fényében az a tényállás, hogy a magánfelek között folyó restitúciós perbe becsatlakozik a (feltételezett) származási állam, államok is.[675]

[673] TANZI, Attila Massimiliano: The Means for the Settlement of International Cultural Property Disputes: An Introduction. Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration. docs.pca-cpa.org/2019/12/A.-Tanzi-Lecture-of-25-October-2019.pdf 1-2. o.
[674] A szereplőkről és az alternatív vitarendezésben betöltött szerepükről részletesen: CORNU – RENOLD i. m. 4-10.
[675] TANZI i. m. 5.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.1. A bírói út és az alternatív vitarendezési eljárások

A *hagyományos bírósági út* igénybevétele azon esetekben optimális, amikor a tényállás tisztázott és a követelés jogi háttere sem vet fel szélsőségesen összetett kérdéseket (pl. a joghatóságot,[676] alkalmazandó jogot, a bizonyítás részleteit, elévülési idő elteltét illetően), továbbá a felek pozíciója „kiegyensúlyozott" (pl. magánfelek állnak egymással szemben, s az ügy peren kívüli rendezése érdekében egyik fél sem tud nyomást gyakorolni a másikra).[677] A bírósághoz fordulás nagy előnye, hogy az aktus megakasztja az elévülési időt, ezen túl bizonyos ideiglenes intézkedések is igénybe vehetők, melyek a végleges döntésig biztosítják a jogvita tárgyát. A nyilvánosság olyan tényező, mely néhány esetben – nyomásgyakorlásként – kifejezetten erősíti a fél helyzetét.

Ez az út azonban sokszor nem tűnik ideálisnak. Lehetséges egyrészt, hogy az eljárás negatívan befolyásolja az érintettek – államok, intézmények – kapcsolatát.[678] Másrészt, a többlépcsős, olykor nehezen átlátható jogforrási rendszer feltérképezése után a bíróságnak a jogvitára alkalmazandó jog keresésekor is számos összetett kérdésre kell választ adnia: a szóban forgó tárgy a kulturális javak körébe tartozik-e, melyik állam tekinthető származási államnak stb. A bizonytalansági faktort csak növeli, hogy a kijelölt nemzeti jog függvényében a jogvita kimenetele a legeltérőbben alakulhat, tekintettel az egyes jogrendszerek kérdéshez történő differenciált hozzáállására. A külföldi jog alkalmazásának „keresztje"[679] így különösen nagy súllyal jelenik meg. Ezekre a körülményekre a feleknek nincsen befolyása, mivel a bíróság a fórum eljárásjogi és kollíziós szabályait hivatott követni. Nem utolsó sorban, a külföldi határozat elismerése és végrehajtása sem minden esetben megy – mint azt láttuk – akadálytalanul.[680]

Lehetnek a tényállásban olyan elemek, melyek a felperest az *alternatív vitarendezés* irányába hajtják. Egy példa erre, ha egy állam a tulajdonjogát egy másik állam kulturális javainak lefoglalására, elkobzására alapítja, mely aktus nem minden joghatóság előtt állna meg.

---

[676] A fórum országának állami immunitással kapcsolatos szabályozása jellemzően gátját jelenti más szuverén elleni eljárásnak.
[677] STAMATOUDI, Irini: Alternative Dispute Resolution and Insights on Cases of Greek Cultural Property: The J.P. Getty Case, the Leon Levy and Shelby White Case, and the Parthenon Marbles Case. *International Journal of Cultural Property*, vol. 23., issue 4. (2016) 434.
[678] Népszerű „eszköz" a tárgyalások megkezdését, illetve a megállapodás létrejöttét célzó nyomásgyakorlás, a „kulturális embargó" bejelentése. Ld. a III. fejezet 1. alfejezetét.
[679] SZABÓ (2016) i. m. 62.
[680] *Chechi* úgy fogalmaz, hogy a kulturális örökséget védő nemzetközi szabályrendszer gyengeségének legsúlyosabb forrása a végrehajtási mechanizmusok alkalmatlansága, illetve hiánya. CHECHI (2014) i. m. 1.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Vannak esetek ezen túl, amikor a bírói út egyáltalán nem áll rendelkezésre. Ilyen eset lehet, ha az irányadó jog szerint az elévülési idő eltelt, vagy a bíróság *forum non conveniens* doktrínát hívja fel.[681] Csábító lehet az alternatív vitarendezés – polgári peres eljáráshoz képest – gyorsasága és költséghatékonysága.[682]

A jó kapcsolat megőrzését a felek között az alternatív vitarendezés hatékonyan szolgálja. A jellemzően különböző államból származó (vagy egyenesen különböző államokat képviselő) alanyok szívesen élnek az eljárás nyelvének és helyszínének megválasztását illető lehetőséggel. Az alternatív vitarendezési eljárások bizalmassága főleg nevesebb intézmények, államok számára jelenthet különös vonzerőt, presztízsük megőrzésének érdekét szem előtt tartva. E speciális területen jártas bírák, közvetítők, vagy semleges harmadik felek jelölhetősége is fontos szempont a vitarendezés tekintetében. A kulturális javakat szabályozó nemzetközi eredetű jogforrások szövevényes hálója, illetve hatályuk hiányosságai (pl. visszaható hatály tilalma), valamint a legeltérőbb nemzeti megoldások fölötti kontroll – pl. jogválasztás útján – is kívánatos lehet, melyre az alternatív vitarendezés rugalmassága lehetőséget biztosít.

A választásban bizonyos „nem jogi" tényezők is közrejátszanak: nagy perértékű ügyekben ugyan növekedhet a hajlandóság a magasabb perköltség megfizetésére, mely a hagyományos bírói út velejárója, vagy gátját szabhatja az alternatív út keresésének a felek egymás iránti bizalmatlansága. Ilyen esetben az alternatív vitarendezés jellemzően akkor jön szóba, ha mindkét félnek érdekében áll megállapodni, s már túl vannak egy elhúzódó jogi procedúrán.[683]

---

[681] RENOLD, Marc-André – CHECHI, Alessandro: Just and Fair Solutions: An Analysis of International Practice and Trends. In: CAMPFENS, Evelien: *Fair and Just Solutions? Alternatives to Litigation in Nazi-Looted Art Disputes: Status Quo and New Developments.* Eleven Publishing, The Netherlands, 2014. 189-190.

[682] A pereskedés költségei a kulturális javakkal kapcsolatos ügyek jellemzően összetett tényállása és az általuk felvetett szövevényes jogi kérdések kibogozása okán extrém magasságokba szökhetnek – mely akár magának a kulturális jószágnak az értékét is meghaladja. Jó példa erre a *Macchiaioli* festmények visszaszolgáltatási ügye. E 19. századi festmények csoportjának a második világháború évei alatt veszett nyoma Olaszországban, s csak 1996-ban kerültek újra az eredeti tulajdonos látómezejébe, amikor egy kiállítási kölcsön keretében új-zélandi Dunedin Művészeti Galériából Firenzébe érkeztek. Háromévnyi pereskedés után az ügy még mindig nem került nyugvópontra, így a további költségek elkerülése érdekében a felek peren kívüli egyezséget kötöttek, s a festmények egymás közti felosztásában állapodtak meg. CHECHI (2014) i. m. 143.

[683] Tipikus példája ennek az *Altmann eset*. Ld. még: IV. fejezet 2. pont.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

1.2. Restitúciós perek a nemzetközi bíróságok előtt

Az alternatív vitarendezési módokon és a hagyományos bírósági eljáráson kívül érdemes számolni a jogviták nemzetközi bíróságok előtti rendezésével is. A „nemzetközi elem" által megkívánt semlegesség ezen az úton elérhető, ugyanakkor e fórumok hatásköre e vitákkal kapcsolatban[684] erősen limitált lehet: az eljárások alanyai csak államok lehetnek, melyek a bíróság joghatóságának önként alávetik magukat. A kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos eljárások száma ennek megfelelően e fórumokon meglehetősen csekély. Az ICJ előtt, mely az ENSZ elsődleges bírói szerve, példának okáért 1945-ös alapítása óta ezidáig összesen kettő, kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos eset került elbírására. Az ICJ joghatóságát a kulturális javakkal kapcsolatos ügyekre a Nemzetközi Bíróság Szabályzata[685] 36. cikk 2. pontjára alapítja.[686] Az UNESCO egyezményeivel kapcsolatos jogvitákra – lévén az ENSZ szakosított szerve – logikusan kiterjed a bíróság hatásköre, de amennyiben a vitában részt vevő államok alávetik magukat, bármely más, az egyezmények hatálya által nem fedett kérdésben is kompetens dönteni.

Az említett két ügy közül a korábbi, a *Liechtensteini Hercegség kontra Németország* ügy 2001-ben indult a Liechtensteini Hercegség keresetével Németország egyes 1998-as és azt követő határozataival kapcsolatban. Az indítvány alapján ezek a határozatok a Hercegség, illetve állampolgárainak bizonyos, II. Világháború alatt vagy következtében lefoglalt vagyonát kompenzáció biztosítása nélkül német javakként kezelik.

Az eset történeti háttere a következő: Pieter van Laer holland művész „*Der große Kalkofen*" című alkotása a 18. század óta Liechtenstein uralkodói családjának tulajdonát képezte, amíg 1945-ben a Beneš-dekrétumok alapján Csehszlovákia el nem kobozta azt. A festmény 1991-ben időszakos kiállításra érkezett Brno-ból Kölnbe, amikor is Hans-Adam II of Liechtenstein herceg eljárást indított annak visszaszerzése érdekében. A fórum, hasonlóképpen a fellebbviteli bírósághoz, illetve a német Szövetségi Alkotmánybírósághoz, joghatósága hiányát állapította meg az ügyben. A herceg ezt követően az EJEB-hez fordult, és az Emberi

[684] A kulturális javakkal kapcsolatos jogviták tényállásainak évtizedes (olykor évszázados) távlatai, a velük kapcsolatos egyezmények ratifikációjának viszonylag alacsony száma stb.
[685] *Statute of the International Court of Justice*. icj-cij.org/en/statute
[686] „Jelen Szabályzatban részes államok bármikor kijelenthetik, hogy ipso facto, külön megállapodás nélkül kötelezőnek ismerik el a bíróság hatáskörét az ugyanezen kötelezettséget vállaló bármely más állam vonatkozásában, az alábbiakkal kapcsolatos bármely jogvitában: a) egy egyezmény értelmezése b) a nemzetközi jog bármely kérdése c) bármely olyan tény léte, mely ha megállapításra kerül, nemzetközi kötelezettség megsértését jelentené d) a nemzetközi kötelezettség megszegése esetén teljesítendő jóvátétel jellege vagy mértéke."

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Jogok Európai Egyezménye 6. cikkének (tisztességes tárgyaláshoz való jog) sérelmét kérte megállapítani, melyet a fórum 2001-es döntésével elutasított.[687] Az ezt követő, a Liechtensteini Hercegség által az ICJ előtt indított eljárás nem jutott el a tények érdemi vizsgálatáig, mivel a Németország joghatósági kifogását a testület elfogadta, s a Hercegség kérelmét elutasította.[688]

2013-ban az ICJ Thaiföld és Kambodzsa *Preah Vihear templomot*[689] érintő esetben hozta meg második döntését.[690] Az ügy fő kérdése a két ország államhatáraival volt kapcsolatos, pontosabban azon terület feletti főhatósággal, melyen Preah Vihear temploma is állt.[691] A templomból származó szobrok, kerámiák és egyéb hagyományos vallási tárgyak visszaszolgáltatásának kérdése másodlagos szerepet játszott. Az ICJ döntése értelmében a templom Kambodzsához tartozik, és a vele kapcsolatos kulturális javak is, melyek így visszatérítendők.

2. Alternatív vitarendezés

A bírósági eljárás a kulturális javakkal kapcsolatos viták esetén a „legvégső eszköze" a felperesként fellépő félnek – jellemzően, ha a bíróságon kívüli vitarendezési módok nem érhetők el, vagy kudarcot vallottak.[692] Jelenleg nem áll rendelkezésre kulturális javakkal kapcsolatos alternatív úton lefolytatott jogvitákat taglaló adatbázis, így az előnyök és hátrányok valódi mérlegelése nehéz – a jogirodalom azonban konzekvens abban, hogy a területen felmerülő viták túlnyomó része ezen az úton rendeződik.[693]

---

[687] Részletesen ld. a IV. fejezet 4.3. pontját.
[688] Liechtenstein v. Germany, 10 February 2005, Preliminary Objections, 2005 I.C.J. Reports 6, 10. Liechtenstein a bíróság joghatóságát az 1957-es, viták békés rendezéséről szóló Európai Egyezmény (European Convention for the Peaceful Settlement of Disputes) I. Cikkére alapította. Németország előzetes kifogásában többek között vitatta a fórum joghatóságát az Európai Egyezmény 27. Cikk a) pontja alapján. A felhívott rendelkezés szerint az Egyezmény nem vonatkozik a felek között felmerült olyan jogvitával, melynek ténybeli alapja az Egyezmény hatályba lépését (1980. február 18.) megelőző időszakra nyúlik vissza.
[689] A Sivának szentelt, 9-12. század környékén épült szentély-együttes az UNESCO Világörökség része.
[690] Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) 15 June 1962, Merits, 1962 I.C.J. Reports 6; Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), 11 November 2013, Judgment, 2013 I.C.J. Reports 281.
[691] A vita részleteit lásd: KUSZINGER Róbert: Egy templom a határon – A Preah Vihear határkonfliktus története. *Modern Geográfia*, 2016/2.
[692] RENOLD, Marc-André: *Cross-border restitution claims of art looted in armed conflicts and wars and alternatives to court litigations. Study for the JURI Committee.* European Union, 2016. europarl.europa.eu/supporting-analyses 36.
[693] STROTHER, Grant: Resolving Cultural Property Disputes in the Shadow of the Law. *Harvard Negotiation Law Review*, vol. 4, issue 1. (2012) 340.; RENOLD (2016) i. m. 36. o., CHECHI (2014) i. m. 167.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a kulturális javak visszaszolgáltatásának ügye olyan kényes kérdéseket érint, melyekkel kapcsolatban a kompromisszum megteremtése nehéz. A felek közti tárgyalás is olyankor a „legsikeresebb", amikor az egyik fél kezében valamilyen megdönthetetlen bizonyíték van, amely elősegíti pernyertességét. Ebben a helyzetben mindkét fél érdeke a vita rövidre zárása.[694] Egyértelmű és határozott bizonyíték nélkül még ebben az esetben is nehéz a tárgyalást tisztán jogi alapon lefolytatni. Az alternatív vitarendezésben benne rejlik a lehetőség, hogy a tisztán jogi szempontok szerint zajló bírósági eljárással ellentétben a felek érdekei – és egyéb, a kulturális javak speciális területét jellemző megfontolások – álljanak a középpontban, mely „szabadság" hatékonyabb vitarendezést eredményezhet a bírósági úttal párhuzamosan, vagy azt helyettesítve.[695] Az eljárás helyszínének, a bírák személyének megválasztása biztosítja azt a semlegességet, melyet a nemzetközi vonatkozású ügyek igényelnek. Nagy előny, hogy olyan végkimenet is elérhető, ami a bírósági eljárásban nem (osztott tulajdon, hosszútávú kölcsönmegállapodások, ajándékozás, kizárólag pénzbeli kompenzáció stb.),[696] mely nem az egyik vagy másik fél „győzelmét" jelenti, hanem mindkét fél érdekeinek megjelenítését, összehangolását.

Előbbieket felismerve több, kulturális javak témakörével foglalkozó nemzetközi jogforrás ajánlja az alternatív vitarendezési módok használatát. A nemzetközi egyezmények köréből mind a Hágai Egyezmény,[697] mind az UNESCO Egyezmény[698] szorgalmazza a jószolgálat intézményének alkalmazását a vitás helyzetek rendezése érdekében. Az 1995-ös UNIDROIT Egyezmény 8. cikk (2) bekezdésében lehetővé teszi, hogy a szembenálló felek az állami bíróságokon és más hatóságokon túl „vitájukat bármely más bíróság, illetékes hatóság vagy választott bíróság elé" terjesszék. Sajnálatos módon további részleteket, konkrétumokat

Stamatoudi konferencia előadásában úgy becsülte, hogy a kulturális javakkal kapcsolatban felmerült jogviták csaknem 90%-a alternatív vitarendezés útján kerül rendezésre. STAMATOUDI, Irini: The 1995 UNIDROIT Convention and Out-of-court Settlement of Cultural Property Disputes. The 1995 UNIDROIT Convention – Cultural objects at the crossroad of rights and interests. International Conference to Mark the 25th Anniversary of the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegal Exported Cultural Objects. Rome, 8-9 October, 2020.

694 LORD, Frank: Mediation of Cultural Property Disputes. Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration.

695 STROTHER i. m. 335.

696 A visszaszolgáltatási perek végkimenetelének nemzetközi gyakorlatát részletesen elemzi: CORNU – RENOLD i. m.

697 Ld. a Hágai Egyezmény 22. Cikkét.

698 Az UNESCO Egyezmény kifejezetten biztosítja az államok részére az UNESCO gyakorlati segítségét a jószolgálatot illetően. Ld. az UNESCO Egyezmény 17. cikk (5) bekezdését.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

az Egyezmény nem említ az eljárás lefolytatásával kapcsolatban, így gyakorlati hatása ezidáig nem mondható markánsnak.[699]

Az európai uniós jogforrások közül a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2014/60/EU irányelv 5. cikkének (6) bekezdése lehetőséget ad arra, hogy a tagállamok központi hatóságai közvetítőként járjanak el a tárgy visszaszolgáltatását igénylő állam és annak birtokosa közt. A rendelkezés kifejezetten szorgalmazza a választottbírósági eljárás igénybevételét, amely azonban semmilyen esetben sem akadályozhatja a feleket a bírósági eljárás megindításában.

A vonatkozó jogforrásokat illetően talán ezen a területen jelenik meg határozottan a jogellenes elvétel egyes tényállásainak differenciálása – a háborús fosztogatások esetkörének kiemelése képében: a II. Világháború műkincslopást, kisajátítást érintő különösen érzékeny időszakának a következményeivel, különösen a náci fosztogatás áldozataival több dokumentum foglalkozik. Az 1998-as, a nácik által zsákmányolt műkincsek visszaszolgáltatásának erkölcsi kötelezettségét deklaráló Washingtoni Nyilatkozat 11. pontjában az államokat kifejezetten felszólítja, hogy az elkobzott műkincsek tulajdoni viszonyainak rendezése érdekében alkalmas alternatív vitarendezési mechanizmust dolgozzanak ki. Kapcsolódik az Európai Unió védnöksége alatt tartott, Holokauszt korszak javaival kapcsolatos kérdéseket taglaló Terezini Konferencia záródokumentuma: a 46 állam (köztük hazánk) által 2009-ben aláírt Terezini Nyilatkozat. A nácik által elkobzott műtárgyakról szólva a Nyilatkozat visszautal a Washingtoni Nyilatkozatra, megerősíti az abban foglaltakat és felhívja az államokat, hogy „tegyék lehetővé az alternatív vitarendezést, ahol csak jogilag lehetséges."[700] Az Európa Tanács zsidóktól zsákmányolt kulturális javakról szóló 1205. számú 1999-es határozata[701] 16. pontjában az európai zsidó közösségek, illetve a kormányközi szervezetek figyelmét hívja fel a peren kívüli vitarendezési formák igénybevételére, fejlesztésére.

A „soft law" eszközök közül érdemes még kiemelni az ILA 2004-es berlini konferenciáján készült jelentését, melynek 8. pontjában olyan javaslatot fogalmaz meg, mely szerint „[ha] a felek kulturális dologra irányuló visszaszolgáltatási kérelem bármely vonatkozását illetően két éven belül képtelenek kölcsönösen kielégítő megoldást találni,

[699] DALY, Brooks W.: The Potential for Arbitration of Cultural Property Disputes: Recent Developments at the Permanent Court of Arbitration. *Law and Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 4., issue 2. (2005) 272.
[700] Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues, Nazi-Confiscated and Looted Art, 3.
[701] Resolution 1205 on 'Looted Jewish Cultural Property' of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe of 1999.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jóhiszeműen eljárva megkísérlik a vitát tárgyalás, mediáció, békéltetés, ad hoc, vagy állandó választottbíróság útján rendezni".[702]

2.1. Tárgyalás

Az alternatív vitarendezésnek számos formája van, melyek különböznek megoldási mechanizmusaikat és eszközeiket illetően. A nemzetközi vonatkozású jogviták esetén az *ENSZ Alapokmánya* a következő vitarendezési módokat említi: közvetlen tárgyalás, kivizsgálás, közvetítés (mediáció), békéltetés, választottbírósági eljárás, bírósági eljárás.[703] Az előbbiek természetesen az államok közti jogvitákra vonatkoznak, de hasonló módozatokat említhetünk magánfelek, illetve magánfelek és az állam közti jogvitákban is.[704]

Az alternatív vitarendezési módok közül a kulturális javakat érintő jogvitákban a közvetlen tárgyalás az elsődleges eszköz,[705] mely az összes további vitarendezési mód esetén is szerepet kap.[706] Az eljárásban közvetlenül az érintett felek vesznek részt, akár államok vitájáról, akár magánfelek, akár „vegyes" vitáról legyen szó. Kötött eljárásrend erre az útra nem jellemző, a felek rugalmasan alakítják ki annak kereteit. A kommunikációt és együttműködést segíti elő – az Alapokmány által kifejezetten nem említett – jószolgálat, és a kivizsgálás[707] is. Ha kulturális javakat érintő, államok közti jogvita merül fel (ide nem értve, ha egy állami intézmény érintett), annak rendezési mechanizmusa szinte kizárólagosan a diplomáciai út; a legritkább esetben kerül sor választottbíróság előtti vagy rendes bírói eljárásra.[708]

Ha a tárgyalás eredményes, általában nem egyoldalú megállapodás jön létre – az mindkét fél „vállalásait" tartalmazza.[709] Az átfogó bilaterális megállapodások jellemzőek a múzeumok és államok közti viták esetén. Ezek általában egy visszaszolgáltatási eljárással kapcsolatban, azzal párhuzamosan születnek meg. Technikailag ezek szerződések (*hosszútávú*

[702] International Law Association, Berlin Conference, *Cultural Heritage Law Committee. Report*. International Law Association, 2004. Article 8: Dispute Resolution.
[703] 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról. VI. Fejezet („Viszályok békés rendezése") 33. § (1) bekezdés
[704] TANZI i. m. 1-2.
[705] A viták többségét ugyanis ezen az úton rendezik. STAMATOUDI (2016) i. m. 439.
[706] TANZI i. m. 2.
[707] Összetett tényállás esetén szükségszerű eszköz, mely a restitúciós perek jellemzője (szükség lehet a műtárgy eredetének, értékének stb. feltárására).
[708] RENOLD (2016) i. m. 38.
[709] CORNU – RENOLD i. m. 12.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kulturális együttműködési megállapodások), 25 és 40 éves lejáratúak. A visszaszolgáltatási kötelezettségen túl ezek a megállapodások egyéb kérdéseket is rendeznek, például az alkalmazandó jogra vonatkozóan, illetve meghatározott választottbírósági klauzulák ügyében. Az érintett államok tekintetében a megállapodás a jó kapcsolatot is szolgálja: a műtárgyak ingyenes kölcsönére; nemzetközi kiállítások szervezésére; szakértők, kutatók csereprogramjára vonatkozó előírásokat is tartalmaznak.

Előfordul azonban, hogy a tárgyalások „sikeressége", a visszaszolgáltatás megtörténte ellenére a felek közti kapcsolat feszült marad. Népszerű eszköz ugyanis a tárgyalások megkezdését, illetve a megállapodás létrejöttét célzó nyomásgyakorlás, a „*kulturális embargó*" bejelentése. A leghírhedtebb példa talán a sokat hivatkozott *Chabad eset,*[710] de szintén nagy visszhangot váltott ki az *Olaszország és az amerikai J. P. Getty múzeum* közti, 2006-ban indult restitúciós ügy.

Az olasz kormány által követelt 52 műtárgy – köztük az ún. *Getty Afrodité*, illetve a *Győztes ifjúság*, vagy más néven *Getty bronz* szobrai – visszaszolgáltatását célzó tárgyalások hamar megfeneklettek,[711] melynek hatására az olasz kormány 2007-ben bejelentette, hogy „kulturális zárlatot" hirdet a Múzeummal szemben. Ennek keretében a visszakövetelt kulturális javak sorsának rendezéséig az életben lévő és tervezett műtárgykölcsönök, közös kutatási programok felfüggesztését irányozta elő. A nyomásgyakorlás hatására még 2007-ben, a meghirdetett embargó életbe lépése előtt néhány nappal megegyezés született a felek közt, melyben negyven tárgy, köztük a *Getty Afrodité* visszaszolgáltatásában állapodtak meg. A felek a *Győztes ifjúság* szobrának sorsát az Olaszországban folyó eljárás kimeneteléhez kötötték. Az olasz bíróság 2018-ban Olaszország javára döntött, mely döntésre a Getty a szobor megtartását célzó további jogi lépések ígéretével reagált.[712]

Barátságtalanul induló, de pozitív kimenetellel végződő ügy volt ezzel szemben a kapcsolódó, *J. P. Getty Múzeum és Görögország* közti, 2007-ben záródó visszaszolgáltatási eset. Görögország – származási országként – négy darab, Kr. e. 4. és 6. századi, jogellenesen elvett tárgyat követelt vissza a Múzeumtól, melyek közül egyet 1955-ben, hármat pedig a kilencvenes években szerzett be, az akkori, beszerzéssel kapcsolatos gondossági előírásoknak

[710] Gondolva az eset következményeként a kölcsönadott orosz műtárgyak hazarendelésére és a jogvita megoldásáig a kulturális zárlat meghirdetésére az USA irányába.
[711] A Múzeum a tárgyalások során 26 műtárgy visszaadását ajánlotta, melyekbe az imént kiemelt szobrok nem tartoztak bele.
[712] LAPIN, Lisa: Talking about the Getty Bronze. Conversation on the Court of Cassation's recent decision surrounding Victorious Youth. 2018. blogs.getty.edu/iris/talking-about-the-getty-bronze/

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

megfelelően. A görög kormány a kilencvenes évektől kezdve többször próbált diplomáciai úton tárgyalásokat kezdeni a tárgyak visszaszolgáltatásáról, sikertelenül. Ezt követően, 2005-ben hivatalos levélben jelezte a Múzeum felé, hogy amennyiben nem kíván tárgyalásokat kezdeményezni a restitúció ügyében, bírósághoz fordul követeléseivel. A tárgyalások megkezdődtek, melynek időszaka alatt több esemény is a megállapodás felé hajtotta a Múzeumot: harminc év után leköszönő kurátora ellen több országban műtárgycsempészet vádjával indítottak eljárást, s Olaszország ügye is nagy nyilvánosságot kapott a nemzetközi sajtóban, mely nyomás alá helyezte a nagy presztízsű intézményt. 2007-ben létrejött a megállapodás, mely a négy műtárgy – kompenzáció nélküli – visszaszolgáltatása mellett a felek jövőbeli kulturális együttműködését (*know how* cseréje, kiállítások szervezése) is előirányozza.[713]

2.2. Mediáció

Az alternatív vitarendezés módozatai közül a második leggyakrabban használt eszköz a *mediáció*.[714] Mediáció esetén egy külső, harmadik fél segíti a felek közti megállapodás létrejöttét. Az eljárás bizalmasan zajlik, a mediátor – ellenkező megállapodás hiányában – nem követ merev eljárásrendet: kötetlenül felkeresheti a feleket, a követelés az idő előrehaladtával módosulhat, a tényállás újabb elemekkel egészíthető ki.[715] Az alkalmazandó szabályok a jogon kívüli érára is kiterjedhetnek. Alkalmazhatók a kulturális javak területén hangsúlyos „soft law" eszközök, különböző etikai kódexek, sőt olyan elvont megfontolások is, mint például a köz érdeke.[716] A mediátor közvetít a felek közt, közös alapot keresve azok érvei és érdekei alapján, lehetőség szerint előkészítve a megállapodást magát is (a mediátornak nem rendelkezik szükségképpen jogi végzettséggel, így az eljárás végén jogi szakértőre is szükség lehet).[717]

A mediáció fő előnyeit éppen e rugalmasság, a felek igényeinek figyelembevételére való széleskörű lehetőség adja. A kulturális javakkal kapcsolatos ügyekben az eljárás része rendszeresen a közvetítésen túl a ténymegállapítás, valamint a szakértői vizsgálat. A létrejött

[713] STAMATOUDI (2016) i. m. 441-445.
[714] TANZI i. m. 9.
[715] MEALY i. m. 205-206.
[716] STAMATOUDI, Irini: The 1995 UNIDROIT Convention and Out-of-court Settlement of Cultural Property Disputes. The 1995 UNIDROIT Convention – Cultural objects at the crossroad of rights and interests. International Conference to Mark the 25th Anniversary of the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegal Exported Cultural Objects. Rome, 8-9 October, 2020.
[717] STAMATOUDI (2016) i. m. 438.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

megegyezés kötő erővel rendelkezik, mint a felek megállapodása, de olyan értelemben, mint egy bírósági (vagy választottbírósági) határozat, nem kikényszeríthető.[718] [719]

Sajátos, mégis érzékletes leírása a mediáció előnyeinek *Chechi* professzor példája, aki a narancson veszekedő testvérek allegóriájával él. A két hasonló tulajdonságokkal bíró és állhatatos fél közti vita logikus megoldása ebben az esetben félbe vágni a narancsot. Az egyik testvér a saját fél narancsát megpucolja, elbobja a héját és megeszi a gyümölcsöt. A másik testvér is megpucolja a saját részét, de csak a héját tartja meg, amit főzéshez használ fel. Az igazságtétel során nem arra kellett volna figyelemmel lenni, hogy mit akarnak a felek, hanem hogy érdekek, motivációk vezérlik őket, és így sokkal hatékonyabb módon sikerült volna rendezni a konfliktust.[720] A *tasmániai TAC (Tasmanian Aboriginal Centre) és a londoni Természettudományi Múzeum* közti vita előbbi sémán rendeződött.

Az őslakosok tasmániai temetkezési helyekről az 1850-es években begyűjtött emberi maradványokat követeltek vissza a Múzeumtól. Az 1980-as évektől kezdve a TAC többször folyamodott restitúciós igényével a brit kormányhoz és többször kezdeményezett mediációs eljárást, eredménytelenül. A Múzeum tudósai a 2000-es évektől számos invazív beavatkozást végeztek el a maradványokon – mint a DNS kivonás, vagy a csontszilánkok kémiai elemzése. A TAC bejelentette, hogy eljárást indít Nagy-Britanniában a Múzeummal szemben. A jogi költségek növekedésével a Múzeum beleegyezett a mediáció lefolytatásába. Mindkét fél egy-egy mediátort jelölt, akik három napos ülés után megtalálták a kompromisszumot a felek érdekei között: a már kivont mintákat a Múzeum megtartotta, és a maradványok megfelelő kondícióban tartásának ígéretével (egy esetleges jövőbeli tudományos vizsgálat elvégezhetősége okán) visszaszolgáltatták azokat a TAC számára.[721]

A mediációnak *több formája* ismert. Folyhat szervezeti keretek között, de informális alapon is rendezhetők ilyen módon a jogviták. A diplomaták, nagykövetek beavatkozása valójában igen hatékony eszköze lehet a problémamegoldásnak, melynek talán legnevesebb

[718] STAMATOUDI (2016) i. m. 439.
[719] Fel kell hívni a figyelmet a 2018-as Szingapúri Egyezményre [*United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018)*], mely 2020. szeptember 12-én lépett hatályba, és amely a részes államok vonatkozásában a kereskedelmi jogvitákban alkalmazott mediáció eredményeképp létrejött egyezség kikényszeríthetőségével foglalkozik.
[720] CHECHI (2014) i. m. 169.
[721] BANDLE, Anne Laure – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Tasmanian Human Remains – Tasmanian Aboriginal Centre and Natural History Museum London. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

példája a *Machu Picchu gyűjtemény ügye*.[722] Az 1910-es években a Yale Egyetem régészprofesszora számos, a perui lelőhelyen feltárt tárgyat szállíttatott az Egyesült Államokba, a perui kormány engedélyével. Peru néhány évvel később kezdeményezte a régiségek visszaszolgáltatását, nagyrészt sikertelenül.[723] A tárgyalások a Yale Egyetem és Peru kormánya között 2001-ben kezdődtek újra, melyek a kezdeti sikereket követően, 2007-ben megfeneklettek. A perui kormány így 2008-ban restitúciós eljárást indított az Egyesült Államok bírósága előtt. Az eljárás 2010-ben ért véget, amikor Christopher Dodd amerikai szenátor (a szenátus külkapcsolati bizottságának tagja, a latin-amerikai albizottság elnöke) közbenjárásának köszönhetően Peru ejtette a pert. A szenátor számos alkalommal tárgyalt az Egyetem képviselőivel, Peru elnökével és kormánytagjaival, melynek eredményeként a felek 2010-ben Egyetértési Nyilatkozatot írtak alá, melyben perui székhellyel létrehozták a Machu Picchu és az inkák kultúrájának tanulmányozását hivatott Peru-Yale Központot (*UNSAAC-Yale International Center for the Study of Machu Picchu and Inca Culture*). A tárgyak így olyan partnerségi megállapodás keretében kerültek repatriálásra, mely a két fél közti hosszútávú együttműködést is megalapozta. [724]

Ha a felek *szervezeti keretek között* folyó mediációs eljárás keretében kívánják vitájukat rendezni, célszerű speciálisan a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos ügyekre szakosodott panelt felkeresni. Ebből a célból alakult meg 1978-ban az UNESCO Kormányközi Bizottsága a Jogtalanul Kisajátított Kulturális Javak Származási Országaikba Történő Visszaszolgáltatásának vagy Restitúciójának Előmozdításáért (*UNESCO Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation,* „ICPRCP").[725] Hatáskörében – kompromisszumos megoldás eredményeképp[726] – olyan döntéseket, javaslatokat hozhat, melyek nem rendelkeznek jogi kötő erővel. Az általa végzett tevékenység a felek közti tárgyalás segítése, jószolgálat,

[722] Részletesen: CHECHI, Alessandro – AUFSEESSER, Liora – RENOLD, Marc-André: Case Machu Picchu Collection – Peru and Yale University, 2011. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr

[723] Néhány tárgy visszaszolgáltatásra került, a legértékesebb darabok azonban az Egyetem megőrzésében maradtak.

[724] SHEHADE – FOUSEKI i. m. 369.

[725] Szabályzata: UNESCO Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation: *Statutes of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation*. Paris, UNESCO, 1978.

[726] PROTT, Lyndel V.: The Sphinx within the Wall: A Tale of Two Germanies and Three Sphinxes. Art Antiquity and Law, vol. 15., issue 2. (2010) 149. Az államok – mint arról szó esett – igen megosztottak a kulturális javak visszaszolgáltatását szorgalmazó egyezmények, illetve döntéshozó szervek létrehozásakor, e javak kereskedelmében betöltött szerepükből fakadóan.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

mediáció. Működését főként – a retroaktív hatállyal nem bíró 1970-es UNESCO Egyezményt „kiegészítendő" – az 1970 előtt a származási állam területéről jogellenesen kivitt kulturális javakkal kapcsolatos, elhúzódó esetekre specializálja. Fontos kitétel, hogy kizárólag az UNESCO tagállamai és társult tagjai vehetik igénybe a mediációs szolgáltatást. Az államok a területükön székhellyel rendelkező magán- és közintézmények, illetve állampolgáraik érdekeit is képviselhetik a fórumon, de a panel elsődleges szakterületét azon jogviták jelentik, melyekben múzeumok érintettek.[727] A jogvita tárgyai a származási állam számára kiemelkedő jelentőséggel bíró, kulturális örökségének fontos részét képező javak lehetnek, melyek megszállás, illetve jogellenes kisajátítás útján kerültek ki annak tulajdonából.[728] Az ICPRCP 2010-ben, 16. ülésszakán fogadta el a mediáció folyamatát részletező önálló szabályzatát.[729]

Jelenleg is folyamatban lévő,[730] és talán „leghíresebb" ügy a panel előtt az az „*Elgin márványok*", vagy más néven a „*Parthenon márványok*" *ügye*. A megnevezés az athéni Akropoliszon a Kr. e. 5. században Pallas Athéné istennő tiszteletére emelt templom, a Parthenón oromzatát díszítő márvány domborművek együttesét takarja. A Pheidiasz műveivel díszített alkotás a klasszikus görög kor legismertebb, emblematikus építménye. Az épület és a homlokzat díszítésének 19. század eleji szétválasztása Lord Elgin brit nagykövet nevéhez köthető, majd a márványok 1816-ban a British Museum tulajdonába kerültek. A brit kormány 1816-tól több ígéretet is tett a restitúcióra, melyre végül sosem került sor. Görögország és az Egyesült Királyság hivatalosan 2001-ben kezdte meg a tárgyalásokat – az UNESCO

---

[727] A múzeumok hozzáállása is változó a visszaszolgáltatási igényekkel kapcsolatban. Érezhetően különbözik aszerint, hogy köz-, vagy magánintézmény státuszban vannak. Az európai sztenderddel ellentétben az Egyesült Államokban például legtöbb esetben magánkézben lévő entitásokról beszélhetünk, és így, mint a piac szereplői, nehezebben fogadják el a visszaszolgáltatási igények peren kívüli, főleg kompenzálás nélküli intézését. (FRIGO, Manlio: „Negotiation in Cultural Property". Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration.)
Ezen túl, a visszaszolgáltatási igény teljesítése függhet egyéb tényezőktől is. A múzeumok példának okáért gyakran a kulturális javak olyan körét őrzik kollekciójukban, melyek az adott államban védett státuszban vannak. A kivitelükről szóló döntés így csak egyéb csatornákon rendeződhet; szükséges lehet jogszabályi rendelkezés, közigazgatási döntés – mely kérdés egyébként szintén problémákat vethet fel. [CHECHI, Alessandro: The Return of Cultural Objects Removed in Times of Colonial Domination and International Law: The Case of the Venus of Cyrene. *The Italian Yearbook of International Law Online*, vol. 18., issue 1. (2008)]
A „gyűjtemények elidegeníthetetlenségének" érve számos angol, illetve francia esetben felmerült. Ld: CORNU – RENOLD i. m. 7-9.
[728] CORNU – RENOLD i. m. 14.
[729] UNESCO Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation: *Rules of Procedure For Mediation and Conciliation in Accordance with Article 4, Paragraph 1, of the Statutes of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to Its Countries of Origin or Its Restitution in Case of Illicit Appropriation.* CLT-2010/CONF.203/COM.16/7. Paris, October 2010.
[730] Az ICPRCP előtt jelenleg három ügy van folyamatban: az *Elgin márványok* ügye (Görögország – Nagy-Britannia), a *Kabwe koponya* ügye (Zambia – Nagy-Britannia), illetve az *Ife bronz fej* esete (Nigéria – Nagy-Britannia, Belgium). opendata.unesco.org

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

jószolgálati közreműködése mellett – az ICPRCP előtt, melyek máig tartanak. 2018-ig összesen 16 ajánlás került megfogalmazásra a panel által. A görög kormány 2013-ban mediációs eljárást kezdeményezett, melyet a brit kormány – 19 hónap elteltével[731] – 2015-ben hivatalosan visszautasított.[732] A megrekedt tárgyalások, a történelem eddigi leghosszabb lezáratlan visszaszolgáltatási vitája rámutat az alternatív vitarendezési módszerek egyik gyengeségére: ha a felek, vagy legalábbis az egyik fél részéről nincsen meg a valódi akarat a helyzet rendezésére, az eljárás nem szolgál másra, mint időhúzásra és a jóindulat látszatának fenntartására a nemzetközi közösség előtt.

Lezárult, de az alternatív vitarendezési eljárások alkalmasságát megkérdőjelező eset volt a panel előtt a *Makonde maszk ügy*. A tényállás egy 1984-es betöréssel kezdődött, melynek folyományaként egy makonde maszknak, az afrikai törzsi művészet egy kiemelkedő darabjának és további 16 műtárgynak veszett nyoma a Tanzániai Nemzeti Múzeum kollekciójából. Hat évvel később, egy makonde maszkokat kutató olasz tudós a genfi Barbier-Mueller Múzeumban fedezte fel az ellopott darabot. A két múzeum között párbeszéd kezdődött a maszk visszaszolgáltatásának feltételeiről, mely diskurzus végül, kompromisszum hiányában eredménytelen maradt. Tanzánia 2006-ban kezdeményezett eljárást az ICPRCP előtt, mely szintén megfeneklett. Ennek következtében Tanzánia 2009-ben bejelentette, hogy elfogadja a Barbier-Mueller Múzeum korábbi ajánlatát a visszaszolgáltatás feltételeit illetően, vagyis elismeri a genfi múzeum megmaradó tulajdonjogát a tárgy felett. A felek 2010-ben írták alá a megállapodást, mely alapján a genfi múzeum a maszkot a Tanzániai Nemzeti Múzeumnak „adományozza". Az ügy olyan szempontból sikeresnek mondható, hogy a maszk visszakerült származási helyére, tulajdoni helyzete is rendezésre került; ehhez az eredményhez azonban az ICPRCP közreműködése csupán annyiban járult hozzá, hogy a tanzániai fél elfogadta saját „tehetetlenségét" és a származást illető közvetlen bizonyítékok hiányában belement egy számára nem igazán előnyös kompromisszumba.[733]

Sikeresebb volt a *Boğazköy szfinx visszaszolgáltatásának ügye*. Törökország 1986-ban tárta Németországgal (Német Demokratikus Köztársasággal) szembeni visszaszolgáltatási

[731] Az ICPRCP eljárási rendjét az eset következtében módosították: hat hónapos határidőt iktattak be a felkérésre történő reakciót illetően.
[732] PAPATHANASSIOU, Artemis: „The Return and Restitution of Cultural Property in the Context of UNESCO and the UN". Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration.
[733] SHYLLON, Folarin: Return of Makonde Mask from Switzerland to Tanzania: A Righteous Conclusion. *Art Antiquity and Law*, vol. 16., no. 1. (2011) 79-82.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

igényét az ICPRCP fóruma elé. A szfinxre vonatkozó tárgyalások a két ország között egészen 2011-ig tartottak. Az ügy hátteréül fekvő tényállás szerint a Német Régészeti Intézet 1906-ban kezdte meg ásatását Anatólia területén, melynek keretében antik táblákat és szobormaradványokat (köztük a városfal kapuját „őrző" szfinxeket) szállítottak Németországba, helyreállítás céljából. A táblák a két ország közti tárgyalások folytán még 1987-ben visszakerültek Törökországba. A kettő elszállított szfinx közül egyet még az 1920-as években, a restaurációt követően visszahelyezték származási helyére, a másik azonban a berlini *Pergamonmuseum* gyűjteményébe került.[734] A két fél közti tárgyalások évtizedekig eredménytelenül folytak. A 2011-es megegyezés hátterében Törökország „taktikai váltása" állt, mely leginkább a 2006-2008-as, J. P. Getty Múzeum és Olaszország közti vitára emlékeztet. A török kulturális minisztérium ugyanis megfenyegette Németországot a közös tudományos projektek szabotálásával, a német feltárási engedélyek megszüntetésével. 2011-ben a Német Régészeti Intézettől ennek megfelelően meg is vonták az ásatási jogot Aizanoi városában, ahol 1926 óta folytatott kutatásokat. A nyomásgyakorlás eredményeként aláírt „egyetértési megállapodásban" (*Memorandum of Understanding*) szerint Németország a szobrot a „barátság önkéntes gesztusaként" átadta Törökországnak.[735]

A kulturális örökséggel kapcsolatos jogvitákra specializálódott mediációs szolgálatot hozott létre az ICOM és a WIPO 2012-ben *Art and Cultural Heritage Mediation* néven. A centrum saját mediátori listával és eljárási szabályzattal bír.[736] Saját hatáskörét meglehetősen tágan szabja meg: eljár akár az államok képviselői, akár magánfelek közti, mind pedig vegyes ügyekben, mégpedig bármely, műtárgyakkal és kulturális örökséggel kapcsolatos ügyben. Érdemes tehát kiemelni, hogy nem csak múzeumokkal összefüggő esetekben kereshető fel. Mindezidáig azonban nem ismert olyan eset, mely a panel segítségével került rendezésre.[737]

Szintén viszonylag új, 2000-ben megalakult privát mediációs szolgáltatást nyújtó szervezet az *ArtResolve*. A kulturális javakkal összefüggő jogviták széles körében ígér hatékony vitarendezést, saját szabályzata[738] és szakértő mediátorai által.

---

[734] PROTT (2010) i. m. 147-150.
[735] CHECHI, Alessandro – BANDLE, Anne Laure – RENOLD, Marc-André: Case Boğazköy Sphinx – Turkey and Germany. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2011. unige.ch/art-adr. 2-5.
[736] wipo.int/amc/en/center/specific-sectors/art/icom/rules/
[737] SHEHADE, Maria – FOUSEKI, Kalliopi – TUBB, Kathryn Walker: Alternative Dispute Resolution in Cultural Property Disputes: Merging Theory and Practice. *International Journal of Cultural Property*, vol. 23., issue 4. (2016) 347.
[738] artresolve.org/wp-content/uploads/2014/09/Art-Resolve-Mediation-Rules.pdf

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Érdekesség, hogy 2015-ben nemzeti kereteken belül is létrejött egy kulturális javakkal kapcsolatos vitákra specializálódott mediációs központ, mégpedig a Milánói Kereskedelmi Kamara mellett (*Milan Chamber of Commerce, Mediation Art Center*). A kezdeményezés rendkívül sikeresnek mondható, tekintettel arra, hogy 2015 és 2019 között több mint negyven esetet zárt le.[739]

2.3. Békéltetés

A *békéltetés* olyan folyamat, amelynek során az érintett felek a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos vitájukat egy már fennálló szerv (városi tanácsok, minisztériumok által felállított tanácsadó testületek, vagy akár nonprofit vitarendezési szakszolgálatok), vagy semleges harmadik fél elé terjesztik kivizsgálás és a vita békés rendezése céljából. Az ügy kivizsgálása után a békéltető egy megoldást ajánl a feleknek, amelyet ők elfogadhatnak, vagy el is utasíthatnak.

A speciálisan a kulturális javak visszaszolgáltatásával foglalkozó *békéltető testületek* történetében ismert jelenség az egy eset megoldására felállított *ad hoc panel*. Ilyen például a *Repatriation Committee,* melyet a Glasgow-i Városi Tanács állította fel 1998-ban a hagyományos amerikai őslakos viselet egy történelmi jelentőségű darabja, a *Lakota Ghost Dance Shirt* visszaszolgáltatásával kapcsolatban.[740] *Állandó panelek* alakultak az 1998-as Washingtoni Nyilatkozat iránymutatása nyomán – így jellemzően a náci rezsim által okozott jogsértések orvoslása céljából – több európai államban: Hollandiában, Németországban,

[739] FRIGO, Manlio: „Negotiation in Cultural Property". Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration.
[740] FIELD, Emily: The History and Continuing Impact of the Native American Graves Protection and Repaatriation Act (NAGPRA). In: SIMPSON, Elizabeth: *The Adventure of the Illustrious Scholar. Papers Presented to Oscar White Muscarella.* Leiden, Brill, 2018. 762-764.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Ausztriában, Franciaországban,[741] Nagy-Britanniában[742] és Csehországban.[743, 744] Ezek a testületek saját eljárásrenddel bírnak, s a békéltetés eredményeként ajánlásokat bocsátanak ki. Az ajánlások jogi természetét illetően a panelek közt némi eltérés tapasztalható annyiban, hogy jogi kötőerővel kizárólag a holland bizottságé bír. A panelek jellemzően alacsony esetszámmal működnek,[745] hullámzó eredményességgel.

A holland Restitúciós Bizottság előtt zajló, 2019-es *Kirstein eset* például az állandó panelek előtt folyó békéltetés egyik sikeres példája.[746] A Restitúciós Bizottságot a Holland Királyság 2001-ben állított fel a nácik által jogellenesen elvitt kulturális tárgyak visszaszolgáltatását érintő ügyek rendezésére. A Bizottság főként magánfelektől érkező kérelmekkel foglalkozik, amelyek a Holland Királyság birtokába került kulturális javak visszaszolgáltatására irányulnak.[747] A Bizottság eljárásának feltétele, hogy annak mindkét fél önkéntesen alávesse magát. A Bizottság nincsen kötve a holland jogszabályok alkalmazásához, saját eljárási rendje szerint jár el, az „igazságos és tisztességes megoldást" a felek érdekeinek kiegyensúlyozásával kívánják elérni.

Max Liebermann „Zsidónegyed Amszterdamban" elnevezésű 1876-os ceruzarajza a náci üldöztetés következményeképp került ki a Kirstein család birtokából a második

---

[741] A „*Commission for the Compensation of Victims of Spoliation*" 2000-ben jött létre és egyedi igényekkel foglalkozik, melyek olyan kulturális javak visszaszolgáltatására irányulnak, melyeket a Vichy kormány, illetve a megszállás ideje alatt koboztak el. A Testület továbbá a jóvátétellel kapcsolatos ajánlásokat fogalmaz meg, melyeket továbbít a francia kormánynak. Honlap: http://www.civs.gouv.fr/

[742] A brit tanácsadó testület (*Spoliation Advisory Panel*) fő feladata szerint olyan ügyekkel foglalkozik, mely a náci éra alatt elvesztett ingóságok egyesült királyságbéli közgyűjteményekből történő visszaszolgáltatását érinti. Az alperes és a magánszemély kérelmére azonban olyan esetekben is ajánlásokat bocsáthat ki, melyek magángyűjteményben található műkincsekkel kapcsolatosak. Ajánlásai kötő erővel nem rendelkeznek. A Testület az őt létrehozó jogszabály [*The Holocaust (Return of Cultural Objects) Act*] értelmében 2009-től 2020-ig folytatja tevékenységét, mely időtartam előreláthatólag meghosszabbításra kerül. JEANNOUTOT, Michel: Network of European Restitution Committees on Nazi-Looted Art, Newsletter. 2019. 4. Honlap: gov.uk/government/groups/spoliation-advisory-panel. Működéséről részletesen: WOODHEAD, Charlotte: Putting into Place Solutions for Nazi Era Dispossessions of Cultural Objects: The UK Experience. *International Journal of Cultural Property,* vol. 23., issue 4. (2016)

[743] A cseh kormány 1998. november 25-i, 773. számú határozatával a holokauszt áldozatainak okozott igazságtalanságok enyhítése céljából hozta létre a restitúciós bizottságát („*Rychetsky Commission*"), melynek feladatai közé tartozik a cseh állami múzeumokban őrzött, nácik által kisajátított műkincsek visszaszolgáltatásának rendezése.

[744] A kevésbé „ismert" és elismert cseh bizottság kivételével a panelekről beható elemzést készített: MARCK, Annemarie – MULLER, Eelke: National Panels advising on Nazi-looted Art in Austria, France, the United Kingdom, the Netherlands and Germany. A brief Overview. In: CAMPFENS, Evelien: *Fair and Just Solutions? Alternatives to Litigation in Nazi-Looted Art Disputes: Status Quo and New Developments.* Eleven Publishing, The Netherlands, 2014.

[745] A holland Restitúciós Bizottság például 2001 és 2019 közt a holland bizottság 17 ajánlást bocsátott ki.

[746] Case RC 3.172. Binding opinion regarding the dispute about restitution of the drawing Jewish Quarter in Amsterdam, 2019.

[747] A Bizottság kivételes esetben a magánfelek közti vitával kapcsolatban is bocsát ki „kötelező érvényű ajánlást" (vagyis végső soron a bíróság előtt kikényszeríthető ajánlást), ha azok ezt kérelmezik.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

világháború éveiben. Amszterdam városa a rajzot 1964-ben vásárolta meg egy Kölnben rendezett vásáron, s ezt követően az Amszterdami Városi Levéltár Liebermann kollekciójában helyezte el. Az eladáskor is ismert volt, hogy a mű eredetileg a lipcsei Gustav Kirstein gyűjteményéből származik. A Kirstein örökösök 2017-ben keresték fel a Levéltárat visszaszolgáltatási igényükkel. A Levéltár a város ilyen esetekben szokásos eljárása szerint azt javasolta, hogy terjesszék az ügyet a Restitúciós Bizottság elé, melybe az örökösök beleegyeztek.

A Bizottság a tényállás felderítése által – melynek során a felek bizonyítékait, illetve a származás felderítésére szakosodott szakértők által nyújtott információt is igénybe veszi – megbizonyosodott arról, hogy a rajz kétséget kizáróan a Kirstein kollekcióból származik és tulajdonosai a náci rezsim intézkedései által voltak kénytelenek megválni tőle. A méltányos megoldást keresve a Bizottság arra jutott, hogy a restitúciós igénynek nagyobb súlyt kell kapnia, mint a Levéltár érdekének a rajz megőrzését illetően, annak ellenére, hogy azt jóhiszeműen vásárolta meg és gyűjteményének egyik kiemelkedő darabját alkotta. 2019 áprilisában kiadott ajánlásában tehát a Bizottság a műtárgy visszaadását javasolta az eredeti tulajdonosoknak. A döntés közzétételét követően az örökösök beleegyeztek, hogy a Levéltár megvásárolja a rajzot.[748]

A békéltető testületek működésének egy másik jó példájával szolgál az Osztrák Restitúciós Tanácsadó Bizottság (Austrian Art Restitution Committee, *Beirat Commission*) eljárása Klimt *Gertrud Loew Felsőványiról* festett portréjának ügyében. A Bizottságot az 1998-as „*Federal Art Restitution Act*" állította fel, feladatául szabva az állam tulajdonában lévő kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos eljárások kezelését, illetve a kisajátított kulturális javak visszaszolgáltatásának témakörét érintő ajánlások kibocsátását. A portré ügyének hátterében egy komplex történet áll. A festmény, alanyának apja, Gustav Klimt egyik orvosának megrendelésére készült 1902-ben. Apja halálát követően a művet maga Gertrud örökölte meg, aki azonban 1939-ben, amikor elhagyni kényszerült Ausztriát, a festményt is maga mögött hagyta. Ezt követően az Gustav Ucicky náci propagandistához került (aki egyébiránt Klimt első törvénytelen gyermekének hírében állt). Ucicky 1961-es halálakor a képet özvegyére, a Klimt Alapítvány későbbi létrehozójára hagyta. Az özvegy 2013-ban a képet az Alapítványra ruházta, azzal a külön meghagyással, hogy annak eredete tisztázatlan és az azzal kapcsolatos eljárásra számítani kell. A Felsőványi örökösök visszaszolgáltatási

[748] JABLONER, Clemens: Network Of European Restitution Committees On Nazi-Looted Art, Newsletter. 2020. 4-5.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

igényükkel az Osztrák Restitúciós Tanácsadó Bizottsághoz fordultak, amely támogatni látszott kérésüket, az örökösök és az alapítvány végül megállapodtak abban, hogy a festményt a londoni Sotheby's aukciós házon keresztül árverésre bocsátják, és a bevételt megosztják egymás között. A képet 2015-ben egy angol befektető több mint 39 millió dollárért vásárolta meg.[749]

Az eljárás azonban nem minden esetben zajlik ilyen eredményesen. Németországban a nácik által elkobzott kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos ügyek kezelésére felállított Tanácsadó testülethez (*Beratende Kommission*)[750] 2003 óta fordulhatnak a felek. Az eljárás iránti kérelmet benyújthatja az eredeti tulajdonos, vagy annak örökösei, illetve olyan intézmények vagy személyek, akiknek birtokába jutott az eredeti tulajdonos birtokából feltételezhetően jogellenesen kikerült kulturális tárgy. A Testület tevékenységének alapja az 1998-as Washingtoni Alapelvek, illetve a Terezini Nyilatkozat. Eljárásának előfeltétele, hogy mindkét fél hajlandó legyen mediációs eljárásnak alávetni magát, s beleegyezni, hogy a Testület ajánlása szerint fog cselekedni. Döntése azonban kötő erővel nem rendelkezik, a felek így a gyakorlatban, azonos tárgyban bírósági eljárást is indíthatnak. Így történt a *Sachs Kollekció* esetében is.

Hans Sachs berlini gyűjtő több mint 12.000 darab tizenkilencedik század végi poszterből és 18.000 darab művészi grafikából álló kollekcióját a náci hatalomátvétel évei alatt kobozták el, míg ő maga családjával az Egyesült Államokban keresett menedéket az üldöztetés elől. Sachs, gyűjteményét elveszettnek gondolva benyújtotta kártérítési igényét, melyet a Német Szövetségi Köztársaság meg is ítélt neki. Néhány évvel később gyűjteményének bizonyos darabjait – közel 4000 posztert – felfedezte a berlini Német Történeti Múzeum készletében. Sachs örököse a kétezres évek derekán bejelentette a műtárgyakkal kapcsolatos, az 1998-as Washingtoni Nyilatkozatra alapozott visszaszolgáltatási igényét, melyet a Múzeum elutasított. A felek a Tanácshoz fordultak, annak ajánlását kérve. A Testület eljárása során feltérképezi az ingóság eredetét, annak elvesztésének körülményeit, illetve, hogy a jelenlegi tulajdonos hogyan jutott a tárgyhoz. Az eljárás befejeztével a felek megkapják a Testület ajánlását, annak indokolásával együtt – mely felkerül a (nyilvánosan hozzáférhető) *Lost Art Foundation* weboldalára is.[751] A döntés értelmében a műtárgyak a Múzeumot illetik, mely

[749] BURRIS, Donald S.: From Tragedy to Triumph in the Pursuit of Looted Art: Altmann, Benningson, Portrait of Wally, von Saher and Their Progeny. *John Marshall Review of Intellectual Property Law*, vol. 15., issue 3. (2016) 425-426.
[750] Hivatalos nevén „*Beratende Kommission im Zusammenhang mit der Rückgabe NS-verfolgungsbedingt entzogenen Kulturguts, insbesondere aus jüdischem Besitz*".
[751] beratende-kommission.de

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

döntést a gyűjtő azon közismert hozzáállására alapozta, hogy tevékenységét a köz javára végzi, a hozzáférhetőség elvét szem előtt tartva.[752] Sachs ezt követően eljárást indított a Múzeum ellen a Berlini Kerületi Bíróságon, s négy év pereskedés után, 2012-ben végül a Szövetségi Bíróság – a Tanács ajánlásának ellentmondó eredményre jutva[753] – a tárgyak visszaszolgáltatását rendelte el.[754]

2.4. Választottbírósági eljárás

Széles körben úgy vélik, hogy a *választottbírósági eljárás* a leghatékonyabb és igazságosabb eszköz a művészeti és kulturális örökséggel kapcsolatos viták rendezéséhez.[755] A választottbírósági út az alternatív vitarendezési eljárás egy merevebb formája, amely sok elemében hasonlít a polgári peres eljáráshoz. A többi alternatív vitarendezési eszközhöz képest hátrány lehet, hogy a felek nem feltétlenül a közös kompromisszumot keresik, vagy egy *win-win* helyzet elérését kívánják. A közös törekvés adott esetben egyedül a vita lezárására vonatkozik, s az együttműködés a végső döntés tudomásulvételére korlátozódik.

Az eljárásrend kötöttebb, mint a többi alternatív vitarendezési eszköz esetén. A választottbíróság és a felek határozzák meg a jogvita kereteit, az eljárás tervezett időrendjét, a bizonyítás menetét, melyhez tartaniuk kell magukat. A jogvitára alkalmazandó jogot a felek általában meghatározzák, s a felek megállapodásától függően a választottbíró kötelessége, hogy figyelembe vegye a nem jogi tényezőket vagy etikai megfontolásokat is.

Tudatában kell lenni annak, hogy a választottbírósági eljárás alapvetően a kereskedelmi jogviták rendezésére lett kifejlesztve. A kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos – dologi jogi – eljárások olyan jellemzőkkel bírnak, melyek folytán a választottbíróság nem mindig a legmegfelelőbb fórum azok rendezésére.[756] A restitúciós eljárások komplex, sokszor többszereplős eljárások. A peregyesítést, harmadik fél csatlakozását a választottbíróságnak

[752] *Zweite Empfehlung der Beratenden Kommission für die Rückgabe NS-verfolgungsbedingt entzogener Kulturgüter,* 2007. (https://www.beratende-kommission.de/Webs_BK/DE/Empfehlungen)
[753] A döntésben közrejátszott, hogy a szövetségi restitúciós szabályok alapján kifizetett kártérítést polgári perben nem lehet figyelembe venni.
[754] Bundesgerichtshof V ZR 279/10
[755] ROODT (2015) i. m. 198-199., VARNER, Elizabeth: Arbitrating Cultural Property Disputes. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, vol. 13., issue 4. (2012) 480.
[756] „A körülmények ritkán segítik elő, hogy a választottbíráskodás életképes alternatívává váljon a kulturális tárgyakra vonatkozó keresetek bírósági rendezésével szemben, és a gyakorlati előnyök korlátozottabbak, mint azt általában feltételezik.” (Saját fordítás) ROODT (2015) i. m. 220.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

nincs hatásköre elrendelni – ezek mind az összes fél beleegyezését kívánják, mely nehézkessé teheti az eljárást, s esetleg a határozat véglegességét befolyásolják.[757]

Meg kell jegyezni azt is, hogy a költséghatékonyság érve sem állja meg mindig a helyét, ha választottbíráskodásról van szó.[758] Nagy előny viszont más alternatív vitarendezési módhoz hasonlítva, hogy az eljárás eredménye mindig egy jogi kötő erővel rendelkező határozat, mely ellen fellebbezésnek nincs helye. A véglegesség ilyen formája gyorsaságot is jelent, mely szintén kecsegtető. Valamint, a határozat elismerése és végrehajtása is inkább biztosított,[759] mint az alternatív vitarendezés egyéb formái tekintetében.

Érdemes számba venni azokat a *választottbíróságokat*, melyekhez a felek jellemzően a kulturális javakkal kapcsolatos jogvitáikat terjesztik. A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara mellett működő Nemzetközi Választottbíróság (*ICC International Court of Arbitration*) egy általános hatáskörű, vagyis nem a kulturális javakkal kapcsolatos ügyekre specializálódott testület. Mégis népszerű a restitúciós perek szereplőinek körében, hosszútávú együttműködés esetén gyakran utalják jövőbeli jogvitákat a Nemzetközi Választottbíróság joghatósága alá. Nagy előnye e fórumnak, hogy lévén a legismertebb nemzetközi vitarendező testület, a vitás felek bíznak eljárásának hatékonyságában. Ez, hangsúlyozni kell, figyelemreméltó kitétel, tekintettel arra, hogy a jogvita tárgya és a nemzetközi kereskedelem között nincsen közvetlen összefüggés.[760]

Az Állandó Választottbíróság (*Permanent Court of Arbitration*, PCA) a legrégebbi vitarendező testület, mely a diplomáciai úton nem rendezhető viták rendezésének megkönnyítése érdekében jött létre 1899-ben. A fórum a választottbíráskodáson túl békéltetéssel, tényfeltárással és közvetítéssel is foglalkozik. Hatóköre széles: államok, különböző független szervezetek, illetve magánszemélyek igényeit is befogadja. Eljárásának részleteit saját szabályzatában (*PCA Arbitration Rules*) rendezi.[761]

---

[757] Az Európai Unió jogalkotója régóta küzd a választottbírósági megállapodások hatékonyságának ügyéért, a párhuzamos választottbírósági és bírósági eljárások elkerüléséért. Ld. pl: European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast) 2010. 9.
A Brüsszel I bis rendelet elismeri az 1958-as New York-i Egyezmény (magyar jogrendbe iktatta: 1962. évi 25. törvényerejű rendelet a külföldi választottbírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény kihirdetéséről) elsőbbségét, és (12) preambulumbekezdésében és 1. cikkének (2) bekezdés d) pontjában rendezi a rendelet viszonyát a választottbíráskodással.
[758] RENOLD (2016) i. m. 39.
[759] Ld. az 1958-as New York-i Egyezményt
[760] CORNU – RENOLD 20.
[761] docs.pca-cpa.org/2015/11/PCA-Arbitration-Rules-2012.pdf

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Működése köréből kiemelendő az *Etiópia és Eritrea* közti, 1998-ban kezdődött fegyveres konfliktushoz kapcsolódó, 2004-es és 2009-es választottbírósági döntés.[762] A felek 2000-ben, Algírban írták alá a konfliktus lezárását deklaráló megállapodást, mely egy, az abból fakadó viták rendezésére szolgáló Bizottságot is felállított (*Eritrea-Ethiopia Claims Commission*).[763] Eritrea követelései kiterjedtek egy több ezer éves, különleges kulturális jelentőséggel bíró matarai obeliszk (*Hawulti*) lerombolására, illetve történelmi jelentőségű sírhelyek kifosztására is. A Bizottság a két ország kölcsönös követeléseinek megítélésekor a nemzetközi humanitárius szokásjog alapján megállapította Etiópia kártérítési felelősségét előbbieket illetően.[764]

Néhány éve, 2018-ban kezdte meg működését hágai székhellyel az első, kulturális javakkal kapcsolatos ügyekre specializálódott nemzetközi választottbíróság, a *Court Of Arbitration For Art* (CAFA). A nonprofit szervezetként működő CAFA céljául a választottbírósági eljárás és a mediáció, valamint az olyan egyéb eszközök alkalmazásának előmozdítását tűzte ki, mely alkalmas a szélesebb művészeti közösségben felmerülő viták megelőzésére és rendezésére.[765] Lévén új szervezet, működésének eredményességéről jelenleg korlátozott mértékben áll rendelkezésre információ.

Az állandó választottbíróságokon túl természetesen a feleket semmi sem akadályozza meg abban, hogy *ad hoc panelek* elé terjesszék ügyüket. Ennek szemléletes példája a legismertebb választottbíróság által rendezett restitúciós eset, az *Altmann ügy*. A Maria Altmann és az osztrák állam közötti jogvita kezdeti szakasza az amerikai fórum előtt zajlott, amikor is Altmann hat darab Gustav Klimt kép visszaszolgáltatása érdekében nyújtott be keresetet.[766] 2005-ben, amikor a bírósági eljárás hét év elteltével sem vezetett eredményre, a felek megállapodtak a jogvita osztrák *ad hoc* választottbírósági panel előtti rendezésében. A testület rendkívül gyorsan, 2006-ban meghozta végleges döntését, mely alapján a festmények közül öt darab Altmann részére visszaszolgáltatásra került.[767] A hatodik festményről (*Amalie Zuckerkandl portréja*) a választottbíróság 2006-ban, külön ítélettel határozott: az ügy konkrét

[762] Eritrea-Ethiopia Claims Commission, PCA Case No. 2001-02. Partial Award, 28 April 2004; Final Award, 17 August 2009.
[763] MATHESON, Michael J.: Eritrea's and Ethiopia's Damage Claims, Final Awards, Introductory Note by Michael J.Matheson. *International Legal Materials*, vol. 49, no. 1. (2010) 101-102.
[764] Bővebben: SZPAK, Agnieszka: The Eritrea-Ethiopia Claims Commission and Customary International Humanitarian Law. *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, vol. 4, issue 2. (2013)
[765] cafa.world/cafa/
[766] Altmann először a képek fekvési helyén, Ausztriában kívánt pert indítani, de az ezzel járó rendkívül magas eljárási illeték elérhetetlenné tette számára ezt az utat. SZABÓ (2014) i. m. 420.
[767] SZABÓ (2011) i. m. 490-491.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

körülményeire tekintettel nem állapította meg az elkobzást, így a kép nem került visszaszolgáltatásra.[768]

3. Következtetések

Látható, hogy akárcsak a hagyományos bírói útnak, az alternatív vitarendezési eljárásoknak is megvannak a maga gyengeségei. Általánosságban nagy hangsúly helyeződik a felek együttműködési készségére, mind az eljárás megkezdését, mind annak lefolytatását illetően. Az is érzékelhető, hogy a vitában részt vevő felek egymáshoz mért nyomásgyakorlási képességétől, viszonyának az adott jogvitán túli jellemzőitől is nagyban függ az eljárás kimenetele. Mégis, a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a rendelkezésre álló vitarendezési módok közül az alternatív vitarendezési eszközök a legalkalmasabbak a visszaszolgáltatási igények rendezésére.

Ettől a felismeréstől hajtva több európi uniós eredetű ajánlás is született már, mely „egy speciális, alternatív vitarendezési mechanizmus kialakítását" sürgeti a zsákmányolt műkincsek és kulturális javak visszaszolgáltatása iránti igények kezelésére.[769] [770] Hasonló törekvéseket a tudomány képviselői is számos alkalommal megfogalmaztak különböző jellegű restitúciós eljárások kapcsán.[771] A kezdeményezést üdvözölni kell, hiszen már a jelenleg fragmentált gyakorlat összehangolása szempontjából is kiemelkedő jelentőségű lenne egy általános hatáskörű alternatív vitarendezési fórum létrehozatala. Azonban ennek megvalósulásáig is csak buzdítani lehet az érdekelt feleket, hogy a meglévő alternatív vitarendezési eszközökkel éljenek, amelyek csak segítségükre lehetnek a visszaszolgáltatási ügyek kompromisszumos rendezésében.

[768] JAYME, Erik: Human Rights and Restitution of Nazi-Confiscated Artworks from Public Museums: The Altmann Case as a Model for Uniform Rules. *Uniform Law Review*, vol. 11., issue 2. (2006) 394.
[769] Az Európai Parlament 2019. január 17-i állásfoglalása a fegyveres konfliktusokban és háborúkban zsákmányolt műkincsekkel és kulturális javakkal kapcsolatos, határon átnyúló visszaszolgáltatási kérelmekről (2017/2023(INI)). 21. pont
[770] „Ideally, the EU should set up a specific alternative dispute resolution institution for dealing with contested cultural property." WELLER (2018) i. m. 96.
[771] Ld.: GEGAS, Evangelos I.: International Arbitration and the Resolution of Cultural Property Disputes: Navigating the Stormy Waters Surrounding Cultural Property. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, vol. 13., no. 1. (1997) 151-158.; RENOLD – CHECHI i. m. 200.; KAPLAN i. m. 742.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

VI. FEJEZET:

VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A jogellenesen elvett kulturális javakkal kapcsolatos jogviták jellemzőit áttekintve számos dolog nyilvánvalóvá válik. Egyrészt, annak ellenére, hogy kizárólag egy meghatározott szemszögből – az általuk felvetett nemzetközi magánjogi kérdések oldaláról – vizsgáltuk a kérdést, az egyes fejezetekben megjelenített problémakörök különböző dogmatikai hozzáállást igényelnek, a jogrendszer eltérő szeletei által érintettek és meghatározottak – nem is beszélve a jogon túli tényezők dominanciájának váltakozó jellegéről. Másrészt, kiviláglik a jogterület azon jellegzetessége, hogy a kulturális javakkal kapcsolatos jogviták kezelése koordinálatlanul, eseti alapon, a legeltérőbb dologi jogi megoldásokat magukénak tudó nemzeti jogokon nyugodva történik.

A jogterület egyik fő neuralgikus pontját – mely természetesen a nemzetközi magánjog szemszögéből is meghatározó – a legfontosabb fogalmak tisztázatlansága adja. Arra a kérdésre, hogy mit értünk a kulturális javak fogalma alatt, nem született univerális, egységes válasz. A probléma súlyára figyelemmel egyre szaporodó nemzetközi jogeszközök, mondhatni, ebből a szempontból a diverzitást csak erősítik. A realitás talaján állva kijelenthető, hogy az erre irányuló törekvések ellenére a fogalommeghatározás terén egységesítés nem várható. A kompromisszum ellenében ugyanis olyan erős „egyéni" érdekek hatnak, mint az egyes államok nemzeti kulturális örökségének eltérő mérete és súlya, valamint a műtárgypiac egyedi alakulása. A kulturális javakhoz való jog „nemzeti" és „nemzetközi" szemléletét magukénak tudó országok, a forrásállamok és a piacállamok érdekeinek kibékíthetetlen ellentéte – ezen a területen is – a megegyezés ellen dolgozik.

A kulturális javak területének hazai fogalmi rendszerét leginkább a következetlenség jellemzi. A közigazgatási jog használja és meghatározza a kulturális javak fogalmát, mely tétel kiindulópontként szolgál a többi jogág számára is. E szabályozás elemzése nem alkotja a dolgozat tárgyát, de kiemelendő, hogy az itt szereplő kategóriák pontosítására a joggyakorlat jelezte igényét. A változtatások átvitele a szabályozási hátteret adó Kötv. rendelkezéseinek a módosításán keresztül lehetséges. Ami a jogrendszer többi ágát illeti, a speciális szabályozás léte és mélysége erősen megosztott. Általános érvénnyel jelenthető ki, hogy szükséges a jogrendszer javakra vonatkozó jelenlegi fragmentált szabályainak áttekintése, rendszerezése, s a jogalkalmazást segítő útmutatók megalkotása. Ideális formája lehetne előbbieknek a *svájci* és

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

a *német* minta követése: egy, a kulturális javak mozgását átfogóan szabályozó törvény megalkotása.

Ami a jogellenesen elvett kulturális javak visszaszolgáltatására vonatkozó konkrét nemzetközi magánjogi szabályozási környezetet illeti, szükséges a helyén kezelni eme eljárások azon sajátosságát, hogy kimenetelüket jogon kívüli szempontok is befolyásolják. Olyan elvi, gazdasági, diplomáciai stb. megfontolásokról is szó eshet, melyeket a nemzetközi magánjog nem képes és nem is hivatott befolyásolni. Nem lehet ugyanakkor többé e növekvő jelentőségű ügycsoport létét és kezelésének speciális igényeit figyelmen kívül hagyni. Érdemes *Merryman* professzor szavait felidézni: „[a]z erkölcsi kérdéseket sokkal nehezebb megoldani, mint a jogi kérdéseket, mert az erkölcsi normák pontatlanok és alkalmazhatóságuk ellentmondásos. Ez a jogi szabályok létezésének egyik indoka: végleges és megvalósítható megoldásokat biztosítanak az egyébként aggasztó és nehezen kezelhető kérdésekre. Létrehoznak egy kompromisszumot; valamit nyerünk, de valamit el is veszítünk általuk."[772] A kérdés csak az, milyen az ideális nemzetközi magánjogi „kompromisszum"; mely kollíziós szabály határozza meg a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos nemzetközi magánjogi tényállásokra az alkalmazandó anyagi jogot.

Az ide tartozó tényállások, mint a nemzetközi magánjogi kapcsolás tárgyai, nem mondhatók teljesen homogén jellegűeknek. A visszaszolgáltatási igény ugyanis a jogellenes elvétel különféle formáin alapulhat. Attól függően, hogy az eredeti tulajdonos birtokából illegális ásatás, lopás, vagy fosztogatás útján került ki a tárgy, felmerülhetnek – vagy felerősödhetnek – a tényállás típusához kapcsolódó sajátosságok: illegális ásatás esetén például különös relevanciát kapnak a kincstalálással összefüggő nemzeti szabályok, vagy, ha a háborús fosztogatások útján elvett kulturális javak eseteit nézzük, az eljárás etikai dimenziója kap új színezetet. Ha a speciális kollíziós jogi szabályozásokat vizsgáljuk, mégsem tapasztaljuk, hogy ezen tényállástípusok eltérő megítélés alá esnének. Ez a körülmény, megítélésünk szerint nem is szorul változtatásra: az alapul fekvő életviszonyok különbözősége nem éri el azt a mértéket, hogy a kollíziós norma hipotézisében megjelenítésre kerülhessenek. A javasolt törvénymódosítás így a következőképpen szól:

„(1) Az eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült, jelentős kulturális értékkel bíró dologra vonatkozó tulajdonjogi igényre az eredeti tulajdonos választása szerint annak az

[772] MERRYMAN (1985) i. m. 1903.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

államnak a joga alkalmazandó, amelynek területén az eltűnése, vagy feltárása időpontjában a jelentős kulturális értékkel bíró dolog volt, vagy amelynek területén a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában a jelentős kulturális értékkel bíró dolog van.

(2) Ha az ügy körülményei alapján nyilvánvaló, hogy az ügy az (1) bekezdés szerint irányadó jognál lényegesen szorosabban kapcsolódik egy másik joghoz, kivételesen ezt a másik jogot lehet alkalmazni.

(3) Ha annak az államnak a joga, amelynek területén eltűnése, vagy jogellenes feltárása időpontjában a jelentős kulturális értékkel bíró dolog feküdt, nem nyújt védelmet a jóhiszemű birtokosnak, e személy igényelheti az annak az államnak a joga szerinti védelmet, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van."[773]

A visszaszolgáltatási igény az eredeti tulajdonos (akinek birtokából jogellenes módon kikerült a kulturális jószág) és a későbbi szerző (a tárgy birtokosa) érdekkonfliktusán alapszik. A nemzetközi kollíziós norma feladata ebben az esetben sem más, mint kijelölni az adott ügyhöz legszorosabban kötődő jogot, lehetőleg a jogvitában szereplő felek érdekeit is kiegyensúlyozottan megjelenítve. A nehézséget a tényállás megoldásának második fázisában találjuk: a jogviszony tartalmi rendezését biztosító tárgyi szabályok országonként eltérnek; így ugyanazon jogvita – a fórum kapcsoló szabályának utalásától függően – a legkülönbözőbb eredménnyel kerülhet rendezésre. Ennek eredője az angolszász és a kontinentális jogrendszerek közt feszülő, a lopott dolgon történő tulajdonszerzés dologi jogi problematikáját illető merőben eltérő szemlélet, s jogérvényesítési rendszer. Sőt, a jóhiszemű vevő helyzetét középpontba állítva láttuk, hogy ahhoz még az azonos jogcsaládba tartozó jogok is eltérően viszonyulnak.

Ha a vonatkozó anyagi jogszabályok közelítése megvalósulna, logikusan az ebből fakadó kollíziós jogi probléma is kiküszöbölésre kerülhetne. A harmonizációra nemes célját szorgalmazva azonban nem feledkezhetünk meg arról, hogy „[a] nemzetközi magánjogi tényállások közvetlen szabályozása […] sohasem volt átfogó, és gyakorlatilag nem is lehet teljes" [774] – szükség van tehát a kollíziós jog válaszára.

Ez a válasz, ami a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó jogviták esetén alkalmazott kapcsolóelveket illeti, hagyományosan a *lex situs*, újabban pedig a *lex originis*

[773] A módosításhoz fűzött részletes indoklást ld. a III. fejezet 3. alfejezetében.
[774] MÁDL – VÉKÁS i. m. 36.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kizárólagos vagy vegyes alkalmazása; alternatív útként pedig olyan generálklauzula jellegű szabályok felhívása jelenik meg, mint a legszorosabb kapcsolat elve. Ha figyelemmel vagyunk az elvek felbukkanásának sorrendjére, kiviláglik a problémakör *igazságos* rendezésének jogalkotói igénye. Vitathatatlan ugyanis, hogy a tradicionális kapcsolóelv, a *lex situs* alapján lesz a „legkiszámíthatóbb" a jogvita kimenetele – bár meg kell jegyezni, alkalmazása nem teljesen egységes –, s így a hagyományos értelemben vett jogbiztonság megjelenítése. A restitúciós perek sajátosságai, s azon felelősség, hogy az eljárások megoldásának mikéntje hatással van a háttérben húzódó, műkincsek feketekereskedelmét, rombolását és károsítását jelentő jelenség-láncolatra, arra késztették a jogtudomány gondolkodóit, hogy új utak után nézzenek, illetve finomítsanak e tradicionális megoldáson. A *lex situs* manipulálhatósága kiküszöbölhető a *lex originis* alkalmazásával, mely – általánosságban elmondható – az eredeti tulajdonost hozza előnyösebb helyzetbe. Szellemisége összhangban van a kulturális javakat védő nemzetközi egyezmények céljával, mely szerint a kulturális javakat vissza kell szolgáltatni azok eredeti tulajdonosának. A kapcsolószabály diszpozíciója így értékhordozóvá válik; ez a választás azonban egyidejűleg a kiszámíthatóság ellen hat. A releváns jogügylet kapcsolata ugyanis megszűnik az alkalmazandó joggal, a jószág jóhiszemű vevője, későbbi birtokosa kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet. Emellett a kapcsolóelv alkalmazásának módja sem kiforrott, s jelentős bizonyítási nehézségeket hozhat magával. Ezek a nehézségek ugyanakkor bizonyos értelmező rendelkezésekkel kiküszöbölhetők. Az „érdekeltségközpontú" kapcsolóelvek alkalmazása jelenti a jogviták feloldásának legrugalmasabb útját, melynek inkább az amerikai jogfejlődésben vannak nagy hagyományai. A kontinentális szemlélő számára ez a fajta rugalmasság már a jogbizonytalanság frusztráló fokozatát táplálja – mellyel az esetjog számos angolszász kritikusa is egyetért.

Természetesen, a kapcsolóelvek dinamikáját erősen befolyásolják az általános részi intézmények is, így a rendszert csak egészében érdemes vizsgálni. Ami a magyar nemzetközi magánjogi szabályozást illeti, speciális szabályokat beiktatva csatlakozott a nemzetközi kodifikációs trendhez, egy haladó megoldást létrehozva. Az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő érdekei közti érzékeny egyensúlyt célozva vegyíti a *lex situs* és a *lex originis* elveit, s a méltányos döntést elősegítendő biztosítja a korlátozott jogválasztást.

A rugalmasságot tovább növeli – erre a restitúciós perek színes tényállásaira gondolva szükség is lehet – a kivételes esetekre alkotott általános kitérítő klauzula alkalmazhatósága; melynek sajnálatos módon gyakorlati alkalmazhatósága erősen kérdéses, így véleményünk szerint jogalkotói felülvizsgálatra szorul. Szintén érdemes átgondolni a 46. § hipotézisének

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

összetételét, figyelemmel az általa „behozott" közjogi kérdések nemzetközi magánjogi relevanciájának hiányára. A lényeges kérdésnek ezen a helyen ugyanis nem annak kell lennie, hogy az adott állam milyen közjogi szabályokkal védi saját kulturális javait, inkább annak, hogy az származási országnak tekintendő-e. Ebből a szempontból nem lenne haszontalan néhány iránymutató tényező megnevezése a származási állam könnyebb megállapíthatóságát elősegítendő.[775]

Ami a nemzetközi magánjog határterületeit illeti, a restitúciós pereket feldolgozó munkából nem hiányozhat az állami immunitás kérdéskörének elemzése. Hangsúlyos problémaként, mondhatni akadályként jelentkezik ugyanis az eljárás megindulásának tárgykörében, illetve a végrehajtás folyamatában.

Ami az eljárások megindulását illeti, szembeötlő sajátosság, hogy a bírói eljárások az Amerikai Egyesült Államokban összpontosulnak; s nem lehet szó nélkül hagyni az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok esetjoga közt fellelhető hatalmas különbségeket sem. A magyarázatot kereshetjük a jogrendszerek működésének sajátosságai terén: míg Európában, napjainkban a jogalkotó igyekszik joghatóságot biztosítani az egyes, korábban hasonló felhatalmazottsággal nem rendelkező bíróságoknak, addig az USA-ban a bíróságok jogfejlesztő tevékenysége hat évtizedek óta, nyilvánvalóan eltérő módszerekkel, de azonos irányba. Domináns faktor a jogviták USA-ban történő összpontosulásának okai közt (a műtárgypiac sajátosságain túl) az amerikai fórumok azon törekvése, hogy külföldi szuveréneket illetően is, minél szélesebb körben képesek legyenek eljárási képességük megállapítására. Mint a *forum shopping* jelenséget tápláló fenomén, e tevékenységük nem járul hozzá a restitúciós perek kiegyensúlyozott kezeléséhez. Az egyes legfrissebb döntések alapján talán nem túl merész e trend mérséklődésére következtetni – mely, mivel utat engedne az Európai Unió (aki a műtárgypiacon szintén tekintélyes szereplője) egyre érzékenyebb speciális szabályai érvényesülésének, örvendetes fejlemény.

A végrehajtás oldaláról, az állami immunitással kapcsolatban felmerülő másik nagy problémakört az időszakosan kölcsönadott műalkotások lefoglalás alóli mentessége jelenti. A műtárgyak lefoglalás alóli mentessége a javak országhatárokon átnyúló mozgásával

[775] Kritika tárgyát képezheti a Kódex megoldása a jóhiszemű vevőre vonatkozó anyagi jogi megfontolások beiktatásával, azonban, mint arra fentebb bővebben kitértünk, a „nemzetközi kulturális magánjog" területén mégis indokolt.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

kapcsolatban merül fel, melynek törvényi feltételeknek megfelelő biztosítása minden állam alapvető érdeke. Ez az érdek azonban, mint láttuk, látszólag kollízióban áll a tulajdoni igények rendezésének érdekével: a meginduló, vagy lefolytatott restitúciós eljárás hatékonyságát ugyanis hátráltathatja a – gyűjtemények mobilitásának mára alapfeltételévé növő – lefoglalás alóli mentesség biztosítása. Beható vizsgálat után azonban megállapíthatjuk, hogy a lefoglalás alóli mentesség csupán egy rövidebb időszakra vonatkozik, s az még támogathatja is a restitúciós eljárások rendezésének ügyét a kölcsönadóknak nyújtott biztonságos légkör megteremtése, s így az eredeti tulajdonosoknak nyújtott lehetőség által, hogy eltűnt tárgyukat felfedezhessék. A kulturális javak kölcsönzésének akadálytalan működésének és a visszaszolgáltatási igények zavartalan rendezésének összehangolása a világos jogszabályi környezet megteremtésén múlik.

A restitúciós eljárások működéséről csak akkor kaphatunk teljes képet, ha tisztában vagyunk a vitarendezés szervezeti keretrendszerének jellegzetességeivel. Valóban igazolható az a népszerű jogirodalmi álláspont, hogy az alternatív vitarendezési módszerek alkalmasabbak a kulturális javak visszaszolgáltatásáért folyó eljárások kezelésére, mint a hagyományos bírói út?

Ami a gyakorlati tapasztalatokat illeti, az alternatív vitarendezés egyik legnagyobb előnyeként is emlegetett titkosság maga után vonja azt a következményt is, hogy az ilyen módon lefolytatott jogvitákat illetően pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre. A jogirodalomban feldolgozott esetjog alapján azonban kellő magabiztossággal kijelenthető, hogy a viták túlnyomó része ezen az úton rendeződik. A bírósági eljárás a kulturális javakkal kapcsolatos viták esetén csupán egy olyan végső eszköz, melyhez a felek jellemzően akkor folyamodnak, ha a bíróságon kívüli vitarendezési módok nem érhetők el, vagy kudarcot vallottak. A jelenség az alternatív vitarendezési módok azon jellemzőjével indokolható, hogy a tisztán jogi szempontok szerint zajló bírósági eljárással ellenben a kulturális javak speciális területét jellemző „nem jogi” megfontolások szabadabban megjeleníthetők. Ezen túl, mint minden nemzetközi vonatkozású ügyben, testhez álló a bírák személyének, s az eljárás helyszínének kijelölési lehetősége. A jogterület alternatív megoldások utáni igényét is képes a vitarendezés e módja kielégíteni, s ideális esetben lehetővé válik a felek érdekeinek összehangolása – a hagyományos bírói út tipikus „vesztes/ nyertes” kimenetelét elkerülve.

Ez az oka annak, hogy nemzetközi és európai uniós források egyre szélesebb körben ajánlják e vitarendezési mód alkalmazását. A számos előny mellett azonban nem szabad elfeledkezni az eljárások gyengeségeiről sem. Mint a legnagyobb előnyöket, a legnagyobb

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

hiányosságokat is a „szabadság” adja: ha a felek, vagy legalábbis az egyik fél részéről nincsen valódi akarat a helyzet rendezésére, az eljárás megreked; s ide sorolható – a választottbírósági utat leszámítva – a jogi kötő erő hiánya is. Nehézkes lehet az eljáráshoz való csatlakozás, s a meghozott határozat elismerése és végrehajtása sem minden esetben egyszerű. Jogérzetünket bánthatja az alternatív vitarendezés esetjogból leszűrhető azon tapasztalat, hogy a felek egymáshoz mért nyomásgyakorlási képessége is nagyban befolyásolja az eljárás kimenetelét.

Mindezt számba véve, a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a rendelkezésre álló vitarendezési módok közül jelenleg az alternatív vitarendezési eszközök a legalkalmasabbak a visszaszolgáltatási igények rendezésére, s így a legnépszerűbbek a restitúciós eljárások szereplői körében. Ennek megfelelően egyre többen szorgalmazzák a kulturális javak visszaszolgáltatásának esetcsoportjával foglalkozó, általános hatáskörű alternatív vitarendezési fórum létrehozatalát. Szintén inspiráló a milánói példa a kulturális javakkal kapcsolatos vitákra specializálódott mediációs központ létrehozását illetően. A bírói út mellett egy hasonló fórum felállításával alternatíva jelenne meg a restitúciós eljárások szervezett keretek közti lebonyolítása, melyre, mint az bemutatásra került, a gyakorlat határozott igényt formál.

A restitúciós igények terén látható: lehetetlen huszárvágással rendet teremteni – az értékek, érdekek és jogok viadala tovább folyik. Érdemes azonban e harc megzabolázása érdekében a rendelkezésre álló eszközökön finomítani, s a mindenkori optimális megoldást mind belső jogi környezetünkben, mind nemzetközi összefogás útján tovább kutatni.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

RÖVIDÍTÉSEK

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch 1900.
Brüsszel I bis rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról
Brüsszel I rendelet	a Tanács 44/2001/EK rendeletét a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
EU	Európai Unió
EUB	Európai Unió Bírósága
EUMSZ	Európai Unió működéséről szóló szerződés
Hágai Egyezmény	A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény
ICJ	Hágai Nemzetközi Bíróság (*International Court of Justice*)
ICOM	Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (*International Council of Museums*)
IIL	Nemzetközi Jogi Intézet (*Institute of International Law*)
ILA	Nemzetközi Jogi Egyesület (*International Law Association*)
Kódex	2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról
Kötv.	2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről
NSPA	National Stolen Property Act, 1934.
Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Régi Kódex	1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról
Római Egyezmény	Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, aláírásra megnyitva Rómában 1980. június 19-én
Róma I rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról
UNESCO	az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete
UNESCO Egyezmény	A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott egyezmény
UNIDROIT	Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítésére
UNIDROIT Egyezmény	Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt, a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló UNIDROIT egyezmény
WIPO	Szellemi Tulajdon Világszervezete

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

HIVATKOZOTT IRODALOM

ANTON, Michael: *Handbuch Kulturgüterschutz und Kunstrestitutionsrecht. Band 3: Internationales Kulturgüterprivat- und Zivilverfahrensrecht*. De Gruyter, Berlin, 2011.

A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a kulturális javak kiviteléről szóló, 2008. december 18-i 116/2009/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról. 2014. január 1. – 2017. december 31. Brüsszel, 2019.

A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a kulturális javak kiviteléről szóló, 2008. december 18-i 116/2009/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról. 2014. január 1. – 2017. december 31. Brüsszel, 2019.

A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. A második jelentése a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról. Brüsszel, 2005.

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A kulturális örökség integrált európai megközelítése felé. Brüsszel, 2014.

A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. Harmadik jelentés a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról. Brüsszel, 2009.

A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. A kulturális javak kiviteléről szóló 2008. december 18-i 116/2009/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról 2011. január 1. – 2013. december 31. Brüsszel, 2015.

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az új kulturális menetrendről. Brüsszel, 2018.5.22.

A kulturális örökség védelméről szóló T/4027. számú törvényjavaslat indokolása (2001. évi LXIV. törvény)

Az Európai Parlament 2015. szeptember 8-i állásfoglalása a kulturális örökség integrált európai megközelítése felé (2014/2149(INI))

Az Európai Parlament 2019. január 17-i állásfoglalása a fegyveres konfliktusokban és háborúkban zsákmányolt műkincsekkel és kulturális javakkal kapcsolatos, határon átnyúló visszaszolgáltatási kérelmekről (2017/2023(INI))

Az Európai Parlament 2019. január 17-i állásfoglalása a fegyveres konfliktusokban és háborúkban zsákmányolt műkincsekkel és kulturális javakkal kapcsolatos, határon átnyúló visszaszolgáltatási kérelmekről (2017/2023(INI))

BANDLE, Anne Laure – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Achaemenid Limestone Relief – Iran v. Berend. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr.

BANDLE, Anne Laure – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Tasmanian Human Remains – Tasmanian Aboriginal Centre and Natural History Museum London. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr

BANDLE, Anne Laure – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Landscape with Smokestacks – Gutmann Heirs and Daniel Searle. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2017. unige.ch/art-adr.

BARNETT, Peter: *Res Judicata, Estoppel, and Foreign Judgements.* Oxford University Press, 2001.

BAZYLER, Michael J.: *Holocaust Justice. The Battle for Restitution in America's Courts*. New York, New York University Press. 2003.

BÁNRÉVY Gábor: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga.* Szent István Társulat, Budapest, 2018.

BEHZADI, Emily: Harmonizing the Law to Protect Cultural Diplomacy: The Foreign Cultural Exchange Jurisdictional Immunities Clarification Act. *Journal of International Law and International Relations*, vol. 12., issue 1. (2016)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

BERGER, Frithjof – GRONI, Christian – LIST, Melanie – PETERS, Robert – TILLMANN, Isabel – WINANDS, Günter: *Das Neue Kulturgutschutzgesetz Handreichung für die Praxis*. Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien, 2018.

BIBAS, Stephanos: The Case Against Statutes of Limitations for Stolen Art. *University of Pennsylvania Law School, Penn Law: Legal Scholarship Repository*, Paper 827. (1994)

BLAKE, Janet: On Defining the Cultural Heritage. *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 49, no. 1. (2000)

BLAKENEY, Michael: Restitution of Art Looted During the Nazi Era, 1933-1945: Implications for Australia. *University of Western Australia Law Review*, vol. 41., no. 1. (2016)

BRYNE-SUTTON, Quentin: Arbitration and Mediation in Art-Related Disputes. *Arbitration International*, vol. 14., no. 4. (1998)

BURIÁN László: A hazafelé törekvés a régi és az új nemzetközi magánjogi kódexben. In: BOÓC Ádám – SÁNDOR István (szerk.): *Studia in honorem Gábor Hamza: Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére.* Budapest, Közjegyzői Akadémiai Kiadó, 2019.

BURIÁN László: A vissza- és továbbutalás (renvoi). In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. HVG Orac, Budapest. 2016.

BURIÁN László: Általános részi jogintézmények szabályozása a régi és az új nemzetközi magánjogi Kódexben. *Közjegyzők Közlönye*, 2018/3.

BURIÁN, László – CZIGLER Dezső Tamás – KECSKÉS László – VÖRÖS Imre: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog.* Budapest, Krim Bt., 2010.

BURIÁN, László: Jurisdiction v. State Immunity in the 21st Century. In: LÁNCOS, Petra Lea– VARGA, Réka – MOLNÁR, Tamás – SZABÓ, Marcel (eds.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2014.* Hague, Eleven International Publishing, 2014. [BURIÁN (2014a)]

BURIÁN László – KECSKÉS László – VÖRÖS Imre: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Budapest, Logod Bt. 1997.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

BURIÁN László: Kodifikálható-e az Európai Unió nemzetközi magánjogának „Általános Része?" *Iustum Aequum Salutare*, 2014/2. [BURIÁN (2014b)]

BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta: *Nemzetközi magánjog*. Pázmány Press, Budapest, 2017.

BURRIS, Donald S.: From Tragedy to Triumph in the Pursuit of Looted Art: Altmann, Benningson, Portrait of Wally, von Saher and Their Progeny. *John Marshall Review of Intellectual Property Law*, vol. 15., issue 3. (2016)

BUZINKAY Péter: A kulturális javak fogalomhasználata. Szempontok a hatósági és jogalkalmazói munkához. Műemlékvédelem 2007/1.

BUZINKAY Péter: Műtárgyvédelem és az Európai Unió. A kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása. *Műemlékvédelem: Kulturális Örökségvédelmi Folyóirat*, 2003/1.

BYRNE-SUTTON, Quentin: Resolution Methods for Art-Related Disputes Art-Law Centre, Geneva (October 17, 1997). *International Journal of Cultural Property*, vol 7., no. 1. (1998)

CAMPFENS, Evelien: Alternative Dispute Resolution in Restitution Claims and the Binding Expert Opinion Procedure of the Dutch Restitutions Committee. In: VADI, Valentina – SCHNEIDER, Hildegard E.G.S. (eds.): *Art, Cultural Heritage and the Market Ethical and Legal Issues*. Berlin, Springer, 2014.

CARL, Michael H. – GÜTTLER, Herbert – SIEHR, Kurt: *Kunstdiebstahl Vor Gericht. Schriften Zum Kulturgüterschutz*. Berlin, de Gruyter, 2001.

CARLETON, Alexandra: Piracy in the Modern Age: Reviewing the Mechanisms which Combat Pillage. *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law*, vol. 4, no. 1. (2007)

CHAMBERLAIN, Kevin: The Recognition and Enforcement of Foreign Cultural Heritage Laws: Iran v. Barakat, *Art Antiquity and Law*, vol. 13., issue 2.

CHECHI, Alessandro – AUFSEESSER, Liora – RENOLD, Marc-André: Case Machu Picchu Collection – Peru and Yale University, 2011. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr

CHECHI, Alessandro – BANDLE, Anne Laure – RENOLD, Marc-André: Case Boğazköy Sphinx – Turkey and Germany. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2011. unige.ch/art-adr.

CHECHI, Alessandro – BANDLE, Anne Laure – RENOLD, Marc-André: Case Two Dürer Paintings – Kunstsammlungen Zu Weimar v. Elicofon. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2011.

CHECHI, Alessandro: State Immunity, Property Rights, and Cultural Objects on Loan. *International Journal of Cultural Property*, vol. 22., issue 2-3. (2015)

CHECHI, Alessandro: *The Settlement of International Cultural Heritage Disputes*. Oxford, Oxford University Press, 2014.

CHECHI, Alessandro: The Return of Cultural Objects Removed in Times of Colonial Domination and International Law: The Case of the Venus of Cyrene. *The Italian Yearbook of International Law Online*, vol. 18., issue 1. (2008)

CLERMONT, Kevin M. – PALMER, John R. B.: Exorbitant Jurisdiction. *Maine Law Review,* vol. 58., no. 2. (2006)

CONTEL, Raphael – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Kanakaria Mosaics – Autocephalous Greek Orthodox Church of Cyprus and Cyprus v. Goldberg. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2012. unige.ch/art-adr.

CORNU, Marie – RENOLD, Marc-André: New Developments in the Restitution of Cultural Property: Alternative Means of Dispute Resolution. *International Journal of Cultural Property*, vol. 17., issue 1. (2010)

CROWELL, Deidre L.: Autocephalous Greek-Orthodox Church of Cyprus v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc.: Choice of Law in the Protection of Cultural Property. *Texas International Law Journal*, vol. 27., issue 1. (1992)

CSEHI Zoltán: A dologi jog új kollíziós szabályai. *Jogtudományi Közlöny*, 2019/1

CSEHI Zoltán: A kulturális javak fogalmáról. Egy univerzális dologkategória születésének történetéhez. In: FALUDI Gábor (szerk.): *Liber Amicorum Studia P. Gyertyánfy dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK PJT, 2008.

CSEHI Zoltán: *Magyarázat a nemzetközi magánjogról.* Budapest, Wolters Kluwer, 2020.

DABROWSKI, Magdalena– LEOPOLD, Rudolf: Egon Schiele: the Leopold collection. Vienna, DuMont Buchverlag, 2017.

DALY, Brooks W.: The Potential for Arbitration of Cultural Property Disputes: Recent Developments at the Permanent Court of Arbitration. *Law and Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 4., issue 2. (2005)

DE CLERCQ, Willy C.E.H.: Report on a legal framework for free movement within the internal market of goods whose ownership is likely to be contested (2002/2114(INI)) europarl.europa.eu

DE FRUTOS, Leticia: Final report and recommendations of the OMC Group on Mobility od collections to the European Commission and Member States. 2010. ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/Annual_Conference/2010_Copenhagen/Presentations/Leticia_de_Frutos_-_OMC_Collection_Mobilty_text.pdf

DE LEEUW, Ronald: Lending to Europe Recommendations on collection mobility for European museums. A report produced by an independent group of experts, set up by Council resolution 13839/04. 2005. muziejai.lt/ImagesNew/LENDINGTOEUROPE_PDF_051105.pdf

DEVEREAUX, Mary K.: Battle over a Monet: The Requirement of Due Diligence in the Lawsuit by the Owner against a Good Faith Purchaser and Possessor. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Journal*, vol. 9., issue 1. (1989)

DJOUKENG, Francoise N.: Genocidal Takings and the FSIA: Jurisdictional Limitations. *Georgetown Law Journal*, vol. 106., issue 6. (2018)

DOLINGER, Jacob: World Public Policy: Real International Public Policy in the Conflict of Laws. *Texas International Law Journal*, vol. 17., issue 2. (1982)

DOMEJ, Tanja: Die Neufassung der EuGVVO: Quantensprünge im europäischen Zivilprozessrecht. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, vol. 78., issue 3. (2014)

DOWD, Raymond J.: Nazi Looted Art and Cocaine: When Museum Directors Take It, Call the Cops. *Rutgers Journal of Law and Religion*, vol. 14. , no. 2. (2013)

DRIVER, Mark C.: The Protection of Cultural Property During Wartime. *Review of European Community and International Environmental Law,* vol. 9., issue 1. (2000)

European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast) 2010.

FARKAS Krisztina: A kulturális javak védelmének büntetőjogi megközelítése Olaszországban. In: VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 56*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2019.

FIELD, Emily: The History and Continuing Impact of the Native American Graves Protection and Repaatriation Act (NAGPRA). In: SIMPSON, Elizabeth: *The Adventure of the Illustrious Scholar. Papers Presented to Oscar White Muscarella.* Leiden, Brill, 2018.

FINCHAM, Derek: How Adopting the Lex Originis Rule Can Impede the Flow of Illicit Cultural Property. *The Columbia Journal of Law & the Arts,* vol. 32., no. 1. (2008–2009)

FINCHAM, Derek: The Distinctiveness of Property and Heritage, *Penn State Law Review,* vol. 115, no. 3. (2011)

FINLAND, MINISTRY OF EDUCATION: Action Plan for the EU Promotion of Museum Collections' Mobility and Loan Standards. Helsinki, Helsinki University Press, 2006.

FORSYTH, Christopher: A Modest Defence of Renvoi. *Journal of South African Law,* vol. 2009., issue 1. (2009)

Fővárosi Ítélőtábla Sajtótitkársága: Döntött a fővárosi ítélőtábla az esterházy-műkincsek ügyében. Budapest, 2021. fovarosiitelotabla.birosag.hu/sajtokozlemeny/20210511/dontott-fovarosi-itelotabla-az-esterhazy-mukincsek-ugyeben

FRACCARO, Elizabeth – CHECHI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Maori Panels – New Zealand and Ortiz Heirs. ArThemis: Art-Law Center – University of Geneva. 2018. unige.ch/art-adr.

FRANZESE, Paula A.: „Georgia on my mind" – Reflections on O'Keeffe v. Snyder. *Seton Hall Law Review* (1989)

FRANZINA, Pietro: The Proposed New Rule of Special Jurisdiction Regarding Rights *in rem* in Moveable Property: A Good Option for a Reformed Brussels I Regulation? *Diritto del commercio internazionale*, no. 3., 2011.

FRANCIONI, Francesco – FILIPA, Ana: *The Oxford Handbook of International Cultural Heritage Law*. Oxford, Oxford University Press, 2020.

FRIGO, Manlio: „Negotiation in Cultural Property". Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration.

FUGLINSZKY Ádám – MENYHÁRD Attila: Európai jogalkotás és nemzeti törvényhozás (II. rész) *Polgári jogi kodifikáció* 2002/5-6.

GATTINI, Andrea: The International Customary Law Nature of Immunity from Measures of Constraint for State Cultural Property on Loan. In: BUFF, Isabelle – CRAWFORD, James – PELLET, Alain – WITTICH, Stephan (eds.): *International Law between Universalism and Fragmentation – Festschrift in Honour of Gerhard Hafner*. Boston, Nijhoff Publishers, 2008.

GEGAS, Evangelos I.: International Arbitration and the Resolution of Cultural Property Disputes: Navigating the Stormy Waters Surrounding Cultural Property. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, vol. 13., no. 1. (1997)

GERSTENBLITH, Patty: Controlling the International Market in Antiquities: Reducing the Harm, Preserving the Past, *Chicago Journal of International Law*, vol. 8, no. 1, (2007-2008)

GERSTENBLITH, Patty: International Art and Cultural Heritage. *The International Lawyer* (2011)

GERSTENBLITH, Patty: Schultz and Barakat: Universal Recognition of National Ownership of Antiquities. *Art Antiquity and Law*, vol. 14., no. 1. (2009)

GHANDHI, Sandy – JAMES, Jennifer: The God That Won. *International Journal of Cultural Property*, vol.1., issue 2. (1992)

GOMBOS Katalin: A joghatóság egyes kérdései a nemzetközi magánjogban. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2019/2.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

GRAEFE, Emily A.: The Conflicting Obligations of Museums Possessing Nazi-Looted Art. *Boston College Law Review*, vol. 51., issue 2. (2010)

GRAZIADEI, Michele – PASA, Barbara: The Single European Market and Cultural Heritage: The Protection of National Treasures in Europe. In: JAKUBOWSKI, Andrzej – HAUSLER, Kristin – FIORENTINI, Francesca (eds.): *Cultural Heritage in the European Union. A Critical Inquiry into Law and Policy*. Leiden, Brill, 2019.

GREENWOOD, Christopher: *International Law Reports, Volume 78*. Cambridge, Cambridge University Press, 1988.

HAJDÚ, Éva: The Sevso Treasure and Hungary. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary*. *Vol. I*. Pécs, PTE Régészet Tanszék, 2012.

HALFIN, Simon: The Legal Protection of Cultural Property in Britain: Past, Present and Future. *DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law*. vol. 6., issue 1. (1995)

HAUSER-SCHÄUBLIN, Brigitta – KLENKE, Karin: Flexibilisierte Kultur zwischen „Tradition, Modernität und Markt": Akteursbezogene Verwendungsund Bedeutungsvielfalt von „kulturellem Erbe". In: BENDIX, Regina –BIZER, Kilian – GROTH, Stefan (Hg.): *Die Konstituierung von Cultural Property: Forschungsperspektiven. Göttinger Studien zu Cultural Property, Band 1*. Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2010.

HOFFMAN, Barbara T.: *Art and Cultural Heritage: Law, Policy and Practice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

HOWE, Amy: Case preview: Justices to consider immunity for Germany in claims arising from Nazi-era art sale. 2020, scotusblog.com/2020/12/case-preview-justices-to-consider-immunity-for-germany-in-claims-arising-from-nazi-era-art-sale/

INSTITUTE OF INTERNATIONAL LAW: *Yearbook. Vol. 64., Part II., Session of Basel 1991. Deliberations of the Institute during Plenary Meetings*. Paris, 1991.

International Association of Dealers in Ancient Art: The Code of Ethics. International Association of Dealers in Ancient Art, 2015.

International Law Association, Berlin Conference, *Cultural Heritage Law Committee. Report*. International Law Association, 2004.

IFTIME, Emanuela: Good Faith in Domestic Sales Law. *AGORA International Journal of Juridical Sciences* (2014)

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális javak visszaszolgáltatásáról (átdolgozás). Európai Bizottság, Brüsszel, 2013.

Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a kulturális javak behozataláról. Európai Bizottság, Brüsszel, 2017.

JAYME, Erik: Globalization in Art Law: Clash of Interests and International Tendencies. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 38., no. 4. (2005)

JAYME, Erik: Human Rights and Restitution of Nazi-Confiscated Artworks from Public Museums: The Altmann Case as a Model for Uniform Rules. *Uniform Law Review*, vol. 11., issue 2. (2006)

JAYME, Erik: Protection of Cultural Property and Conflict of Laws: The Basel Resolution of the Institute of International Law. *International Journal of Cultural Property*, vol. 6., issue 2. (1997)

KAPLAN, Alexander: The Need for Statutory Protection from Seizure for Art Exhibitions: The Egon Schiele Seizures and the Implications for Major Museum Exhibitions. *Journal of Law and Policy*, vol. 7., issue 2. (1999).

KÁRMÁN Gabriella – KISS Anna: A hamis és a meghamisított festmények azonosítása. In: Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 48.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011.

KÁRMÁN Gabriella: Az illegális műtárgy-kereskedelem a büntetőjog-gyakorlatban Magyarországon. In: VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 56.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2019.

KÁRMÁN Gabriella: Műtárgyhamisítás Magyarországon a büntető igazságszolgáltatásban. Egy empirikus kutatás tapasztalatai. In: VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 53.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2016.

KÁRMÁN Gabriella – KRISTON László – STANKOWSKI Andrea: A kulturális örökség védelmével kapcsolatos büntetőjogi gyakorlat tapasztalatai. *Jogtudományi Közlöny*, 2004/4.

KAYE, Lawrence M.: The Future of the Past: Recovering Cultural Property. *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, vol. 4, no. 1. (1996)

KAYE, Lawrence M.: The Lydian Hoard and Its Progeny: Repatriation and the Statute of Limitations. In: Elizabeth Simpson (ed.): *The Adventure of the Illustrious Scholar*. Leiden, Brill (2018)

KAYE, Lawrence M.: The Recovery of Stolen Cultural Property: A Practitioner's View-War Stories and Morality Tales. *Villanova Sports and Entertainment Law Journal*, vol. 5, issue 1, 1998.

KEANE, David: The Failure to Protect Cultural Property in Wartime. *DePaul Journal of Art, Technology and Intellectual Property Law*, vol. 14., Issue 1., (2004) 2-8.

KENYON, Andrew – MACKENZIE, Simon: Recovering Stolen Art - Australian, English and US Law on Limitations of Action. *The University of Western Australia Law Review*, vol. 30., issue 2. (2002)

KIRÁLY Miklós: A kulturális sokszínűség védelméről szóló UNESCO Egyezmény és az Európai Unió. In: FALUDI Gábor (szerk.): *Liber Amicorum. Studia P. Gyergyánfy dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyergyánfy Péter tiszteletére.* Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2008.

KIRÁLY Miklós: *Egység és sokféleség: az Európai Unió jogának hatása a kultúrára.* Budapest, Új Ember Kiadó, 2007.

KISFALUDI András: Fenntartható-e a dologi jog egyediségének elve? *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2006/ 6.

KOHLING, Lambert: Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem v. Christie's, *Art Antiquity and Law*, vol. 6., issue 3. (2001)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2011.

KRAMER, Xandra – ONTANU, Alina – DE ROOIJ, Michiel: The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States. Synthesis Report. Asser Institute, 2019. www.asser.nl/media/5018/m-5797-ec-justice-the-application-of-brussels-1-09-outputs-synthesis-report.pdf

KREDER, Jennifer Anglim: International Hurdles in Naziera and Russian Revolution Cultural Property Cases. *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 49., issue 1. (2017)

KUSZINGER Róbert: Egy templom a határon – A Preah Vihear határkonfliktus története. *Modern Geográfia*, 2016/2.

KURZWEIL, Harvey – GAGION, Leo V. – DE WALDEN, Ludovic: The trial of the Sevso Treasure. In: GIBBON, Kate Fitz (ed.): *Who Owns the Past? Cultural Policy, Cultural Property and the Law*. New Brunswick and London, Rutgers University Press, 2005.

LANDESMAN, Peter: The Curse of the Sevso Silver. *The Atlantic*, issue 1 (2001)

LIU, Zuozhen: Will the God Win?: The Case of the Buddhist Mummy. *International Journal of Cultural Property*, vol. 24., issue 2. (2017)

LORD, Frank: Mediation of Cultural Property Disputes. Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration.

LOSTAL, Marina: Two Wrong Ways of Thinking about the Legal Protection of Cultural Property in Armed Conflict. In: LOSTAL, Marina (ed.): *International Cultural Heritage Law in Armed Conflict. Case-Studies of Syria, Libya, Mali, the Invasion of Iraq, and the Buddhas of Bamiyan*. Cambridge, Cambridge University Press, 2017.

LUPÓCZNÉ KRAMMER Edit: *Nmjtv. Fordítókulcs (Oda-Vissza). A 2017. évi XXVIII. törvény és az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban.* Budapest, HVG Orac, 2018.

MÁDL Ferenc: Érték vagy jogbiztonság a nemzetközi magánjogban. *Állam- és Jogtudomány,* 1985/3.

MÁDL Ferenc: Magyarország első nemzetközi magánjogi törvénykönyvéről. *Állam- és Jogtudomány*, 1980/2.

MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018.

MÁDL Ferenc: Vívódás a valósággal a nemzetközi magánjogban. A nemzetközi magánjog elméletének fejlődése és mai irányai. *Állam- és Jogtudomány*, 1969/1.

MAGNUS, Ulrich – MANKOWSKI, Peter: *European Commentaries on Private International Law. Volume 1 Brussels Ibis Regulation – Commentary.* Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt KG. 2016. 344.

Magyar Nemzeti Galéria: *Munkácsy: Krisztus-trilógia*. mng.hu/kiallitasok/munkacsy-krisztus-trilogia/

MANGO, Mundell, MARLIA–BENNETT, Anna: The Seuso Treasure Part I. *Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series,* no. 12., part 1. (1994)

MARCK, Annemarie – MULLER, Eelke: National Panels advising on Nazi-looted Art in Austria, France, the United Kingdom, the Netherlands and Germany. A brief Overview. In: CAMPFENS, Evelien: *Fair and Just Solutions? Alternatives to Litigation in Nazi-Looted Art Disputes: Status Quo and New Developments.* Eleven Publishing, The Netherlands, 2014.

MASON, Katharine: Limitation Periods and Good Faith. *Art Antiquity and Law*, vol. 19., issue 1. (2014)

MÄLKSOO, Lauri: *Russian Approaches to International Law*. Oxford, Oxford University Press, 2015.

MCLACHLAN, Campbell: *Foreign Relations Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

MEALY, Nate: Mediation's Potential Role in International Cultural Property Disputes. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, vol. 26, no. 1. (2011)

MEANEY, Jillian E.: From Platitudes to the Passage of the HEAR Act: How Procedural Obstacles in U.S. Courts Have Prevented the Restitution of Nazi-Expropriated Art and

Congress's Efforts to Provide a Resolution. *University of Florida Journal of Law and Public Policy*, vol. 28., issue 2. (2017)

MENYHÁRD Attila: *Dologi jog.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.

MENYHÁRD Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/5-6.

MERKEL, Csenge – SZABADOS, Tamas: The Application of Overriding Mandatory Rules in Hungarian Private International Law. *ELTE Law Journal*, 2020/1.

MERRYMAN, John Henry: Cultural property ethics. *International Journal of Cultural Property*, vol. 7., issue 1. (1998)

MERRYMAN, John Henry – ELSEN, Albert Edward: *Law, Ethics, and the Visual Arts*. The Netherlands, Kluwer Law International, 2002.

MERRYMAN, John Henry: The Good Faith Acquisition of Stolen Art. Stanford Law School. *Research Paper*, No. 1025515 (2007)

MERRYMAN, John Henry: The Public Interest in Cultural Property. *California Law Review*, vol. 77., no. 2. (1989)

MERRYMAN, John Henry: The Retention of Cultural Property. *UC Davis Law Review*, vol. 21., issue 3. (1988)

MERRYMAN, John Henry: Thinking About the Elgin Marbles. *Michigan Law Review*, vol. 83, issue 8. (1985)

MERRYMAN, John Henry: Thinking about the Sevso Treasure. *Stanford Public Law Working Paper*, No. 1105584. (2008)

MERRYMAN, John Henry: Two Ways of Thinking about Cultural Property. *American Journal of International Law*, vol. 80, issue 4. (1986)

MERRYMAN, John Henry – URICE, Stephen K.– ELSEN, Albert E.: *Law, Ethics and the Visual Arts*. New York, Kluwer, 2007.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

METZINGER Péter: Pro lege fori, avagy a kollíziós módszer elméleti szépsége és gyakorlati kudarca. In: SZABÓ Sarolta (szerk.): *Bonas iuris margaritas quaerens. Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére*. Budapest, Pázmány Press, 2015.

MINTON, Jennifer Ann: Art Restitution of Nazi-Era Looted Art: A Growing Force in Art and Law. *Journal of Art Crime*, vol. 4.

MINYARD, Kiesha: Adding Tools to the Arsenal: Options for Restitution from the Intermediary Seller and Recovery for Good-Faith Possessors of Nazi-Looted Art. *Texas International Law Journal*, vol. 43., no. 1. (2007)

MIURA, Keiko: From Property to Heritage. Different Notions, Rules of Ownership and Practices of New and Old Actors in the Angkor World Heritage Site. In: HAUSER-SCHÄUBLIN, Brigitta (ed.): *World Heritage. Angkor and Beyond Circumstances and Implications of UNESCO Listings in Cambodia. Göttingen Studies in Cultural Property, Volume 2.* Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2011.

MOLNÁR István János: A forum non conveniens doktrína a common law országok nemzetközi magánjogában. *Európai jog*, 2013/1.

MRÁV Zsolt: A Seuso kincs mostantól a tudomány fókuszában. *Muzeumcafé – A múzeumok magazinja*, 2014/4.

MRÁV Zsolt: Seuso ezüstjei Székesfehérváron. SZIKM blog, a Szent István Király Múzeum blogja, 2014. szikmblog.wordpress.com/2014/10/06/seuso-ezustjei-szekesfehervaron/

MÜLLER, Markus M.: Cultural Heritage Protection: Legitimacy, Property, and Functionalism. *International Journal of Cultural Property*, vol. 7., issue 2. (1998)

NAGY Csongor István: Ingók tulajdonjogának nem tulajdonostól való megszerzése: omnes plus iuris… *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2005/1.

NAGY Csongor István: *Nemzetközi magánjog*. Budapest, HVG-Orac, 2017.

NAGY, Mihály: Connections of the Sevso Treasure to Pannonia. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary. Vol. I.*, Pécs, PTE Régészeti Tanszék, 2012.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

NAGY Mihály: Lelőhely nélküli lelet? – Meddig ül még átok a Seuso-kincsen? 1. rész. *Magyar Szemle* 2015/5-6.

NEUHAUS, Nina M. – BALAY, Sophie: Databases on Lost and Stolen Art is Consulting a Database an Inherent Requirement of Good Faith. *Art Antiquity and Law*, vol 19., issue 2. (2014)

O'CONNELL, Anna: The United Kingdom's Immunity from Seizure Legislation. *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 20/2008. London, School of Economics and Political Science Law Department

O'KEEFE, Roger: The Meaning of 'Cultural Property' under the 1954 Hague Convention. *Netherlands International Law Review*, vol. 46., no. 1. (1999)

Oktatásügyi, Ifjúságpolitikai, Sportügyi és Kulturális Főigazgatóság (Európai Bizottság): A kulturális örökségért való fellépés európai kerete. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2019.

OMC EXPERT WORKING GROUP ON THE MOBILITY OF COLLECTIONS: *Final Report and Recommendations to the Cultural Affairs Committee on Improving the Means of Increasing the Mobility of Collections*. 2010. https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/cultural-creative-industries/documents/artist-mobility_en.pdf

OSZTOVITS András: A Brüsszel I. rendelet reformja. In: OSZTOVITS András (szerk.): *Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum II. A Brüsszel I. rendelet reformja.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2012.

OSZTOVITS András: Joghatóság a Brüsszel-I-a rendelet alapján. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja III/III.* Budapest, HVG-Orac, 2018.

PALMER, Norman: The Role of Bailment in Cultural Property Claims, *Art Antiquity and Law*, vol. 19., issue 3. (2014)

PANAGOPOULOS, George: *Restitution in Private International Law*. Oxford, Hart, 2000.

PAPATHANASSIOU, Artemis: „The Return and Restitution of Cultural Property in the Context of UNESCO and the UN". Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference

"Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration.

PARKHOUSE, Adrian: The Illicit Trade in Cultural Objects: Recent Developments in the United Kingdom. In: HOFFMAN, Barbara T. (ed.): *Art and Cultural Heritage: Law, Policy and Practice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

PATERSON, Robert K.: The Legal Dynamics of Cultural Property Export Controls: Ortiz Revisited. *University of British Columbia Law Review*, vol. 33., issue 1. (1995)

PAVONI, Riccardo: Sovereign Immunity and the Enforcement of International Cultural Property Law. In: FRANCIONI, Francesco – GORDLEY, James (eds.): *Enforcing International Cultural Heritage Law*. Oxford University Press, 2013.

PECORARO, Thomas W.: Choice of Law in Litigation to Recover National Cultural Property: Efforts at Harmonization in Private International Law. *Virginia Journal of International Law*, vol. 31., no. 1. (1990)

PETERS, Robert: The Protection of Cultural Property: Recent Developments in Germany in the Context of New EU Law and the 1970 UNESCO Convention. *Santander Art and Culture Law Review*, vol. 2., issue 2. (2016)

PINKERTON, Linda F.: Due Diligence in Fine Art Transactions. *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 22., issue 1.

PINKERTON, Linda F.: Museums Can Do Better: Acquisitions Policies Concerning Stolen and Illegally Exported Art. *Villanova Sports and Entertainment Law Journal*, vol 5., issue 1. (1998)

PLACHTA, Michael: European Parliament Approves New Directive on the Return of Cultural Objects Among Member States. *International Enforcement Law Reporter*, vol. 30., no. 4. (2014)

POSNER, Eric A.: The International Protection of Cultural Property: Some Skeptical Observations. *Chicago Journal of International Law*, vol. 8., no. 1. (2007)

PREZIOSI, Tarquin: Applying a Strict Discovery Rule to Art Stolen in the Past. *Hastings Law Journal*, vol 49, issue 1, (1997)

PROTT, Lyndel V.: A kulturális örökség nemzetközi szabványai. In: Arizpe, LOURDES (szerk.): *Kulturális világjelentés. Kultúra, kreativitás, piac.* Budapest, Osiris Kiadó, 1998.

PROTT, Lyndel V.: Movables and Immovables as Viewed by the Law. *International Journal of Cultural Property*, vol. 1., issue 2. (1992)

PROTT, Lyndel V. – O'KEEFE, Patrick J.: 'Cultural Heritage' or 'Cultural Property'? *International Journal of Cultural Property*, vol. 1., issue 2. (1992)

PROTT, Lyndel V.: The Protection of the Cultural Heritage. In: Académie de droit international de La (ed.): *Recueil Des Cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law. 1989-V.* London, Martinus Nijhoff Publishers, 1990.

PROTT, Lyndel V.: The Sphinx within the Wall: A Tale of Two Germanies and Three Sphinxes. Art Antiquity and Law, vol. 15., issue 2. (2010)

PROTT, Lyndel V.: UNESCO and UNIDROIT: A Partnership against Trafficking in Cultural Objects. *Uniform Law Review*, vol. 1., issue 1. (1996) 59-61.

REDDY, Vinay: Common Law Conflict of Laws Rules and the Protection of Cultural Heritage: A Conflict Between the Two? *Flinders Journal of Law Reform,* vol. 5., no. 2. (2001)

REINISCH, August: European Court Practice Concerning State Immunity from Enforcement Measures. *The European Journal of International Law*, vol. 17., no. 4. (2006)

RENOLD, Marc-André – CHECHI, Alessandro: Just and Fair Solutions: An Analysis of International Practice and Trends. In: CAMPFENS, Evelien: *Fair and Just Solutions? Alternatives to Litigation in Nazi-Looted Art Disputes: Status Quo and New Developments.* Eleven Publishing, The Netherlands, 2014.

RENOLD, Marc-André: *Cross-border restitution claims of art looted in armed conflicts and wars and alternatives to court litigations. Study for the JURI Committee.* European Union, 2016. europarl.europa.eu/supporting-analyses

RENOLD, Marc-André: Cultural Co-Ownership: Preventing and Solving Cultural Property Claims, International Journal of Cultural Property, vol. 22., issue 2-3. (2015) 169.

RENOLD, Marc-André: The Legal and Illegal Trade in Cultural Property to and Throughout Europe: Facts, Findings and Legal Analysis. Joint European Commission-UNESCO Project: Engaging the European Art Market in the fight against the illicit trafficking of cultural property. The Art-Law Centre, University of Geneva, 2018.

REYHAN, Patricia Youngblood: A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good-Faith Purchasers of Stolen Art. *Duke Law Journal*, vol. 50., no. 4.

ROGOZINSKY, Natalie: Stolen Art and the Act of State Doctrine: An Unsettled Past and an Uncertain Future. *DePaul Journal of Art, Technology and Intellectual Property Law*, vol. 26., issue 1. (2015)

ROHRBACH, Carlotta – KASTELEIJN, Laurens: What changes were introduced and how did it impact the participants of the German art market? Art Law Services B.V., Amsterdam, 2020. artlawservices.com/post/the-german-cultural-property-protection-act-of-2016

ROODT, Christa: Cultural heritage jurisprudence and strategies for retention and recovery. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, vol. 35., no. 2. (2002)

ROODT, Christa: *Private International Law, Art and Cultural Heritage*. Edward Elgar Publishing, London. 2015.

ROODT, Christa: Restitution of Art and Cultural Objects and Its Limits. *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, vol. 46., issue 3. (2013)

ROODT, H. C.: Conflict of Laws as a Tool in the Trade of Works of Art. *Journal of South African Law*, vol. 2005, issue 4. (2005)

ROSE, Kelsey A.: When Immunity Means Impunity: Lessons for Canada from Recent Cases on State Immunity from Execution. In: CURRIE, John H. – PROVOST, René (eds.): *Canadian Yearbook of International Law*, Volume 55. Cambridge, Cambridge University Press, 2018.

ROTHERHAM, Craig: Conceptions of Property in Common Law Discourse. *Legal Studies*, vol. 18., no. 1. (1998)

SALOMONS, Arthur F.: Good faith acquisition of movables. In: HARTKAMP, S. – HESSELINK, M.W. – HONDIUS, E.H. – DU PERRON, C.E. – MAK, C. (eds.): *Towards a European Civil Code, 4th fully Revised and Expanded Edition*. The Hague, Kluwer Law International, 2009.

SALTARELLI, Angela: Restitution of Looted Art in Europe: Few Cases, Many Obstacles. *Revista la Propiedad Inmaterial*, no. 25. (2018)

SCHWARTZ, Alan – SCOTT, Robert E.: Rethinking the laws of good faith purchase. *Columbia University School of Law, Columbia Law and Economics Working Paper,* No. 398 (2011)

SERÁK István: Átkelők a dolog-fogalom határain – a jogirodalom szemszögéből. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/4.

SHAPIRO, Shira T.: How Republic of Austria v. Altmann and United States v. Portrait of Wally Relay the Past and Forecast the Future of Nazi Looted-Art Restitution Litigation. *William Mitchell Law Review*, vol. 34., no. 3. (2008).

SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002

SHEHADE, Maria – FOUSEKI, Kalliopi: The Politics of Culture and the Culture of Politics: Examining the Role of Politics and Diplomacy in Cultural Property Disputes. *International Journal of Cultural Property*, vol. 23, no.4. (2016)

SHEHADE, Maria – FOUSEKI, Kalliopi – TUBB, Kathryn Walker: Alternative Dispute Resolution

in Cultural Property Disputes: Merging Theory and Practice. *International Journal of Cultural Property*, vol. 23., issue 4. (2016) 347.

SHERLOCK, Meghan A.: A Combined Discovery Rule and Demand and Refusal Rule for New York: The Need for Equitable Consistency in International Cases of Recovery of Stolen Art and Cultural Property. *Tulane Journal of International and Comparative Law,* vol 8 (2000)

SHYLLON, Folarin: Private Law Beyond Markets for Goods and Services: The Example of Cultural Objects. *Uniform Law Review*, vol. 8., issue 1-2. (2003) 517.

SHYLLON, Folarin: Return of Makonde Mask from Switzerland to Tanzania: A Righteous Conclusion. *Art Antiquity and Law,* vol. 16., no. 1. (2011)

SIEGLE, Laura M.: United States v. Schultz: Putting Cultural Property in Its Place. *Temple International and Comparative Law Journal*, vol. 18., no. 2. (2004)

SIEHR, Kurt: Private International Law and the Difficult Problem to Return Illegally Exported Cultural Property. *Uniform Law Review*, vol. 20., no. 4. (2015)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

SKLAR, Hannelore: Choice of Law under the Foreign Sovereign Immunities Act: Cassirer . Thyssen-Bornemisza Collection Foundation and the Unresolved Disagreement among the Circuits. *Georgetown Journal of International Law*, vol. 47., no. 3. (2015-2016)

SPERKA Kálmán: A Golgotát járt Golgota. In: ERDEI Krisztián (szerk.): *Tanulmánykötet a Kúria Közigazgatási Szakágában 2019-ben ítélkező bírák tollából.* Kúria, 2019.

SPIEGLER, Howard N.: Surviving War and Peace: The Long Road to Recovering the Malevich Paintings. *Journal of Art Crime*, vol. 1. (2009)

STAMATOUDI, Irini: Alternative Dispute Resolution and Insights on Cases of Greek Cultural Property: The J.P. Getty Case, the Leon Levy and Shelby White Case, and the Parthenon Marbles Case. *International Journal of Cultural Property*, vol. 23., issue 4. (2016)

STEWART, David P.: *The Foreign Sovereign Immunities Act: A Guide for Judges*. Federal Judicial Center, 2013.

STROTHER, Grant: Resolving Cultural Property Disputes in the Shadow of the Law. *Harvard Negotiation Law Review*, vol. 4, issue 1. (2012)

SYMEONIDES, Symeon C.: A Choice-of-Law Rule for Conflicts Involving Stolen Cultural Property. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 38., no. 4. (2005)

SYMEONIDES, Symeon C.: *Codifying Choice of Law Around the World. An International Comparative Analysis*. Oxford, Oxford University Press 2014.

SZABADOS, Tamás: In Search of the Holy Grail of the Conflict of Laws of Cultural Property: Recent Trends in European Private International Law Codifications. *International Journal of Cultural Property*, vol. 27. issue 3. (2020) 330.

SZABÓ Annamária Eszter: *A kulturális igazgatás.* Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Vezető- és Továbbképzési Intézet, 2014.

SZABÓ Annamária Eszter: A kulturális örökség joga. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc, 2009.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

SZABÓ Annamária Eszter: Az ingó kulturális javak védelme, különös tekintettel az illegális műtárgy-kereskedelemre. *Publicationes Universitatis Miskolcinensis. Sectio Juridica et Politica*, 2006.

SZABÓ Eszter: Az ingó kulturális javak nemzetközi védelme és annak árnyoldalai. *Publicationes Universitatis Miskolcinensis. Sectio Juridica et Politica*, 2008/2.

SZABÓ Sarolta: A kulturális javak és a jogellenesen elvett dolgok. In: VÉKÁS Lajos – NEMESSÁNYI Zoltán – OSZTOVITS András: *A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja*. Budapest, HVG Orac, 2020.

SZABÓ Sarolta: A kulturális javak (és a lopott dolgok) speciális védelme az új Nemzetközi magánjogi törvényben. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új Nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. Budapest. HVG-Orac, 2016.

SZABÓ Sarolta: A kulturális javakkal kapcsolatos restitúciós perek és a külföldi állammal szembeni végrehajtás: a Chabad v. Orosz Föderáció ügy tanulságai. In: FEKETE Balázs – HORVÁTHY Balázs – KREISZ Brigitta (szerk.): *A világ mi magunk vagyunk… Liber Amicorum Imre Vörös*. HVG Orac, Budapest, 2014. [SZABÓ (2014a)]

SZABÓ Sarolta: Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről. *Jogtudományi Közlöny*, 2018/11.

SZABÓ Sarolta: Állami immunitás és joghatóság a kisajátított műkincsekkel kapcsolatos amerikai perekben. *Magyar Jog*, 2011/8.

SZABÓ Sarolta: Államok, műkincsek és perek: A Herzog-gyűjtemény esete. In: RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta (szerk.): *Honeste benefacere pro scientia. Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2019.

SZABÓ Sarolta: Elkobzott műalkotások és állami immunitás az amerikai bíróságok előtt. In: CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): *Állam- és magánjog – Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keresztmetszetében.* Budapest, Pázmány Press, 2014. [SZABÓ (2014b)]

SZABÓ Sarolta: Gondolatok az új cseh nemzetközi magánjogi kodifikáció apropóján. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/3.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

SZÁSZY István: *International Civil Procedure. A Comparative Study*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

SZÁSZY István: *Nemzetközi magánjog. Előadások a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán 1949/1950. iskolai év folyamán*. Budapest, MEFESZ Jogászkör, Jegyzetosztály, 1950.

SZŐCS Tibor: A polgári perjog nemzetközi vonatkozásainak belső jogi szabályozása a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvényben. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja III/III.*, Budapest, HVG-ORAC, 2018.

SZPAK, Agnieszka: The Eritrea-Ethiopia Claims Commission and Customary International Humanitarian Law. *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, vol. 4, issue 2. (2013)

TANZI, Attila Massimiliano: The Means for the Settlement of International Cultural Property Disputes: An Introduction. Lecture delivered on 25 October 2019 in Florence at the conference "Cultural Property: What Means for the Settlement of International Disputes?" organized by the Florence Chamber of Commerce and the Permanent Court of Arbitration. docs.pca-cpa.org/2019/12/A.-Tanzi-Lecture-of-25-October-2019.pdf

TATTERSALL, Luke: Derailing State Immunity: A Broad-Brush Approach to Jurisdiction under Claims for the Expropriation of Cultural Property. *International Journal of Cultural Property*, vol. 26., issue 2. (2019)

TÓTH, Endre: The Sevso Treasure: A Silver Hoard from Northern Pannonia. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary. Vol. I.*, Pécs, PTE Régészeti Tanszék, 2012.

TÓTH János: Kötelező (imperatív) szabályok a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet tükrében. In: PALÁSTI Gábor – VÖRÖS Imre: *Európai kollíziós kötelmi jog*. Budapest, Krim Bt., 2009.

UK Culture, Media and Sport Committee: Code of Practice for the Control of International Trading in Works of Art. UK Parliament, 1985.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

UNESCO Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation: *Rules of Procedure For Mediation and Conciliation in Accordance with Article 4, Paragraph 1, of the Statutes of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to Its Countries of Origin or Its Restitution in Case of Illicit Appropriation.* CLT-2010/CONF.203/COM.16/7. Paris, October 2010.

UNESCO Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation: *Statutes of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation*. Paris, UNESCO, 1978.

VADÁSZ Vanda: A Seuso eset tanulságai a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatása kapcsán. *Magyar Jog*, 2017/1.

VADI, Valentina: Art, Cultural Heritage and the Market. Ethical and Legal Issues. Heidelberg, Springer, 2014.

VAN BOCHOVE, Laura Maria: Overriding Mandatory Rules as a Vehicle for Weaker Party Protection in European Private International Law. *Erasmus Law Review*, vol. 7., issue 3. (2014)

VAN CALSTER, Geert: *European Private International Law. Second Edition*. Oxford, Hart Publishing, 2016.

VAN PELT, Meredith: Autocephalous Greek Orthodox Church of Cyprus v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc.: A Case for the Use of Civil Remedies in Effecting the Return of Stolen Art, *Dickinson Journal of International Law*, vol. 8., no. 3. (1990)

VARNER, Elizabeth: Arbitrating Cultural Property Disputes. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, vol. 13., issue 4. (2012)

VÉKÁS Lajos: A „külföldi elem" a nemzetközi magánjogi tényállásban. *Jogtudományi Közlöny* 2019/10.

VÉKÁS Lajos: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal.* Budapest, CompLex, 2013.

VÉKÁS Lajos: Európai uniós és tagállami nemzetközi magánjog. *Magyar Jog*, 2017/10.

VISY, Zsolt: The known objects of the Sevso Treasure. In: MRÁV, Zsolt (ed.): *The Sevso Treasure and Pannonia. Scientific contributions to the Sevso Treasure from Hungary. Vol. I.*, Pécs, PTE Régészeti Tanszék, 2012.

WANTUCH-THOLE, Mara: *Cultural Property in Cross-border Litigation. Turning Rights into Claims*. Berlin, De Gruyter, 2015.

WANTUCH-THOLE, Mara: The Export Regime for Cultural Objects under the German Cultural Property Protection Act of 2016. *Santander Art and Culture Law Review*, vol. 2., issue 5. (2019)

WEBER, Marc: New Swiss Law on Cultural Property. *International Journal of Cultural Property*, vol. 13., issue 1. (2006)

WEILER-ESSER, Julia: The Crafting of a New Act ont he Protection of Cultural Property – The German Case. CHENG, Le – YANG, Jianping – CAI, Jianming (eds.): *New Approach to Cultural Heritage: Profiling Discourse Across Borders*. Zheijang, Springer, 2021.

WELLER, Matthias: Study on the European Added Value of Legislative Action on Cross-border Restitution Claims of Works of Art and Cultural Goods Looted in Armed Conflicts and Wars with Special Regard to Aspects of Private Law, Private International Law and Civil Procedure. In: WELLER, Matthias (ed.): *Rethinking EU Cultural Property Law: Towards Private Enforcement*. Baden-Baden, Nomos Verlag, 2018.

WELLER, Matthias: The Safeguarding of Foreign Cultural Objects on Loan in Germany. *Art, Antiquity and Law*, vol. 14., issue 1. (2009)

WOODHEAD, Charlotte: Putting into Place Solutions for Nazi Era Dispossessions of Cultural Objects: The UK Experience. *International Journal of Cultural Property*, vol. 23., issue 4. (2016)

WOUDENBERG, Nout van: *State Immunity and Cultural Objects on Loan*. Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2012.

YANG, Xiaodong: Measures of constraint. In: YANG, Xiaodong (ed.): *State Immunity in International Law*. Cambridge, Cambridge University Press.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

YASAITIS, Kelly Elizabeth: National Ownership Laws as Cultural Property Protection Policy: The Emerging Trend in United States v. Schultz. *International Journal of Cultural Property*, vol. 12., issue 1. (2005)

YONOVER, Geri J.: The Return of Nazi -Looted Art: Choice of Law Issues. In: ROTH, John K. – MAXWELL, Elizabeth – LEVY, Margot – WHITWORTH, Wendy (eds.): *Remembering for the Future: The Holocaust in an Age of Genocide*. London, Palgrave Macmillan, 2001.

ZINGERIS, Emanuelis: Looted Jewish cultural property. *Report. Doc. 8563*, 1999. assembly.coe.int

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

HIVATKOZOTT JOGFORRÁSOK

Nemzetközi jogforrások

- Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya, San Francisco, 1945. június 26.
- Emberi Jogok Európai Egyezménye, Róma, 1950. november 4.
- A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény
- Egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, Brüsszel, 1968. szeptember 27.
- A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott egyezmény
- UNESCO Világörökségi Egyezmény, Párizs, 1972.
- European Convention on State Immunity, Basel, 1972.
- Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, aláírásra megnyitva Rómában 1980. június 19-én
- Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, Granada, 1985.
- Bázeli határozat, 1991.
- Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt, a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló UNIDROIT egyezmény
- Washington Principles on Nazi-Confiscated Art, 1998.
- Az Európa Tanács zsidóktól zsákmányolt kulturális javakról szóló 1205. számú 1999-es határozata
- UNESCO Convention for the Protection of Underwater Cultural Heritage. Paris, 2001.
- UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Paris, 2003.
- United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property 2004.
- Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues, 2009.
- ENSZ Biztonsági Tanácsa 2099 (2015) sz. határozat

- United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation, New York, December 2018.

Európai uniós eredetű jogforrások

- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés
- A Tanács 3911/92/EGK rendelete a kulturális javak kiviteléről
- A Tanács 93/7/EGK irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról
- A Bizottság 752/93/EGK rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló, 3911/92/EGK tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó rendelkezések megállapításáról
- A Tanács 2469/96/EK rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló 3911/92/EGK rendelet mellékletének módosításáról
- Resolution 1205 on 'Looted Jewish Cultural Property' of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe of 1999 (*Vilnius Forum Declaration*)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/38/EK irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv módosításáról
- A Tanács 44/2001/EK rendeletét a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról
- A Tanács 1210/2003/EK rendelete az Irakkal fennálló gazdasági és pénzügyi kapcsolatok egyes korlátozásairól és a 2465/96/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról
- A Tanács 116/2009/EK rendelete a kulturális javak kiviteléről
- A Bizottság 1081/2012/EU végrehajtási rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló 116/2009/EK tanácsi rendelet céljából
- Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról
- A Tanács 1332/2013/EU rendelete a szíriai helyzetre tekintettel korlátozó intézkedések meghozataláról szóló 36/2012/EU rendelet módosításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2014/60/EU irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról és az 1024/2012/EU rendelet módosításáról
- A Tanács (EU) 2015/827 rendelete a szíriai helyzetre tekintettel korlátozó intézkedések meghozataláról szóló 36/2012/EU rendelet módosításáról

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/880 rendelete a kulturális javak bejuttatásáról és behozataláról

Belső jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25.
- 57. számú jogegységi döntvény, 1933.
- Alkotmánybíróság 30/1998. (VI. 25.) AB határozata

- 1949. évi VII. törvénycikk a hitbizományok megszüntetéséről
- 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról
- 1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 1962. évi 25. törvényerejű rendelet a külföldi választottbírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény kihirdetéséről
- 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról
- 1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülésszakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről
- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről
- 2001. évi LXXX. törvény a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról
- 2006. évi XXIX. törvény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
- 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről
- 2012. évi XCV. törvény a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

- 2014. évi IX. törvény a víz alatti kulturális örökség védelméről szóló UNESCO egyezmény kihirdetéséről
- 2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról

- 14/2010. (XI. 25.) NEFMI rendelet a kulturális javak kiviteli engedélyezéséről
- 449/2013. (XI. 28.) Kormányrendelet a közgyűjteményekben őrzött vitatott tulajdonú kulturális javak visszaadásának rendjéről
- A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet
- 22/2019. (II. 25.) Kormányrendelet a közgyűjteményekben őrzött vitatott tulajdonú kulturális javak visszaadásának rendjéről szóló 449/2013. (XI. 28.) Korm. rendelet hatályon kívül helyezéséről és az azzal összefüggő átmeneti rendelkezésekről

Külföldi jogszabályok

Amerikai Egyesült Államok

- Code of Laws of the United States, 1789.
- National Stolen Property Act, 1934.
- Uniform Commercial Code, 1952.
- Immunity From Seizure Act, 1965.
- UCC Restatement (Second) of Contracts, 1981.
- Holocaust Expropriated Art Recovery Act, 2016.

Belgium

- The Code of Private International Law, 2004.
- Bulgarian Private International Law Code, 2005.

Egyesült Királyság

- Limitation Act, 1980.
- Sale of Goods Act, 1979.
- State Immunity Act, 1978.
- Tribunal Courts and Enforcement Act, 2007.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

- Holocaust (Return of Cultural Objects) Act, 2009.

Franciaország

- Code Napoléon, 1804.
- Loi portant diverses dispositions d'ordre économique et financier, 1994.

Hollandia

- Civil Code of Netherlands (*Burgerlijk Wetboek*), 1830.

India

- Treasure-Trove Act, 1878.

Németország

- Bürgerliches Gesetzbuch, 1900.
- Gesetz zum Schutz von Kulturgut, 2016.
- Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung, 2005.

Olaszország

- Codice Civile, 1942.

Svájc

- Swiss Civil Code, 1907.
- Federal Act on Private International Law, 1987.
- Federal Act on the International Transfer of Cultural Property, 2003.

Szerbia

- Draft of the New Private International Law Act of the Republic of Serbia

Új-Zéland

- A történeti értékű műtárgyakról szóló 1962. évi törvény

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

HIVATKOZOTT JOGESETEK

ICJ
Liechtenstein v. Germany, 10 February 2005
Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) 15 June 1962, Merits, 1962 I.C.J.
Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), 11 November 2013, Judgment, 2013.

Állandó Választottbíróság
Eritrea-Ethiopia Claims Commission, PCA Case No. 2001-02. Partial Award, 28 April 2004; Final Award, 17 August 2009.

EUB		
Regione Veneto v HD. Request for a preliminary ruling from the Commissione tributaria regionale per il Veneto	Case C-468/19.	ECLI:EU:C:2020:97
Commission of the European Communities v Italian Republic	Case 7-68.	ECLI:EU:C:1968:51
Fachverband der Buch- und Medienwirtschaft kontra LIBRO Handelsgesellschaft mbH.	Case C-531/07.	ECLI:EU:C:2009:276
Case of Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany	Application no. 42527/98	ECLI:CE:ECHR:2001: 0712JUD004252798

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Hazai döntések
BH 2018.3.99.
Legfelsőbb Bíróság Kfv.III.39.010/2011/5.
Kúria, Kfv.VI.38.158/2016.
Fővárosi Ítélőtábla 5.Pf.20.499/2006/33.
Fővárosi Ítélőtábla Pf. 21.326/2017/9.
Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.20.731/2020/25.
Fővárosi Bíróság 18.K.34.206/2009/12.
Fővárosi Törvényszék 10.Kpkf.670.524/2017/5.
Balassagyarmati Törvényszék P. 20.187/2017/13.
Fővárosi Törvényszék 219.Kpk.45.409/2018.
Fővárosi Törvényszék 4.P.22.219/2020/5.
Budai Központi Kerületi Bíróság 19.P. 20062/2017/10.
Pesti Központi Kerületi Bíróság 27.G.303.075/2010.
Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 10.K.31.473/2016/11.
Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 15.K.32.602/2017/2.
A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 130/0177/003/2009. számú határozata

Külföldi döntések
USA
Goodman v. Searle, Complaint, No. 96-6459 (N.D. Ill. July 17, 1996)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Menzel v. List ügyben 253, N.Y.S. 2d 43 (1st Dept. 1964); 267 N.Y.S. 2d 804 (Sup. Ct. N.Y. 1966)
United States v. Hollinshead, 495 F.2d 1154 (9th Cir. 1974)
United States v. McClain, 551 F.2d 52, (5th Cir. 1977)
O'Keeffe v. Snyder 83 N.J. 478, 416 A.2d 862 (1980)
Sadat v. Mertes, 615 F.2d 1176, 1183 (7th Cir. 1980)
Kunstsammlungen Zu Weimar v. Elicofon, 678 F.2d 1150 (2d Cir. 1982)
De Weerth v. Baldinger 658 F. Supp. 688 (S.D.N.Y. 1987)
Government of Peru v. Johnson, U.S. District Court for the Central District of California – 720 F. Supp. 810, C.D. Cal. 1989.
Republic of Lebanon v. Sotheby's and the Trustee of the Marquess of Northampton Settlement and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, 167 A.D.2d 142, 561 N.Y.S.2d 566 (N.Y. Sup. Ct. 1990), 1990 N.Y. App. Div. LEXIS 13289.
Autocephalous Greek-Orthodox Church v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc., 917 F.2d 278, 285 (7th Cir. 1990)
Solomon R. Guggenheim Found v. Lubell 77 N.Y.2d 311, 567 N.Y.S.2d 623 (1991)
Republic of Argentina v. Weltover, Inc., 504 U.S. 607, 112 S.Ct. 2160, 119 L.Ed.2d 394 (1992)
Republic of Argentina v. Weltover, Inc., 504 U.S. 607 (1992)
Republic of Croatia v. The Trustee of the Marquess of Northampton 1987 Settlement, 203 A.D.2d 167 (1994)
Greek Orthodox Patriarchate v. Christie's, Inc., No. 98 Civ. 7664, (S.D.N.Y. 1999)

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

United States of America v. Frederick Schultz, 333 F.2d 393 (2d Cir. 2003)
Republic of Austria v. Altmann, 541 U.S. 677, (2004)
Malewicz v. City of Amsterdam, 362 F.Supp.2d 298, 314 (D.D.C.2005)
Malewicz v. City of Amsterdam, 517 F. Supp. 2d 322, 325 (D.D.C. 2007)
The Islamic Republic of Iran v. Denyse Berend [2007] EWHC 132 (QB), HQ05X01103 (Transcript), February, 1, 2007.
Government of the Islamic Republic of Iran v. Barakat Galleries Ltd. [2007] E.W.H.C. 705 (Q.B.); [2008] 1 All E.R. 1177.
Cassirer v. Kingdom of Spain, 580 F.3d 1048, 1049 (9th Cir. 2009)
U.S. v. Portrait of Wally, United States District Court, S.D. New York Sep 30, 2009663 F. Supp. 2d 232 (S.D.N.Y. 2009)
Schoeps v. Museum of Modern Art, 594 F. Supp. 2d 461 (S.D.N.Y. 2009)
Bakalar v. Vavra 619 F.3d 136 (2d Cir. 2010)
de Csepel v. Republic of Hungary, 808 F. Supp. 2d 113, 127 (D.D.C. 2011)
Agudas Chasidei Chabad of United States v. Russian Federation, et al. United States District Court, District of Columbia, 798 F. Supp. 2d 260 (D.D.C. 2011)
De Csepel v. Republic of Hungary, 714 F.3d 591, 593 (D.C. Cir. 2013)
de Csepel v. Republic of Hungary, 859 F.3d 1094 (D.C. Cir. 2017), cert. denied, (U.S. Jan. 7, 2019)
Federal Republic of Germany v. Philipp, Supreme Court of the United States, No. 19-351. Argued December 7, 2020 – Decided February 3, 2021.
Republic of Hungary v. Simon, Supreme Court of the United States, No. 18-1447., February 3, 2021.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Egyesült Királyság
Princess Paley Olga v. Weisz [1929] 1 KB 718 (English Court of Appeal)
Christie Manson and Woods Ltd. and Another, [1980] 1 ER (Ch) 496, [1980]
Attorney General of New Zealand v. Ortiz. House of Lords, [1984] AC 1; [1984] 2 WLR 809; [1983] 2 All ER 93; [1983] 2 Lloyd's Rep 265. 21 Apr 1983.
Bumper Development Corporation v Commissioner of Police of the Metropolis and Others [1991] 1 WLR 1362, [1991] 4 All ER 638
Nicole de Préval v Adrian Alan Ltd (QB, 24 January 1997)
The City of Gotha and Federal Republic of Germany v. Sotheby's and Cobert Finance S.A., 1998.
Németország
Nigerianisches Kulturgut – BGH, 22.06.1972 - II ZR 113/70
Sachs Kollektion – Bundesgerichtshof V ZR 279/10
Olaszország
Stato francese v. Ministero per i beni culturali ed ambientali e De Contessini, Il diritto di autore, 1990.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

A SZERZŐ KORÁBBI PUBLIKÁCIÓI

Kötet:

SZABÓ Sarolta – RAFFAI Katalin – VADÁSZ Vanda (szerk.): *Nemzetközi magánjog – Jogszabály- és jogesetgyűjtemény*. Budapest, Pázmány Press, 2017.

Tanulmány:

VADÁSZ Vanda: A kulturális javak visszaszolgáltatása alternatív vitarendezés keretében. *Magyar Jog* 2021/7-8.

VADÁSZ Vanda: Joghatóság és állami immunitás a kulturális javak visszaszolgáltatásával kapcsolatos perekben. *Állam- és Jogtudomány* 2021/1.

VADÁSZ Vanda: A kulturális javak jogi fogalma. *Polgári Jog* 2020/11-12.

VADÁSZ Vanda: A kulturális javak lefoglalás alóli mentessége. *Jogtudományi Közlöny* 2020/12.

VADÁSZ Vanda: Új szakasz a magyar nemzetközi magánjogban. A Kódex mint a kollíziós jog reagálóképességének mérőeszköze. *MTA Law Working Papers* 2020/28.

VADÁSZ Vanda: Az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő helyzete a kulturális javak visszaszolgáltatását célzó perekben. *Iustum Aequum Salutare* 2020/2.

VADÁSZ Vanda: A kulturális javakkal kapcsolatos jogvitákra irányadó jog a magyar jogrendszerben. *Külgazdaság Jogi Melléklete* 2020/3-4.

VADÁSZ Vanda – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: Alkotmányértelmezés a rendes bíróságok és az Alkotmánybíróság gyakorlatában a bírói kezdeményezés tükrében. In: GÁBOR Zsolt (szerk.): *A bírói kezdeményezések gyakorlati tapasztalata.* Budapest, HVG-Orac, 2019.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

ZIEGLER, Tamas Dezso – VADASZ, Vanda – SZABÓ, Sarolta: The New Hungarian Private International Law Code – A Mixture of Modern and Traditional Solutions. In: BONOMI, Andrea – ROMANO, Gian Paulo (eds.): *Yearbook of Private International Law 2017/2018*. Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2018.

VADÁSZ, Vanda: Lessons of Sevso Case - Restitution Challenges of the Illegally Exported Cultural Property. In: SZABÓ, Marcel – LÁNCOS, Petra Lea – VARGA, Réka (eds.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2016*. The Hague, Eleven International Publishing, 2017.

VADÁSZ Vanda: Szemelvény a Bécsi Vételi Egyezmény alkalmazása köréből – tekintettel a magyar bíróságok legújabb esetjogára. *Külgazdaság Jogi Melléklete* 2017/1-2.

VADÁSZ Vanda: A Seuso eset tanulságai a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatása kapcsán. *Magyar Jog* 2017/12.

VADÁSZ Vanda: A jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatása Nagy-Britanniában. In: POGÁCSÁS Anett – SZILÁGYI Pál – LÁNCOS Petra Lea – KOVÁCS Krisztián (szerk.): *'De lege ferenda': Válogatott tanulmányok joghallgatók tollából*. Budapest, Pázmány Press, 2016.

Recenzió:

VADÁSZ Vanda: Burián László – Raffai Katalin – Szabó Sarolta: Nemzetközi magánjog. *Külgazdaság Jogi Melléklete*, 2018/3-4.

VADÁSZ Vanda: Somssich Réka: Egységes jog – egységes értelmezés? Az uniós jog értelmezése a tagállami bíróságok szintjén. *Állam- és Jogtudomány* 2017/3.

VADÁSZ Vanda: Arbitrando et curriculum bene deligendo. Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából. *Külgazdaság Jogi Melléklete*, 2016/3-4.

VADÁSZ Vanda: Bonas iuris margaritas quaerens: Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére. *Iustum Aequum Salutare* 2015/1.

DOI: 10.15774/PPKE.JAK.2022.008

Beszámoló:

VADÁSZ Vanda: Beszámoló a III. Wolters Kluwer Jogi Konferenciáról II. *Polgári Jog* 2017/9.

VADÁSZ Vanda: Beszámoló a III. Wolters Kluwer Jogi Konferenciáról I. *Polgári Jog* 2017/7-8.

VADÁSZ Vanda: Autonómia a közjogtudományban – Beszámoló a MTA TK Jogtudományi Intézetében rendezett kerekasztal-beszélgetésről. *jtiblog - A Jogtudományi Intézet blogoldala*, 2017.